İNSANCIL

AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ YIL 6 SAYI 67 MAYIS 1996 100.000.TL(KDV DAHİL)ISSN1300-4158

insan için...

yeniden...insani gerçekçilik

insani gerçekçilik ve temelleri

ilhan selçuk'la açık yürekli bir tartışma

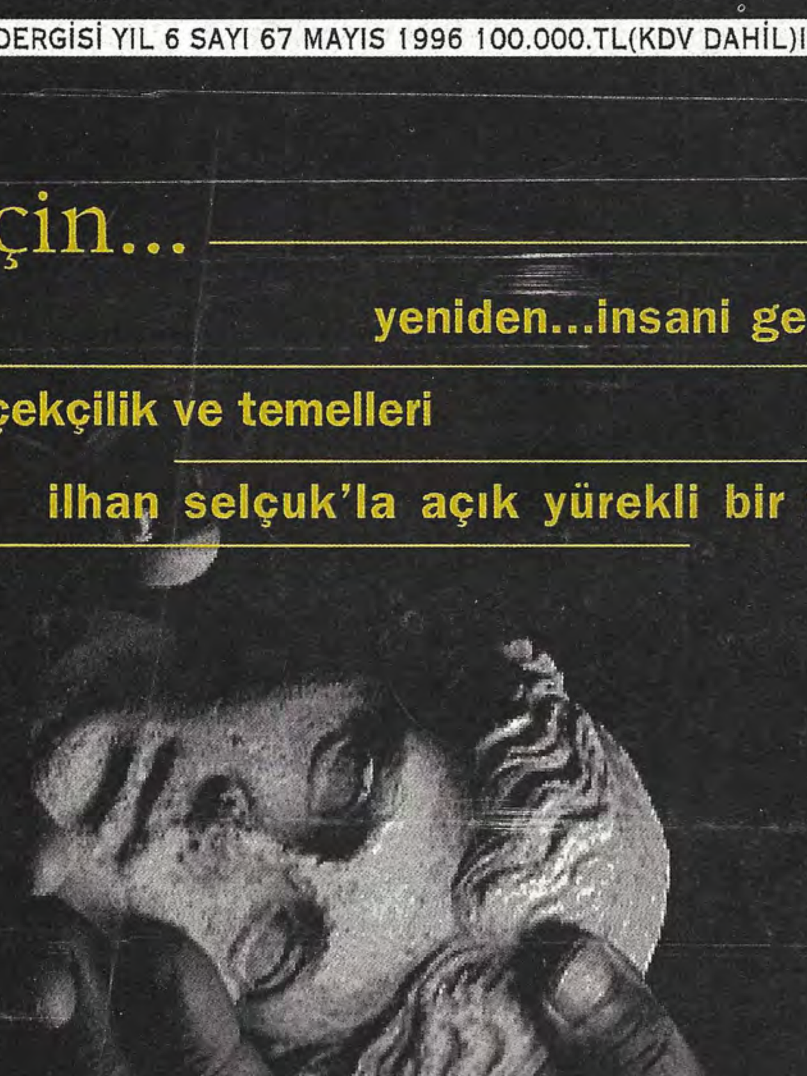

İÇİNDEKİLER

CENGİZ GÜNDOĞDU İnsan İçin 1
3 Yeniden İnsani Gerçekçilik SİNAN KUTLU
NİHAT ATEŞ İnsani Gerçekçilik ve Temelleri 7
9 Kendine Ait Olmayan Zamanlarda Yaşayan İnsan İSMAİL SİPOR
ALİ ÖZENÇ ÇAĞLAR Arınır Yüreğim Anadolu'da(Şiir) 10
11 Türk(iye) İnsanına Dair TEMEL DEMİRER
MESUT AŞKIN Göç Yüzlü Çocuklardık (Şiir) 14
15 Edebiyat Tüketilirken ÖNER YAĞCI
PAUL ELUARD İspanya (Şiir) 16
17 İlhan Selçuk'la Açık Yürekli Bir Tartışma KAAN ARSLANOĞLU
YUDUM İŞBECER Kadın... Oğul... Sevda... (Şiir) 19
20 La Rochefoucauld'un Karamsar Ahlakı AFŞAR TİMUÇİN
SEVAL ESASLI Dolap (Şiir) 25
26 Zaman Ve Varlık A.KADİR ÇÜÇEN
OZAN YILMAZ Öznelliğin Kaynağı: Beyin 31
36 Temsili Sistem ve Kişiliğin Kaybı MUSTAFA ÖZ
A. EKBER DOĞAN Müjdeler Olsun! Bir Türk Göbbels'i Doğuyor 38
40 Halk Edebiyatından Emek Kültürüne Geçiş MÜSLÜM KABADAYI
DOĞAN ERDOĞAN Gündüz Düşleri (Şiir) 41
42 Aşk... Kadın... Özgürlük BERRİN TAŞ
YILMAZ ELMAS Işığa Doğrulum 44
47 İstanbul Kimin Kanatlarının Altında ve Birkez Daha Anti-Hedonizm İBRAHİM DEMİRCAN
HÜSEYİN HİLMİ BULUNMAZ Güneşi İçenlerin Türküsü 51
52 İNSANCIL'A MEKTUP
SEDAT YILMAZ Işık Kutlu'yla Söyleşi 53
54 Susuyorsun (Şiir) ATİLLA KÜÇÜKALA
AYDIN ÖZTÜRK Umut Söyleşileri 55
57 İbrahim Karaca İle Söyleşi İSMET ALICI
ADEM ERYÜRÜK Korkuyu Korkutan Korku (Öykü) 59
60 ...Mi ? (Şiir) TAHİR DURAN
CENGİZ GÜNDOĞDU Yıldız Güncesi 61
64 Ayna ve Kız (Şiir) İSMET ALICI

İnsancıl'a gönderilen ürünler geri verilmez. Yazıların A4 kağıdın tek yüzüne çift aralıkla yazılması rica olunur

Sahibi
BERRİN TAŞ
Genel Yayın Yönetmeni
CENGİZ GÜNDOĞDU
Yazıişleri Sorumlu Yönetmeni
NİHAT ATEŞ
Bilgiişlem Sorumlusu
CELAL ERGÜN

Kurum Yazmanı
ŞADİYE GÜLE
Ofset Hazırlık
İnsancıl Teknik Bölümü

ISSN 1300-4158

Görsel Yönetmen
BUKET ÇETİN
Kapak Tasarımı
BUKET ÇETİN
Baskı
Ilıcak Matbaası Tel: 880 40 75
Dağıtım
Yay-Sat

Adres: Mollafenari Sok. Nadir Han. No 40-42 Kat 5 Cağaloğlu / İstanbul Tel: 511 79 94-513 93 99
Ankara Temsilciliği Burak Gürcan. Necatibey Cad. Lale Sok. 4/18 Sıhhiye Ankara. Tel: (0312) 232 00 80
Antakya Temsilciliği Müslüm Kabadayı. Silahlı Kuvvetler Cad. No 3 Antakya. Tel: (0326) 214 53 31 - 215 53 02
Adana Temsilciliği Hasan Hüseyin Gündüzalp, Muhittin Çoban. Reşatbey Mh. Adliye Arkası. 3. Sk. No 20/A Adana
Çanakkale Temsilciliği Songül Baştürk, Cevdet Paşa Mh. Kayserili Ahmet Paşa Cd. 22/17 Çanakkale
İstanbul Beyoğlu Temsilciliği Bulunmaz Kültür Merk. H. Hilmi Bulunmaz. Aznavur Psj. 212/8 Galatasaray. (0212) 251 85 23
Konya Temsilciliği Kazım Oğuz. Sahaf Oğuz Rampalı Çarşı No 37 Konya Tel 0332 353 01 61

Abone olmak için PTT'den 666 043 no'lu posta çeki veya T. İş Bankası 9. Kısım Ataköy İstanbul 11 37 - 38678 Berrin TAŞ adına 1.000.000 TL yatırmanız yeterlidir. Avrupa 125 Mark T. İş Bankası 9. Kısım Ataköy İstanbul Döviz Hesabı 301 003 179 305

İnsan İçin

Merhaba, sevgideğer **İnsancıl okuru**, çoktandır bu sayfada yazmadım. Yazmaya da niyetim yoktu. Ama şimdi size burdan seslenmem gerekiyor. Önce iki haber. Birincisi şu. **İnsancıl**'la **Bulunmaz Kültür Merkezi** ortaklaşa çalışmaya başladılar. Şubat ayı başından beri **İnsancıl**'ın İstanbul'daki bütün etkinlikleri **Bulunmaz Kültür Merkezi**'nde. Ayrıca **Bulunmaz Kültür Merkezi**, **İnsancıl**'ın Beyoğlu Temsilciliği oldu. Bunu okurlarımıza tam duyuramadık. Biz **Bulunmaz Kültür Merkezi**'ni, tam anlamıyla bir kültürevi yapmak istiyoruz. Bunun için **İnsancıl okuru**nu **Bulunmaz Kültür Merkezi**'ne bekliyoruz. Şunun için. Açık oturumları belli kişilerin konuştuğu yer olmaktan çıkarmak amacındayız. **İnsancıl okuru**, **İnsancıl**'ın bütün etkinliklerine etkin olarak katılmalı... sözünü söylemeli.

İkinci haberim Nihat Ateş'le ilgili Nihat Ateş arkadaşımız, her salı saat 19.00'da **Bulunmaz Kültür Merkezin**'e bağlı **Tahir Özçelik Sahnesi**'nde **Şiir İşliği**'nde şiir üstüne söyleşiler düzenliyor. Genç şair adaylarının bu söyleşilere katılmaları son derece yararlı olur.

Şimdi bu sayfada seslenmemin temel noktasına geliyorum. **İnsancıl**'la ilgili tartışmalar yoğunlaştı. Herhangi bir kültür-sanat sorunu olsun da **İnsancıl** gündeme gelmesin mümkün değil. Bu tartışmaların beni hiç rahatsız etmediği bilinmeli. Ama bir noktanın iyice kavranmasını istiyorum. Şurdan başlıyorum. **İnsancıl**'ın kasım 1990 yılında çıkan ilk sayısını bakın, kapakta şu yazıyı görürsünüz. **İnsan İçin**... Neden böyle dendi. Kapitalist sistemde hiçbir şey insan için yapılmaz da ondan, böyle dendi. Diyelim, bir yol yapılacak. Kapitalist sistemin örgütlendiği akıl, "şuraya bir yol yapayım da" insan, şurdan şuraya kolayca gitsin" demez. Böyle düşünmez. Kapitalist akıl, bu yoldan nasıl para kazanacağını, o yolu nasıl satacağını düşünür. Buna karşı şöyle denmemeli. "Siz kapitalistin amacına ne bakıyorsunuz. Bu yol bizi rahatlattı ya".

Buna yöntem sorunu denir. İnsana karşı eyleyen ağzıyla bir değil, bin kuş tutsa **İnsancıl**, buna karşı çıkar. İyice anlaşılması için, bu sorunu, örnekle anlatacağım. Şimdi önümde 10 Nisan tarihli **Cumhuriyet** gazetesi var. Gazetenin birinci sayfasında bir fotoğraf. Fotoğrafın altında şöyle deniyor. "Sanatla Yaşanan 40 Yıl. Engin Cezzar, tiyatrodaki 40.sanat yılını Robert Kolej Suna Kıraç Tiyatro Salonu'nda düzenlenen bir etkinlikle"kutlamış. Bu, bir haber. Peki, ama bu haberin anlamı ne. Bunu anlatmak gerekiyor. 8 Nisanda **Bulunmaz Kültür Merkezi**'nde Temel Demirer, **Yeni Dünya Düzeni**'ni anlatan bir konferans verdi. Sorularla yanıtlarla gelişen konferans son derece yararlı oldu. Yeni Dünya Düzeni'ne. Yeni Dünya Düzeni bir durum. İnsana, insan olduğunu unutturan... insanı tarihsizleştiren bir durum. Yeni Dünya Düzeni'nin tarihinde Spartaküs yok... Paris Komünü yok. Yeni Dünya Düzeni'nde 1917 Devrimi, korkulması gereken bir dönem.

Yeni Dünya Düzeni'nin tarihinde Şeyh Bedrettin, Pir Sultan Abdal, Köroğlu, A.Kadir, Rıfat Ilgaz, Enver Gökçe, Dinamo, Mahmut Makal, Talip Apaydın, Hasan Hüseyin yok. Eleştiri adı altında bu insanları kötüleme, belleklerden silme var.

Bu, bir yöntem. Bu yöntemle varılmak istenen amaç şu. Kültürü, kapitalist aklın istediği biçimde, istediği özde oluşturmak, bu kültürle insanı sıfırlamak.. insanın bireyleşmesini önlemek... insanı tek bir kalıba dökmek.

Burdan Engin Cezzar haberine döndükte... 40. sanat yılını kutlayan birinin haberi verilmeyecek mi. Verilecek. Ama haber yanlış. Engin Cezzar, 40. sanat yılını kutlamıyor. Engin Cezzar sanatı metalaştırmanın 40. yılını kutluyor. Açık... net söylemek gerekiyor. Engin Cezzar, insan için sanat yapmadı. Sanatı, metalaştırdı. Şimdi burda **İnsancıl**'ı, Engin Cezzar'ın sanatı metalaştırma yöntemi ilgilendirir. Tam burda **İnsancıl**'ı ilgilendiren bir nokta daha var. Şu 1 Nisanda **Bulunmaz Kültür Merkezi**'nde Tahir Özçelik anıldı. **Cumhuriyet** bunu haber olarak vermedi.

Neden.

İşte yöntem sorunu bu neden sorusunun içinde Tahir Özçelik, hayatı boyunca insan için eyledi. İnsan için mücadele veren Tahir Özçelik'i **Cumhuriyet** okurlarından habersiz bırakmak... tiyatroyu metalaştıran Engin Cezzar'ı birinci sayfadan vermek. İşte bu haber yöntemi Yeni Dünya Düzeni'nin yöntemi. Spartaküs'ten bu yana insan için mücadele verenler belleklerden silinecek.

Ne tuhaf değil mi. **Cumhuriyet**'in birçok yazarı Yeni Dünya Düzeni'ne karşı. Ama bu yetmiyor. Ciddi bir yöntem belirlemesi yapılmadıkta insan, taban tabana zıt ideolojiye işte böyle katkı yapıyor.

Türkiye'de yöntem sorunu çözümlenseydi, inanın kimin naptığı çok çabuk anlaşılırdı. Bakın, kimileri **İnsancıl**'ı sekter buluyor. Efendim bu yola niçin karşısınız. Karşıyız. Çünkü o yol insan için yapılmadı. Efendim, şu sanatçıya niçin karşısınız. Çünkü o sanatçı insana karşı kullandı sanatı. Sözgelimi, Bilge Karasu'ya çok eleştirdi **İnsancıl**. Ama efendim, Bilge Karasu'nun dili çok güzelmiş. Tabii bir yazarın dili güzel olmalı. Yeter mu bu. Yetmez. O dilin hangi yöntemle kullanıldığına da bakar **İnsancıl**. Bilge Karasu'nun dili sistemin dilidir. Bunun için eleştirdik. Eleştirmeye de devam edeceğiz.

Kimileri de **İnsancıl**'ın aydıncılık oynadığını söylüyor. Radyo Umut'ta bir dinleyen Kaan Arslanoğlu'na soruyor. Okuma Tiyatroları filan neymiş. Kapitalist sistemin etkisiyle yöntemsiz düşünen bu kişi, ilişki kuramıyor. İlişki kuramadığı için Okuma Tiyatroları'nın Yeni Dünya Düzeni'nin oluşturmak istediği kültüre karşı mücadele verdiğini göremiyor. İlişki kuramamanın sonucu anlamlandırma gücünü yitiren bu kişi, vicdanı sızlamadan bizim aydıncılık oynadığımızı söyleyebiliyor.

İnsancıl tartışılıyor. Tartışılmalı. Ama **İnsancıl**'ın yöntemi unutulmadan. Yöntem unutulursa tartışmanın anlamı kalmaz. Söylenecek sözler anlam oluşturmaz.

Umarım, son kez söylüyorum. **İnsancıl**, insan için yola çıktı. Buna uygun yöntemle yoluna devam ediyor. İnsan becerilerinin bireyselliğin içinde milyarlarca yılın... milyarlarca insan emeğinin katkısı var. Bundan ötürü hiçbir beceri insana karşı kullanılamaz. Kültürde... sanatta, hangi alanda olursa olsun bir beceri insana karşı kullanıldıkta **İnsancıl** buna karşı çıkar.

İnsancıl, insan becerilerinin insan için kullanıldıkta dünyada savaşın... sömürünün... eziyetin... işkencenin kalkacağını, eşitlikci bir dünyanın kurulacağını bilen bir dergi. Bundan ötürü, insani becerilerini insana karşı kullanan... bu tür eylemi desteleyene öfkeliyiz... kızgınız... sinirliyiz... sekteriz.

Son söz. İnsan Everest'in tepesindeyse biz onla... onun için mücadeleye kesin kararlıyız.

Cengiz GÜNDOĞDU

İnsancıl-Bulunmaz Kültür Merkezi Mayıs Ayı Etkinlikleri

1 Mayıs Çarşamba
Dinlenen Cadı-Nihat Ateş-İnsancıl Okuma Tiyatrosu — Saat:15.00
Umut Şiirleri-Berrin Taş- İnsancıl Okuma Tiyatrosu — Saat: 16:00
Söyleşi-Cengiz Gündoğdu — Saat: 17:00
Güneşi İçenlerin Türküsü-Güneş Yakın — Saat: 18:00
Hazırol-Aziz Nesin — Saat: 19:00

4 Mayıs Cumartesi
Neruda-Şiirler- Berrin Taş-İnsancıl Okuma Tiyatrosu — Saat: 19:00

5 Mayıs Pazar
Emek Partisi ve Kültürel Beklentiler-Panel- — Saat: 15:00
Güneşi İçenlerin Türküsü-Güneş Yakın — Saat: 19:00

6 Mayıs Pazartesi
Kaan Arslanoğlu-Ahlak ve Ahlaksızlık Üstüne — Saat: 19:00

11 Mayıs Cumartesi
Osman Bozkurt-Kumdaki Resim - İnsancıl Okuma Tiyatrosu — Saat: 19:00

12 Mayıs Pazar
Berrin Taş-Kadın ve Kültür — Saat: 15:00
Kadir Yerci-Öldürme Üstüne — Saat: 18:00

13 Mayıs Pazartesi
Suat Parlar-Demokrat Parti Hareketi — Saat: 19:00

18 Mayıs Cumartesi
İbsen-Nora- İnsancıl Okuma Tiyatrosu — Saat: 19:00

19 Mayıs Pazar
Cengiz Gündoğdu-Sanat ve Politika — Saat: 15:00

20 Mayıs Pazartesi
Sedat Yılmaz-Popüler Kültür ve Türkiye Sineması — Saat: 19:00

25 Mayıs Cumartesi
Shakespeare-Othello-İnsancıl Okuma Tiyatrosu — Saat: 19:00

27 Mayıs Pazartesi
27 Mayıs Hareketi-
A. Osman Alayoğlu, Aydın Öztürk, Sinan Kutlu-Panel — Saat: 19:00

Bulunmaz Kültür Merkezi: İstiklal Cd. 212/8 Galatasaray - İst. Tel: 251 60 90-293 05 64
1 Mayıs Günü Bulunmaz Kültür Merkezi'nde Çaylar ve Etkinlikler Ücretsizdir.

İnsancıl 18-26 Mayıs'ta Ankara TÜYAP Kitap Fuarı'nda

Yeniden... İnsani Gerçekçilik

Sinan KUTLU

Son günlerde İnsancıl sayfalarında gözden kaçmayacak bir düşünsel hareketlenme, kuramsal sorunların ağırlıklı olarak gündemi aldığı bir kıpırdanış açıkça kendini duyuruyor. Geçtiğimiz birkaç ay içinde, kuvantum kuramının Kopenhag yorumu - postmodernizm koşutluğu, bu bağlamda nesnel idealizm sorgulamaları, kültürel - ideolojik zeminlerde postmodernizm tartışmaları ve insani gerçekçilik gibi bir çok konu güncellik kazandı ve tüm bunlar İnsancıl'ın düşünsel sürecine belirgin bir ivme kazandırdı.

İnsancıl daha ilk sayısından başlayarak verili sistem değerlerine ve onun sol yapılanmalar içindeki yansılarına açık bir muhalefet temelinde gelişti ve konunumunu egemen kültürün tüm türevlerini içeren geniş bir yadsımayla, sınırlarını olabildiğince daraltarak belirledi. Bu belirlenimi ile de hepimizin iyi bildiği tepkilere, açık ve örtülü saldırılara hedef oldu. Bu açık saldırıların ya da el altından sürdürülen görmezden gelme, yok sayma gibi tutumların, sistemin kendi açık kurumlarından çok ,en yoğun biçimde, ülkemizde sözde sol muhalefeti oluşturan kimi odaklardan geldiğini de yakından biliyoruz. Yaşadığımız günlerde de bu durum açısından herhangi bir değişiklik olduğu söylenemez. Öteden beri açık bir tavır alanların dışında, her geçen gün yeni yeni çevreler, daha düne kadar kendisini Insancıl'a yakın bir çizgide tanımlayanlar ani manevralarla uzak, hatta karşıt çizgilere yöneliyorlar. Bunların tavrı da öncekilerden pek farklı olmuyor: Açıktan yadsıma ya da tüm ilişkileri askıya alarak kendini soyutlama... Bu durumsa sağlıklı düşünen her insan için aynı sonucu ve soruyu gündeme getiriyor: İnsancıl'a karşı bu insanları biraraya getiren ortak bir tavır var ve böyle bir özdeşlik de ortak bir temeli akla getirdiğine göre, sözkonusu tepkilere kaynaklık eden bu düşünsel temel ne olabilir? Bu sorunun yanıtını İnsancıl'ı sol muhalefetin kemikleşmiş yapılanmasından farklı kılan niteliklerinde, ona bu nitelikleri kazandıran temel varsayımında aramak gerekiyor. Çok uzun tanımlara, kuramsal irdelemelere gerek yok: En dolaysız anlatımla İnsancıl, sermaye kültürünü, burjuva ideolojisini kırmaya, egemen toplumsal değerleri hayatın en ücra noktalarına dek ayıklamaya ve emeğin temel değer olduğu, insanın daha da insanlaştığı hayatı kurma mücadelesinde gereken sorumluluğu bugünden yüklenmeye çalışıyor. Daha da açmak gerekirse İnsancıl, bir üst toplum, bir üst kültür yaratma savının tarihsel bir insanlaşma sürecinin devamı olduğunu sık sık yinelerken, eskinin çürümüş ve yozlaşmış ilişkilerini yıkma ve insanca bir hayat yaratma mücadelesinin bugünün insanında başladığını bir gerçeklik olarak bilinç düzeyine çıkarmaya çalışıyor. Bu da verili sistemle en geniş ölçüde bağları koparmak anlamına geliyor ve ciddi bir sorumluluk, hatta özveri gerektiriyor. Bu bilinci yüklendiğinizde örneğin şunları yapamıyorsunuz : Yürürlükteki anlamıyla adınızı solcuya çıkarıp, bunun bir takım imtiyazlarından yararlanamıyorsunuz... Sistemin kurumlarıyla ya da kültürü ve yaşamsal normlarıyla dirsek temasınızı sürdürerek, asi-marijinal bir kimlik edinip doyuma ulaşamıyorsunuz...Sistemin gerçek sahiplerince, burjuva çevrelerince dışlanmış, kabul görmemiş sürgün beninizi, aynı ilişkileri hiç olmazsa kendi yarattığınız sahte bir gerçeklikte, toplumcu statüler ardında yaşayabileceğiniz ortamlarda teselli edemiyorsunuz...Bu anlamda, falanca kültür merkezi gibi adlar taşıyan "cafe" lerde burjuvazinin bile tükettiği çürümüş ilişkiler yaşayamıyorsunuz...Bütün bunları yaşayan siz değilmişsiniz gibi, başkalarının önünü tıkayarak, sırtına basarak "en devrimci benim" çığlıkları atamıyorsunuz...Özetle insanlaşma sürecinin dışına atamıyorsunuz kendinizi.

Tüm bu ayrımların gösterdiği gerçekliğin, yani İnsancıl'ı var eden ve farklı kılan niteliklerin insanlığın binlerce yıllık kültür birikimine, insanlaşma sürecine katılmak ve katkıda bulunmak olarak özetlenebileceği, söylediklerimizde dolaysız olarak ortaya çıkıyor. Böyle bir amaç da geniş çaplı bir kalkışmayı, düşünsel ve yaşamsal yoğun bir etkinlik sürecini zorunlu kılıyor. Bu türden bir etkinliği aşamalı olarak serimlemek gerekirse öncelikle içinde yaşadığımız koşulları, bu koşullarda barınan yaşamsal gerçekliği doğru olarak çözümlemekten sözedilmeli. İnsanı kuşatan, yaşadığı tüm ilişkileri belirleyen gerçeklik, doğru bir yöntemle çözümlenemediğinde, doğru bir kuramdan yola çıkılsa bile insanın somut dünyanın dışına çıkması işten bile değil çünkü..

Söylediğim gibi gerçekliğin bilincini edinmek, doğru bir bilgi edinme yöntemi izlemek son derece önemli...Yaşadığımız hayatı, bizi çevreleyen koşulları bir an için akla getirdiğimizde bunu daha belirgin duyumsayabiliyoruz. Sistemi, verili değerleri, burjuva kültürünü yadsımakla birlikte, hepimiz kaçınılmaz olarak o kültürün, egemen ilişkilerin içinde sürdürüyoruz hayatımızı. Yaşadığımız dünyanın iliklerine dek sinmiş değerler var karşımızda ve biz onların yerine yepyeni değerler getirmeye, yeni bir hayat kurmaya çalışıyoruz. Şunu öncelikle bilmeliyiz ki bu son derece güç bir

iş ve böyle bir mücadele sistemin çıkardığı, çıkaracağı sayısız engellerle karşılaşarak, kısa vadede belki hiç bir sonuç alamayarak, sesi kısılarak, yok sayılarak var olmak durumunda...

Yaşadığımız günlerde dünya hızla kabuk değiştiriyor. Sokaktaki insanın hızına yetişemediği bir değişim sözkonusu...Yerleşik değerler, yaşamsal normlar hızla altüst oluyor ve yeni normlar onlardan boşalan yeri çarçabuk dolduruyor. Burada, bizim bilinç durumumuzda öncelikle algılanması gereken şey ise, tüm bunların kesinlikle niteliksel bir dönüşüme işaret etmediği, bu nicel değişimlerin, hayata yaygın-medyatik söylemlerle katılmaya çalışılan içeriklerin yalnızca kapitalist sistemin kendini restore etme çabalarının ürünleri olduğu kuşkusuz. Burjuva kültürü bilinçli ve bilinçsiz ideologları aracılığıyla sömürü düzenini pekiştirmek, onun giderek zayıflayan dayanaklarını karşısavına, emeğin iktidarını hedefleyen alternatif toplumsal öğretiye karşı güçlendirmek için yoğun söylemler üretme çabasında bugün. Bu çabanın yoğunluğu ise, geçmişten farklı olarak toplumsal muhalefeti oluşturan söylemsel alanlarda odaklanıyor. Postmodernizm ve nesnel idealizm sorgulamalarında bu durumu ayrıntılı olarak açımlamaya çalışmıştık. Burjuvazinin bu yöndeki çabasını istemsiz olarak destekleyen bazı düşünsel katkılar da, öteden beri marksist saflarda yer alan, ancak hayata ilişkin yukarıda sözünü ettiğimiz değişimleri kavramsal düzeyde çözümleyemediği için işlevsiz, gerçeklikten uzak kalıpsözleri hayata dayatmaya çalışan kimi gelenekçi sol çevrelerden geliyor. Doğal olarak, gerçeklik duygusundan arınmış böylesi söylemler kitleselleşemiyor, ya da bunu göreli olarak başarsa bile yanlış hedeflere yönlendirilmiş kitlesel oluşumlar, buruvazinin dünya ölçeğinde araçsallaşmış kültürü karşısında cılız kalıyor.

İnsanlaşma sürecinde bulunduğumuz konumun bize yüklediği düşünsel kalkışmadan, onun aşamalarından sözederken, öncelikle gerçekliğin bilgisini doğru olarak edinmenin önemini vurguladık. Verili gerçekliği çözümlemek, o gerçekliği nitel olarak değiştirme sorunsalına dayanan bir kuram için varılacak son aşama değil kuşkusuz. İkinci ve en az ilki kadar önemli aşamada ise, saptanan somut koşullar içinde uygulanması gereken mücadele yöntemleri çıkıyor karşımıza. Bu da, bugünü geleceğe, insanlaşma sürecinin bir üst evresine dönüştürme çabasında yaşanan tarihsel dönemin beklediği doğru adımları atmak, yarını adım adım kurmak, oluşturmak anlamına geliyor. Milimetrik bir mücadeleden sözediyorum kısacası... Bugünün ütopyası, yarının gerçeği...yani emek verdiğimiz gelecek, eğer bugünün mücadelesine bağlı olarak yakınlaşacak ya da ertelenecekse, insanlaşma sürecinde doğru ve kalıcı adımlar atmanın önemi kendiliğinden ortaya çıkıyor. İşte insani mücadelenin bu iki içiçe aşamasında da, yani gerçekliği doğru betimleme ve doğru adımlar atma etkinliklerinde, düşünsel belirlenimimizin temelini oluşturan bilgi kuramını, bilimsel ve dönüşümcü dünya görüşünü en yetkin biçimde hayata geçirmek vazgeçilmez bir önkoşul. Bunun pratiğe yansıması ise, ancak değişen dünya koşullarına göre ve burjuva kültüründen türeyen söylemler karşısında onun etkin içeriğini her zaman açığa çıkarmak, somut gelişmelerde bu özü dirimsel kılacak yöntemleri geliştirmek ve kasıtlı tahrifatlara aynı şekilde söylemsel yanıtlar üretmekle mümkün olabilir...

Başta da söylediğimiz gibi İnsancıl, açımlamaya çalıştığımız tüm bu nitelikleri, bunların ardında yatan savları üstlenerek kültür mücadelesindeki yerini aldı. Birçoklarının rahatını bozması, sayısız tepkiler alması, yalnız bırakılmaya çalışılması hep bundandı. Bugün de aynı nedenlerle çevresine duvar örülmeye, gözlerden uzak tutulmaya çalışılıyor. Ciddi bir insani mücadeleyi göze aldığı için... Bu işlevine uygunluk içinde İnsancıl'ın daha ilk çıktığı günlerde gündeme getirdiği kavramlardan biri de " insani gerçekçilik" ti. Bir sorgulamanın, gerçekçi bir yöntem arayışının ifadesiydi bu. Süreç içinde İnsancıl'ın düşünsel platformunda sayısız arayış, mücadele ve gelişimler yaşandı. Aralıksız sorgulamalar ve eleştirel süreçlerin İnsancıl'ı bugün düne göre daha ileri bir noktaya getirdiği ne kadar açıksa, aynı süreçlerin gelecekte de aralıksız yaşanması İnsancıl'ın doğasından gelen bir zorunluluk elbette. Baştan beri sözünü ettiğimiz düşünsel kalkışmanın koşullarında, insani gerçekçilik kavramı da kendini daha geliştirmiş ve kimi eksikliklerinden arınmış olarak bugünlerde yoğun olarak İnsancıl'ın gündemine geliyor. Bu durum, her yeni adımda olduğu gibi sorulara, sorgulamalara yer yer de yadırgamalara neden oluyor. İnsancıl'a dışardan bu yönde değişik tepkiler geliyor; hatta dergi sayfalarına yansıyan iç tepkiler de sözkonusu bu arada... Bu konu şimdiye dek değişik konumlarda çoğu kez gündeme geldi, yazılar yazıldı ve daha da yazılacak...İnsani gerçekçiliğin sorgulanma ve kendi kendini sorgulama sürecinin henüz başlarında olduğumuzu düşünüyorum. Öyleyse bu aşamada bize düşen, gelinen noktada insani gerçekçiliği olabildiğince tanımlamak, ayrıntılarına inmek ve bütünlüğüyle yansıtmak olmalı ve bu gelecekte de, varılacak her yeni aşamada yinelenmeli kanımca. Bu anlamda insani gerçekçilik kavramını güncel gelişimi içinde ele almayı, bütünlüğünü dağıtmadan olabildiğince ayrıntılı biçimde irdelemeyi gerekli görüyorum...

Bulunduğumuz aşamada, konuya birbirini destekleyen iki ayrı perspektiften bakılabilir : Bilgi kuramı açısından ve sanat kuramı - ya da estetik - açısından...

1-)Bilgi kuramı açısından insani gerçekçilik:

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, insani gerçekçilik yeni bir bilgi kuramı olma savı taşımaz. Ancak bu, içeriksel anlamda geçerli bir durum saptamasıdır. İnsani gerçekçilik geçmişte tepe noktasına marksizmde varmış olan devrimci, dönüşümcü bilgi kuramının çağdaş gereksinimlere yanıt verecek biçimde içeriksel olarak yeniden dirim kazanmasını hedefleyen bir yöntem arayışıdır. Burada içerik ve yöntem kavramlarına belki biraz açıklık getirmek gerekecektir.

İçerik, belirli bir bütünü içerdiği tüm öğelerle ve taşıdığı yasalılıkla birlikte kuşatan başat öğe, üst gerçekliktir; devingendir, sürekli yenilenme ve gelişme içindedir. Ancak, henüz gerçekleşmemiş bir içerik, tarihsel anlamda içinde oluştuğu eski yapıyla çelişkisini kendi lehine çözümlemeden, gerileme sürecine girmez. Yöntem ise biçimle ilgilidir ve biçimsel düzenlemelerin mantığını içerir. Biçim genellikle durağandır. Gelişen koşullar karşısında işlevselliğini yitirme noktasına gelebilir. Bu noktada içeriği eski biçimin yü-

künden kurtarmak, kendisiyle artık örtüşmeyen edilginleştirici etkilerden uzak tutarak canlı, yaşayan özünü yeni koşullar içinde işlevsel kılmak için yeni düzenlemeler gerekli olur. İşte bu biçimsel düzenlemeler yöntemin geliştiği alandır.

Günümüz koşullarında marksist bilgi kuramını yanlış biçimsel düzenlemeler - yöntemler - açısından bozunuma uğratan, içini boşaltan iki temel eğilimden sözedilebilir :

a-) Gelenekçi sol dogmatizm

Bu yaklaşım, marksizmin kuramsal söylemini yaşayan özünden çok, belirli bir tarihsel döneme ilişkin biçimselliğiyle kavrayan niteliklerle kendini duyurur. Oysa söylem, dilbilimsel - davranışsal bir etkinlik olarak iki yanlıdır. Çağın gelişen koşullarına uyarlanamayan bir içerik, eski biçimleri mutlaklaştıran bir tavır sonucu kendinden uzaklaşır ve kolayca karşıtına dönüşebilir. Karşıtına dönüşmek, burada karşısavına hizmet eder konuma düşmek olarak algılanmalıdır. Yeni koşulların isterlerine göre düzenleyemeyen kuram, sonuçta verili gerçekliği değil, yalnızca öznel düşünce modellerini dışlaştırır. Artık tanımlanan şey, gerçekliğin kendisi değil ussal içeriklerdir, kuram ritüele dönüşür : içeriksiz bir biçim sunar. Yükleme mantığıyla hayattan kopuk olarak gerçekleşen bütünlük kaygısı, nesnel bütünlüğü değil zihin süreçlerinde varlık kazanan bir kalıp söylemi kurgulamaktadır artık. Bu ise, hangi adı taşırsa taşısın, felsefi literatürde idealizm olarak tanımlanan bilinç durumuyla özdeşleşen bir düşünme biçimidir. Kuramsal kopuş artık sona ermiştir.

b-) Nesnel idealizm (Postmodernizm, Kopenhag yorumu vb.)

Bu tanımlar kapsamında açıklanan bilinç durumu, bilgi kuramı olarak kavramsal bilgiye, bilimsel soyutlamaya, bütünsel yasalılığa karşıt bir nitelikle belirlenir. Örneğin postmodernizm, modernizmin nesnel dünyanın bilgisini değil, akıl süreçleriyle kurgulanan çağdaş mitleri kuramlaştırdığını öne sürer. Marksizmi de yadsıdığı bu kategoriye (modernizm) yerleştirir. Buradaki sav temellendirim mantığının (kavramsal düşünce) toptan idealist bir öz taşıdığıdır. Bu savda burjuva aydınlanması anlamında doğruluk payı yok değildir. Olgucu mantık, idealist bir öz taşıdığından, gerçekliği kendi zihinsel yüklemleriyle tanımlar. Bu tümdengelimli düşünce biçimidir. Postmodernizm ise parçadan başlayan ve nesnel gerçekliğin bilgisine bu yolla varan bir yöntem geliştirdiğini savunur, ancak bunu gerçekleştiremez, çünkü onun amacı parçadan tüme varmak değil, orada kalarak tikel süreçleri mutlaklaştırmaktır. Oysa bütünsel yasalılık, parçalar arası ilişkilerde beliren bir gerçekliğe oturur her zaman; gerçeklik bu ilişkilerin diyalektiğinde yatar. Postmodern söylemde yer alan dairesel tarih anlayışı, kültürel çeşitlilik, birbirinden bağımsız toplumsal gelişmeler ve gerçekliği bu çoğulluğu içinde tanımak...gibi görüşler, dogmatik sol söylemde yer alan bütünsellik ideasından farklı bir ideayı gündeme getirir : ilişkisiz öğeler, rastgele parçacıklar ideası. Bu ise bilinemezciliğin yeni bir türevidir. Buna göre her şey salt göründüğü gibi, ilişkisiz ve arka plansızdır. Kopukluk ve kaostan başka evrensel yasalılık yoktur. İdealist kuantum yorumundaki atomaltı parçacıklar gibi, toplumsal olaylar da, insan da, tarih de rastgele davranmaktadır postmodern ideolojiye göre. Ayrıca nesnel idealizm, Bohr'un söyleminde tamamlayılık ilkesi (kuantum kuramı) ve Derrida'da bütünleyiciliğin mantığı (postmodernizm) adlarını alan temel bir yaklaşımı da, - mantıksızlığın mantığı- içerir. Örneğin postmodern sol, marksist gelenekle canlı bir diyalog kurmak, onun söylemlerinde çağdaş düzenlemeler yapmak türünden savlarla marksist bilgi kuramının özüne tümüyle aykırı düşünceler geliştirmiş ve bunu da Derrida'nın yöntemiyle açıklamıştır. Buna göre aynı bilgi nesnesi birbirine tümüyle zıt iki değişik biçimde tanımlanabilir ve bu gerçeğe aykırı olmaz. Postmodernin temel mantığı işte burada yatar. Bu noktada idealizm, tüm perdelerinden arınarak eski yüzünü gösterir. Modernizme karşısav oluşturduğunu söyleyen postmodernizm, gerçekte konformist bir ideolojidir. Çünkü, radikal dönüşümleri kendi söylemlerinde tümüyle reddeder. Ona göre artık tümüyle yeni hiç bir şey gerçekleştirilemez. Yapılabilecek tek şey, gerçeği olduğu gibi, onun artık bir üst aşamaya, karşıtına dönüşebileceğinden umudu keserek kabullenip, eski yapılanma içinde bir temalar ve kategoriler çoğaltımına gitmek, yani eskiyi restore etmektir. Bu da kapitalizmin devamı, onarılarak eski yolunda yürümesi anlamına gelir.

İşte insani gerçekçilik bilgi kuramı açısından yukarıda eleştirel olarak değerlendirilen düşünce biçimlerinin karşıtında konumlanır. Her türden idealizmden ve onun beslediği burjuva kültüründen temelli bir kopuşla amacını belirler. Bütüncü ve parçacı idealizmin karşıtı da hiç kuşkusuz parça-bütün diyalektiğine dayalı bilimsel düşüncedir. Marksizmin çağdaş gerksinimlere yanıt veren doğru bir yorumu, hayatın her alanında gerçekliğin bilgisini edinmeyi ve geleceğe doğru kalıcı adımlar atmayı mümkün kılacak temel yöntemdir. İnsani gerçekçilik, en temel özelliğiyle dile getirilirse, bu yöntemliliği hayatın akışı boyunca diri tutan, gelişen koşullar uyarınca sürekli kendini yenileyen bir içeriğin adıdır.

2-)Estetik yaklaşım olarak insani gerçekçilik :

İnsani gerçekçiliğin sanata yaklaşımı, yukarıda betimlenen genel düşünsel özünün doğrudan bir yansımasıdır. Sanatı ve genelde insani kültürü tarihsel bütünlüğü içinde değerlendirmek, sanat yapıtında bireysel ve toplumsal öğeleri birbirini dışlamayan karşılıklı girişimleri içinde ele almak olarak özetlenebilecek bir yaklaşımda belirir insani gerçekçilik.

Geçmişin özgül koşullarında politize etkilerle oluşan toplumcu gerçekçiliğin, giderek yaşanan gerçeklikle bağlarını zayıflatma noktasına geldiğini biliyoruz. Bugünse yukarıda gelenekçi sol dogmatizm olarak tanımlanan düşünce biçiminin yönsemeleriyle açıklanabilecek bir yöntem yanlışlığı içinde kendini belirliyor. Kısaca toplumcu gerçekçiliğin bugünkü biçimini kendi adından yola çıkarak irdelersek, " toplumcu" ve " gerçekçi" tanımlamalarının iyice boşlukta kaldığı öne sürülebilir. Toplumcu gerçekçi olduğunu savlayan birçok yapıtta karşımıza çıkan toplum, bildiğimiz ve içinde yaşadığımız toplumdan enikonu farklıdır. Bu toplumda bütün işçiler ve köylüler iyi yürekli, cesur ve bilinçli kişilerdir. Buna karşılık burjuvaların tümü doğuştan kötücül yapıdadırlar ve bu yüzden de çalışan insanları sömürürler. Başka bir deyişle sömürü ve sistem baskısı yalnızca egemenlerin kötü insanlar olmasından kaynaklanmaktadır. Sözkonusu ürünlerde savlanan açıkça bu olmasa da, yapıtın bü-

tününden herhangi bir okurun edineceği izlenim bundan çok farklı değildir. Böyle bir yaklaşımın, ya da sanat yapıtı açısından bakarsak böyle bir yansıtmanın yaşamsal gerçeklikle temasını yitirdiği çok açıktır. Bu yansımadaki toplum, yaşayan insanlardan oluşan bir varlık değil, kurgulanmış bir modeldir. Karşımıza çıkarılan insanlara gelince, doğal olarak onların bireyliklerinden söz etmek son derece güçtür; olsa olsa kurgusal bir hayata uyum sağlamaya çalışan " tip " lerden sözedilebilir.

Betimlenen estetik yaklaşımıyla toplumcu gerçekçiliğin ne toplumculuk, ne de gerçekçilik işlevlerini üstlenebilmesi olasıdır. Bireyi en geniş anlamıyla kapsayamayan, onun iç ve dış yaşantılarını, öznel ve nesnel gerçekliğinin bileşiminde varlık bulan yaşamını estetize edemeyen bir sanat, toplumcu niteliğini askıya almış demektir. Çünkü toplum, insanların birarada yaşamını betimleyen bir kavramdır ve insan bireyselliğin en özgül niteliklerini barındırdığı gibi, bilinç düzleminde ve somut yaşam pratiğinde toplumsallık kavramını yaratan varlıktır. Bu anlamda insanı en geniş gerçekliğiyle kucaklayamayan bir yaklaşımın, toplumsal olabilmesi de olanaksızdır. İnsan aynı zamanda tarihsel bir varlıktır. İnsani kültür mücadelesi binlerce yıllık bir süreci kapsar ve insanın bugünkü duruş noktası geçmişten bugüne birbirine eklenen birikimlerin ürünüdür. Toplumcu gerçekçilik insanı bireysel varlığı açısından ihmal ettiği gibi, tarihsel kimliğini vurgulamak açısından da yetersiz kalmıştır. Örneğin bir Goethe'yi ya da Dostoyevski'yi toplumcu gerçekçi yaklaşımla konumlandıracak kategorilere rastlayamayız. Çünkü gerçekçilik ölçütleri yalnızca sosyalist sanatçılar açısından oluşturulmuştur toplumcu gerçekçilikte. Oysa tarihin saptadığı tüm dönemlerde gerçekliği doğru olarak betimleyebilmiş ve toplumsal gelişim doğrultusunu yakalayarak, insanlaşma sürecine katkıda bulunmuş her kültür ürünü bu yönleriyle insani gerçekçi olarak nitelenebilir.

Toplumcu gerçekçiliğin gerçekçilik savları bireysellik alanında ve tarihsel bakış açısının eksikliğinden ötürü sallantıda kaldığı gibi, verili koşulları temellendirme açısından da aynı sonla noktalanır. Toplumsal olguları doğru betimlemenin sanatsal gerçekliğe katılan önemli bir nitelik olduğu kuşkusuzdur. Oysa bu işlevi toplumcu gerçekçilik açısından ele alırsak, yukarıda verdiğimiz bir örnekten yola çıkmak yeterlidir. Bir toplumsal olgu olarak sömürü ve sınıfsal baskılar, burjuvaların kötü insanlar olmasından kaynaklanmaz. Bunun çok daha derin tarihsel ve sistemle ilgili nedenleri olduğu gibi, kötülük özelliği insanlaşma süreciyle ilgilidir ve bu anlamda örneğin bir işçi de son derece yetersiz nitelikler taşıyabilir.

İnsani gerçekçilik, insana bireysel, toplumsal ve tarihsel nitelikleriyle en geniş perspektiften bakma kaygısıyla olduğu kadar, verili gerçekliği yetkin biçimde estetize etme kaygısıyla da tek boyutlu gerçekçilik anlayışlarından ayrılır.

Sanatsal anlamda postmodernizmde son görünümünü edinen bireyci yaklaşım açısından bakıldığında ise, yukarıda nesnel idealist yaklaşımı ele alırken saptadıklarımıza ekleyecek fazla bir şey yoktur. Postmodern sanat bireyi tüm ilişkilerinden yalıtarak umarsız bir yabancılaşma içinde mutlaklaştırır. Böyle bir birey tarihsel, toplumsal tüm niteliklerinden yapay olarak arındırılmıştır. Kendisine ve insanlaşma sürecine yabancılaştırılmış bu birey açısından bugüne ve geleceğe ilişkin hiç bir umut sözkonusu değildir. İnsani yaratıcılığı tümüyle gözardı eden postmodern sanatta bugünü değiştiren, kültürel kalkışma içinde sürekli daha güzel hayatlar kuran insana rastlamak olanaksızdır. Edilginliğe mahkum edilen ve toplumsal dayanışmanın gücünden yoksun bırakılan bir insanın, sınıfsal ve kültürel anlamda kime hizmet ettiğini uzun uzun betimlemeye ise hiç gerek yoktur.

Buraya kadar insani gerçekçiliği temel düşünsel ve estetik yönelimleriyle ve gerçekçiliği dar perspektiflerle ele alan, bu anlamda bilinçli ya da bilinçsiz verili sistemin kültürünü yeniden üreten yaklaşımlardan ayrılan nitelikleriyle ele almaya çalıştık. Ancak son söz olarak şunu belirtmek, insani gerçekçiliğin temel varsayımı açısından büyük önem taşıyor : İnsani gerçekçi yaklaşım asla bir formül olarak, duraksamış bir kalıp olarak ele alınmamalı...Çünkü ona anlamını veren temel ayrım, sürekli akan, her gün biraz daha değişen hayatı adım adım izlemek ve her adımda yeniden tanımlamakta yatıyor. Bu da ancak doğru bir dünya görüşünün, evrensel gerçekliği nitel olarak karşılayan bilgi kuramının içeriğini değişen koşullara uyarlayarak,etkin yöntemler geliştirmekle mümkün. Bir başka deyişle, düşünsel içerikleri eskiyen biçimlerin yükü altında işlevinden uzaklaştırmamak, burada birincil kaygımız olmalı...

Tarihsel, toplumsal, bireysel tüm niteliklerimizin bilincini taşıyarak, geçmişi bugüne dönüştüren insani mücadelenin kalıtlarıyla geleceğe yürürken, ateşi bulan, bilimi, felsefeyi, kültürü yaratan insanın mücadelesini duraksatmamak için yeniden...yeniden insani gerçekçilik diyoruz..

1 Mayıs Emekçi Bayramınızı Kutlarız...

İnsancıl Emekçileri

İnsani Gerçekçilik ve Temelleri

Nihat ATEŞ

İnsancıl'ın Ocak 1996 sayısında yazdığım İnsani Gerçekçilik yazısı tartışmalara neden oldu. Zaten yazıda da "tartışalım" deniyordu. Bir sayfalık yazının tanıdığı olanaklar çerçevesinde "meramımızı" dile getirmeye çalışıyordum. Herşeyden önce kavram benim bir "uydurmam" değildi. İnsancıl dergisinin daha ilk sayısının baş yazısında Cengiz Gündoğdu derginin çıkış "meramını" anlatmak için kavramı yazıyordu.

Bugün sanatın insandan koparıldığı, insanın sanatsız bırakıldığı, sanatın insansız bırakıldığı bir süreci yaşıyoruz. İnsancıl'ın temel mücadelesi sanatı "insanla" buluşturmak, etkin bir okurun yazarını, şairini sorguladığı ve sanatı insani kılabilmenin mücadelesi idi. Bugün de mücadele devam ediyor. Daha ilk sayıda derginin başyazısında "insani gerçekçilik" kavramının kullanılması, bu mücadeleyi anlatmak için ortaya atılmış kavramlardan sadece biri idi. Çünkü başlayan veya başlatılacak her hareket önünde sonunda bir sorunun ortaya konması, sorunun çözümü doğrultusunda yapılan eylemliliklerle oluşuyordu. Bunun için de sorunu kavrayıcı -kuşatıcı - , kavratıcı kavramlar bulunmalıydı -kullanılmalıydı- ve öyle de oldu.

Türkiye sanatı dolayısıyla da estetiği burjuva sınıfı ve burjuva estetik teorilerinin hegemonyası altındadır. Buna karşı yapılan veya geliştirilen her hareket ise kavramlarını ortaya koyamadığı için, bu hegemonyanın karşısında hayatiyet kazanamamıştır. Bu sadece Türkiye sanatı ve estetiği için değil Türkiye "sol"u için de geçerlidir. Açık ve acı bir gerçektir ki bugün için Türkiye solu entelektüel birikim ve kavramları açısından liberalizmin, burjuvanın gerisine düşmüştür. Çünkü sol, gelişen, değişen dünya ve insan sorunları karşısında olguları açıklayıcı ve çözümleyici, hayatiyet kazandırıcı kavramları üretememiştir. Burjuva bugün "postmodern durum" teorilerinden, "tarihin sonu" teorilerine kadar durmadan YDD (Yeni Dünya Düzeni) kavramları üretip, kitleleri asal sorunlarından uzaklaştırmaya, temel çelişkilerinden onları soyutlamaya çalışmış ve başarmıştır da. İşte bu saldırı karşısında "Türkiye solu" kavramsız, olguları açıklayamayan, insanın uzağına düşen birtakım teoriler doğrultusunda ve eylemliliklerinde başarısız kalmıştır.

Bu satırları yazarken ellerim acıyor. Çünkü şunları yazıyorum; tarihin ilerleyen sınıfı, tarihsiz ,başıboş ve kavramsız bırakılmıştır. Acı duyuyorum, çünkü tarihte ilk kez ilerleyen bir sınıf, gerici bir sınıfın karşısında yenilgilere boğulmuştur. Neden ilk kez? Çünkü bugünün gerici burjuvazisi ilerici bir sınıf olarak tarih sahnesine çıkarken feodalizme karşı mevziler kaybetse de uzun süreçte mücadeleyi adım adım ilerleyerek kazanmış; bir sınıfı dünya sahnesinden silebilmiştir. Kısaca mücadelesi boyunca hiçbir zaman mücadele içinde olduğu sınıfın tarihsel olarak gerisine düşmemiştir. Şimdi yazacağım tümceyi yazarken yüreğim daralıyor. "Bugünün ilerici sınıfı ise burjuva sınıfı karşısında savunmasız, kavramsız bırakılmıştır." Sorumluluk, kendini tarihin yürüyen sınıfının yani proletaryanın yanında tanımlayan ve gerileyiş karşısında kuyruğunu bacaklarının arasına sıkıştırıp kaçan aydının, sanatçınındır. Elbette son aşamada tarih yürüyen sınıfındır. Ama burjuva aydını ve yazarı bitti dediği "sınıf" söylemi ya da bir "meta-anlatı" gibi kavramlar üreterek gerçekliği çarpıtmayı başarabilmiştir.

İşte "insani gerçekçilik" bu genel görünüm içinde ortaya çıkmıştır. İnsancıl'ın yaşananları verili değerlerin dışına çıkarak, olguların arkasındaki ilişkileri görerek ve göstererek gerçekleştirdiği eylemde ortaya çıkmış ve olgunlaşmıştır. Aradan altı yıl geçtikten sonra yazılmıştır, ortaya atılmıştır.

Şunu söyledik tekrarlayalım: YDD söylemi ve kavramları tam bir hegemonya meydana getirmiştir. Söylemi ve kavramları insanları temel çelişkilerinden uzaklaştırmış ve bu çelişkilere sırtını döndürmesini başarmıştır. Sonuç, yeni bir insan tipidir. Bütünsel olarak kapitalist bir insan tipi. Bu insan tipi tamamıyla bir bilinç bozunumu içerisindedir. Kendini ne tarihsel ne de hiç değilse mekansal olarak tanımlayabilmektedir. Rastgeledir yaşamı. Bilinci yerlere düşmüş elektrik telleri gibidir. Boştadır. Ateşler çıkarmaktadır. Akımını toprağa iletmekdir. Kim gelip boş uca bir öteki teli bağlarsa akımını o yöne kanalize etmektedir. Bu insan tipini biz sanatçılar olarak nasıl anlayıp çözümleyeceğiz? Hangi kavramlarla ve hangi dille? İşte sorun budur. İnsani gerçekçilik de bu kavram ve dili yaratma mücadelesinin anahtar kavramıdır.

Peki nedir insani olan? İnsanın alet yapmaya başlaması ile birlikte, beyinsel evrimleşmesi de ivme kazanmaya başlamıştır. Bu alet yapma, işleme süreci; insanın doğaya karşı insanlaşma ve hayatta kalma mücadelesini kolaylaştırmıştır. Baltayı ele alalım. Şu anda sadece baltayı düşünelim. Nedir balta? İnsanın hayatı kolaylaştırmasında bir araç. Ağaç kesip masalar yapmak, sandalyeler yapmak, ısınmak için odun yarmak, barınmak için barınaklar yapmasını sağlayan araç. Ama siz bu baltayı elinize alıp, dolayınızdaki insanların kollarını kesmek, kafasını parçalamak için kullanırsanız onu insani amacının dışında kullanmış olursunuz. İşte sanat eseri de kültürel bir varlık olan insan için hemen hemen aynı işlevselliği taşır. Bir sanat eserini insana karşı kurgularsanız bir baltanın insana verebileceği zarardan daha fazlasını verebilirsiniz. Çünkü insan duyguları olan bir varlıktır. Örnekleyelim: İnsanda merak duygusu vardır. Bu merak duygusu içinde insan herşeyi araştırır, her taşın altını merak eder. İşte bu merak duygusu estetize edilmiş insan, çıplak bir insan heykeline bakarken farklı bir merak duygusu ile bakar. Onu röntgenci durumundan çıkarıp bir üst aşama estetize edilmiş bir bütün insan konumuna çıkarır. İşte bunu beceremeyen sanat eseri insana karşıdır. Bugünün burjuva sanat eseri insani durumları bu anlamda insana karşı estetize eder. İşte insanilik bu ve sanat bu derece işlevsel. Tekrarlıyorum: Çünkü insan kültürel bir varlıktır.

İnsani gerçekçilik insanilikten bunu anlıyor. İnsanı diyalektik materyalist açıdan tarihsel bütünlüğü içinde alıyor ve insanın yaratmış olduğu bütün kültürel birikimlerin üzerinde yükseliyor.

Bu tarihsel birikimi özümseyiş ve doğru bir bakış açısı ile anlayış oldukça önemli. Dikkat edelim, burju-

va teorileri özellikle YDD'de bu tarihsel bütünlüğün ve kavrayışın tam ortasına saldırıp, bütünsel insani tarihsel gelişimi red noktasında teoriler üretiyor. Gerek Postmodernizmin dairesel tarih teorisi, gerek tarihin sonu teorileri bunun açık örnekleridir önümüzde. İnsani gerekçilik bütünsel insan anlayışı ile yani insanı üç boyutu ile dünü-bugünü-geleceği ile anlamaya ve çözümlemeye çalışır. Nedeni bugünün yukarıda sözünü ettiğimiz artık tam bir "birey" olarak tarihsel oluşumunu tamamlamış kapitalist insanı çözümlemektir. Bu çözümlemeyi de kafasına elma düşen Newton'un eylemliğini anlayarak yapacaktır. İlişkiler bütünseldir. Hiçbir insani tarihsel süreç geleceğin teknoloji çağında bilgisayarının başındaki insanla, yerçekimi sorusunu yaşayan Newton ile ilişkisi uzak değildir. Bugünün insanının varoluş sorunları ile engizisyonun baskısı altında inim inim inleyen Galileo' nun ilişkileri bütünseldir.

Bütün bu anlamsal bütünlük içinde İnsani gerçekçiliğin temel bakış açısı aydınlanmadır. Marx'ın da söylediği gibi "bu, bu dönem için tarihi bir görevdir." Ama tabii ki bu aydınlanma tarihin ilerleyen sınıfının yani proletaryanın yaratacağı aydınlanmadır. İnsani gerçekçi açıdan bakıldığında bütün sınıfların kaldırıldığı, sömürüsüz, insani bir toplumda yaşabilme mücadelesinde -değindiğimiz gibi- sanatın öteki unsurlar yanında hiç de küçümsenmeyecek bir yer tuttuğunu söylüyor en başta. İşte insani gerçeki yöntem bilinç açıcı eserlerle bu kavganın tam ortasındadır.

İnsani gerçekçi eser bütün bunları nasıl gerçekleştirecek? Herşeyden önce yerleşik dil anlamlarını, verili olgusal dil kalıplarını, verili olgusal durumu aşma, olgunun ardındaki ilişkileri kavrama reçetelerini kırarak bunu gerçekleştirecektir. Söyledik. Insan duyguları olan bir varlıktır. İnsani gerçekçi eser bu duyguları insanileştirirken ve estetize ederken insana bilinç durumlarını sorgulatacak ya da sorgulatmak zorundadır. İnsani gerçekçi yöntem "bir işçiye" ben neden bunu böyle yapıyorum, neden eşime cinsel bir obje olarak bakıyorum, ona sadece kadın ve sadece erkek diye bakıyorum" dedirtecek yöntemdir. Bu anlamda insani gerçekçi yöntem açısından "devrimci eser" bu soruları sordurtup yanıtlama halkasını tamamlayacak eser olacaktır. Bunun için silahları vardır. Gerçekçiliği en önemli silahıdır. Yaşayan insanın gerçekçi tahlili anlamında gerçekçiliği doğru yerlere, doğru soruları sordurtacaktır. Bir düzgün kurulmuş tümce düşünelim. Amacımız da tümcedeki özneyi bulmak olsun. Eğer gidip bir tümlece yüklemin sorularını sorarsak tümlece sorduğumuz sorular yanlış olacağı gibi, özneyi de bulamayacağız. Ya da gidip tümleci bulmak için yükleme gider, tümleci bulmak için özneyi bulacağımız soruları sorarsak yine tümceden doğru yanıt alamayız. Onun için doğruca yükleme gidip özneyi bulmak için doğru soruları sorarak, tümceden doğru yanıtı alacağız. Bunun gibi hayata doğru soruları sormak zorundayız. Doğru sorular her zaman doğru yanıtların yüzde yetmişidir çünkü.

Önünde sonunda da bütün kuramlar hayat karşısında totoloji durumuna dönüşür. Giderek hayatı açıklamak için kullandığı kavramlar hayat karşısında kapsayıcı, açıklayıcı ve çözümleyici durumlarını yitirebilirler. Hayat karşısında bu kavramlarda diretirsek "kavram gerçekçisi" oluruz. Kavramları yaşamaya başlarız. Daha da ileri giderek hayatı kurama uydurmaya çalışırız. Ama işte o zaman hayat bizi beklemez. O değişir ve akar. Biz ona ne kadar kavramlarımızı dayatırsak dayatalım hayat bunu umursamayacaktır.

İşte Türkiye sanatında da toplumcu-gerçekçi eserler bunu yapmıştır. Gerçeklikten giderek kopmuş ve hayatı kurama uydurmaya çalışmıştır. Gerçeklikte asla varolmamış büyük elli işçiler, gerçekte varolmamış bir "devrimci işçi" prototipi çizip durmuşlardır. En başta doğru noktalardan hareket etmiş olsa da bugün giderek hem toplumcu yanını hem de gerçekçi yanını geliştirememiştir. Tarihsel kategoriler açısından eksik kalmıştır. Tıpkı burjuva estetik kuramları gibi bir idealizm yaratmıştır. Toplumcu-gerkçekçi estetik teoriler hiçbir zaman bir Memduh Şevket Esendal'ı, bir Yakup Kadri'yi, bir Kemal Tahir'i kategorize edememişlerdir. Ya hepsini "burjuva"dır deyip tarihin çöplüğüne atmış ya da asıl sorun bu değil deyip bu tarihsel birikimi değerlendirmeden es geçmişlerdir. Yukarıda değindiğimiz gibi hayata doğru soruları soramamış giderek "kavram gerçrekliğini" yaşar duruma gelmişlerdir.

Elbette ki "insani gerçekçi" yöntem toplumcu-gerçekçiliği reddetmez. Tarihsel gelişimi içinde onu anlar, kavrar, yerine oturtur ve bütün öteki insani birikimin kültürel temellerinde olduğu gibi kendini toplumcu-gerçekçiliğin üzerinde inşa eder. Toplumcu-gerçekçiliğin tarihsel kazanımları, insani gerçekçiliğin tarihsel kazanımlarıdır bu yüzden.

Türkiye'de sorun pek de anlaşılmadı aslında. Hep şu karıştırıldı. Yöntem ve ilke. Bir sanatçı önünde sonunda eylemliliği ile bir sınıfsal tercih edişi ortaya koyar. Kendini marxist bir dünya görüşü ile tanımlamışsa bu onun sınıfsal tercih edişidir ve ilke olarak kendini koyar. Yöntemse kaplamı ve içlemi ile ilkeden daha dar bir kavramdır. Sanatçının sınıfsal yeğleyişi ile kullandığı yöntem bir koşutluk taşımayabilecektir bu yüzden. Bunun en muazzam örneği Balzac'tır. Türkiyeli sanatçı ise toplumcu-gerçekliği hep bir ilke olarak gördü. Kendini toplumcu-gerçekçi olarak tanımladı. Bu görüş ve tanımlayış hiçbir şey yapmadı ise toplumcu-gerçekliği bütünsel bir kavrammış gibi algılamasına yol açtı. Halbuki ne bir tek toplumcu-gerçekçilik vardı, ne de toplumcu gerçekçi yöntem, gerçekliği anlamada ve anlatmada tek yöntemdi. Bu kavrayış toplumcu-gerçekliği hiç de haketmediği kadar güdükleştirdi. Tabii bunun tek etkeni yöntemden kaynaklanan eksiklikler değildi. Yine sanatçılarımız "gerçekçilik" üzerine sağlıklı bir tartışma yürütememeleri -en azından Brecht ve Lukacs'daki gibi-' bu süreci hızlandırdı.

İnsani gerçekçilik işte tüm bu sorunları da omuzlayarak bir kavram olarak kendini varediyor. Kavramları tarihsel ve bütünsel anlamı ile kavrayıp ezen ve ezilen mücadelesinde sınıfsal tercihini "devrimci bir aydınlanma" proletaryanın yaratacağı bir aydınlanmadan yana koyuyor.

Son bir soru daha? Peki "insani olmayan" bir gerçekçilik var mıdır? Ya da böyle bir gerçekçilikten sözedilebilir mi? Tüm sanat kuramları gerçekçi olduklarını iddia ederler. Çünkü sanat gerçeğin dönüştürülmesidir. Burada, yazımızda insanilikten ne anladığımızı açıklarken, sanat, balta örneğinde olduğu gibi insan için bir araçtır dedik. Bunu ya insandan yana kullanırsınız ya da insana karşı. Bunun üçüncü bir yüzü yoktur. Işte teori ne kadar gerçekçi olursa olsun sonunda insanı öldüren baltanın insan karşıtlığını gösteriyorsa, -bunu bugün burjuva estetik kuramlarda daha net görüyoruz- insani değildir. Onun için sanatın işlevsel olarak hayata karşı takındığı tavır açısından insani olmayan bir gerçekçilikten sözetmek her zaman olasıdır. Anladığımız ve anlatmaya çalıştığımız gerçekçilik açısından bir üst kavram olarak "insani" nitelemesini vurgulayarak söylemekte yarar görüyorum.

Kendine Ait Olmayan Zam-An(Lar)'da Yaşayan İnsan

İsmail SİPOR

Zaman kimlerin lehine işliyor...ya da kimlerin aleyhine...Zaman insan eylem ve etkinliklerini içeren ve bu eylem ve etkinliklerin gelmiş oldukları aşama ve dönüşümlerin kapsadığı evrelerle ifade edilir. Örneğin neolitik çağ, orta çağ, sanayii devrimi (dönemi), modern (çağ) zamanlar ya da tekeller çağı. Tabii bu zaman kesitleri o zaman dilimine damgasını vuran üretim ve toplumsal biçimlerle de nitelendirilir. İlkel toplum, köleci toplum, feodal...kapitalist...sosyalist toplum gibi. İnsan doğayı ve kendisini değiştirme süreci içerisinde zamana karşı da sürekli bir mücadele bir yarış içerisinde olmuştur. İnsan zamanın sürekliliği içerisinde ve çok daha uzun zamanı kapsayan bilgiyi, birikimi artık daha az bir zaman dilimi içerisinde oluşturabilmektedir. Bu birikim sayesinde insan zamanın, maddenin, evren'in bilinen çeperlerini hergeçen gün genişletmekte...İnsanın kendisinin ve canlının olmadığı milyonlarca yıl öncesinin gelişmelerini ortaya çıkarabilmektedir. İnsan bunca önemli gelişmeleri açıklanabilir ve anlamlı kılabilirken aynı zamanda insanlığın büyük bir bölümü içinde yaşadığı zamanı (çağı)an'ı ve bu zaman içerisindeki gelişimleri, toplumsal, siyasal ve sosyal dönüşümleri çoğu zaman doğru kavrayamamak gibi bir sorunla da yüzyüze kalıyor.

İnsanın kendisini zamanla ilişkilendirmesi, zamanı algılayışı, özellikle zamanı değerlendirme biçimi ve yöntemi önemini korumaktadır.

Zaman; varlığın sürekli ve tersine çevrilemez geçişi gibi tanımlanıyor bilim kitaplarında. Astronomik zaman birimi ise 86400 saniyelik gündür. Zamanın bu tanımı bize sürekli hareketi, devinimi veriyor. Demek ki varlık sürekli bir tersine, yani geçmişe tüketilmiş olana, yaşanmış olana çevrilemez bir geçiş, devinim içerisindedir.

Bu ise bize maddenin, varlığın sürekli değişimini, değişimle birlikte kaçınılmaz olarak gelişmeyi ifade etmektedir. Değişim ve gelişimin merkezinde esas olarak insan vardır. İnsanın doğaya müdahalesi, bilinmeyeni her geçen gün bilinir kılmış, doğada var olan yasaları birer birer oraya çıkarmış ve çıkarmaktadır. Bu süreçte insan kendisini de değiştirmiş yeniden üretmiştir. Bu süreç hiç bitmeyecek zaten. Benim özellikle gelmek istediğim nokta içinde bulunduğumuz düzyolda, tekeller çağında, kapitalist sömürünün ve bu sömürünün sürmesi için insanın sürekli kuşatılması, insana ait olan tüm değerlerin metalaştırılması, insanın kendisininde yabancılaştırma yöntemiyle nesneleştirilmesi sürecinde, insanın üretim ve tüketim ilişkileri içerisinde zamanı yani gün-ü kendisi için ne kadar değerlendirebildiğidir.

Zaman bizim dışımızda mıdır? ya da biz zamanın içinde miyiz?...Zaman bize ait mi?..Zaman bize aitse zamanı kendimiz için nasıl anlamlandırabiliyoruz. Bilinç olmadan zaman var olabilir mi? ya da zamanı anlamı kılan bilinç midir?.. Bilin olmazsa varlığın anlamı ne?...İnsan kendine ait olmayan "zam-an(lar)'da yaşabilir mi?..Yaşadığımız fakat farkına varmadığımız zaman-an bizim için anlamı ya da anlamsızlığı nedir?..Ya da başka bir deyişle bizim olmayan 'zaman'larda mı yaşarız?..Aslında bütün bu sorular yanıtlarını kendi içinde barındırıyor ve açığa vuruyor. İnsan bilinci zamanı anlamlı kılıyor ve farkına varmazsak da zamanı kendimiz için, insan için en yararlı şekilde değerlendirmazsak da 'Zaman' varlığın sürekli ve kendine çevrilemez geçişi olduğuna göre insan niçin sorun "zaman"ı yani gün'ü anlamlı kılması ve insanın yararına düzenlemelerle değerlendirilmesi sorunudur. İnsani yaratıcılıkları elinden çekip alan...insanı tek tek olgular peşinde sürüklenen varlıklar biçiminde fabrikasyon bir ürün gibi biçimleyen...olaylar ve olgular arasında ilişki kuramaz hale getiren, içinde yaşadığı dünyayı açıklayamaz kılan kapitalist üretim ilişkileri ve tabii ki kapitalistler insanın elinden, kendisi için yaşaması gereken, insani dönüşümler için anlamlandırması gereken zamanı da çekip alıyorlar. Bu sıraladığımız ilişkiler içinde kıvranan insan içinse boş ve kof bir zaman kavramı kalmış oluyor. Bu tip insan, benzetme yerindeyse yenidoğmuş bir bebek gibi oluyor. Bu bebeğin hiç büyümeyeceğini varsayarsak bulunduğu yeri, nesneleri tanımıyor. Kendisinin dışında gelişen olayları anlamıyor. Kendisini de tanımıyor. Herşey sadece görüntüden ibaret. Ama şekiller de onun için anlamsız. Daha doğrusu anlam ve anlamsızlık da birşey ifade etmiyor, yeni doğan bebek için. Örneklemeleri günlük yaşamdan açmaya çalışalım. Örneğin bilinci dumura uğratılmış, üretime ve kendine, güzele, iyiye yabancılaştırılmış bir insan için televizyonlarda oynatılan Brezilya dizilerindeki olaylar dizisi ya da o dizideki kişilerin dramının o kişiyi işten çıkar çıkmaz doğruca evine yöneltmesi, memleketin başına bela olmuş politikacı ya da bürokratların memleket yararına yaptıkları aldatmaca konuşmaları hiç koşulsuz onaylaması, kendilerinden tamamen farklı yaşayan ve ahlaksızlığı insan bedenini bir meta gibi pazarlamayı dopluma ideal yaşam biçimi olarak sunanların taklit edilmesi hergün reklamı yapılan malların peşinde koşturmaktan sersemleyen insanlar, sanat etkinliği diye konserlere gidip kendilerini jiletleyenler, iç çamaşırlarını sahnedeki sanatçıya vermek için ayılıp bayılanlar...futbol karşılaşmalarında kendinden geçenler, spor karşılaşmalarından sonra cinnet geçirenler, yaşamla bağlarını koparmış din adamlarının telkinlerini hiç itirazsız belleklerine yerleştiren ve bu telkinlerin dışına çıkmayan yığınlar, mutluluğu pembebeyaz dizilerde arayanlar ,demokrasi düşmanlarını demokrasi şampiyonu ilan edenler, emek düşmanlarını baş tacı edenler, insanlar yakıldığında alkışlayanlar, artık trafik kazalarında, kavgalarda, çatışmalarda, intihar

sahnelerinde ölüm haberi duymadıklarında üzülenler...burjuvaların, egemenlerin hukukun herkese eşit dağıtıldığını kanıtlamak için, kendi içlerindeki entrikalardan dolayı zaman zaman ilahlara sunulan kurbanların acıklı durumlarını kendi dertleri edinen ve kendi acılarını sorunlarını unutanlar...O güzelim yaşamı kupon biriktirerek tüketenler. Yaşama karşı, doğaya karşı tepki vermeyenler, tepkisizler..Tüm bunlar acaba kendilerine ait olmayan zamanlarda yaşamıyorlar mı?..Ya da zamanı ne için kim için nasıl anlamlı kılıyorlar..Gerçi bu sıraladığımız davranış biçimlerinin hepsi birer tepkidir fakat insanın 'an'ı "gün"ü kendisi için ne derece olumlu tepkilerle ifadelendirdiği önemli olan insan kendini kötürümleştiren şeylere karşı köklü bir redle yanıt vermediğinde tüm zamanını yaşadığı anı, yaşadığı günü kendisi için değil kendisini kötürümleştiren düzen için, kapitalist sömürü çarkının dönmesi için, kendisini aldatanlar, yanıltanlar için tüketecektir. Yakın zamanlarda bilim adamlarının yaptıkları çalışmalarda omurgasız hayvanlar içinde en zeki olanını ahtapot olarak tespit ediyorlar. Ahtapot üzerinde yapılan bir sürü deneyde Ahtapot'un bellek kapasitesini tespit etmek için en sevdiği yiyecekleri cam huniler içerisinde suya bıraktıklarında Ahtapot hemen cam huniye saldırıyor. Çok sayıdaki girişimden sonra huninin içinden avını çıkarmayı başarıyor. Daha sonraki bir süreçte aynı deney tekrarlanınca Ahtapot girişimlerini en baştan değil bıraktığı yerden başlatıyor. Yani edimlerini belleğine yerleştiriyor.

Bir başka deneyde Ahtapotun sevdiği yengeçe elektirik veriliyor, ve Ahtapot'un önüne bırakılıyor. Ahtapotun yengeçe bir vuruş yapıyor ve elektirik şokuna yakalanınca hızla geri çekiliyor. Daha sonraki tekrarlamalarda canının acısı geçtikten sonra tekrar saldırıyor, tekrar geri çekiliyor. Bu defa yengeç Ahtapota yaklaştırılınca Ahtapot hızla geri çekiliyor. Araştırmacılar deneyi bir başka aşamaya sıçratıp, ameliyatla ahtapot'un beyninden bellek lob'unu çıkarıyorlar, ve elektirik verilmiş yengeci yine ahtapot'un önüne bırakıyorlar. Bellek lobu çıkarıldığı için elektirik şokuyla daha önceki ilişkisini kuramayan ahtapot hızla avına saldırıyor ve elektrik şokuna kapılıyor. Elektirik şoku yükseltildiği ve ahtapotun canı acıdığı halde bilinçsizce sayısız defa yengece saldırılarda bulunuyor. Bu örneği şunun için veriyorum. Zamanı günü kendisi için, insani değerler için değerlendirmeyen insan kendini kötürümleştiren sınıfa, o sınıfın değerlerine sarılmakla, bilinci dumura uğratan değerler sistemine kapılmakla, belleğini yitirmiş ahtapot gibidir. Her seferinde çektiği acıları unutacaktır. Oysa bilincini korusa belleğini yitirmese yediği elektirik şoku hızla kendisini uyaracaktır, ve her seferinde başladığı noktaya geri dönmeyecektir. İnsanlığın geçirdiği bu beyin travmasından, sahteliği gerçeklik diye yutturanların, yalanı hakikat diye güzelleştirenlerin; gerçekliği çarpıtarak burjuva değerleri halka, işçi sınıfına gerçek değerler diye sunan..düzenin, sermayenin bekçiliğini, ücretli memurluğunu yapan aydın-cıkların, bilimadamı, profosör sıfatlı bekçilerin....ve bilumum sahte yazar, şair, politikacı, ekonomist, sendikacı, tiyatrocu, ressam, heykeltraş, tarihçi ve gazetecilerin bu hastalıklı durumda suç ortakları hiç de azımsanmayacak kadar çoktur. Bunları belirttikten sonra, insanlığın durumunun sadece bu saydıklarımızdan ibaret olmadığını, insanın, işçi sınıfının emekçilerin kendi değerlerine her geçen gün artan oranda sahip çıkmaya başladığını dünya dan ve ülkemizdeki mücadele örneklerinden görmeye başlıyoruz. Dünyanın bir çok ülkesinde ve ülkemizde işçilerin, emekçilerin, öğrencilerin ve geniş halk yığınlarının emeğin, onurun, insani değerlerin mücadelesini giderek yükseltmesi ve insanın ayak seslerinin uzaktan da olsa daha duyulur bir şekilde gelmesi, ancak yarasaların sevdiği karanlığın, ucundaki "umut ışığı"nın göründüğünü bize muştulamıştır.

İnsani değerler anlamını bu ışıkta bulacaktır. İnsan bu süreç (insanlaşma süreci) içerisinde kendini aldatan, kendisini yanıltan, kendisini değerlerini yabancılaştıran tüm ünvanlı ve ünvansız şarlatanları elinin tersiyle ve onların hukukunu, sanatını, eğitimini ve bilumum kokuşmuş değerlerini ve kurumlarını ait olduğu yere "tarihi mezarlık"a defnedecektir. Tabii bu arada kendi sanatını, sanatçısını, aydınını, edebiyatını, kültürünü, "insanı" yaratarak yürüyecektir yolunu.

İşte o zaman "ünü"ü, "zaman"ı, "an"ı kendisi için değerlendirmiş, kendisi için anlamlı kılmış, kendisi için yaşamış olacaktır.

İşte o zaman tüm "yarasa severler" ve "karanlık severler" kılıktan kılığa girmeye çalışacak ve kaçacak delik arayacaklardır.

Arınır Yüreğim Anadolu'da

az olur gölgesi gardenyaların
dirfil yeşili yaprağında çiğ
seherde kokusu pelin otların

penesler parıldar perçemleriyle
ebruli renkleri tenini sarar
solurken şorlayan çeşme taşında

al yanağı al dudağı kızlarım
terli bıyığıyla delikanlılar
çoğalır sizinle ol sevdalarım

arınır yüreğim anadolu'da
kaynarken ağırdan kanım yunus'la
pir sultan abdal'ı kuşanırım ben

atım karacaoğlan'ın sazım veysel'in
coşarım dillerim ruhi su olur
arınır yüreğim anadolu'da...

Ali Özenç ÇAĞLAR

Türk(iye) İnsanına Dair

Temel DEMİRER

"Geldiler karanlıktan/
baktılar karanlığa/
korktular karanlıktan/
taptılar karanlığa/
seviştiler karanlıkta/
çoğaldılar karanlıkta/
yendiler karanlığı..."
(Hasan Hüseyin Korkmazgil)

"Yeni bir dünya"da yaşıyoruz. Kökler ve kimlik, Kuzeylileştirilme kastıyla sarsılan "yeni dünya"da ön plana çıkıyor. İnsanlar, köklerine ve kimliklerine daha özenle eğiliyor. Diğer bir deyişle ulus devlet ve "globalleştirme" çıkmazı arasına sıkıştırılmış insanlar; "kurtuluş vaatleri"ni gösteriye dönüştüren kapitalist egemenliğin yeniden üretirken; farklılıkların ve aykırı kimliklerin ezildiği tahakküme boyun eğmenin ya da karşı çıkmanın sırat köprüsünden geçiyor.

'Le Point' yazarlarından Bernard-Henri Levy'inin, "XXI. yüzyıl kimliklere sahiplenildiği yüzyıl mı olacak ? Neden ? (...) 80'li yıllarda bu "daha çok para elde etmenin yöntemleri nedir" şeklindeydi. 90'lı yıllarda ise "Kimim ben ? Kimliğim nedir ? Onu oluşturan ya da çözen nedir ?" halini almış" biçiminde ifade ettiği kaygının egemenliği büyüyor. Yani "verili kimlikler" ile "seçilmiş kimlikler" arasındaki ayırım, eşzamanlı süreçte hem silikleşip, hem de derinleşirken; insan(lık), "YDD"nin yarattığı toplumsal bir yaşantı olarak kimlik bunalımı koşullarını aşmak için yitirdiği muhalif kimliğini arıyor. Arayış Anadolu'daki Türk(iyeli)ler içinde geçerli.

Özetle kimlik ve kişilik, "Yeni Dünya Düzen(sizliğ)i" ("YDD") kaosuyla daha güncel ve tartışılır konu. Hatta gündemin baş köşesinde.(1) Yani dünyanın Kuzeylileştirilmesiyle (farklı ve aykırı) toplumsal kategorileri erozyona uğratan "YDD" vahşeti, kimliksizleştirmeye dayalı otoriter-kozmopolitizmin doğrusal müdahalesi niteliği kazanırken; kimlik de, gelenek ve güncel ile organik bağlantılı tarihsel sentezi, toplumsal kategorilere uyarlayan (ve ulusaldan evrensele uzanan) özelliklerin toplamı oluyor.

I-) Türk(iye) insanının kimi gelenekleri

Türk(iye) insanını ve toplumunu, tarihsel temellerinden ve kültürel yapısından kopuk ele almak, "Avrupa-merkezci" görüşlerden etkilenmiş komprador naklîliktir. Ve Türk(iyeli) kimliği çözümlemelerinde, yaygın yanılgının da metodolojisini oluşturmaktadır.

Kaba hatlarıyla değinerek ilerlersek: İnsanlık serüveninin tarihsel birikiminde, kendine özgü renkliliği ve zenginliği ile Anadolu kültürel bir mozayiktir. Anadolu mozayiğinin bastırılmış "sentezi" (ya da karmaşası) niteliği taşıyan Türk(iye) toplumu, Önasya ve Ortadoğu tarihinin bütün evrelerini yaşamış, klasik anlamda Batı ve Doğu dünyasının kültürel etkisi altında kalmış bir coğrafya.

Küçük Asya'da, Roma imparatorluğu (ve öncesinde) etnik kökene dayalı çok sayıda devlet vardı. Romalılar, küçük devletleri eyaletlere dönüştürerek yönetmişti. Bu uygulama Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde, (Pan-Turanizme kadar) önemli bir değişikliğe uğramadan devam etti. Ta ki "Türkiye Türkçülüğü"ne denk düşen T."C"nin oluşumu ile kesintiye uğrayana dek...

"Türkiye Türkçülüğü"ne denk düşen T."C"nin oluşumu ile kesintiye uğrayana kadar Anadolu'da kültürel bir ortaklığın temelini oluşturacak "ortak tarih bilinci" yoktu ve olmadı da. Ortak zihinsel değerler sistemi kurulamayan Anadolu'da, resmi ideoloji (yani Kemalizm), Osmanlı despotizminin yönettiği çok parçalı yapıdan arta kalan ne varsa, bunları tümünü, farklılıklarına ve özgünlüklerine aldırmadan "yukarıdan inmeci tek tip kimlik ve Misak-ı Milli dayatmacası"yla biçimlendirilip; "kültürel mozayiğin sonu"nu ilan etti.

Sözkonusu bağlamda Kemalistler, II'inci Meşrutiyet döneminin (ve aydınlarının) "muasırlaşma (çağdaşlaşma)" çizgisini aşamayıp, yeniden ürettiler. "Muasırlaşmak"tan, "teşebbüs-ü şahsi (özel girişim)" ve Batılılaşma sonucunu çıkardılar. Onu, bir söz ve öykünme olarak "mit" düzeyinde abarttılar. (Bir Kürt olan) Ziya Gökalp, söz konusu öykünmenin "teorisi"ni; "Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak" formülasyonuyla şöyle ifade etmişti: "Bugün bizim için muasırlaşmak demek, Avrupalılar gibi zırhlılar, otomobiller, uçaklar yapıp kullanabilmek demektir." (1918)

Osmanlı'da, 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sürekli bir "muasırlaşma" çabası vardır. Aslında başlangıç itibariyle "muasırlaşma", Osmanlı'nın ordusunu yenilemek ihtiyacından doğdu. Tanzimat ile hız kazandı. Sonra da hızla herşeyi şekillendirdi. Böylelikle "Batılılaşma ve Çağdaşlaşma" sorunsalı ile karşı karşıya kalan Cumhuriyet "münevveri (aydını)", bir yandan Batılılaşma felsefesini ve ilkelerini öğrenmek, bir yandan da öğretmek hevesindeydi. Bu alanda felsefe etkinliği sosyoloji ile başladı. Temsilcisiyse,

Fransız düşüncesinin etkisi ile ortaya çıkan Ziya Gökalp'ti. Özetle Türk aydınlanması "felsefesiz ve naklî"ydi...(2)

Ve en önemlisi, Küçük Asya'daki "Türkiye Türkçülüğü" Tanzimat'a kadar, devlet otoritesinin oluşturulamadığı Anadolu'da (İslâmcılık motifini de kullanarak !), Osmanlının "etrak-ı bi-idrak"(3) diye nitelediği Türkleri temel alan bürokratik bir "tarih bilinci" oluşturma sevdasına soyunur. Bunun adı Kemalizmdir. Orduya ve devlete yaslanmıştır. Sözüm ona halk içindir ama halka rağmendir.

T."C"nin temel alındığını iddia ettiği Türk(iye) insanı, göçerdir. Örneğin 1927 yılında Cumhuriyet hükümetinin yaptırdığı bir araştırma, Anadolu'nun ekilebilir topraklarının 6'da 5'inin boş olduğunu ortaya koyuyor. Ayrıca da Osmanlı toplumunda ekilebilir toprakların 6'da 5'ini Ermeniler ve Rumlar sürmüş. Türkler, onların yanında toprak işçisi olarak çalışmışlar.

Türk(iye) tarihi göçerlerin tarihidir. Osmanlı Türk ekonomisi "yağma ekonomisi" niteliği taşımıştır. Göçebe yağmalamadan başka bir şey yapmamıştır. Ermeni ile Rum ekip biçmiş, Osmanlı Türk yemiştir.(4) Çünkü Osmanlı Türk göçebe, tarıma yabancıdır ve hukuk da olmamıştır.

Özetle Türk(iyeli) kimliği, içinden süzülüp geldiği gelenekte göçer + talancı idi. Bu, merkezi Osmanlı feodalitesine yaslanmış bir tür militer rantiyelik yani asalaklıktı. Bugünlere uzanan şekliyle "tüketim toplumu" normlarına "tapın(dırıl)an" Türk(iye) insanı, yine rantiye asalaklığını kollayan devlete ve asker-polis kırması ceberrutluğun kerimliğine tapınmaktadır. Yani "Kerim ve Kollayıcı Devlet" şövenizmine kapıkulluğu Türk(iye) insanını motive eden ana unsurdur.

II-) Türk(iye) toplumunun ekonomik-politik saikleri

Türk(iye) toplumunun kimliğini bir yandan gelenekleri, öte yandan da yaşadıkları oluşturuyor. Aslına bakılırsa, yaşadıklarıyla Türk(iye) toplumu; kayıpların, kirli savaşın, insan hakları ihlallerinin, açlığın acılı coğrafyası. Örneğin Olağanüstü Hal Bölge Vali Vekili Ahmet Kayhan'ın, 1995 yılına ilişkin verdiği resmi rakamlara göre, bir yılda 3.506 gerilla, 877 asker ve polis ve 681 sivil öldü. Anadolu Ajansı'nın yaptığı bir diğer açıklamaya göre, 40.059 hane "güvenlik gerekçesi"yle boşaltıldı. Toplam hane sayısının 809'u köylerde, 1.612'si mezralarda idi. (Sabah, 15.01.1996, s.9) İHD'nin açıklamasına göre, Olağanüstü Hal Bölgesi'nde "basına yansıyan" (!) yaşam hakkı ihlalleri 1992'de 2163, 1993'de 3113 ve 1994'te 3598 kişiydi. (SiyahBeyaz, 14.01.1995, s.2)

Yaşananların ne demek olduğunun "tercümesi" Doğu Ergil'e göre şöyledir: "Şiddet, bizde (yani Türkiye'de) bir yönetim biçimidir. Türkiye her zaman otoriter bir rejimle yönetildi. Halkın kendisi hiçbir zaman yönetime katılmadı... Devletin şiddeti her zaman vardı... Şiddet siyasal dil oldu... Türkiye, birkaç yıl daha kötüye gidecek... İstanbul ve kentler Güneydoğu olacak..."

Bir nokta daha: 'Emniyet Genel Müdürlüğü' tarafından hazırlatılan "Halkın Polis İmajı ve Polis-Hak Bütünleşmesinin Dinamikleri" araştırmasına göre, yüzde 32 polisin insan haklarını ihlal ettiği düşüncesinde; polisin insan haklarıyla bir ilgisi yok diyenler yüzde 22.3; polis kelimesi, yüzde 11.5 rüşvet alan ve kabadayılık yapan tipi anımsatıyor; polise rağmen güvensiz bir yaşam içinde olduğunu düşünenlerin oranı yüzde 25.9...

Yaşananların bir diğer yanı ise, Türk(iye) toplumunun "ekonomik realitesi"dir. Örneğin 5-11 Şubat 1996 tarihli 'Politik-Ekonomik Bülten'de, Ömer Faruk Çolak, Türkiye ekonomisini "durgunluk yine durgunluk" biçiminde formüle ediyor. Orta yerde bir gerçek var: Türk(iye) tekelci ekonomisi tıkanarak büzülürken, siyasette kaçınılmaz biçimde tıkanıyor ve insanları çürütüyor.

Ayrıca Türk(iye'de) toplumunda borçlanmanın bugünü de, yarını da korkutucu. Türkiye'nin iç borç stoku, GSMH'nın yüzde 20'sini aşmış durumda. 1980'de 810 milyar TL olan iç borç, 16 yıl sonra 1711 kat artışla, 1995'te 1 katrilyon 368 milyar TL'ye tırmandı... Türkiye'nin toplam borçları 1991'de milli gelirinin yüzde 48.8'i, 1992'de yüzde 58 8'i, 1993'te yüzde 55'i, 1994'te yüzde 70'i ve 1995'de ise yüzde 58.9'u oranındaydı... Ayrıca iç/milli gelir oranı 1986'da yüzde 4.7, 1990'da yüzde 6.2, 1995'de yüzde 18.4'tü... Dış borç/milli gelir oranıysa 1986'da yüzde 44.7, 1990'da yüzde 32.2, 1995'de yüzde 60'dı... GSMH'nın sektörel dağılım oranları 1980'de tarım yüzde 25.1, maaş-ücret yüzde 25.1, kâr-faiz-rant yüzde 47.3'dü. Bu oranlar 1994 yılında tarım yüzde 15.9, maaş-ücret yüzde 21.1, kâr-faiz-rant yüzde 57.6 oldu.

'Türk Sanayici ve İşadamları Derneği'nin (TÜSİAD), Doç Dr. Faruk Selçuk ve Anjaritta Rantanen'e hazırlattığı "Türkiye'de Kamu harcamaları ve Kamu Borçlanması: Mali Disiplin Üzerine Gözlemler ve Öneriler' adlı raporda "iç borçlanma sürdürülemez" olarak niteleniyor. 1985'de 25 milyar dolar olan dış borçun, 1995'in ortasında 74 milyar doları aştığına dikkat çekilip, "iç borçların sadece bir kısmını oluşturan tahvil ve bono stoku 1988'e kadar 4 milyar doları geçmezken, 1995 Ekimin de 22 milyar dolara ulaştı. Çok yüksek faizle borçlanıldığı için, faiz dışı bütçe fazla verse bile toplam borçların gayrısafi yurtiçi hasılaya oranı sürekli artış gösteriyor. Bu oran sürdürülemez boyutlara ulaşabilir" deniyor.

III-) Sahipsizler ve başkaldırı zemini

Türk(iyeli) sahipsizlerin, giderek daha da fazla yoksullaştığı ve başkaldırının potansiyel odağını oluşturduğu Anadolu'da yetişkin bir insanın günde 2450 kalori alması gerekiyor. Bu kaloriyi alabilecek parasal değerin altında yaşayanlar, "yoksul" olarak niteleniyor. Söz konusu kaloriyi edinmenin Ocak-1996'daki ederi 2 milyon 759 bin TL. Türkiye'de aylık geliri bu rakamın altında kalan tam 8 milyon 680 bin kişi var.

'Uluslararası Kalkınma Ajansı (IDA)', "yoksulluğu ortadan kaldırmayı başaramazsak, sonuçları, çok korkunç olur..." diyor. Mutlak yoksulluk sınırı altında yaşayanlar, şu veya bu biçimde patlaması kaçınılmaz olan "toplumsal bomba"dır.

TABLO-I: Türk(iyeli) hanelerin gelirden aldıkları paylar (1987)

Yerleşim	1. % 20	2. % 20	3. % 30	4. % 20	5. % 20
Türkiye	5.24	9.61	14.06	21.15	49.94
Kent	5.43	9.33	13.60	20.71	50.93
Kır	5.21	10.03	14.98	21.97	47.82

Bu araştırmadan 9 yıl sonra Türkiye'de en zengin yüzde 20'lik grup, toplam gelirlerin yüzde 60'ına el koyuyor. Bir başka anlatımla nüfusun yüzde sekseni, milli gelirin ancak yüzde 40'ına sahip olabiliyor.

TABLO-II: Türkiye'de kişi başına yoksulluk sınırı

Yıl	Aylık (dolar)
1987	27.30
1988	27.30
1989	30.00
1990	43.76
1991	42.20
1992	45.71
1993	48.13
1994	44.50 (yılda 541 dolar)

Kaynak: DPT

TABLO-III: Kişi başına düşen milli gelir

Ülke	*(1994-dolar)*
Lüksemburg	39.850
İsviçre	37.180
Japonya	34.630
ABD	25.680
Yunanistan	7.441
Arjantin	7.220
Meksika	4.059
Brezilya	2.930
Türkiye	2.158
Filipinler	850
Bangladeş	220

Böyle bir tablo içinde 29 Aralık 1995 tarihli 'Hürriyet' gazetesindeki köşe yazısında Erdal Kara, Türkiye'deki "radikal oylar yüzde 40'ı aştı" uyarısında bulunmadan edemiyor. Ertuğrul Özkök de "toplumun yarısı dıştalanmış" deyip, "dıştalanmışlar isyanı"na dikkat çekerek ekliyor: "Kısaca toplumun yüzde 33'ü, şu veya bu biçimde, merkez partiler tarafından dıştalanmış." (29.12.1995) Öte yandan Prof. Doğu Ergil ise, "Türkiye'de 35 milyon tehlikeli Türk, 25 milyon zararsız diye niteleyebileceğimiz köylü ve 5 milyon da azınlıkta kalan, modern, çağdaş bir kesim var. Bu 35 milyon insan, iki dünya arasına sıkışmış kalmış" diyor. Yeni "tutunamayanlar", köyden kente gelmiş tutunamıyor, aç. 35 milyonun önemli bir kesimi siyaset sahnesinde. "Türkiye bir akış içinde kayıyor, bu insanlar tutunamıyor. (...) 5 milyonun çok iyi örgütlenmesi lazım. Kendi aralarında değil, kitle örgütlerine önderlik yapmaları lazım. Politikayı etkilemeleri lazım. (...) Çünkü biliyorlar ki, Türkiye kendilerini de içine çekecek büyük bir kara deliğe dönüşüyor" diyor. (Tempo, 15.11.1995, No:46)

IV-) Sinizmin Türk(kiyeli)leri

Türk(iye) insanı bir yavaşlık ve tevekkül senfonisidir.(5) Bu senfoni, yüzyıllık ezilmişlikle kabuğuna çekilmiş adamsendeciliğin en has ürünüdür. "Gösteri toplumu" özelliklerini hızla kazanmaktadır. Yani "yükselen değer(sizlik)ler"in karanlığındaki Türk(iye) toplumunun insan(lar)ı, post-modern sinikliğin kollarındadır.(6)

Tarihsel olarak sinik, toplumu çok iyi anlayan, kendini toplum karşısında konumlandıran, iki yüzlülüğe, insanların mülkiyet ve iktidar hırslarına köle olmalarına, bireysel çıkarlarının küçük dünyalarının bir adım ötesini de görmemelerine, yakıcı bir alay ve aşağılamayla karşı çıkan aydın bir kişidir. Örneğin, Büyük İskender'e, "gölge etme başka ihsan istemem" diyen Diyojen gibi. Sinik'in topluma tek katılış tarzı eleştirel, alaycı ve hoşgörülüdür.

Ancak günümüzde, birçok şey gibi sinik'in anlamı da değişti. Çünkü günümüz toplumunda sinik artık bir istisna, topluma karşı duruş olmaktan çıktı ve toplumun içinde yaygınlaştı. Artık karşımızda radikal bir şekilde değişmiş, eski anlamına ve işlevine taban tabana zıt bir sinik kavramı sinik kişi(ler) vardır. Bugünkü sinikler, yani toplumu anlayan ve ona alaycı ve eleştirel bir şekilde bakan insanlar, toplum karşısındaki yabancılıklarını, depresyonlarını ve hatta melankolilerini kontrol altına alarak, topluma katılmayı öğrenmişlerdir. Bu sinikler, toplumu olduğu gibi, bütün kötülükleriyle gördüklerini düşünürler, ama asla değiştirilemeyeceğine inanırlar. Topluma katılırken, değiştirmeye ve değişmeye karşı direnirler.

Çağdaş sinikliğin toplumda yaygınlaşmasının nedeni, akılcılığın ve bilimsel düşüncenin etkinliği yerine, "aptal ve bir işi olmak mutluluktur... akıllı olmak ve işini yapmaya devam etmek ise mutsuzluktur" (Peter Sloderjik, Critique of Reason, Verso-1988, Londra) anlayışının ikame edilmesidir. Oysa "bilim, aklın bağımsızlığa kavuşmasının bir aracıdır" der Voltaire ve ekler: "İnsan eylem için doğmuştur." Sonra da "özgürlük" der 1991 Nobel Barış Ödülü sahibi Burmalı Suu Kyai, "düşüncenin doğruluğudur."

V-) "Sonuç yerine"

Türk(iye) insanı, eksiği ve fazlasıyla 'Yaban'da, 'Çamlıca'daki Eniştemiz'de, 'Mai ve Siyah'ta, 'Yeşil Gece'de, 'Kuyucaklı Yusuf'ta, 'Huzur'da, 'Ortadirek'te, 'Murtaza'da, 'Medar-ı Maişet Motoru'nda, 'Memleketimden İnsan Manzaraları'nda bulunabilir.

Tarihsel geleneklerinin dinamize edici özelliklerinin zayıf olduğu Türk(iye) toplumu, Batılışmanın kollarında sarsılarak savrulmakta. Örneğin 'Le Monde' gazetesi, "İstanbul artık Rio kenti gibi oldu, ancak sambasız ve karnavalsız bir Rio gibi... Çılgın ve fanatik şehirde, Rockfeller gibi zengin olunuyor, Al Capone gibi cinayetler işleniyor" diyor. Bu noktada Ahmet Ural'ın, "kültür endüstrisi kalabalığın yaşamının merkezine her geçen gün daha hızla yerleşip onun neredeyse gündelik yaşamını örgütlüyor" (Ahmet Ural, Söz, 12.08.1995, No:26, s.16) saptamasına önem verilmesi gerektiğini düşünüyorum. Çünkü Türkiye yoksullaşmayla zenginleşmeyi, çürüme ile kimliksizleşmeyi birarada yaşıyor. Bu olgu ister, istemez yerleşik değer yargılarının güvenirliğini de meşruiyetini de büyük ölçüde gölgeleyip, sorgulanır hale getiriyor. Bu kaotik durum, her türlü inançsızlığın, kör çıkarcılığın savunulmasının ve hoş görülmesinin zeminini oluşturuyor. Bu da insan(lık)ın, tarih bilincine (ve devrimci Marksist tarih anlayışına) olan gereksinimi büyütüyor.

Tarihin öznesi olan insan modern yabancılaşmayla birlikte tarihin "nesnesi durumuna düşürülmüştür. Kapitalizm insanı, kendi yarattığı ürünlerin kölesi kılmıştır. Kendi yarattığı emek ürünlerine yabancılaşan insan, kaçınılmaz biçimde, gerçeğine ve kimliğine de yabancılaşmıştır. Türk(iye) insanı, kapitalizmin yabancılaştırıcı yanılsamalarıyla ters-yüz ve daha da ötesi iğdiş edilmiştir. "Kendisi için olma" bilincine ve eylemine uzak duran Türk(iye) insanının, geleneği kopuklarla doludur. Ayrıca toplumsal hafızası zayıftır. Toplumsal-tarihsel teoriye ve tarih bilincine ilgisi zayıf olan Türk(iye) insanı, teorisi olmayan ve negatif gelenekleri güçlü bir tarihin ürünüdür. Yani siyaseti top-

lumsallaştıran felsefe, tarih bilinci ve eylemi güdük Türk(iye) insanı; denilebilir ki, yaşadığı dram, kuşaklar boyu kendi elleriyle yaratmıştır.

"İnsan"ı, "insanın eylemi"ni toplumun merkezine koyan devrimci Marksist tarih anlayışı, insanın yaratıcı etkinliğini üst düzeye çıkararak, toplumsal gelişmenin potansiyellerini dinamize eder. Kaldı ki tarihin, geçmişe ait olduğu düşünülmemeli; o, daha çok geleceğe aittir. Ve devrimci Marksist tarih bilinci ile insan kimliği arasında kopmaz bir bağ vardır. İnsan kimliğinden sözetmek, aynı zamanda, devrimci Marksist tarih bilincinden sözetmektir.

İnsan "beni"ni, eşitlikçi-özgürlük ütopyası örsünde şekillendiren değerlerin; etik ve estetik ölçekte genişletilmiş yeniden üretimine denk düşen; ayrıca sevmek ve paylaşmak yanında, dünyayı değiştirmenin cüretkâr bilincini toplumsallaştıran devrimci Marksist kimlik; 'Güneş Ordusu'nun dünyayı değiştirme kavgasına taraflığıyla kazanılabilir. Bu nedenle muhtacı olunan, bugüne ve bugündeki kapitalist kimliksizlik ahlâksızlığa başkaldırıdır. (7) İş böyle olunca "YDD" kaosundaki "Aydınlanma"nın, devrimci Marksizm'in sokaklardaki başkaldırısıyla oluştuğundan kimin şüphesi olabilir ?

Notlar:

(1) Virginia Woolf'un, "hayatın bir temeli varsa, o temel anılardır" (Luyndall Gordon, "V. Woolf, A Writer's Life", Oxford University Press-1984) diyerek ifade ettiği bireyselliğin, "YDD"de karşılığını toplumsal kimliğin geleneklerden güncelliğe uzanan trendi oluşturuyor.

(2) Osmanlı tarihindeki kültürel birikime göz atıldığında, bilim ve felsefe çalışmalarının yok denecek kadar az olduğu görülür. Okullarda (medreselerde) bilim ve felsefeye uzun süre yer verilmemiştir. Medreseler dışında da, bu alanlara yönelik çalışmalar ise, yok denecek kadar azdı. Bilim ve felsefe çalışmaları ilk olarak 1820'lerde "Beşiktaş Cemiyet-i İlmiyesi" (Beşiktaşlı Ulema Grubu) ile başladı denilebilir.

(3) Mehmet Emin Yurdakul, II'inci Meşrutiyet'ten önceki şiirlerinde halkın sefaletini, bilgisizliğini ve yurdu saran baskı yönetimini konu edinir. Mehmet Emin "Türkçülük" akımının önemli bir temsilcisidir. Dikkatini dünya Türklüğüne yöneiten ütopyası yanında, diğer önemli öğe içinde yaşadığı ülkenin insanlarını resmetmesidir: "Şu köylerde hayvan gibi ot yiyenler Türk'türler; /Şu inierde yaşayanlar, post giyenler Türk'türler. (...) /Boğuluyor dilin, duygun, horlanıyor Türk adın !"

(4) "Şalvarı şaltak Osmanlı/ Eğeri kaltak Osmanlı/ Ekmede yok biçmede yok/ Yemede ortak Osmanlı..."

(5) Yiten tarihe tanıklık etmekle yetinmek artık ilerletici olmaktan çok, sadece etik bir nostaljidir. Yaşamı güncelliğiyle değiştirirken Che gibi yürekli olmak gerek... Tosca'daki yürekli Cavaradossiler ile düzenin bekçileri sinsi Scarpia'lar tarihte hep var olduğunu da unutmadan elbette...

(6) Post-modernizm, değişmez toplumsal çelişki olan sermaye/emek kutuplaşmasını perdelemek için mızmızlananların postülatıdır.

(7) Türkiye'nin siyasal demokrasiyi kazanması gerek. Bunun yeri, oy satın alarak (pardon alarak !) gelinen temsili kurumlar değil, sokaklardır, emekçilerin üretimden gelen gücünü siyasal demokrasi için kullanmalarıdır. Türk(iye) toplumun, hâlâ bir Şeyh Bedrettin yiğitliğini ve bilgeliğini, İsmail Beşikçi ile bağrında taşıdığına inanmak ve Deniz Gezmiş'den, Mahir Çayan'dan, İbrahim Kaypakkaya'dan yadigâr isyan duygularını yitirmediğinden şüphe duymamak gerek...

Göç Yüzlü Çocuklardık

Göç yüzlü çocuklardık.
Göçebe anneler'in, ninnilerinde büyüdük.

Yağmur damlalarının tek bir tanesi,
Bir büyük çivi
Başımıza saplanan.
Yağan kar, düş beyazı benliğimizdi
Saf saf saflığımız.

Haziran da fırtınalar yaratırdık.
Gelecek bizdik.
Umut diye haykırılan,

Ve evet çocuğum
Yağmurları, düşen yaprakları,
Eriyen karları,
Filiz kıran fırtınaların
Yükselen frensiz hızı.
Tüm bunlardı bizleri yaratan.

Topraktan geldiğimiz falan yoktu.
Ağır, arı işçi elleriyle
Anamızın memelerini bir tomruk ağacı gibi saran
Babamızın ellerinden yedik ilk tokadı.
Ve o gün düşmeyi öğrendik,
Aynı gün direnmeyi, dayanmayı öğrendik.

Beyin hücrelerimizde,
Kıvrım kıvrım yaratılan türkümüz olacaktı, acılar.
Bir bağlamanın tellerinden, ezgiler dizecektik
Sizin gelecek adlı oyununuza.

Koşacaktınız,
Yolu başkaları yapacaktı.
Kıvrımları, başkaları tayin edecekti.
Ağır ellerin, tokatları sizleri
Çakıl taşlarıyla barıştıracaktı.
Nedenlerini öğrenecektiniz
Barışmanın ve uzlaşmanın
Düşmanla.

Eğer bizler, kırlangıç acelesinde koşuşturmasa idik
yüreklerimizi
Ve güneşin,
Yüreklerimizin orta yerinde doğmasına izin verip,
Bilinmeyen bir köşesinde batıvermeseydik,
Ve erken göçmeseydik yani.

Mesut AŞKIN

Edebiyat Tüketilirken

Öner YAĞCI

21. Yüzyıla Giderken Edebiyatımızın İçinde Bulunduğu Duruma İlişkin Notlar

Ana malzemesi "dil" olan, anlamlı ve vazgeçilmez bir parçası olduğu yaşamın güzelleştirilmesinde işlev yüklenen edebiyat; önemli öğesi **biçim**le kendini çoğaltarak, zenginleştirerek, çeşitlendirerek varlığını, sürdüren bir sanat dalıdır.

Edebiyat biliminin ve edebiyat tarihinin, var olan edebiyatı insanlık kültürünün süzgecinden geçirmesi zorunluluğu, bize bir yapıtın gerçek bir edebiyat yapıtı olup olmadığını, göstermektedir. İnsanların yaşama biçimleriyle yakından ilişkili olan bu net değerlendirme nedeniyledir ki ölümsüzleşmiş, klasikleşmiş edebiyat yapıtlarının sahibi olan bir insanlığın parçasıyız şimdi. Böyle bir görkemli zenginlikle dünden gelip 21. yüzyıla -deyim yerindeyse- çılgın gibi koşan insanlık, yaşamının, her alanında olduğu gibi edebiyat alanında da önemli bir sınavla karşı karşıyadır bugün. Bir edebiyat sınavı olarak algıladığım bu saptamanın somut gerçekliğini aktarabilmek için yaşama biçimimize kısaca bir gözatmamız gerektiğini düşünüyorum.

Bence, 21. yüzyıla girerken edebiyatımızın içinde bulunduğu durumu doğru saptayabilmemiz için, bugün üretilmekte ve yaratılmakta olan yapıtların **öz** ve **biçim** olarak değerlendirilmesi yetmeyecektir. Dünün kültürel birikimi üzerinde yapılanması gereken edebiyat yerine eğer -yukardan dayatılan-, kökünden koparılmış, belleği silinmiş bir temel üzerinde yükselen bir edebiyat gerçeğimiz oluşmuşsa bugün; geleceğin edebiyatına doğru aldığımız yolun puslu, bulanık, hatta kapkaranlık olduğunu da saptamamız gerekir diye düşünüyorum.

Nâzım Hikmet **Ellerinize ve Yalana Dair** adlı şiirinin birçok dizesiyle daha 1949 yılında bu gerçeğimize parmak basıyor sanki :

İnsanlarım ah benim insanlarım,/Antenler yalan söylüyorsa,/ yalan söylüyorsa rotatifler,/kitaplar yalan söylüyorsa/duvarda afiş, sütunda ilan yalan söylüyorsa.../ses yalan söylüyorsa,/ söz yalan söylüyorsa,/ellerinizden başka her şey, herkes yalan söylüyorsa.../bu bezirgân saltanatı bu zulüm bitmesin diyedir,

Dizelerinin ancak bir kısmını buraya aktarabildiğim bu şiir günümüz gerçekliğini anlamamızda önemli ipuçları veriyor bize. Ben de bu ipuçlarından yola çıkarak, 21, yüzyıla doğru edebiyatımızın durumunu sergilemek istiyorum.

Bu şiirin yazıldığı dönemdeki dünya ve ülke gerçekliği ile bugünün dünyasının ve ülkemizin gerçekliği, birbirine çok benzemektedir.

Rönesansı, Aydınlanmayı, Fransız Devrimi'ni, yaşayan dünyamız, 20. yüzyılın başında karşı karşıya geldiği **Paylaşım Savaşı**yla, karanlık ve acılı yaşamlara soyluca direnen bir insanlığın var olduğunu da kanıtlamıştı. Savaşın sonunda, savaşa ve savaşın getirdiği acılara karşı koyan edebiyat, oluşturulmak istenen sömürüye, zûlme dayalı, Nâzım Hikmet'in şiirinde belirttiği **yalana dayalı** düzene karşı çıkarak kendini var etti, Bu var oluş, edebiyatın, yaşamla iç içe olması ile gerçekleşti. Hemingway, Lorca, Barbusse, Remarque, Zweig, Kafka, Malraux, Exupery, Rolland, Attila Jozsef, Şolohov, Thomas Mann gibi edebiyat ustalarıyla dünyamız bu paylaşım savaşının sonunda kucaklaştı. Sovyet Devrimi'ni ve Kurtuluş Savaşı ile Cumhuriyet'in kuruluşunu da içeren bu dönemde bizde de Nâzım Hikmet fırtınası esmeye başlamıştı ve Sabahattin Ali'yle tanışmıştık.

Karanlıkla aydınlığın savaşımında hep aydınlığı çoğaltma görevini üstlenen edebiyat 20. yüzyılın ortalarında yine büyük bir görevi omuzlamak zorunda kaldı. Çünkü insanlık bir **yeni düzen** arayışına **İkinci Paylaşım Savaşı**na girmişti. İnsanlığın üzerine utanç perdelerinin örtüldüğü korkunç bir savatı bu. Boyutunu ölüm kamplarıyla ve atom bombasıyla büyüten bir savaştı. **Yalan**, insanlığa egemen olabilmek için teknolojinin ve aklın kazanımının her olanağını kullanıyordu. Anna Seghers, **"Çok az kişi, geçmiş yılların olaylarından yara almaksızın çıkabilmiştir**. diyor, İnsanlığı derinden yaralayan bu savaş ve sonrasında da yazarlar vardı dünyada. Aragon, Brecht, Ehrenburg, Eluard, Guillen, Simonov, gibi yazarlar, klasikleşmiş ve insanlık tarihine damgasını vurmuş olan ustalarının ardından büyük bir cesaretle gittiler. Edebiyat, yaşamla iç içe olunca daha bir güzelleşiyordu bu yeni ustaların elinde. **Yalan** silahına karşı ve insanlığı **yalan**la kuşatıp tutsak almak isteyen **bezirgân saltanatları**na karşı edebiyat, gerçeği, insanın umudunu ve geleceğini temsil ediyordu her dönemde olduğu gibi, Bizde de **Toplumcu-Gerçekçi 1940 Kuşağı**, **Köy Enstitülü** yazarlar ozanlar; Dinamo, Ilgaz, Toprak, Kurdakul, Orhan Kemal, Yaşar Kemal, Başaran, Baykurt, Apaydın ve sıralayamayacağımız birçok usta **öfkenin ve vicdanın çığlığı** olmayı başararak insanı ve edebiyatı akladılar.

Yüzyılımızın sonlarına geldiğimiz şu yıllarda ise insanlık, yeni bir **yalan** belasıyla karşı karşıya. **Yeni Dünya Düzeni** denilen bu yalan, süsü olan **küreselleşme**, **özgürleşme**, **bireyleşme**, **demokratikleşme** incileriyle yeni bir paylaşımı getirdi insanlığın gündemine. Hitler de yeni bir düzen istiyordu dünyaya, yeni dünya düzeninin patronları da yeni bir düzen istiyor.

İstenen yeni düzenin, yeni paylaşımın bize sunduğu yeni yaşama biçimi, sanayi toplumundan bilgi toplumuna doğru hızla yol alan insanlığı **yalan**ıyla tutsak ediyor. İnsan aklının, yaşamını güzelleştirmek için yakaladığı bilimdeki ve teknikteki görkemli gelişme hızı, ne yazık ki Yeni Dünya Düzeni'nin yalan makinesi olan kitle iletişim araçlarının elinde anlamını yitiriyor. **Tarihin ve ideolojilerin tükendiği** yalanıyla insani olan **her şey**in tüketilmesi, yaşam biçimi olarak dayatılıyor.

Nâzım'ın şiirine dönersek, **yalan** merkezli bu yaşama biçimi, emperyalizmi ve sömürüyü gizleyerek **medya** devinin aracılığıyla yukardan aşağıya bir **tü-**

ketim kültürünü dayatıyor bize. Dehşete kana, cinayete, şiddete dayalı bir pompalamayla birlikte yozlaştırılmış biçimiyle fal, pop, rüya yorumu, güzellik, kadın, cinsellik, ralli, at yarışı, promosyon, loterya, cıvıklık, günlük yaşamın parçası haline getiriliyor. Tüketim çılgınlığına karşı duruşları engelleme amaçlı ırkçılık, dincilik ve terör güçlendirilirken, duyarsızlığın ve tepkisizliğin egemen olduğu bir yapı da sürekli besleniyor. Yaşamdan koparmanın bir parçası olarak edebiyatta bir yandan, aydınlık edebiyatımızın onuru olan ustalarımız belleklerden silinirken, öte yandan yeni aydınlık edebiyatçılarının yetişmesinin engellenmesi için düzenin yalanları ve araçları hızla devreye sokuluyor. Yayında ve dağıtımda yaşanan tekelleşme, tanıtımda uygulanan tekseslileştirme önemli mevziler kazanıyor. Dünden gelen köklü aydınlık edebiyatımızın bugüne taşınmasının önüne geçilmesi, değerlerimizin unutturulmaya çalışılması, paranın gücüyle önemli ölçüde sağlanıyor. Beyinlerini düzenin yalanlarının yaygınlaştırılmasına kiraya veren kimi eski solcuların önemli katkılarıyla yalan düzeni yeni bir edebi değerler sistemi oluşturmak için atağa geçiyor. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de yalana dayalı düzenlerin amansız düşmanı olan edebiyatımızın yok edilmesi, yeni dünya düzeninin ülkemizdeki uygulamasının asıl amaçlarından biri haline geliyor.

Edebiyatımızın 21. yüzyıla doğru gidişindeki gerçekliği bu noktada anlamak ve görmek gerekir diye düşünüyorum.

Tüketim toplumu haline getirilmek istendiğimizi söylemiştim. Emperyalizmi oluşturan çok uluslu şirketlerin, beyinlerimizin ve yüreklerimizin içine giren (televizyonu, radyosu, gazetesi, dergisi, reklamı, vitrini, etiketi, markası, özendirdiği mistik, ve bencil yaşama biçimi, eğitimi ile bizi tüketmekte olan yaşamımızı, düşüncemizi, duygumuzu, aşkımızı, dostluğumuzu, hatta düşümüzü bile belirlemek isteyen bir saldırısıyla karşı karşıyayız. Bu saldırının edebiyat boyutuna baktığımızda da, 21. yüzyıla nasıl bir edebiyatla girdiğimizi görmek çok kolay oluyor.

Edebiyatın asıl malzemesi **dil**dir diye başlamıştım. Başka alanlara bakmaya gerek yok. Dilimiz tüketiliyor. Medyanın gücü dilsiz bir edebiyata zorluyor sanatçıları, edebiyatçıları. Duyarsız ve insansız bir yaşama denk düşen, dilsiz ve insansız bir edebiyata mahkûm ediliyoruz çılgınca. Demokrasi şampiyonluğu yaparken aynı zamanda demokrasiyi tüketen, dünyayı ve yaşamı her bakımdan kirleten, çürüten yeni dünya düzeni, **postmodern** arayışlar yalanıyla da edebiyatı insandan uzaklaştırmanın önemli adımlarını gerçekleştiriyor. İnsanın ve yaşamın sorunlarından uzak bir edebiyatın, medyanın gücü aracılığıyla pompalanması, ne yazık ki bu kaostan yararlanmak isteyen kimi edebiyatçıların da desteğiyle geçici başarılar kazanıyor. Edebiyatın, yaşamın bir parçası olmaktan çıkarılıp tek sesli, medyatik sözcüğüyle anlatılabilecek olan, kısa sürede tüketilmesi amaçlanan, sık sık ve çokça tüketilerek düzenin özüne uygun olması için de, yine yalan makinesinin sihirli sözcüklerinden biri olan **değişimle**, **yenileşmeyle** süslenmesi de günümüzün güncel sorunlarından biri bugün.

Dünsüz bir edebiyat, tek sesli bir edebiyat, medyanın belirlediği bir edebiyat, seçkinlere yönelik bir edebiyat, insansız bir edebiyat, edebiyatı tüketen bir edebiyat... İşte günümüzün egemen edebiyatı ve edebiyat anlayışı bu. Elbette ki bu yapılanışa ve egemenliğe karşı duran aydınlık bir edebiyatın soyu hiçbir zaman tüketilemez. **Her acının sonunda açık bir pencere vardır, aydınlık bir pencere**. diyor Eluard. Bugün için, Yeni Dünya Düzeni'nin dayattığı bir tüketim edebiyatının en başta dilimizi tüketerek egemenlik alanını çokça genişlettiğini kabul etmek gerekiyor: Ama yaşamla ve gerçekle derinden ilişkisi olan, dilini savunan, dilini zenginleştirme çabasında olan ve edebiyatın da yaşamın her şeyi gibi tüketilmesine karşı duran insanlar ve edebiyatçılar da kesinlikle var.

21. yüzyıl dünyasının da, Türkiyesi'nin de edebiyatın onurlu dününe uygun bir biçimde onurlu bir gelecek kuracağına ve biraz önce özetle aktarmaya çalıştığım Birinci ve İkinci Paylaşım Savaşları sonunda olduğu gibi, günümüzdeki Yeni Dünya Düzeni yapılanmasında da edebiyatçı kişilerini ve yapıtlarını yaratağına inanıyorum. İnsan ve edebiyat kazanmak zorundadır ve kazanacaktır.

İspanya

Başladılar şarkılar söylemeye
Yeryüzünün en güzel gözleri
Görmek istiyorlar
Zindan duvarlarından öteyi
Acıyla mosmor olmuş
Göz çukurlarından öteyi

Zindanın demir kafesleri
Şakıyor özgürlüğü
Ve denizlere açılan bir türküyü
İnsanlık yollarında
Müthiş güneşin altında
Koskoca bir fırtına güneşinin

Yitirip bulduğumuz hayat
Hayatın gündüzü gecesi
Sürgünler ve mahpuslar hepiniz
Karanlıkta şafak tazelik çiy
Dolu bir kor beslersiniz

Zafer
Ve zaferin sevinci

Paul ELUARD
(Türkçesi: Faruk SUR)

İlhan Selçuk'la Açık Yürekli Bir Tartışma

Kaan ARSLANOĞLU

"Kişilikler" romanımın ikinci kez toplatılması üzerine, 5 Nisan'da İlhan Selçuk'la ikinci kez görüştüm. Aşağıda bu görüşmenin geniş bir özetini aktarıyorum. İlhan Selçuk'la ilk görüşmemizden sonra bunu arkadaşlarıma anlattım; üstelik bir yazımda da konuşmamızdan söz ettim. Yadırgayanlar oldu, anlamlı anlamlı bakanlar çıktı.. Niye görüşmeye gitmiştim ki? Ne bekliyordum? İnsancıl içinde birbirimizi epey tanıyoruz. Neyi neden yaptığımızı birbirimizden kuşku duymadan az çok çıkartabiliyoruz. Ancak çevre biraz genişleyince kuşkular artıyor. Çünkü biliniyor ki, böylesi pek çok kişisel görüşmenin altında kişisel çıkarlar yatar. Alışılan ve beklenen budur. Bazılarına göre ise Cumhuriyet solcu bile sayılamayacak Kemalist bir gazetedir; onun yöneticisiyle konuşmak Kemalizm ile uzlaşmak anlamına gelir. Birinci tür kuşkular konusunda son derece rahatım. Çıkar sağlama amacı güden ve yakınlarımdan sakladığım hiçbir gizli görüşmem şimdiye dek olmadı. Geçenlerde **Fethi Naci** ile de yüz yüze iki kısa görüşme yaptım. İlginç, sıcak ve yararlı görüşmelerdi. (İnsancıl okurları da yakınlarım sayıldığı için söylüyorum.) İçeriğini ilerde gerekirse aktarırım. İkinci tür; yani politik kuşkulara gelince: Bunları da normal karşılıyorum. O anda bulunduğu çevreye göre dakika dakika görüş değiştiren öyle çok insan var ki. Fakat şunu da belirtmem gerekir: Benim için İlhan Selçuk'un seksen sonrasında aldığı tavır bugünkü tavrından önemlidir. O dönem Cuntaya karşı direniş örgütlemesi gereken birçok insan kaçtı. Kaçmayanlar öldürüldü, yakalandı, işkencehanelere dolduruldu. Dışardakilerden çoğu Cuntaya övgü düzmeye başladılar. Bugünkü gibi bol sayıda "düşünce özgürlükçüsü" yoktu o sıralarda. Oldukça güvendiğim belleğim yanıltmıyorsa, Cumhuriyet yazarlarından bir bölümü de cellatları destekledi. İlhan Selçuk cellatları eleştirdi, hiç değilse övmedi; yanılıyorsam birileri düzeltir. Beni bu konuda sol adına eleştirecek kimse çıkarsa onlara şunları söyleyeceğim; kendi uzmanlık alanımla, yani felsefe, kültür, sanat alanıyla ilgili olarak: Güvendiğiniz sol yayın organlarının kültür-kitap sayfalarına, buralarda yazanlara, savundukları ideolojilere bakınız ve benimle ondan sonra tartışınız. Ahmet Altanlar, Can Dündar, Ömer Laçiner, Ertuğrul Kürkçü gibi insanlar sol kamuoyunun akıl hocaları haline geldiler. Ben, İlhan Selçuk ile görüştüm; çünkü her şeyden önce Cumhuriyet'le ilgili bir durum saptamasına gereksinimimiz vardı. İlerde alacağımız tavrı belirlemek açısından. "Kitap" diye bir derdi, insanları aydınlatmak gibi bir derdi olanlar için anımsatırım ki; Cumhuriyet şu haliyle bile "kitap piyasasını" en az tüm öbür yayın organlarının toplamı ölçüsünde yönlendirmektedir.

Görüşmemizin başında, bana zaman ayırdığı için İlhan Selçuk'a teşekkür ettim ve bu ikinci görüşmemizin de aynı konuda olacağını söyleyerek, "Kişilikler" adlı romanın ikinci kez toplatılmasıyla ilgili bilgi verdim. İstanbul 2. Asliye Ceza Mahkemesi'nin toplatma kararını bozma kararının bugüne dek pek bilinmeyen bir yöntemle, daha mahkeme açılmadan savcılıkça Yargıtaya götürüldüğünü, Yargıtay 7. Ceza Dieresi'nin toplatmayı kaldırma kararını kaldırdığını anlattım. Bunun üzerine savcılıkça kamu davası açıldığını belirterek, iddianame suretini kendisine verdim.

İddianameyi inceleyen Selçuk, hayretini ve tepkisini tekrar ifade ettikten sonra, Deniz Som'un zaten aynı gün bu konuda yayın yaptığını belirtti.

Bunun üzerine Selçuk'a, Cumhuriyet'e yaklaşık iki hafta önce verdiğimiz duyurunun bir benzerini sundum. Beş-altı kadar cümleden oluşan bu kısa duyuruyu en önce kendi gazetesine verdiğimi söyledim. Bazı problemler çıkabileceğini önceki izlenimlerimizden sezdiğimden, doğrudan kültür servisi şefi Handan hanımla görüşmek istediğimi, ancak kendisinin meşgul olduğunu ifade etmesi üzerine, aynı servisten bir arkadaşa belgeyi teslim ettiğimi; o arkadaşın da, bunun bir haber olması bakımından elbette ki "kullanılacağını" söylediğini anlattım. Aradan dört gün geçmesine karşın haber çıkmayınca bu kez Handan hanımla görüştüğümü, ilk toplatma kararını gazetelerinde duyurdukları için teşekkür ettiğimi ve son toplatmanın neden duyurulmadığını saygılı bir dille sorduğumu ekledim. Handan hanım, bu konuda herhangi bir problem çıkmayacağını söyledi bana. Ancak Selçuk'a, duyurunun yine de yayımlanmadığını belirttim.

Selçuk, önemli olanın haberin duyurulması olduğunu, "Deniz'in" bunu zaten yaptığını, böyle haberlerin doğrudan istihbarat servisine de verilebileceğini söyledi.

Selçuk'a, **Deniz Som**'a bu haberi daha dört gün

önce verdiğimizi, oysaki kültür servisine teslim edişimizin üstünden iki hafta geçtiğini açıkladım. Bizim üzüldüğümüz, daha önceki bir mektubumda açıkladığım, yeniden gündeme getirdiğimde kendisini de üzebilecek bir yakınmamız bulunduğunu belirterek konuya girdim. Geniş bir özetle şunları söyledim: Gazeteniz Cumhuriyet'in kültür-sanat işleri birkaç büyük yayınevince yönetilmektedir. Gazetenizin genel yorum ve haber çizgisini oldukça iyi biliyoruz. Karşı olduğumuz yönleri var, destekleyebileceğimiz yönleri var. Fakat hiç değilse elimizde tuttuğumuz gazetenin ne olduğunu bilebiliyor ve ona göre tavır alabiliyoruz. Bu Kemalist- sosyalist bileşimli bir çizgidir. Fakat kültür sanat sayfanız öyle değil. Bu sayfalar Kemalist değil, sosyalist hiç değil. Genel olarak sanatı savunan, başka bir deyişle sanattan rant sağlayan öbekleşmeleri temsil eden bir görünüm içinde. Cumhuriyet kültür sayfalarının **Hürriyet, Milliyet, Yeni Yüzyıl, Evrensel** gazeteleri kültür sayfalarından önemli bir farklılığı bulunmuyor. Ben bu garip durumu iyimser değerlendiremiyorum. İşte bu yapı içinde kültür sayfasında İnsancıl'ın adı bile geçirilmiyor. "Kişilikler" in birinci toplatılmasıyla ilgili haber son bir-iki yıl içinde bizimle ilgili Cumhuriyet'de çıkan tek haberdi.

Selçuk, araya girerek, başka dergilere daha çok mu yer ayrıldığını sordu.

Cumhuriyet'de, bizimkinden çok daha seyrek çıkan ve az satan bazı sanat dergilerine sık sık yer ayırıldığını açıkladım ve bizim okuyucu sayısı, satış sayısına göre dergileri değerlendiremeyeceğimizi, ancak eğer ölçüt buysa İnsancıl'a çok daha fazla yer ayrılması gerektiğini belirttim. İnsancıl'ın kitap piyasasında etkili yayın tekellerine karşı en etkili mücadele eden, hatta açık tavır alarak tek mücadele veren dergi olduğunu, bize uygulanan sansürün bundan kaynaklandığını düşündüğümüzü ekledim. Cumhuriyet'den hiç kimseyi bu konuda isim vererek suçlayamayacağımı, çünkü gazetenin iç işlerliği bilmediğimi, problemin Handan hanımdan mı, yoksa daha yukarıdan mı, yoksa daha aşağıdan mı kaynaklandığını kestiremediğimi söyledim.

İnsancıl'a karşı Cumhuriyet'de bilinçli bir sansür uygulanacağını hiç sanmadığını söyledi Selçuk. Her gazetede sanat-kültür-kitap sayfalarına yoğun eleştiriler geldiğini, bunun sanat ortamının, sanatçı özelliğinin karakteristiği olageldiğini belirtti. Sanat alanında rekabetin yoğunluğundan söz ederek, sanatçıların-yazarların gazetelerden şahıslarına yönelik daha fazla ilgi beklediklerini, bu konudaki şikayetlerin dinmediğini, dinmeyeceğini belirtti. Ancak yakınmaların azaltılması, varsa haksızlıkların giderilmesi için; gazetenin sanat işlerinin başına herkesçe tanınan ve sayılan iki isimin getirildiğini; bu iki kişinin genel yönlendiricilik yaptıklarını açıkladı. Bunlardan biri Memet Fuat, öbürü Cevat Çapan'dı. Her ikisi de genel politikayı, köşe yazarlarını belirliyorlar; ancak haberlere, ayrıntılara karışmıyorlardı. "Memet Fuat şu haber girsin, bu çıksın diye bir şey söylemez" dedi Selçuk.

Benim de Memet Fuat'ın haberlere karıştığını ve İnsancıl'a sansür uygulayın dediğini, sanmadığımı belirttim. Ancak İnsancıl'da, Memet Fuat'a ve **Adam Yayınevine** karşı sık sık eleştiriler çıktığını iyi bilen birileri, her kurumda sıkça rastladığımız yaranma tavrı içinde sansür gerçekleştirebilirlerdi. Şüphelerimizi, acaba bunlar paranoid **hezeyanlar mı,** diye zaman zaman tarttığımızı, ancak somut olguların hep "hezeyanlarımızı" doğruladığını ekledim. İnsancıl'ın son iki ayda ülke çapında 50 ye yakın etkinlik gerçekleştirdiğini, bunlara beşbine yakın insan katıldığını, ancak hiçbirinin haber ya da duyurusunun gazetede çıkmadığını hatırlattım. Geçen yıl, Sennnur Sezer'in İnsancıl yayınlarından çıkan bir kitabının tanıtım kokteyli yapıldığını, bunun haberinin verildiğini, ancak haberde "İnsancıl" ismi geçmediğini; ayrıca verilen bir panel haberinde İnsancıl'dan katılan konuşmacının isminin atlandığını, bu son toplatma duyurusu olayının şüphelerimizi iyice depreştirdiğini söyledim. Gazetede yılda yedi-sekiz yüz kadar kitap tanıtıldığını, İnsancıl'dan tanıtılanların sayısının yılda 0-1-2 arasında değiştiğini, bunun istatistik olasılık yasalarına bile aykırı olduğunu ekledim.

Buna karşı Selçuk, yaklaşık ifadeyle şunları söyledi: Biz işin başına bu konuyu iyi bilen saygın isimler getirdik. Öyle bir kadro kurduk ki, bu kadro öbür gazetelerin hiçbirinde yok. Karşılıklı saygı ilişkileri içinde ben kültür sayfasını yöneten ya da orada yazı yazan hiç kimseye şu kitapları tanıtın diyemem. İşlerine karışamam. Zaten bu işler matematik hesaba da gelmez. Onlar hangi kitabı iyi bulmuşlarsa onu öne çıkarırlar ki, bu doğru olan işleyiş şeklidir. Ancak yazarlar duyarlı insanlar olduklarından çabuk kırılabilirler. Kültür sayfasında dikkatinizi çekmiştir; geniş bir yelpaze oluşturduk. Örneğin, Şükran Kurdakul sosyalisttir; Enis Batur'un, Selim İleri'nin kendilerine özgü çizgileri vardır. Böyle olması da daha iyidir. Konunun özelliği bunu gerektirir.

Burada söz alarak İlhan Selçuk'la aynı şeyleri düşünmediğimi söyledim. Kültür sayfası böyle şekilsiz bir durumda olacağına, keşke Kemalist bir çizgide olsaydı; **Kemalist çizgiyi, örneğin bir Yakup Kadri estetiğini şimdiki düzeyine tercih ederdik,** dedim. İlhan Selçuk'un yazılarına %70 katılabileceğimizi, ancak kültür sayfası köşe yazarlarının fikirlerine katılmada çok büyük zorluk çektiğimizi belirttim.

Kemalist aydınlanmayı her zaman savunacaklarını belirten Selçuk, bu konunun ayrı olduğunu, ancak kültür yazılarını neden böyle değerlendirdiğimi merak ettiğini söyledi. Örneğin Memet Fuat'ın güzel yazılar yazdığını, onu neden beğenmediğimi sordu.

Memet Fuat'ın ilginç bir istisna olduğunu, bazı yazılarını beğendiğimi, hatta bazı yazılarının toplumcu gerçekçiliği benden daha ateşli savunduğunu; fakat sorunun da işte tam bu noktada düğümlendiğini belirttim ve şöyle dedim: Memet Fuat o yazıları yazıyor; ama kendisi Adam Yayınlarının yöneticisidir. Adam Yayınları da bir kültür tekelidir. Biz tekelciliğe karşıyız. Çünkü bu tekeller kendileri gibi düşünmeyenleri, kendileri gibi yazmayanları güçleriyle boğuyorlar. Biz "duyarlı" sanatçılar olarak tatmin edilmek değil, birazcık **adalet** istiyoruz. Bu adalet yayıncılığın, gazeteciliğin ilkesi olan adalettir. Yalnız bir noktayı da samimiyetle belirtmeliyim: Toplumumuzdaki genel tembelliğin yansıması olarak yayın organlarında birçok haber, sanat ürünü, duyuru vurdumduymazlığın, ilgisizliğin kurbanı oluyor. Örneğin biz, bazı duyurularımızı kendi dergimizde de çıkaramıyoruz. O yüzden

hangi durumda kasıt var, hangisinde gevşeklik; tam olarak kestiremiyoruz.

İlhan Selçuk bu noktanın da gerçekten gözden kaçırılmaması gerektiğini söyleyerek, sanat kültür işlerinin doğrudan kendi işi olmadığını, o yüzden ayrıntıları bilemeyebileceğini, yine de herhangi bir çevreye karşı kasıtlı tutum alındığını zannetmediğini söyledi. Buna rağmen, "konuyu inceleyeceğim," "yayın kuruluna da getireceğim" dedi.

Ben de Selçuk'a, kendisiyle iki nedenden ötürü görüştüğümü söyledim. Nedenlerden birincisi ona karşı kişisel güven duymam, ikincisi de Cumhuriyet Yayın Kurulu Başkanlığında bulunmasıydı. Cumhuriyet içinde bu konunun gündeme gelmesinden seviç duyacağımızı belirttim. Cumhuriyet'i okuduğumuz bir gazete ve solcuların okuduğu bir gazete olarak sık sık eleştirdiğimizi, bazılarında dozu aşmış olabileceğimizi, ancak ülkede sağlıklı bir tartışma geleneği yerleşmediğinden bunların hep küfür olarak kabul edildiğini söyledim ve sordum: İlişkileri sağlıklı hale getirmek için biz ne yapmalıyız? İlgili insanlarla daha mı çok görüşmeliyiz; yoksa susmalı mıyız, Cumhuriyet'le ilgili hiçbir şey yazmamalı mıyız?

Cumhuriyet'le ilgili her şeyi yazabilirsiniz, dedi Selçuk.

Ben kendisine tekrar teşekkür ettim, yayınevimizden iki adet kitap hediye verdim.

O da teşekkür etti ve "İnsancıl'daki arkadaşlara" selam söyledi.

---

*Bu görüşmeden sonra Cumhuriyet'de, "Kişilikler" in ikinci toplatılması hakkındaki haberin taşra baskısında çıktığını, İstanbul baskısından ise araya giren başka bir haber veya reklam yüzünden çıkartıldığını öğrendim. Böylece **Handan Şenköken'**in sözünü kısmen de olsa yerine getirdiği anlaşılıyor. Bu durum "iyi niyet" açısından olumlu bir puan. Asıl sonuç açısından, yani Cumhuriyet okurlarının çoğunun konu hakkında bilgilenememesi açısından ise yine olumsuz. XX- Öbür meslek gruplarında olduğu gibi edebiyatçılar arasında da ünlü olmak, benliğini tatmin etmek için genel insani ilkelerden her an ödün verebilecek insanlar çoğunluktadır. Bu gerçeklik de, insanları birbirine sakınımlı davranmaya zorluyor. İlhan Selçuk'un genel **sanatçı tatminsizliğinden** söz edişini o yüzden normal karşılıyorum. Bazı sanatçı kişiliklerin saygınlığını vurgulayışını da... Ancak asıl sorun ve asıl onursuzluklar başka yataklarda akıyor. Keşke o, ve öbür sol yayın organlarının yöneticileri, felsefe, kültür, sanat alanını bir ideolojik mücadele alanı olarak görebilseler. Keşke sermayenin bu alandaki güçlü ve ezici çabasını ayrımsayabilseler. Alanın politikanın içinde, tam göbeğinde yer aldığını kavrayabilseler... O zaman saptayacakları köşe yazarlarını, öne çıkaracakları sanatçıları, "nitelikli" buldukları ürünleri çok daha değişik bir açıdan değerlendirebileceklerdir. Lukacs şöyle der: "Tecrübeli her yazar, hangi yazılarının hangi dergide, hangi gazetede ya da hangi yayın evinde basılabileceğini bilir ve -dürüst olalım- birçok durumda -az çok açıklıklıkla söylemek gerekirse - bu olanak, konunun seçimini ve gelişimini bile belirlemiştir. Böyle dile getirilen ya da sessizce katlanılan uzlaşmaların, çoğunlukla sanatı yolundan alarak ince ya da kaba bayağı üretimlere yönelttiği o çok rastlanır durum... "

Kadın... Oğul... Sevda...

Karanlık önce denize düştü.
Deniz kadındı.
Ve yüreği hep mavilerle çarpan oğlu
Gözaltında yitip gitmişti.

Elleri kanarcasına, saklamıştı
Güneşi avuçlarında.
Umutları telli duvaklı gelin gibiydi
Ve kana boyandı gülümsemesi oğulun kalleşçe.

Lodos, yıldızları koparıp
Tek tek saçına takmıştı oğulun.
Işıktı oğul.
Ve hep bir yazın gözlerinde kaybolmayı
düşlemişti.

Karanlık hep onlardaydı.
Kurt bakışlı yaratıklarda.
Ve güzellikler Metin'de
Ve umutlar, ve sevdalar...

Yudum İŞBECER

La Rochefoucauld'nun Karamsar Ahlakı

Afşar TİMUÇİN

231. özdeyişinde **"Tek başına akıllı olmayı istemek büyük bir deliliktir"** der La Rochefoucauld. Bu bir klasiklik bildirisidir. Novalis kendi açısından haklıdır: klasiklik ilginç olanı değil de evrensel olanı yakalamaya çalışır. Doğrudur, her ilginç evrensel değildir, her evrensel de ilginç değildir. Duygucu özgünü ya da ilginç olanı amaçlar. Goethe, Novalis'in tersine, duyguculuğu hastalıklı klasikliği sağlıklı sayar. **"Klasik bireysel değildir"** der Novalis. Doğrudur, klasikliğin sözkonusu olduğu yerde her bireyle ilgili olan öge evrenseli açıklamak için vardır ya da seçilip konulmuştur. Klasiklik şu insanı ya da bu insanı, şura insanını ya da bura insanını, şöyle bir insanı ya da böyle bir insanı değil yalnızca insanı araştırmaya yönelir ve böylece felsefi bir derinlik, evrensel bir geçerlilik kazanır, onun "**evrensel gerçekçilik**" diye adlandırılmış olması bundandır. Her klasik yapıtta amaçlanan insan gerçeğinin bir yüzüdür, insanla ilgili bir bilgidir.

La Rochefoucauld klasikliğin en büyük adlarından biridir. O insanın ruhsal yapısını ahlak açısından irdeler, ahlaki oluşumların temelinde sinsi bir etkenin varolduğunu gösterir, ruhsallıktaki örtülü gerçeklikleri açık etmeye çalışır. Duygularımızı ayrıştırır, onların köklerine iner, onlara karışan başka ögeleri saptar, kısacası bu araştırmasından oldukça ilginç ve hatta hiç beklemediğimiz sonuçlar elde eder. Bir başka deyişle, o, davranışlarımızı altındaki görünmez ruhsal etkenleri hırsız yakalar gibi bulur çıkarır. Çok zaman hadi canım diyecek kadar şaşırtıcı durumlarla karşılaşırız: bir eylemin altından hiç umulmadık bir etken çıkıvermiştir. La Rochefoucauld usta bir gözlemcidir, ruhsallığımızı en ince ayrıntılarına kadar gözler, böylece biraz ürkütücü ölçülerde de olsa bizi bize gösterir.

Evet, o söylemeden önce hiç düşünmemişizdir "**Kıskançlıkta aşktan çok özsevgisi vardır**" (324) gerçeğini. La Rochefoucauld bağışlayıcılığın ancak sevgide olası olduğunu bildirir bize, "**İnsan sevdiği sürece bağışlar**" (330) der. "**Artık sevemez olduğumuzda ilişkiyi kesmek ne güçtür**" diye yakınır 351. özdeyişinde, böylece belki kaç kere yaşadığımız ama kolay kolay dile getiremediğimiz, kendimize de pek göstermediğimiz bir duyguyu yasallaştırır. İnsanın ölüm karşısındaki durumunu irdeler, "**İnsan güneşin ve ölümün gözlerine dik dik bakamaz**" (26) der. Sonra tam bir karamsarlık içinde **"Yaptığımız kötülükler iyi niyetlerimiz kadar düşmanlık ve kin uyandırmaz"** (29) diye bir görüş öne sürer. Evet, evet, bizi şaşırtır, **"Ruh yüceliği her şeyi elde etmek için her şeyi hor görür"** (248) diye bir yargıda bulunur. Kimi mutsuz olayları kendi yararına kullanır, kimi mutlu olaylardan zarar görür demek ister: **"Becerikli kişilerin bazı yararlar sağlamayacakları kadar mutsuz olaylar olmadığı gibi sakınmasız kişilerin kendi zararlarına çeviremeyecekleri kadar mutlu olaylar da yoktur**"(159). Kişisel yatkınlık sorununu önemser ve şöyle der: "**İyi nitelikleri olmak yetmez bunları iyi kullanmayı da bilmelidir**"(59). Descartes gibi, usu olmak yetmez, usunu iyi kullanabilmek gerekir, demek ister.

"**Gençlik sürekli bir sarhoşluktur, usun hummasıdır**"(271) gerçeğini kimileri hiç düşünmemiş olabilir, çoğumuz bu gerçegi düşünmüş ama bir formüle bağlamayı düşünmemişizdir. "**Herkes belleğinden yakınır, kimse düşüncesinden yakınmaz**" doğrusu insanın genellikle sık sık düştüğü gülünç bir durumun anlatımıdır; 89. özdeyişte açıklanan bu düşünce insanın kendi bilinci karşısındaki iyi niyetli ilgisizliğini duyurur. Bazı söyledikleri bizim için de çok açıktır, örneğin 142. özdeyişi: "**Az sözle çok şey söylemek kafası çalışan adamların işi olduğu gibi kafası çalışmayanlar da tersine çok konuşup hiçbir şey söylememek özelliği taşırlar.**" Ölümlülüğü, gelip geçiciliği, köklü bir iş yapma yatkınlığında olmayışı La Rochefoucauld şu sözlerle anlatır: **"Bazıları ancak bir süre söylenilen şarkılara benzerler"**(211). Dostluk kavramının güvenle belirgin olduğunu anlatır bize: "**Dostlarına güvenmemek onların bizi aldatmasından daha utanç vericidir**"(84).

İnsan yaşamında bazı şeyler doğa yasası gibi belirgindir ya da nasıl doğayı doğa yasaları belirliyorsa insan yaşamını da kökü doğada olan insan yasaları belirlemektedir. "**Yönetilmekten kaçınmak başkalarını yönetmekten daha zordur**" (151) gerçeği tartışmasız hepimizin gerçeğidir. Bir yasa da cimrilikle ilgilidir: "**Cimrilik tutumluluğa eliaçıklıktan daha aykırıdır**" (167). Her zaman eylemin kendisiyle nedeni arasında bir uymazlık, bir benzemezlik var gibidir. Bazı görünümler olumsuz ama nedenleri olumludur, bazı bazı da bunun tersi olur. "**Gülünç görünmekle birlikte gizli nedenleri çok doğru ve çok sağlam nice davranış vardır**"(163). İnsan bazen davranışlarını koşullamak adına onları yapay etkenlere bağlar, örneğin "**Becerikli görünme arzusu çok zaman becerikli olmayı engeller**"(199). Ancak insan çok zaman içine uymayan bir dış'ı kendisi için oluşturarak kendini öne çıkarmaya çalışır, bunu şu ya da bu biçimde başarır: "**Sözde dürüst insanlar yanlışlarını başkalarından ve kendilerinden gizleyenlerdir, gerçekte dürüst insanlar yanlışlarını iyi bilen ya da açıklayan insanlardır**"(202). Sorun genelde bir ahlak ya da dürüstlük sorunudur, "**Gerçekten dürüst insanlar hiçbir şeyle övünmeyen insanlardır**"(203).

Böylece La Rochefoucauld'nun klasik edebiyat anlayışı bütün insanı kapsayan bir araştırma olur; bu araştırma düşünsellikle ilgili olduğu kadar duygusallıkla ilgilidir, felsefi olduğu kadar ahlaksaldır. O araştırmada insanın her şeyden önce çok kırılgan, kolay

kolay onarılamaz bir yapısı olduğunu açıklanmış buluruz. Evet, insan kırılgandır, bu yüzden insan ilişkileri geriye dönüşsüzdür. Bir kere birini sevemez oldunuz mu bitmiştir.. "**Ruhun sakatlıkları bedenin yaraları gibidir, onları iyileştirmek için ne kadar özen göstersek her zaman bir iz kalır, onlar her an yeniden açılmak tehlikesi gösterirler**"(194). Bu kırılgan ben sürekli olarak kendini savunur, durmadan öne çıkar, aralıksız kendini önerir, başka ben'lerin kendisini indirgememesi, eşyaya döndürmemesi ya da dönüştürmemesi için her zaman ayaktadır. Bu çerçevede bu ben bir tür oyuncu ben olur. Örneğin "**Kadınların sertliği güzelliklerine ekledikleri bir düzen ve bir süstür**"(204). Bu hesaplılık içinde insan hatta bazı olumsuzlukları olumlu kılabilir. "**Kendini tanıyan ve bönlüğünü ustaca kullanan nice bön insan vardır**"(208).

Böylece iyiyle kötü neredeyse birbirine karışır, birbirini oluşturur gibidir, birbiri içine girer. Bazı durumlarda iyilik kötülüğe, bazı durumlarda da kötülük iyiliğe yataklık eder gibidir. "**Öyle kötüler vardır ki bunlar hiç iyi yanları olmasa daha az tehlikeli olacaklardı**"(284) der La Rochefoucauld. Kısacası insan ruhu gizlerle doludur, burasından bakılınca öbür yanı görülebilecek kadar yalın değildir. İnsan bir bakıma ne istediği belli olmayan hatta ne istediği bilinmeyen bir varlıktır. Böylece klasik bakış açısı içinde La Rochefoucauld insan ruhunu didik didik eder, insanın o güne kadar görülmemiş gizlerini bulur çıkarır, insanı hesaplarıyla, ikiyüzlülükleriyle, çıkarcılıklarıyla ortaya serer. İnsan dünyası iyiliklerin kötülüğe, kötülüklerin de iyiliğe kolayca değişebildiği bir dünyadır: "**İnsanlar iyiliklerin ve kötülüklerin anılarını yoketmeye eğilimli olmakla kalmazlar, kendilerine iyilik etmiş olanlardan nefret etmeye ve kendilerine kötülük etmiş olanlara karşı nefreti elden bırakmaya yönelirler. İyiliği ödüllendirme ve kötülükten öç alma işi onlara katlanılmaz bir bağımlılık gibi gelir**"(14). İç ve dış ayrımını ortaya koyan pekçok insanlık durumu vardır. Bu iç ve dış dengesinde ya da dengesizliğinde erdem sorunu kendini gösterir. Erdem artık eskilerin anladığı gibi katışıksız bir bilge ya da el değmemiş bir değer değildir. Erdemi besleyen de ben'in şeytansı eğilimleridir. La Rochefoucauld'ya göre "**Kendini beğenmişlik yanında olmasa erdem çok uzaklara gidemezdi**"(200). Bilgeliğin içinde bile deyim yerindeyse hile vardır: "**Bilgelerin tutarlılığı heyecanlarını yüreklerine gömme ustalığından başka bir şey değildir**"(20). İnsan olmakla her zaman bir ince hesap içindeyizdir, örneğin "**Bize hayran olanların tümünü severiz, hayran olduklarımızın tümünü sevmeyiz**"(294). Ayrıca tam bir sınıflayıcılık anlayışı içinde bir şeyleri iyi ve kötü diye birbirinden ayırmak doğru mu? İnsanoğlunun karmaşık dünyasında iyiden kötüye, doğrudan yanlışa çabucak geçildiğini görürüz. "**Öyle yanlışlar vardır ki iyi yönlendirildiklerinde erdemlerden bile daha çok parlarlar**" (354). Sonunda La Rochefoucauld'nun ahlakı hıristiyan düşünürlerinin "**kökel günah**" düşüncesini doğrulayacak biçimde bir karamsarlık ahlakı olur: "**Dünya eylemlerimizi yaratan tüm etkenleri görseydi en iyi eylemlerimizden bile çok zaman utanç duyacaktık**"(409).

İnsan bu dalgalı iç dünyasıyla gün olur yaşamını zehir eder, gün olur bütün varlığını tehlikelere atar. Tutkular yaşamımızın tümüne egemendir, onlara usumuzla söz geçirmeye çalışırız, ama onların alıp başlarını gittikleri, iplerini kopardıkları çok olur. Bu karmaşa içinde, evet, insan bayağı zor durumlara düşer. "**Kinimiz çok canlıysa, bizi kin beslediklerimizden daha aşağı düzeye indirir**"(338). Tutkularımızla yaşamımızı sürükleriz, başkalarını etkileriz, hatta onların yaşamına yön veririz. "**Bulaşıcı hastalıklar gibi başkalarından kapılan çılgınlıklar vardır**"(300). Ne olursa olsun, iç dünyası ne ölçüde benzer karmaşıklıklarla dolu olursa olsun insanlar çeşit çeşittir. Bu çeşitlilik içinde insanı belirgin niteliklerle nitelemek çok güçtür, ancak yapılması gereken de budur. İnsanlar bir kalıptan çıkmış gibi benzeşmeseler de onlarda bir takım ortak özellikler vardır. Gene de bireyler çok değişik özellikler gösterirler. "**Bazı iyi nitelikler duyu organları gibidir, onlardan tümüyle yoksun olanlar onları göremez ve anlayamazlar**" (337). Bu bakışıyla La Rochefoucauld klasik edebiyat içinde karamsar ahlakın en büyük temsilcisi olur. Edebiyat adamı La Rochefoucauld XVII. yüzyılın en büyük ahlak filozofudur.

XVII. yüzyılın klasik edebiyat oluşumları içinde iki ahlakçıyla karşılaşırız, bunlardan biri La Rochefoucauld, öbürü La Bruyère'dir. La Rochefocauld, La Bruyère'den otuz iki yıl önce gelmiştir dünyaya ve bir edebiyat adamı olarak ondan birkaç kat daha etkili olmuştur. La Bruyère'in sanatını geliştirmeye yöneldiği dönemler klasikliğin artık ağır ağır çözülmeye başladığı dönemlerdir. Ancak her iki edebiyat adamının ele aldığı insan hemen hemen aynı insandır, daha doğrusu her ikisi de insanı hemen hemen aynı gözle görürler: onlar için insan kararsız ve bencil, kendini beğenmiş ve hırslı bir varlıktır; bu insan bir bakıma tutkularının elinde oyuncaktır, böylece kendini küçültür ve gülünç eder; bu insan durmadan aşırılıklara düşer ve kendini elden kaçırır. Bu oldukça sorunlu varlık, eğilimleriyle davranışları pek de uyuşmayan bir varlıktır. İnsan kötü amaçlarını çekici davranışlar altında gizleyebilir.

İleride Kant "**iyi niyet**" ve "**ödev**" kavramlarını getirecektir ahlaka. Kant ahlakı, bu edebiyata bürünmüş XVII. yüzyıl ahlakları arasından gelişini duyurur gibidir. Özellikle Kant'da şu görüş belirleyicidir: ahlaki edim amaçlarıyla ya da sonuçlarıyla değil çıkış noktasıyla ya da çıkış noktasında kendini gösterir, "**niyet**"de kendini ortaya koyar, gerçek anlamını kazanır. La Rochefoucauld'da benzer bir bakışı edebiyat düzeyinde buluruz: bizim gerçekleştirdiğimiz her iyi edim iyiliğimizin bir sonucu değildir ya da olmayabilir. La Rochefoucauld daha birinci özdeyişinde bunu pek açık bir biçimde ortaya koyar: "**Erdem dediğimiz şey çok zaman yazgının ya da hünerimizin düzenlediği çeşitli edimlerin ve çeşitli çıkarların bir araya gelmesinden başka bir şey değildir. Erkeklerin yiğit kadınların iffetli olması her zaman onların yiğitliğinden ve iffetliliğinden gelmez.**"

Aynı anlamda başka özdeyişlerle de karşılaşırız. 15. özdeyişte La Rochefoucauld bu görüşünü o zamanki yönetim düzeyine yansıtır ve şöyle der: "**Prenslerin bağışlayıcılığı çok zaman halkın gönlünü kazanma yolunda bir siyasettir.**" İnsan yaşam koşullarını kendine en uygun biçimlerde kendi yararına kullanmak isterken rahatça ahlak değerlerini kullanabilir, tam bir çıkarcı olarak ahlak değerlerini bir a-

raç durumuna getirebilir. 21. özdeyişte şöyle der La Rochefoucauld: "**İdam cezasına çarptırılanların zaman zaman gösterdiği tutarlılık ve ölüme aldırmayış ölümle yüzyüze gelme korkusundan başka bir şey değildir; gözleri örten mendil neyse bu tutarlılık ve aldırmazlık da odur.**" Bu durumda bizim tutarlılıklarımız belki de çok zaman, belki de her zaman zayıflıklarımızın örtüye bürünmesinden başka bir şey değildir. Zaman zaman La Rochefoucauld'nun bakışı karşısında kaygıya kapılırız: insan gerçekten bu kadar zayıf olabilir mi, ahlaki davranışlarımızın temeli bu kadar çürük olabilir mi?

La Rochefoucauld'ya göre zayıflıklarımızın güçlülük gibi yansıması ruhsal yapımızın ya da doğamızın bir özelliğidir, başka bir şey değildir. İnsanoğlu eksiklerini ya güçlülük örtüleri altında gizleyecek ya da eksikleri görülmesin diye, bu arada kendi eksiklerini de görmemek için başkalarının eksikleriyle ilgilenecektir. La Rochefoucauld 31. özdeyişinde şöyle der: **"Hiç eksiğimiz olmasaydı başkalarının eksikleriyle ilgilenmekten bu kadar hoşlanmayacaktık.** " Aynı görüş bir başka biçimde 34. özdeyişte belirir: "**Hiç gururumuz olmasaydı başkalarının gururundan yakınmayacaktık.**" 37. özdeyişte yazar soruna bir başka açıdan bakar: **"Yanlış yapanları azarlamamızda iyilikten çok gururun payı vardır. Onların yanlışlarını düzeltmekten çok bizim öyle yanlışlarımız olmadığına onları inandırmak için yaparız bunu."** Böylece La Rochefoucauld bize son derece içtenliksiz bir insan tipi çizer ve hemen hepimizi bu tipin altında toplamak ister.

İçtenlik belki şurada burada ya da şu bu insanda vardır. Ancak içtenlikli insan çok azdır, genellikle içtenlik gibi görünen şey çok ince bir ikiyüzlülükten başka bir şey degildir. **"İçtenlik gönlün bir açılışıdır. O çok az insanda bulunur. İçtenliğin en çok görülen biçimi başkalarının güvenini kazanmak için ince bir gizleyişten başka bir şey değildir"**(62). Dışı başka ve içi başka bir insandır tanımlanan. Dışı içini örten, dışı içindeki eksikleri, yoksunlukları kapatan bir insandır bu insan. Hep bir hesaplılık sözkonusudur. **"Genellikle övülmek için överiz"**(146) ve **Övgüleri benimsemek istemeyişimiz iki defa övülmek arzusundan gelir"**(149). Evet, işin içyüzü her zaman başkadır: **"Eliaçıklık gibi görünen genellikle büyük çıkarlara ulaşmak için küçük çıkarları hor gören kılık değiştirmiş bir tutkudur"**(246).

Yoksunlukları aşmaktansa onları bir biçimine getirip etkisiz kılmak daha kolaydır, üstelik aşılamaz görünen yoksunluklar vardır. Kısacası, insan kendini yoksunluklarına uydurmayı iyi bilir. **"Yaşlılar artık kötü örnekler ortaya koyamayacak durumda oldukları için iyi öğütler vermeyi severler"** (93). Her iyinin arkasında bir hesaplılık ya da hatta bir kötülük var gibidir: **"İnsanların çoğunda görülen bağlılık özsevgisinin güven uyandırma yolunda bir kurgusudur; bu bizi başkalarının üstüne yükseltecek ve en önemli şeylerin ellerimize bırakılmasını sağlayacak bir araçtır**"(247). İşte bu yüzden insan derin bir kuyudur, onun ne olup ne olmadığını anlamak güçtür. İnsan, derinlikleri görünmeyen, içini çok iyi örtebilen bir varlıktır. Bu çerçevede "**Kesin, içten, dürüst bir davranışın doğrulukla mı yoksa kurnazlıkla mı yapıldığını anlamak güçtür"**(170). Erdemler çok zaman çıkarların dışavurmuş biçimlerinden başka bir şey değildir: **"Irmaklar nasıl denizlerde yitip giderlerse erdemler de çıkarlarda yitip giderler"**(171). **Çıkarlar en başta belirleyicidir: "Çıkar tüm erdemleri ve tüm kötülükleri etkinleştirir"**(253).

Önce Marsillac prensi sonra La Rochefoucauld dükü olmuş olan yazar Fransa'nın en ünlü soylu ailelerinden birinin çocuğudur. On altı yaşında saraya girmiş, orada epeyce ilgi görmüştür ve doğal olarak insanla ilgili en önemli gözlemlerini de bu verimli ortamda yapmıştır. O dönem, kardinal Richelieu'nün soyluluğun gücünü kırmak, hatta soyluluğu ortadan kaldırmak için var gücüyle çalıştıgı dönemdir. La Rochefoucauld kardinale karşı girişilen pekçok komploda yer aldı, ama hemen hemen hiçbir şey elde edemedi. Her iki Fronde olayına da katıldı, her ikisinde de önemli bir rol oynadı. Sonunda, Faubourg Saint-Antoine çatışmasında yüzünden pek kötü yaralandı, kendi deyişiyle **"gözleri dışarı uğradı".** Hapislik, savaş, sonu gelmeyen çekişmeler onu iyiden iyiye yormuştu. Düşmanlarıyla uzlaşarak bir köşeye çekildi. **"Pekaz insan yaşlı olmayı becerebilir**(423) diyen La Rochefoucauld, Montaigne'in emeklilik dediği şeyi gerçekleştirmiş oldu. 82. özdeyişinde bu uzlaşmayı yansıtan şu sözlerle karşılaşırız: **"Düşmanlarımızla uzlaşmamız durumumuzu güçlendirme isteğinden, savaştan usanmış olmaktan, bazı kötü olayların korkusundan kaynaklanır."**

Böylece La Rochefoucauld boş çekişmeler döneminden verimli bir "**arka oda**" dönemine geçmiş oldu. Kendi köşesinde kendini edebiyata ya da edebi çerçevede ahlak araştırmalarına verdi. Siyaset açısından yanlışı seçmişti, ölüp gitmekte olan soyluluktan yana çıkmıştı ya da çökmekte olan değerleri savunmuştu, bu yolda güçlü mutlakyönetimi altedeceğini sanmıştı. Gerçekte **Fronde'u** yaratanlar haklıydılar: baskıcı yönetime karşı bütün bir halkı yanlarına alarak ayaklanıyorlardı. Evet ama, onların çıkarları halkın çıkarlarıyla bir değildi ki. l648'in 26 ve 27 ağustos günleri Paris halkı barikatlara girdi. Halk ve burjuvalar soylularla bütünleşmiş gibiydiler. Richelieu'nün yerine geçen Mazarin azçok yumuşamaya eğilimli gibiydi. Paris halkı üç ay direndi. Burjuvalar halkın gücünden çekinip ondan koptukları anda **Parlamento Fronde'u** denilen birinci Fronde çökmüş oldu. l5 mart 1549'da ayaklanmacılarla yöneticiler arasında uzlaşma oldu, anlaşma imzalandı. Kısa bir süre sonra yeni bir ayaklanma başgösterdi. Bu defa öncülük edenler burjuvalar değil de soylulardı. **Prensler Fronde'u** diye bilinen ikinci Fronde da başarısızlıkla sonuçlandı (1653). Bu girişimler mutlakyönetimi güçlendirmekten başka bir işe yaramadı.

Yenik düşmüş, kırılmış, pek kötü yaralanmış, gözleri doğru dürüst görmez olmuş bir durumda kendini edebiyata veren La Rochefoucauld bundan böyle Mlle de Scudéry'nin, Mlle de Montpensier'nin, Mme de Sablé'nin salonlarında bir dost ortamı buldu, orada yeni insanlar tanıdı, yaşamı gözlemledi ve tartıştı, görüşler derledi. Onun özdeyişleri bu salon deneylerinin bir ürünü olarak kendini gösterir. La Rochefoucauld ayrıca dönemin ünlü edebiyat kadınları olan Mme de Sévigné'yle ve Mme de La Fayette'le arkadaştı. Bu arkadaşlık köksüz, yapay, sıradan bir arkadaşlık değildi. La Rochefocauld'nun bütün sıkıntılarını paylaşmaya hazırdı onlar. Oğullarından biri 1672'de Rhin

geçidinde öldürülünce yaşlı baba bütün bu dostları canla başla kendisine destek olmaya çalışırken buldu. O ahlak alanındaki zayıflıkları sayıp dökmeye çalışan bir kişi olsa da gerçek anlamda ahlaklı insan örneğine sıkı sıkıya uymaya özen gösteren biriydi. Ölümünden sonra, Mme de Sévigné **"Düşünün, tüm Fronde öldü gitti"** diye yazacaktır. La Rochefoucauld mutlakyönetime direnmenin simgesi durumuna gelmişti. Savları, istekleri, öfkeleri vardı ama hasetleri yoktu. **"İyi niteliklerle doğmuş olmanın başlıca belirtisi hasetsiz doğmuş olmaktır"**(433) diyecektir.

Evet, askerlikten çekildikten sonra La Rochefoucauld bir salon edebiyatçısı oldu. O zamanlar edebiyat deyim yerindeyse hemen tümüyle salonlarda üretiliyordu ya da büyük ölçüde salonlarda hazırlanıyordu. Salonlar edebiyatın mutfağıydı. Önemli edebiyat adamları arasında salonlarda boy göstermeyen yoktu. Bu salonlar salt dedikodu yuvaları değildi, oralarda dilbilgisi, edebiyat, ahlak konuları enine boyuna tartışılırdı. Salonların sahipleri de, daha doğrusu sahibeleri de, oraya gidip gelenler de yüksek düzeyde kültürlü insanlardılar. Salonlardaki konular giderek değişti, bir zaman geldi konular insanla, insan varlığının temel özellikleriyle ilgili olmaya başladı. Artık salonların müdavimleri insan ruhsallığını konu ediniyorlar, ruhbilimi temel alarak ahlakın sorunlarını tartışmaya girişiyorlardı. Salon insanları, insanı gündelik çerçevede ele almak yerine, kanıtlar göstererek hatta belgeler ortaya koyarak insan varlığının temel özelliklerini ayrıştırmaya girişiyorlardı. Özellikle ahlak konularının didik didik edilmesi salon insanlarının temel çabasını oluşturuyordu. Ahlak sorunları daha çok bir davranış çözümlemesi çerçevesinde irdelenirdi: özyapılar üzerinde durulurdu, duygular ele alınırdı, heyecanlar araştırılırdı.

Çok zaman kitaplar üzerinde görüş alışverişinde bulunulurdu, yayımlanmış bir roman ya da oynanmakta olan bir trajedi olumlu ya da olumsuz yanlarıyla ele alınırdı, özellikle de ahlak değerleri açısından irdelenirdi. Bu arada belki birçok boş ya da olumsuz yargının ortaya konulduğu da olurdu. Ne olursa olsun salonlar bir kültür ortamıydı, az önce de söylediğimiz gibi düşüncenin mutfağıydı. Bir takım çapkınca girişimler, alttan alta aşk ilişkileri de bu salonlarda sık görülürdü. Salon alışkanlığı İtalya'dan geçme de olsa Fransa'da büyük ölçülerde yerleşti. Fransız Devrimi ileride bu salonları bir bakıma allak bullak edecek, dağıtacak, ortadan silecektir. Ancak salonlar XIX. yüzyılda yeniden ortaya çıkacaktır. Ancak XIX. yüzyıl salonlarının XVII. yüzyıl salonları kadar etkili olmadığı kesindir. XIX. yüzyılda yaşam karmaşıklaşacak, düşünce ve sanat dünyası değişik boyutlarda kendini gösterecektir, bir başka deyişle salonlara sığmaz olacaktır.

Salonlar otuz yıllık aşk, askerlik ve siyaset serüvenlerinden sonra La Rochefoucauld'ya tam anlamında bir sığınak gibi gelmişti. Bu geç kalmış yazar ya da hatta yazar adayı, salonlarda hem dingin bir ortam hem de verimli bir insan kaynağı buldu. La Rochefoucauld boş bir adam değildi, iyi bir tarih bilgisi vardı, ayrıca latin ahlakçılarını okumuştu. Onu çeken insandı, bir gizler ve ahlaksal edimler öznesi olarak insandı. La Rochefoucauld insana bir felsefeci tutarlılığıyla, dizgeci bir kavrayış içinde yönelmeyi hiç düşünmedi. O insanı en genel çerçevede yakalamak istiyordu. İnsanı bütünsel bir kavrayış içinde ele almaktansa onun bir takım özelliklerini saptayarak, deyim yerindeyse, onu parça parça ortaya koyma yolunu tuttu. **Maximes**'ini (Özdeyişler) 1658-1663 arasında böyle oluşturdu ve 1664'de yayımladı. (Yapıtın beşinci baskısı 1678'de yapılacaktır.)

Onun ahlakı deyim yerindeyse bir karamsarlık ahlakıdır. Sokrates iyimserdi, insanın özünde iyi olduğuna inanıyordu. La Rochefoucauld'da insanın özden iyi olduğunu gösterecek hiçbir belirti yoktur. Onun bakışı paganların bakışından çok hıristiyan düşünürlerinin bakışına yakındır. O neredeyse insan ruhunun bir kötülükler yumağı olduğuna inanır, **"Bizi tek bir kötülüğe düşmekten alıkoyan bizde birçok kötülüğün bulunmasıdır"**der 195. özdeyişinde. İnsanlar içlerindeki kötülükleri her zaman etkin kılamazlar, bir başka deyişle kötü olmak da belli bir gücü gerektirir. O zaman kötülük yapamayan kişiyi kötülük yapmayan kişi diye belirlemek yanlış olacaktır. O durumda **"Kötü olmaya gücü yetmeyen kişi iyi diye övülmeye değer değildir; iyiliğin öbür türlüsü genellikle bir tembellik ya da istem eksikliğidir"**(237). Kötülük de böylece neredeyse kendine göre bir erdem anlamı kazanır gibidir. Ama ne olursa olsun kötülük kötülüktür; 185. özdeyişte **"İyilikte kahramanlar olduğu gibi kötülükte de kahramanlar vardır"** der La Rochefouceuld. Bir sonraki özdeyişte de şunları söyler: **"Kötülükleri olanların tümü aşağılanmaz, ama hiçbir erdemi olmayanların tümü aşağılanır."**

Ancak, insan sınırlı bir varlıktır, iyilikte de kötülükte de sınırlıdır, **"Öyle görünüyor ki doğa her insana doğuşuyla birlikte erdemler için de kötülükler için de sınırlar koymuştur"**(189). Yaşam yalnızca iyiliklerle ya da doğrularla gelişmez, yaşamda kötülüklerin ve yanlışların da bir yeri olacaktır. Hatta belki de yanlış yapabilmek için belli bir düzeyin üstünde olmak gerekecektir. **"Büyük yanlışları olmak büyük adamların işidir"**(190). La Rochefoucauld bu konuyu 182. özdeyişinde şöyle ele alır: **"Nasıl zehirler ilaçların bileşimine katılırsa kötülükler de erdemlerin bileşimine katılır. Sakınıklık bunları bir araya getirir ve hafifletir, yaşamın kötülüklerine karşı yararlı bir biçimde kullanır."** 191. özdeyişte de aynı konuda şu sözlerle karşılaşırız: **"Denilebilir ki kötülükler bizi yaşam boyunca ardarda konuk olacağımız evsahipleri gibi bekler; aynı yoldan iki kere geçebilseydik deneyimimiz bizi onlardan korur muydu bilemiyorum."**

O zaman insan davranışlarının dış görünüşüne ya da yansıma biçimine değil de onları vareden etkenlere, iç etkenlere, niyetlere bakmak gerekecektir. Erdemli görünen bir davranış özünde tam tamına erdemsiz bir davranış olabilir. İnsanın neyi ne adına gerçekleştirdigini nasıl bilebiliriz? **"Gözleri kamaştıran büyük ve pırıltılı eylemleri siyaset adamları büyük tasarıların sonuçları gibi gösterirler, oysa bunlar mizacın ve tutkuların sonucudur. Augustus'la Antonius arasındaki savaş bu kişilerin dünyayı ele geçirme isteklerinden değil, belki de kıskançlıktan doğmuştur"**(7). Böylece, daha önce de değindiğimiz gibi, La Rochefoucauld'nun ahlakında Kant'ın niyet ahlakını andıran ögelerle karşılaşırız. 157. özdeyişinde **"Büyük adamların değeri her zaman onu elde etmek için kullandıkları araçlarla ölçülmelidir"** diyen La Rochefoucauld 160. özdeyi-

şinde şunları söyler: **"Bir eylem ne kadar pırıltılı olursa olsun, büyük bir amaca yönelik değilse büyük diye değerlendirilmemelidir."** Ancak ne olursa olsun insanda en değerli şeyleri bile rahatça koşullayabilecek şeytansı bir eğilim var gibidir: **"Ruh yüceliği her şeyi elde etmek için her şeyi hor görür"**(253). İçle dışın ahlaki ikilemi bir türlü kaçıp kurtulamayacağımız bir zorunluluk gibidir. **"Alçakgönüllülük genellikle başkalarına başeğdirmek için kullanılan sözde bir başeğiştir: bu, yükselmek için eğilen gururun bir oyunudur ve yüz bin kılığa girebilse de hiçbir zaman alçakgönüllülük kılığına girdiği zaman olduğu kadar örtülü ve aldatıcı olamaz"**(254).

İnsanın bu ikilemli yapısının altında La Rochefoucauld'nun **"dünyanın en becerikli adamından daha becerikli"**(4) diye nitelendirdiği **özsevgisi** yatar. Özsevgisi gizlerle dolu bir alandır ya da bir gizler düzeneğidir, öyle ki **"Özsevgisi ülkesinde ne çok keşif yapılmış olursa olsun gene de bilinmedik birçok yer vardır"**(3). La Rochefoucauld **"Genellikle gençlere verilen eğitim onlara esinlenen ikinci bir özsevgisidir** (261) diye yakınır. Özsevgisi bize kendimizi sevdiren, ama aşırı ölçülerde sevdiren bir iç güçtür, kendimizi kendi gözümüzde yüceltmemizi sağlar, bu yüzden **"Özsevgisi tüm dalkavukların en büyüğüdür"**(2). Özsevgisi ben olmanın etkin gücünü ortaya koyar, insan kendini özsevgisiyle özel duyar, ayrıcalı duyar, kendini özsevgisiyle savunur. O bizim biz oluşumuzun etkin nedeni gibidir, benliğin temelindeki dayanaktır ya da ben'in tüm etkinlikleriyle beslendiği kaynaktır. O besbelli düşünselliğimizden çok duygusallığımızla ilgilidir. **"Özsevgisi görüşlerimizden çok beğenilerimizin eleştirilmesinden tedirgin olur"**(13). Özsevgisi insanı gururlu kılar. Her insan gururunu başka biçimlerde dışlaştırır. **"Gurur bütün insanlarda eşittir yalnız onu ortaya koyma amaçları ve biçimleri değişiktir"**(35). Gururlu olduğumuz için başkalarının gururlu davranışlarıyla ilgileniriz: **"Hiç gururumuz olmasaydı başkalarının gururundan yakınmayacaktık"**(34).

Her şeyden ötede insan tutkulu bir varlıktır. Tutkulu olmasaydık, özsevgisiyle böylesine belirlenmiş bir ruhsal yaşamımız olmayacaktı. Yazarın özsevgisi dediği şey bencilliğin daha doğal, daha kökel bir biçimi olmalıdır, ama o gene de bencillikten oldukça ayrıdır. "**Ben**" kavramının iyiden iyiye öne çıktığı, toplumsallık fikriyle birlikte birey kavrayışının tam tamına belirmeye başladığı bu dönemlerde "**bencillik**" en çok üstünde durulan konulardan biridir; filozoflar bencil bir varlık olan insanın nasıl olup da başka insanlarla birlikte olabildiğini araştırırlar. Özsevgisi kişiliğin temelinde yer alan, bencil eğilimleri de koşullayan bir etkin güç gibidir. Tutkulu bir varlık olan insan her yöneliminde özsevgisiyle koşullanmış gibidir. **"İnsanın gönlünde bitmez bir tutku oluşumu vardır. Öyle ki bir tutku bitse yerini her zaman bir başkası alır"**(10). Tutkular içimizde çok karmaşık bir yapı oluştururlar. **"Tutkular çok zaman kendilerine karşıt olan tutkuları doğururlar. Cimrilik bazen savurganlığı, savurganlık da cimriliği doğurur. İnsan çok zaman korktuğu için dirençli, pısırıklığı yüzünden atılgan olur"**(11). Biz her zaman öyle yapar, tutkuları gizlemek için onları çeşitli örtülerle örteriz. Ancak boşunadır bu. **"Tutkuları sofuluk ve onur örtüleriyle ne kadar örtersek örtelim onlar gene bu örtülerin altında kendilerini gösterirler"**(12).

Tutkuların gücü onların sonuca varmak için inandırıcılığı en etkili biçimde kullanmalarından gelir. **"Tutkular her zaman inandırılabilen tek söylevcidirler. Onlar, kuralları şaşmayan bir doğa sanatı gibidirler. Tutkuları olan en basit bir kişi tutkuları olmayan en sözbilir kişiden daha inandırıcı olur"**(8). İçimizde bol bol bulunan bu koşullayıcılar keşke bizi olumlu sonuçlara doğru iten etkenler olsalardı. Onlar her zaman tehlikelidirler, bizi ussallıktan uzaklaştırabilirler, böylece doğru yoldan saptırıp olmadık bir yöne itebilirler. La Rochefoucauld da tüm eski ahlakçılar gibi tutkular karşısında her zaman korkuludur. Tutkuları her zaman usun denetimi altında tutabilmek gerekir. **"Tutkuların adaletsiz ve çıkarcı bir yönleri vardır. Bu durum onların peşine gitmeyi tehlikeli kılar. En ussal göründükleri zaman bile onlardan kaçınmak gerekir"**(9). Kısacası, tutku yaman bir şeydir. İnsana nice güçlükier çıkarır, insanı güç durumlarda bırakır. **"Tutku çok zaman en becerikli adamı deli eder, en ahmak insanları becerikli kılar"(6)**.

La Rochefoucauld bütün tutkuları aynı kefeye koyup onların tümünü aynı yasaya göre mahkum ederek işin içinden sıyrılma yolunu seçmez. Hayır, öyle yapmaz, çünkü tutkular çeşit çeşittir. İnsana daha uyar olanları ya da azçok yaraşır olanları vardır; bir de uygunsuz olanları, hiç yaraşmaz olanları vardır. La Rochefoucauld belki de en çok **"haset"**den korkar. O belki de tutkuların en yırtıcısı, en acımasızı, insana en yaraşmaz olanıdır. Haset bir başkasını yok etmeye kadar götürebilir insanı. 27. özdeyişte La Rochefoucauld şöyle der: **"En tehlikeli tutkularla bile övünenler vardır, ama haset öylesine pısırık ve utangaç bir tutkudur ki onu kimse üstüne almak istemez."** 28. özdeyişte şunları okuruz: **"Kıskançlık bir bakıma doğru ve ussaldır, çünkü bizim olan ya da bizim olduğunu sandığımız bir iyiliği korumaya yönelir. Oysa haset başkasının iyiliğini kaldıramayan bir çılgınlıktır."** Kısacası **"İyi niteliklerle doğmuş olmanın gerçek belirtisi hasetsiz doğmuş olmaktır"**(433).

Gene de tutkular bizim tutkularımızdır, onlar ne olursa olsun insan oluşumuzun bir koşulunu oluştururlar. **"Çılgınlık yapmadan yaşayan kişi sanıldığı kadar akıllı değildir"**(209). Çılgınlık ussallıkla tam olarak karşıtlaşır mı? La Rochefoucauld'ya göre **"İnsan yaşlandıkça daha çılgın ve daha akıllı olur"**(210). İnsan çok zaman tutkularının elinde tam tamına bir çılgın görünümü ortaya koyar. En durgun, en sıradan adam bile çılgınlıktan payını almış gibidir. **"Çılgınlık yaşamın her anında bizi izler. Birinin aklı başında görünmesi çılgınlıkları yaşına ve kazanımlarına uygun düştüğü içindir"**(207). Kısacası insan zayıf bir varlıktır ve **"Zayıflık giderilemeyecek bir eksikliktir"**(130). Ya bilgeler? Bilgeler tutarlı insanlar değiller mi, onlar hepimizden üstün, bir bakıma kendine egemen insanlar değiller mi? Onlar da azçok tutkulu mudur ya da daha doğrusu tutkularının elinde oyuncak mıdır? **"Bilgelerin tutarlılığı heyecanlarını yüreklerine gömme ustalığından başka bir şey değildir"**(20). İnsan iç dünyası karma-

karışık bir varlıktır. İyiliklerin altında nice korkular yatar. **"İnsanların çoğunda adalet sevgisi adaletsizlik korkusundan başka bir şey değildir"**(78). Zaten dünya da buna göre kurulmuştur, insan olmanın gereklerine göre kurulmuştur: **"Dünya değer olmaktan çok değer gibi görünenleri ödüllendirir"**(166). İnsanın ruhsal yapısında ibre her zaman olumsuza doğru kayıktır: **"Bizi mutlu eden sevgiliye bağlı kalmak bize kötü davranan sevgiliye bağlı kalmaktan daha güçtür"**(331)

Bu çerçevede La Rochefoucauld aşk karşısında da karamsardır. Gerçek aşk az bulunan bir şeydir. **"Bir çeşit aşk vardır, aşkın bin türlü kopyası vardır** (74). Aşkın iyisi sürekli olanıdır: **"Aşk da ateş gibi sürekli bir devinim olmadan varlığını sürdüremez, ummak ve korkmak bitti mi aşk da biter"**(75). Aşk içinde kin duyguları barındırır: **"Yarattığı etkilerin çoğuna bakarak aşkın dostluktan çok kine benzediğini söyleyebiliriz"**(72). En azından aşk sıradan bir sevgi değildir. Aşk bir büyüler alanıdır: **"Dostlukta olduğu gibi aşkta da insan bildiği şeylerden çok bilmediği şeylerle mutlu olur"**(441). Uzaklıklar aşkları zedeler, söndürür; gerçek aşklar ne olursa olsun ayakta kalırlar: **"Uzaklık sıradan tutkuları azaltıp büyük tutkuları artırır, rüzgar nasıl mumu söndürüp ateşi yakarsa"**(275). Aşkın kimyası ben'in ve sevilenin özelliklerinden beslenir: **"Aşkta iki çeşit tutarlılık vardır: biri sevilen kişide birbiri ardınca sevilesi şeyler bulmaktan gelir, öbürü tutarlı olmayı onur saymaktan gelir"**(176). Aşkı oluşturan duygular oldukça karmaşıktır, örneğin **"Aşkta aldatma hemen her zaman güvensizlikten önde gider"**(335).

Yazara göre **"Öyle bir çeşit aşk vardır ki onun aşırı biçimi kıskançlığa engeldir"(336)**. Aşk ussallığın güçlüğe uğradığı bir ortamdır, ama gene de aşkta belli bir tutarlılık aramak yanlış olmaz: **"Onurlu bir kişi çılgın aşık olabilir ama aptal aşık olamaz"**(353). Öte yandan, aşkın bir takım görünümleri özünden daha çekici olabilir: **"Aşk ne kadar hoş olsa da, kendinden çok aldığı biçimlerle hoşa gider"**(501). Aşk hele belli bir yaştan sonra kendinde bir değer taşıyor gibidir: **"Kadınlar ilk tutkularında sevgililerini, sonrakilerde aşkı severler"**(471). Ne olursa olsun, aşk tutkuların en tehlikelisidir: **"Tüm tutkular bize yanlışlar yaptırırlar, en gülünç yanlışları da aşk yaptırır"**(422). Aşk, neresinden bakarsak bakalım, hastalıklı bir tutkudur hatta başlıbaşına bir hastalıktır; buna göre hastalığın iyileşmesi gibi bir iyileşme sözkonusu olabilir aşk için. "**Aşkta ilk iyileşen en iyi iyileşendir**"(417) der La Rochefoucauld.

Dolap

Bir çekmecede sarı saçları kardeşimin
Tozlu bir sokakta cebimden düşen

Ağustosta mart kırgını kahverengi kaplı o defter
Bir çekmecede yerli filmler, yok geceler, hiç şiir kitabı

Yeşil gözlü çocuk mahzunluğu ömrüme kağnı
Altıncı filo defol, Vedatlar çağıl çağıl bir çekmecede

Alçı kalıplarda mevsimler, gecikmiş yaraların çirkin izleri
Hiç dönmeyen gemilerin deniz feneri o inatçı yüz

Ellerim uzdu, uzlaşmasızdı içim, aklım böcek kapanı
Zor heceler için kalemleri hayra yoran uykusuz

O aynı susuz, o aynı su kuyusuz, olmadık yerde pınar
Afrika kılıklı aşklar, okyanuslararası plâtonik tuz

Özgürlük türkücüsü bir yaşamcıydım, yapay devletler
Kurmaktansa ölürdüm bir çekmecede

Seval ESASLI

Zaman ve Varlık

A. Kadir ÇÜÇEN

İlk felsefeye başlayanın öğreneceği ilk şey felsefenin gerçeği araştıran bir düşünce biçimi olduğu söylenerek klasik tanımı yapılır. İkinci adımda ise "gerçek"in Varlık, varolan, hakikat ve varolma olduğudur. Kısaca felsefe Varlığı yani gerçek Varlığı araştırıp betimlemeye çalışan soyut ve tümel bir düşünce sistemidir diye tanımlanabilir. Felsefenin en temel kavramı olan varlık, ontoloji veya metafizik içinde ele alınmış; ve diğer kavramlardan daha ön plana çıkarak onların gözardı edilmesi veya değer kaybetmelerini sağlamıştır. İşte bilgi, doğru, iyi, güzel gibi kavramlar hep Gerçek Varlığın gölgesi altında açıklanmaya ve anlaşılmaya çalışılmıştır.

Gerçek Varlığın veya Varlığın hakikatının ortaya çıkmasında öyle bir kavram vardır ki bu her ne kadar üstü örtük ve arka planda olsa da Varlığı asıl belirleyen hep o olmaktadır. Varlığı gerçek ve edimsel yapan nedir? Başka bir deyişle, varlığı Varlık yapan nedir? Aristotelessi bir söylemle varlonı varolan yapan nedir? Sorumuzu en genel ve anlaşılır şekilde formule edersek sorumuz şu olmalıdır: "Varlığı ortaya çıkartan, onu aydınlatan, belirgin yapan ve gizemini ortadan kaldıran nedir?" **Zaman**dır. **Varolan zamansal olandır**.

Yanıt basit ve kesindir, fakat ürkütücüdür. Varlıkla her an içiçe olup onu aydınlatan ve onu hep varlık olarak varlık yapan **zamandır**. Yalnız burada unutulmaması gereken şey, varlığı varlık yapan zaman, metafizik ve aşkın anlamdaki bir varlığı değil, edimsel ve hakikat alanındaki varlığı aydınlatır. Böylece Varlığın iki ayrı anlamını da bilmek ve zamanın yalnızca gerçek ve edimsel olan varlığın içinde olduğunu ve bunun sonucunda böyle bir varlığın zaman olmadan var olamayacağını kabul etmek gerekmektedir.

Bu sav ilk defa öne sürülmediği gibi de son kere de olmayacaktır. Bu sorgulayan ve düşünen varlık olduğu sürece hep öne sürülecektir. O halde varlık zamandır veya zaman varlıkla birlikte vardır. Zaman varlıkta vardır veya tersi de doğrudur. Bu savı temellendirmek için felsefe tarihine başvurarak oradan alacağım kaynakla savunacağım. Eğer bu sav temellenemezse varlık karanlık ve zaman dışında kalacaktır. Böylece metafizik ve aşkın varlık tekrar gündeme gelecektir.

Temellendirme felsefenin içinde kalınarak yapıldığı sürece geçerli ve diğer varlık anlayışını tahrip edecek güçte olacaktır. Başka bir deyişle, karşı yıkış ya da temellendirme felsefe tarihinin dışında değil felsefe tarihinde olacağı içinde felsefeden kopmadan ve onun kavramlarıyla olacaktır. İşte bu yöntem Heidegger'in "Positive Destruction" dediğidir. Varlık zamansız anlaşılmaz ya da varlık zamanla vardır savını iki felsefecide ele alıp inceledikten sonra bir sonuca varmaya çalışacağım. St. Augustinus ve Martin Heidegger. Niçin bu ikili. Çünkü her ikisinde varlık ve zaman kuramlarıyla ontolojiye damgasını vurmak suretiyle varlık ve zaman kavramını birlikte ele alıp incelerler.

St. Augustinus'la ilk defa derinlemesine başlayan zaman kavramının incelenmesi aynı zamanda varlık kavramını da açık ve belirgin yapmaktadır. Her iki kavram birbirini tamamlar durumdadır. St. Augustinus'un zaman ve varlık kuramı Antik Çağın öncesiz-sonrasız varlık anlayışını ve döngüsel-dairesel zaman anlayışını radikal bir biçimde terkedilmesine ve yerine çizgisel-linear zaman anlayışı ve bu zaman kuramına uygun olan yaratan ve yaratılmış varlık kuramını getirmiştir. Bu yenilik radikal olması bakımıyla bir devrimdir. Eski kuram yerini yenisini bırakırken insanın varlık ve zaman görüşü ile değişen düşünceleri sonucu yaşadığı evreni ve dünyayı da değiştirmiştir. Bu değişim sonucu öncesiz ve sonrasız olan evren yerini başı ve sonu olan bir evren anlayışına bırakırken döngüsel zaman artık döngüsel ve fasit dairesel anlayıştan kurtulup çizgisel ve sonlu zaman anlamını kazanmaktadır. Böylece metafizik gerçeklik yerini edimsel gerçekliğe bırakmıştır.

Varolan zamansal olandır. İşte St. Augustinus'un ve Heidegger'in bu savını anlamak ve açıklamak için varlık zaman kuramlarını incelemek gerekmektedir. St. Augustinus'a göre varlığı ikiye ayırarak irdelemek varlığı aydınlatacaktır.

1- Yaratılmamamış varlık (Yaratan, Ens Creator, Ens Perfectisimmum): Zaman açısından sonsuzlukla (benginlikle) eşdeğer olan ve tam veya mükemmel olan varlık: Tanrı. Bu varlık anlayışı teolojik, metafizik ve zamandışı olduğundan "varolan zamansal olandır" savını doğrulamaz. Bu yüzden bana göre edimsel ve gerçek varlığı veremediği için de konumuzun ve tartışmamızın dışında kalacaktır. Çünkü bu varlık anlayışı zamanla içiçe değildir. Varlığın zamanla varolması ya da olmaması söz konusu değildir. Bu tür varlık metafizik varlık olmakta kaldığı sürece de edimsel ve zamansal olamayacaktır.

2- Yaratılmış varlık (Ens Creatum): Bu varlık çeşidi zamanla birlikte ve evrenin yaratılmasıyla ortaya çıkan nesnel, olgusal ve edimsel varlıktır. Yani evreni oluşturan şeylerdir. Ens Creatum anlamındaki varlık savımız yani "varolan zamansaldır" önermesini doğrulayan varlık biçimidir. Bu nedenle bu varlık görüşünü daha kapsamlı bir biçimde St. Augustinus'ta irdelemeye çalışacağım.

Yaratılış, sonsuzluktan farklıdır. Tanrı, zamanı dünya (evren) ile birlikte yaratmıştır. Bütün sonsuzluklarda Tanrı vardır. Onu birden dünyayı yaratmaya iten neydi? Augustinus şöyle der: Kimse Tanrı dünyayı yaratmadan önce ne yapıyordu diye soramaz; çünkü "zaman yokken 'önce' ve 'o zaman da yoktu."[1] Yaratılış, zaman, yaratan arasındaki fark nedir? Augustinus göre yerin ve göğün nerede ve ne zaman yaratıldığı arasında bir fark yoktur. Dünya zaman içinde yaratılmamıştır. Dünya zamanla birlikte aynı anda yaratılmıştır. Bu yüzden eğer yaratılış olmasaydı zaman da olmazdı. Bunun için zamanın yaratılıştan önce bir varoluşu yoktu. Zaman, yaratılış ve varlıklar yüzünden mevcuttur; çünkü zaman varlıkların ve yaratılanların yaratılmasının bir sonucudur.

Zaman nedir? sorusu, zaman sorunsalından başka bir şey değildir. Augustinus bunun oldukça zor bir sorunsal olduğunu söyler. "Eğer biri bana bu soruyu sorarsa, biliyorum; ama eğer açıklamaya çalışmamı isterse, bilmiyorum."[2] Zaman bir muammadır (gizemdir). Geçmişin varolması daha fazla olamaz, gelecek henüz varolmadı. Zaman sadece şu an mıdır? Eğer zaman sadece şu an ise, o zaman, "zaman" bir sonsuzluk mudur? yani sonsuz an mıdır? Fakat zaman öyle bir **andır** ki, geleceğe uzanırken, geçmişin içinde uzaklaşır. Zaman bir şeyin oluşu ama he-

nüz bitmemiş bir şeydir. Bu aynı varolmamak gibidir. O zaman biz, zaman şudur diye nasıl söyleriz?

Zamanı sonsuzluk ile karıştırma eğilimi vardır. Sonsuzluk, sonsuz bir varolma ve sıra dizimi (ardıllık) olmadan saf bir şimdiler varolmasıdır. Eğer ardıllığı Tanrı için kabul edersek, o zaman biz sonsuz zamandan bahsederiz, sonsuzluktan değil. Yine, eğer Tanrı'nın ileri görmesinden bahsedersek yine zamanın izdüşümünden bahsetmiş oluruz; fakat sonsuzluktan değil. Tanrı ileriyi görmez, çünkü ileri görmek demek ardıllıktır.

Zamanın ardıllıktan başka açık özellikeri var mıdır? Augustinus, aralıkların ve zaman kısa ya da uzun olduğundan bahsederiz, demektedir. Kısa geçmiş zaman ve uzun bir gelecek zamandan söz ederiz. Acaba zaman uzun ya da kısa olabilir mi? Fakat varolmayan birşey nasıl kısa ya da uzun olabilir? Geçmişin daha fazla varolması olamaz. "Bir yıl ile bir yüzyıl arasındaki fark nedir? -eğer ki her ikisi de daha fazla varolamıyorsa."[3]

Gelecek içinde aynı akıl yürütmeyle geleceğe nasıl kısa ya da uzun denilebilir? Bunu ancak şimdiki zamana atfedebiliriz. (Şimdiki an, şimdiki yüzyıl, on yıl, yıl, ay, ay, hafta, saat, dakika... vb.) Saat başka bir ana bölünemeyen çabuk geçen dakikalardan ibarettir. Şimdiki zaman farkedilmez, anlaşılmaz çünkü siz onu farkettiğinizde, o geçmiştir. Bu bir paradox değil midir? O zaman biz neden bazı dakikalara uzun ya da kısa diyoruz. Bizim uzun dediğimiz zaman uzun olamaz çünkü şu an değildir. Biz zamanı bir müddet, bir süre, bir aralıkla bağlantı kurarak, bazı zaman diğerlerine göre uzun ya da kısadır şeklinde kavrarız. Bu şudur: Biz geçen zamanı ölçüyoruz. Başka bir deyişle, ölçülen zaman, artık olup bitmiş olan ardılıktır. Bu ise zaman olamaz ya da yok olan bir şey nasıl ölçülebilir çelişkisini ortaya koyar.

Bu nedenle, Augustinus "saat" kavramı ile öne sürülen zaman anlayışını da sorgular. Biz zamanı ölçtüğümüzü sanıyoruz, fakat zamanı saatle ölçme problemi oldukça karışıktır. Bizim zamanı ölçtüğümüz alet (örn; saat ya da takvim) durduğunda zamanda mı duracak? Zaman gezegenlerin ya da saatin yani bir nesnenin hareketleri değildir. Zamanın saatle veya hareketin sayılmasıyla ölçülmesi zamanın kendisi değildir. Bizim ölçtüklerimiz sadece aralıklardır, tıpkı cismin hareketindeki noktalar gibi.

Augustinus zamanın bir uzam içerisinde yayılma olarak tanımlar. Bu aynı zamanda dağılma ve dağıtma manasına da gelir. Bir şeyin bir noktadan diğerine olan hareketindeki değişmeyi anlayabilmeye de zaman denir. Zaman akıl ile hakikat arasındaki ilişkidir de. Çünkü hakikat, akıl ve nesne arasındaki ilişkiyi de içerir. Zaman bir yayılmadır, aklın yayılması. Augustinus'e göre yayılma olayların aynı anda olmamasıdır. Bir ardıllık vardır, anolojik bir ardıllık (bir nesil diğerini takip eder vs.); çünkü ardıllığın uygulanmasında bir birliktelik ve benzerlik olması zorunludur. Aynı şey değişim için de geçerlidir. Değişimi ancak değişmeyen birşeyle bağlantı kurarsak anlayabiliriz. Dünya güneşin etrafında döner, fakat dünyanın kendisi değişmemektedir. Yani biz dünyanın dönüşünü hissetmiyoruz. Aynı anoloji zaman içinde geçerlidir. Benzerliklerin ardıllığı olmak zorundadır. Fakat ardıllık akıldadır. Bu yüzden, Augustinus için, zihin veya akıl olmadan zaman da olamaz. (Bu noktada Augustinus'un görüşleri, Kant'ın zaman ve uzamı anlığın ve görünün önsel kavramları olarak gördüğü kuramı ile karşılaştıralabilir.)

Hayvanlar da zamanın içinde yaşıyorlar ve eylemde bulunurlar (yaşıyorlar: avlanıyorlar, besleniyorlar) fakat zamanın farkındalar mı? Hayır, diyor St. Augustinus; hayvanlar sonu ve amacı bir nesne olarak bilir, fakat sonu ve amacı bir son ve amaç olarak algılamazlar. Kısaca, hayvanlar amacı yani gayeyi bilmeden zaman içinde vardırlar ve onun farkındadırlar.

Gelecek ve geçmiş nedir? Neredediler? Eğer varlarsa, sadece şu anda bulunabilirler. Onlar, şimdiki anlardır (şu anlardır). Geçmiş benim belleğimde vardır.[4] St. Augustinus, belleğin içeriğini tartışır. Benim belleğimde varlığını kaybetmiş olarak varolan geçmiş nedir? diye sorar. Geçmiş, bellekte çok uzun süre kalamaz ya da zamanla küçülür bazıları yok olurlar. Bazıları da belleğimizde kalarak etkileyerek yaşar. Bu şunu gösterir. Geçmiş, şu andaki geçmiş olarak vardır ve benim hayal ve imgelem gücümü de kapsar. Benim hayallerimin ve imgelerimin olmasını sağlar. Örneğin, benim çocukluğum belleğimdedir; fakat herşeyiyle değil, küçülmüş ve özetlenmiş bir şekilde; aynı şey gelecek içinde geçerlidir. Gelecek de kendisini getireceklerin içindedir. Örneğin, benim torunların, benim çocuklarımda gizlidir.

Biz geçmişten, gelecekten ve şu andan bahsettiğimizde, aslında ifade ettiğimiz şimdiki anın üç farklı şeklidir. Peki bu şeyler nerede? Bunlar ruhtadır. Şeylerin geçmişini hayal ettiğimizde belleğimizi kullanırız. Bunlar, o şeyler geçmişte olurken zihnimizde bıraktığı izlenimdir. O halde üç zaman ayrımı yoktur. Buna karşılık tek bir zaman vardır: Şimdiki zaman. Geçmiş ve gelecek nasıl vardır? Yoksa yok mudurlar? Geçmiş ve gelecek şimdiki zaman içinde vardırlar. Yani şu anın geçmişi ve geleceği olarak vardır. Ruh veya zihin varlığını yitirmiş geçmişi ve henüz varolmamış geleceği şimdiki zaman içinde varlığa getirir. Varolan hep şu andır.

Zamanın bir süreklilik sıfatı vardır. Bu şudur: Zaman gelecekteki beklentilerin geçmişe doğru gelişmesi ve bunun devam etmesidir. Örneğin saatler bu geçen zamanın belleğe yerleşmesini sağlayan aletlerdir. Açıktır ki der St. Augustinus bizler bu zamanın üzerinde birer uzamız ve yayılmayız. Bütün yaşamıma bir anda sahip olamam. Aynı şey tarih içinde geçerlidir.

Bir başlangıç vardır ve bu yüzden bir sonda olacaktır. Bir an bile, tekrar edilmekten acizdir. Bir yerden geldik ve bir yere gidiyoruz. Başlangıcın bir çeşit başı vardır ve sonunda bir çeşit sonu olacaktır. Zamanın anlaşılması zordur. Zamanın anlaşılmasının kolaylaştırılması çizgisel zamanla olur, devirli zamanla değil. Eğer olsaydı, tarih önemini kaybedecekti; çünkü tarih bir tekrar yani tekerür olacaktır. Buna karşılık, çizgisel zaman da tekrar veya tekerür söz konusu değildir. Hiçbir şey tekrar değildir. St. Augustinus kutsal planın(düzenin) kendini tamamlayacağına inanır. Zaman insanın niteleyiciliğine bir vesiledir, fakat zamanın kendisi bir niteleyici değildir. Sonuçta, zaman insanın kendini gerçekleştirmesi için yalnızca bir fırsat oluşturur.

"Tanrı Devleti"nde Augustinus dünyanın zaman içinde değil, zamanla aynı anda yaratıldığını söyler. Bunun için, hareket halinde olmayan zaman yoktur. Zaman ve dünyanın yaratılışı birdir. Buna karşılık, zamanın ve dünyanın yaratılışı sebep olarak aynı değildir. Eğer ardıllığı kabul eden bir yaratılış olmasaydı, zaman hiç olmazdı. Değişen evren, zamanın bir sonucudur. Zaman, evrenin bir sonucu değildir. Sonluluğu nedeniyle zaman vardır ve değişen şeyler vardır. Zaman, nesnelerin yaratılmasıyla başlar.

St. Auguslinus'la başlayan varolan zamansaldır görüşünü incelerken zaman kavramını ön plana çıkartarak varlık kavramı da birlikte ele alındı. Bu yöntem varlığı ikinci ya da arka plana itmez. Aksine varlık

zamansaldır görüşünü desteklemektedir. Sonuç olarak, zaman ve varlık (St. Augustinus için yaratılmış varlık) birlikte var olurlar biri diğerinden ne önce ne de sonra var olur, fakat aynı anda varlığa gelirler. Biri olmadan diğeri olamadığı gibi- diğeri olmadan da ilki olamaz. Varolan zamansaldır ya da zamanın kendisinden başka bir şey değildir.

Galileo ve Newton'un üç boyutlu evreni çağımızda artık dördüncü boyutla açıklanmaktadır. Einstein'in görecelik kuramı ve diğer bilimsel gelişmeler sonucu "zaman"ın önemi anlaşılmış ve yeni bir boyut olarak varlıkların anlaşılmasında önemli olmuştur. Zaman boyutu yalnızca bilimde değil, aynı zamanda felsefe kuramlarında da yeni bir yorumla temel kavram olmuştur. Martin Heidegger, geliştirdiği temel ontolojisinde Varlık ve zaman birlikte anlaşılmıştır. Hatta Varlık zamandır demek daha doğru olacaktır. Böylece günümüz felsefesini ve ontolojisini en çok etkileyen Heideggerci varlık anlayışı, St. Augustinus'ta olduğu gibi, zaman kavramını da ön plana çıkarmıştır. İşte çağımız felsefesini ve bilimini bu derecede etkileyen zaman kavramını anlamak için zamanın tarihsel gelişiminde ortaya çıkan anlamlarını bilmek gerekir. Bu nedenle de önce St. Augustinus'ta varolan zamansal olandır savını nasıl temellendirilebileceğini göstermeye çalıştık. Bu yazının amacı Ortaçağ felsefesinin önemli düşünürü olan St. Augustinus'un ve çağımız felsefecilerinden Martin Heidegger'in "zaman" ve "varlık" kavramlarını ele alıp incelemekti. Çünkü bu iki düşünür Antik Çağın felsefesindeki döngüsel-devinimsel zaman ve öncesiz-sonrasız, varlık anlayışı yerine yeni bir zaman ve varlık yorumu getirmişlerdir. Bu anlayış sonucu evrenin ve varlıkların açıklanması da değişmiştir. **Demek ki Varlığı, evreni ve insanı anlamak için zamanı anlamak ve kavramak zorunlu olduğu kadar zamanı anlamak için de varlığı anlamak gerekmektedir.** Yazımın bu bölümünde de Heidegger'in **varlık zamansal olandır** savını nasıl ele alıp irdeleğini ve açıkladığını ele almak istiyorum.

Heidegger'in varlığı anlamasında ve yorumlamasındaki temel ontolojik amacı **varlığın zamansallığını** (temporality of Being) ortaya çıkmaktır. Ona göre, eğer zamansallık Dasein'ın varlığını olanaklı yapıyorsa, o zaman zamansal olan ancak doğru anlaşılır ve irdelenir. Çünkü varlığın geçiciliği antik çağın zaman kuramı etkisiyle uzun süre unutuldu veya üstü örtüldü. Antik çağ, zamanı zamansallığı varlıktan ayrı bir olgu olarak ele alıp inceler. Buna karşılık, eğer varlık geçici bir anlayışla yorumlanırsa zaman varlık için temel ilke olacaktır. Fakat antik çağ bu temel ilkeyi göremedikleri gibi de varlığın hakikatinin üzerini örtüp, onu ve zamansal olmasını unutturdular.

Varlığın zamansallığı veya geçiciliği her ne kadar unutulursa da, Heidegger'e göre ilk defa **Kant zaman fenomenine gerçek biçimde eğildi.** Fakat Kant'ta zaman fenomeninin varlıkla olan temel ontolojik ilişkisini göremedi. Çünkü **Kant, öncellikle Descartes'in varlık görüşünü doğmatik bir şekilde doğru olduğuna inandı; ikinci olarakta Kant, hiçbir zaman varlık problemini zaman fenomeni çerçevesinde düşünmeyi denemedi.** Her ne kadar Kant zaman fenomenini varlık kuramı içine sokmadıysa da, zamanın özneye ait bir fenomen olarak görmesi yine de önemlidir ve hatta bu bir devrimsel adımdır da. Fakat Heidegger'e göre yine de zaman ve varlık içinde belirsiz kalmaya devam etmiştir.

Heidegger geleneksel felsefenin öne sürdüğü zaman kuramanı eleştirir. Çünkü zaman bilen öznenin transendental içeriğine ilişkindir. Heidegger'e göre, Dasein (orada-varlık) ne bir birey ne de geleneksel anlamda bir öznedir. Çünkü **varlık zamanda olandır. Varlık oradabulunmaktır. Yani dünya-içindeolmaktır.** Başka bir söyleyişle zaman, varlığı ya da Dasein'ın kendisini içinde bulduğu bir şey değildir, aksine **varlık zamandır. (being is time)**

Zaman varlığa giden yol olarak nesnelerin varlığının da anlaşılmasını sağlar. Başka bir deyişle, Dasein kendi varlığını anlamasını sağlayan yol zamansal yani geçici olmasıdır. Bu geçicilik geleneksel zamandaki gibi değildir, fakat **önsel zaman ya da varoluşsal zamandır.** Varoluşsal zaman Platoncu, Aristocu ya da herhangi bir geleneksel zaman kuramcısının anlayışından farklıdır. Önsel ve varoluşcu zaman, varlıkları zaman içinde veya zaman ötesinde algılamaz; aksine varoluşsal ve önsel zaman varlıkları kendi varoluşları içinde görünür yapar

Bu nedenle Heidegger, zamanı varoluşsal, ontolojik ve geçici bir yapıda tanımlar. Bu tanım gereği de zaman anlayışı geleneksel zaman kuramının temelinde olan Aristotelesci zaman görüşü ile de ilişkili veya yakın alakalı değildir. Aristotelesci tanım zamanı **önce ve sonraya göre hareketin sayılması**[5] diye ifade etmektedir. Bu tanım zamanı sağduyu verilerinin mükemmel bir formülle ifadesinden başka bir şey değildir. Sağduyuya dayanarak yapılan ve cisimlerin hareketlerinin ölçülmesi anlamındaki zaman ise Heidegger'e göre Dasein'ın kendisini günlük ilgilerin dünyasındaki ölçümlerin doğal sisteminde bulur. Bu durum ise **zamanı halk zamanı ya da dünyasal zaman ya da sağduyu zamanı yani gündelik zaman yapar.** Dünyevi zaman ise Dasein'ın ontolojik yapısı üzerine temellenmemiştir. Çünkü Dasein'ın ontolojik yapısı **ilgi** üzerine temellenmiştir. Buna karşılık, geleneksel zaman görüşü Dasein'ın ontolojik yapısı olan "ilgi" ye göz ardı etmiştir ya da unuturmuştur.

O halde varlık ve zaman Heidegger için ne anlama gelmektedir? İkisi nasıl bir ilişki içindedir? Varlığın ve zamanın ontolojik yapısı ne demektir? ve nedir? Tüm bu soruların açıklanması ve irdelenmesi zorunludur.

Dünya-içinde-varlık (Being-in-the world ya da In-der Welt-sein) aslında geçici ve tarihseldir. Başka bir söylemle, Dasein'ın dünya-içindeki-varlığını olgusalyaşamı tarihsel ve zamansaldır. Bu nedenle de, zaman, Dasein'ın geçiciliği açısından anlaşılmak zorundadır. Zaman geçicidir veya zamansaldır demek ne anlatmaktadır? Zaman varlığın içinde ya da varlığın dışında bir şey olmadığı için zaman ancak varlığın kendi hakikatıdır. Geleneksel felsefe, varlığı çok anlamlılığı içinde elimizde-hazır-olan (present-at-hand veya V Vorhandensen) olarak tanımlamasına karşılık, Heidegger varlığın çok anlamlılığı içinde varlığın birliğini **her hangi bir varlık yorumu için zamanın yorumlanmasını olanaklı tek ufuk**[6] olarak görür. Çünkü varlığın hakikatı zamansallıktır ve ancak zamansal açısından anlaşılabilir. Dasein'ın gerçek varoluşu hem zaman hem hakikat içindedir hem de hakikatolmayan içindedir. Dasein'ın varlığı kendi kendine olduğu kadar kendi kendine olamıyandır da. Bu nedenle hakikat ve Dasein gerçektir; bunlar salt ve mutlak özne üzerinde temellendirilemezler. Heidegger'e göre, bu görüşe uygun olarak, insan düşüncesi varlığın kendi hakikatını açığa vurduğu yer de olamaz. Descartes'in aksine, o varlığı daha önsel, orjinal ve doğrudan bir yolla Dasein'ın us öncesi duygu tarzlarında bulunabileceğini öne sürmektedir. Böylece insan varlığı ancak sonlu ve geçici Dasein olarak kendi varlığını ortaya çıkartabilir. Peki, Dasein'ın geçiciliği hangi durumlarda ve nasıl ortaya çıkmaktadır?

Heidegger Dasein'ın geçiliğinin kendinin **otantik** (halis) **ilgi**'de ortaya çıktığını söylemektedir. Eğer zamansallık "ilgi" açısından ele alınıp yorumlanırsa, o

zaman "otantik ilgi" Dasein'ın temel yapısı olarak kendini serimlenir.

Dasein'ın temel ontolojik yapısı olarak ilgi öncellikle ve çoğunlukla kendini günlük ortamda ortaya çıkarır. Böylece Dasein'ın varoluşu kendini ilgide gösterir. Buna karşılık, kendi sıradan gündeliğinde Dasein otantik (halis, saf veya kendi kendine olan) değildir. Kendi dünya-içinde-varlık olma otantikliğini hemen ve doğrudan göremez. Dünya-içinde-varlık olarak Dasein'ın otantik olmayan varoluşu olağan günlük yaşamındadır. Olağan gündelik yaşamında otantik olmayan Dasein **Onlar** (they, veya Das Mann) ya da **halk** olarak alışkanlıklar ve geleneklerin etkisi altındadır. Olağan gündelik yaşamında Dasein'ın varlığı **diğerleri** tarafından belirlenir. Dasein, genel anlamıyla halktır yani onlardır. İşte bu şekliyle Dasein varlığını başkalarına göre belirler. Otantik olmayan Dasein hep **liderin arkasından giden ve liderini takip eden halktan biri olur**. Fakat Dasein'ın bu otantik olmayan varoluşu aslında bir tür aldatıcı ve yalancı varoluş tarzıdır. Otantik olmayan Dasein'ın varlığı onun hakikat içinde olmayan varoluş tarzı olarak yine de Otantik Dasein'ın aranacağı tek varoluş tarzıdır. Bu çok önemli bir belirlemedir. Çünkü **otantik Dasein varoluşunu otantik olmayan varoluşuna borçludur**. Böylece Heidegger için, varlığın hakikatını arayacak tek varoluş tarzı otantik Dasein'ın varlığından başka bir yer değildir.

Dasein'ın olağan gündelik yaşamındaki varlığının analizi ve serimlenmesi Heidegger'i hemen Dasein'ın varlığının önsel temellerine götürecek varlık tarzlarını verir. Heidegger'e göre, "otantik olmama hali" çoğu zaman ve öncellikle bulduğumuz varoluş tarzıdır. Başka bir söylemle, **hiç kimse doğuştan otantik değildir**. Otantik olmayan Dasein, fırlatılmış, terkedilmiş ve atılmış Dasein varlığının önsel varoluş tarzıdır.

Dasein'ın varlığı otantik ilgide ise, otantik olma tarzı ne demektir? Heidegger'e göre, **otantik olma (Authenticity veya Selbstein) Kendinde olma veya kendinle-bir-varlık-olmadır**. Bu yüzden otantik olma Dasein'ın kendi varoluşuna bağlıdır. Öte yandan diğeri tarafından belirlenmiş bir Dasein'ın varlığı otantik değildir. Otantik Dasein her zaman ve her an **Benim**'dir. Diğer bir anlatımla, Dasein ya otantik bir varoluşa ya da otantik olmayan bir varoluşa sahiptir; ikisinin ortasında bir yerde olamadığı gibi sürekli de bir varoluşta da olamaz. Dasein varoluşunun bu anlamdaki yorumu tartışma konusu olabilir. Çünkü Dasein'ın varoluşu otantik olmayan bir varoluş durumundan otantik varoluş tarzına doğru geçiştir. Öncellikle otantik olmayan Dasein'ın varoluşu vardır ve otantik Dasein'e göre de bu yüzden önseldir. Daha sonra yine Dasein kendi otantik olmayan varoluşunu kendisi otantik yapar. Bu nedenle devamlı bir bir varoluş tarzından diğerine geçiş anlarında Dasein ya otantik varoluşa ya da otantik olmayan varoluşa sahiptir. Anlık varoluşlara sahip olan Dasein sürekli aynı varoluşunu koruyamaz. Bir kere otantik olan Dasein bundan sonra her zaman otantik olacak demek yanlıştır. Buradaki sorulacak en kesin ve açık soru şu olmalıdır: **Ne zaman ve hangi varoluş anında Dasein'in varlığı tam ve sürekli olarak otantiktir?**

En otantik varoluş tarzı ölüm halidir. Bu ise Dasein'ın varlığının yok oluşudur. O halde tam olarak otantik Dasein'ın varoluşu hiçbir zaman olanaklı değildir. Çünkü ne zaman Dasein tam otantik olursa o zaman kendi varlığını kaybetmekte ve varlığını kaybeden ise otantik olamaz. Sonuçta Dasein her zaman eksik varlık olacaktır. Eğer Dasein her zaman eksik ise, o hiçbir zaman tam olantik olamayacaktır. Bu nedenle de bazen otantik bazen ise otantik olmayan Dasein her zaman ve her durumda **Benim**dir. Öte yandan bazı anlarda otantik varoluşa sahip olabilen Dasein'ın nasıl olup da otantik olduğunu Heidegger söylemez. Otantik olma tarzının içeriğini vermediği için onu biçimsel olarak tanımlar. Biçimsel olarak ne zaman Dasein diğer veya başkalarının önünde ise, o zaman otantiktir; çünkü kendi kendinedir. Fakat bazen Dasein başkaların önünde değil onları takip eden ve kendini onlara bağlı kılan bir varoluşa sahip olabilir. Bu çok normal bir durumdur. Fakat amaç her zaman bu durumdan kurtulup Dasein'ın kendi varlığının hakikatın görmesi ve otantik olmasıdır.

Dasein'ın diğerlerinin önüne sıçrayışı ve geçişi onun kendi kendinde olmasını yani otantik Dasein varoluşunda olduğunu gösterir. Böylece her zaman Dasein kendini kendi öz olanaklarına açmak ve otantik olmak ister. Kendi proje, plan, olanak, ve varlığına açan Dasein, kendi varoluşunu olanaklı kılar. Otantik ve halis varoluş varoluşsal hakikatındadır. Başka bir anlatımla, otantik Dasein varlığını kendi olanaklarının gerçekleştirmesi ile bulur. Buna karşılık otantik olmayan Dasein, kendi varoluşu yerine diğerinin varoluş olanakları içinde kalarak halktan biri olur. Kendi olağan gündelik yaşam içinde bulurken kendi olanaklarını yaşamaz fakat başkalarını takip eden **biri** olur fakat şunu unutmamak gerekir ki Heidegger için her iki varoluş tarzı da gerçektir. Otantik olma ve olmama iki gerçek varlık tarzıdır. Her ikisi de Dasein'ın varlığının hakikatini belirtir.

Dünya-içinde-varlıkolarak ilgi duyan Dasein üç tür temel karektere sahiptir: **1- Varoluş, 2- Olgusallık, 3- Düşüş**. Dasein'ın varoluşu (existence) geleneksel özcü (essence) anlayıştan daha önsel ontolojik bir yapıya sahiptir. Bu yüzden, varoluş özüde kendi varlığında kapsar. Fakat o, yalnızca öz değildir; çünkü öz geleneksel felsefenin anladığı gibi elimizdehazırolandır. Buna karşılık Dasein'ın varoluşu elimizde-hazır-olan şeyler gibi değildir. Dasein kendi-olma halini seçebilen ya da kendi-olmama tarzını seçebilen tek varlıktır. Taş, ağaç, ev, ve benzerleri nesneler varlığa sahip değillerdir çünkü onların varoluşları yoktur. Onlar dünya-içinde-varlık tarzında varoluşlar değildir. Başka bir deyişle, varoluşu olmayanın varlığı da yoktur. Yalnız ve yalnız Dasein keşfeder, açar, açılır, seçer, plan yapar, proje geliştirir. Tüm bu eylemler onun varoluşunu ortaya koyar. Heidegger'e göre, nesneler ya da şeyler bunları yapamaz.

Olağan gündelik yaşamında Dasein, kendini halktan ve kalabalıktan biri olarak seçer ve kendi-olma tarzının üstünü örter. O, başkası olur. Kendini değil başkaların peşinden gider. Bu varoluş tarzı onu otantik yapmaz. Fakat bu onun varlığının olmadığı anlamına da gelmez. Bu varoluş tarzı otantik varoluştarzı kadar gerçektir. Bu anlayışla, Descartesci görüş olan önce öz vardır, sonra onun uzamsal varlığı gelir önermesi yadsınır. Cogito en temelde vardır ve sum cogito'nun varlığından sonra gelir önermesine temel olan **cogito ergo sum** veya **düşünüyorum o halde varım** yanlış bir biçimde öne sürülmüştür. Bu anlayışın temelinde epistemolojik bir yaklaşım vardır. Bu Dasein'ın kendinde olmama tarzı olup kendisini yanlış yorumlamasıdır. Dasein gerçek olarak kendini nasıl yorumlayıp kendinde-olabilir? Bu ancak Dasein kendini kendi ontolojik yapısı üzerinde yorumlaması ile olanaklıdır. Heidegger'e göre bu tür ontolojik yorum bize olanın varoluş yani "sum"'un geldiğini ve "cogito"'nun sum'u takip ettiğini söyler. Gerçek olan **varım o halde düşünüyorum** veya **Sum ergo Cogito**'dır.

Fırlatılmışlık veya atılmışlık Dasein'ın gerçekliği

ve olgusallığıdır. Fakat bu olgusallık elimizde -hazır-olma hali değildir. Onun temel ontolojik karekterlerinden ikincisi olan olgusallık Dasein'ın varlığının kendisine yönelmesidir. Dasein kendini diğer tüm varlıkların arasında ve ortasında bulur. Atılmış ve fırlatılmış dasein'ın bi fırlatıcısı veya atıcısı yoktur. Edilgen bir kelime olan atılmış olma tarzı onun ayrı bir atan tarafından atıldığını göstermez. Bu dilin kullanımı gereği ifade edilen bir kelimedir. Onun fırlatılmışlığı onun projeleridir. Atılmışlığı kendisini varlık-içinde-olma durumunun farkına vararak planlarını ve projelerini gerçekleştirmesi içindir. Böylece Dasein temelde varolma ya da varolmama olanağından başka bir şey değildir. Buna karşılık varolma olanağı hiçbir zaman tamamlanamaz. Tam varlık olarak Dasein en uç olanaklı olanağı **ölüm**dür. Ölüm olanağının gerçekleşmesi ise Dasein'ın varlığının olanaksız olduğu varoluşsal andır.

Fırlatılan Dasein, varlıkların arasında **kendi-için-orada-varlıktır.** Orada-varlık olması Dasein'ın Descartesci deyişle **doğal ışığıdır**. Çünkü Dasein, dünya-içinde-varlık olarak karekterize edilerek belirlenmiştir. Dünya-içinde-varlık olmak Dasein'ın bir dünya içine atılmışlığının ve diğer varlıkların arasında bulunduğunun farkına varması demektir. Kısaca Dasein kendi varoluşunun gerçekliği ile kendi yüzleşebilen tek varoluşa sahip varlıktır. Bu ise onun fırlatılmışlık ve atılmışlık gerçeği sonucu elde edilen bir varoluş tarzıdır.

Dünya-içinde-atılmış-varlık olarak Dasein kendi proje ve planlanına doğru ilerlerken aynı zamanda bu atılmışlığı onun **düşüşünü veya eksikliğini de** ortaya koyar. Buradaki düşüş olumsuz bir anlamda alınmamalıdır. Hatta dinlerdeki düşüşle de karıştırılmamalıdır. Çünkü dinlerde cennetten (otantik tarzdan) yeryüzüne (otantik olmayan tarza) düşüş söz konusudur. Heideggerci düşüşte bir yerden düşme veya birşeyin eksikliği söz konusu değildir. **Düşüş veya eksiklik Dasein'ın kendi varlığının halktan biri olarak kaybetmesi ile başlayan ve kendi otantik varoluşuna doğru gidiş durumu demektir.** Düşüş otantik olmayan Dasein olarak dünya-içinde-olma gerçekliğidir. Düşüş bir tür gerçekliktir. Düşüş, dünya-içinde-varlık olarak Dasein'ın kendi-olma tarzına yabancılaşarak kedi varoluşuna kapalı halidir. Düşüş daha önce bulunduğu bir yerden olmadığı gibi, Dasein'ın düşüşü kendisini atılmış olarak bulduğu dünyasındaki kendinin bir tür varoluşsal tarzıdır. Dünya-içinde-olmak Dasein'a verilmiştir. Bu nedenle de düşüş ontolojik bir yapıda olup, Dasein'ın varoluşunu berileyen bir karekterdir.

Dünya-içinde-varlık olarak Dasein kendi olanakları ve projelerini gerçekleştirmek isteyen varlıktır. **Kaygı ve ölüm beklentisi Dasein'ın en ekstrem olanaklarıdır.** Kendi öz varlığının ölüm kaygısı ve ölümünün olanaklılığını anlaması Dasein'ı zamansal veya geçici yapar. Heidegger, zamanın Dasein'ın ölüme doğru giden varlığını anlamasını ve olanaklarını gerçekleştirmesini sağladığını ileri sürer. **Ölüme-doğru-varlık, Dasein'ın varoluşunun temel ontolojik karakteri olan "ilgi"nin ortaya çıkmasına neden olur**. Buna ilaveten, ölüme-doğru-varlık, ilginin ontolojik temeli olarakta zamansallığı veya geçiciliği ortaya çıkarır. Çünkü ölüme-doğru-varlık olan Dasein geleceğe yönelik plan ve proje olanaklarına sahiptir.

Geleneksel zaman anlyışındaki şimdilerin serilerin sayımı yerine, Heidegger zamansallığı (geçiciliği veya sonluluğu) zamanın üç tarzı olan **geçmiş - şimdi - geleceğin** birleştirici özelliği olarak yorumlar. Geçici olan varlık tüm zamanları Kendi varoluşsal zamansallığında birleştirir ve zamansallığı kendi ontolojik yapısının temelinde görür. Yani Dasein'ın varlığının hakikatı onun geçiciliğindedir. Çünkü Dasein kendi gelecek projelerinde kendi olanaklarını ve durumunu bulabilmek için geçmişe döner ve geçmişle birlikte şimdiyi de tecrübe eder. Böylece üç zaman dilimini şimdi de yaşar. Varoluşsal anlarında ne zaman kendi ölümünün kaygısı ve beklentisini duyarsa kendi varlığının ve yaşamının farkına varır. İşte ölümle yüzleşen Dasein ancak **kararlı varoluşu ile otantik olabilir. Kararlılık Dasein'ın varoluşunu kendi olanakları doğrultusunda gerçekleştirmesini sağlar**. Birinin kendi ölüm kaygısı ve beklentisi onun kendi varlığının hakikatını ve kim olduğunu anlamasını sağladığı gibi bunu başkalarından ayırır. Otantik Dasein varoluşunu ve varlığının hakikatını kendi geçiciliği veya zamansallığı içinde anlar ve gerçekleştirir.

Dasein'ın varlığının temel ontolojik karekterleri olan varoluş (existence), olgusallık (facticity) ve düşüş(fallen) zaman açısından gelecek, geçmiş ve şimdiye karşılık gelir. Böylece Varlığın ontolojik yapısı zaman türleri açısından ele alınabilir ve anlaşılabilir. Zamansallığın bu üç ektanzı içinde gelecek en önemli rolü oynar. Çünkü gelecek, önsel ve otantik geçiciliğini oluştururken bir üstünlüğü de sahiptir. Otantik zamansal varoluş kendini gelecek bakımından zamansal yapar. Bu nedenle, **varlığın ya da varoluşun temel anlamı gelecektir**[7]. İlginin ontolojik birliği zaman ve zamanda geleceğe yönelik olduğu için otantik Dasein zamansallığı içinde **ölüme-doğru-fırlatılmış varlık olarak sonludur.** Sona-doğru-varlık olarak Dasein'ın geleceğe doğru geçiciliği önsel olarak sonludur. O halde Heidegger'e göre zaman zamanın geçiciliği olarak önseldir ve ilginin ontolojik yapısını oluşturur.

Geleneksel felsefenin yaptığı biçimde epistemolojik yaklaşımla açıklanan varlığı veremediği gibi zamanın kendisini de veremez. Yine epistemolojik varlık yaklaşımı da zamanı veremez. Zaman ancak ontolojik ve varoluşsal yaklaşımla kavranıldığı zaman, varlığın otantik kararlığındaki hakikatını verebilir. Sonuç olarak, zamansallık otantik ilginin anlamı olarak Dasein'ın dünya-içinde-varlık olduğunu anlamasını ve kendi varoluşunun kararlılığını kavramasını sağlar. Zaman, dünyaya ilgi duyan varlık olan Dasein'ın varlığını gerçek, sonlu ve geçici yapar. Zamansallık ise varoluşu, olgusallığı ve düşüşün birliğini olanaklı yapar.[8] Zamansallığın ektanzları otontik ve otantik olmayan Dasein'ın varlığının olanaklılığı içinde **Varlığın çok anlamlılığının birliğini olanaklı kılar. Kısaca zaman, varlığın ontolojik temelinin ve kendi hakikatının anlamını görünür yaparak onları açığa çıkarır. Zamanın zamansallığı varlığı varlık yapar.**

Dipnotlar

1. St. Augustinus. **İtiraflar** Kitap 11, 13
2. A.g.e, Kitap 11
3. A.g.e, Kitap 11
4. A.g.e, Kitap 10
5. Aristoteles. **Fizik** D 11 219b.
6. Heidegger. **Varlık Ve Zaman.** s.1
7. A.g.e, s. 376
8. A.g.e, s. 41

Kaynakça

St. Augustine. **Confessions (İtiraflar)** Translated by R. S. Pine-Coffin. Penguin Books: New York,1983.

Aristoteles. **The Basic Works of Aristotle Edited by Richard McKeon.** Random House: New York, 1941.

Heidegger, Martin. **Being and Time (Varlık ve Zaman)** Çeviren John Macquarie and Edward Robinson. New York: Harper and Row,1962.

Öznelliğin Kaynağı: Beyin

Ozan YILMAZ

Psikotopsi
aklınıza... beyninize
otopsi yapacağım...
hazır mısınız...
ama siz...
canlı mısınız...
emin misiniz..

İnsan, bir anlamda beyin demektir. İnsanı(ve öznelliğini) anlamak, beynini anlamaktan geçer. Beyni devreden çıkarınca, ne ruh kalır, ne duyu, ne duygu, ne de düşünce... (Robot gibi! Hatta daha beter; harekette yoktur çünkü.) Beyni devre dışı olup kalbi çalışan insana(hayvandan da ilkel bir canlıya döndüğünden) **'bitkisel hayatta'** denmesi boşuna değildir. **Ot gibi yaşamak...** sözü de bu bitkiselliğe göndermedir. Öyle ise, beyninizi ne kadar(doğru) kullanıyorsanız, beyniniz ne kadar üretiyorsa, beyninizde olup-biteni ne kadar anlıyorsanız... o kadar insan, o kadar canlısınız demektir. Bu da bilimle, bilimce olur.(Değişmez/kutsal inançlarla ne beyin ne de 'ruh' doğru anlaşılabilir...) Beyni anlamak ve çözümlemek ancak ve yine beyinle mümkündür. **Beyninizi ya beyninizle çözümleyecek/canlandıracak/özgürleştireceksiniz ya da beyninizi beyninizle çatışmalara terk edip çürümesini/yabancılaşmasını/bitkileşmesini... robotlaşmasını beyninizle çaresiz izleyeceksiniz...** Bunun diğer adı; kullaşma ya da köleleşmedir. Bunu farketmeyen insanlaşma sürecine giremez, evrimine yürüyemez diye düşüyorum. Şimdi otopsi masasına bir beyin/akıl yatırıyorum... (Akıl, beynin örgütlenmiş halidir.) Hazır mısınız? (Bir ay önce taslak olarak yazdığım bu bölümü, şimdi daktiloya çekerken tepkili, sert ve öznel bulduğumu söylemeliyim. Şiirden başlayan bir abartı da var. Otopsi yerine operasyon, daha da iyisi analiz demek daha doğru olacak sanıyorum. İlk yazışta sarsıcı bir etki yaratmak için 'ürperti' duygusu da verebilecek bir dil kullanmış olabilirim. Şiir buna ve duyguyu yoğun verebilmek için abartılı imgelemelere uygun bir araç zaten. Yazıyı şiire bağlamayı düşününce aynı söylem sürdü. Şimdi bu açıklama ile biraz rahatladığınızı ve öznellikle ilgili bir fikir daha edindiğinizi umuyorum. Analizini yapacağım beyin de kendi beynim...) İşe kendimden başlıyorum. Zaten, herkesin bu işi en iyi kendisinin yapabileceğini düşünüyorum. Çünkü, bir insanı kendisinden iyi kimse tanıyamaz. Her insan ya da sanatçı da en yetkin eleştiriyi aslında kendisi kendine yapabilir. Fakat, genelde -ele güne karşı- eksikliklerini/yanlışlarını gizleyip, öznelce savunmaya yönelir... Bu çalışmamda, bunu sergileyerek nedenini nasılını açıklamaya çalışıyorum. Yani genelde yapılanın tam tersi... Bunu bir 'pilot çalışma' olarak düşünüyorum. Bu belki de (biraz da) sizin beyninizdir... Öyleyse, beyninizde çakacağı kıvılcımlar olacaktır... Bu durumda, kıvılcımı ateşe dönüştürüp kendinizle yüzyüze gelme yolunda ilk adımı atmış olacaksınız. 'Cesaret'iniz boyunca yürüme olanağınız olabilir... Zaten, özünde benim için **bir (iç ve dış) hesaplaşma olan bu yazı**, bir yönüyle **okura da** (böyle bir hesaplaşma için) **bir davetiyedir.** 'Bunu herkes yapabilir, yapmalı' demek kolay, yapmak zordur. Yazdıklarımı daktiloya çekerken, açıklamalarla, çeşitlemelerle, bir düşünceyi birkaç biçimde (doğru anlaşılamak adına) tekrarla sözü uzattığımı, kitaplar okuyarak yazıyı bitirmeyi geciktirdiğimi de farkettim. Tekrarlar için felsefi destek de buldum: **'İki kere söylemek de güzeldir gerekeni.'(Empedokles)** Bunun nedenini düşündüğümde, iç bakışla vardığım bulguların beni biraz rahatsız ettiğini ve 'bilinç dışı' bir engelleme mekanizmasının devreye girmiş olabileceğini düşündüm. Yapmaya karar verdiğim şey 'zor' geliyordu... Aslında ve belki de, 'bilinç dışı' dediğimiz süreçler, bilincinde olup, bilinçli olarak görmezden geldiğimiz/yok saydığımız/inkar edip inandığımız duygu ve düşüncelerimiz olabilir. Çözümlemediğimiz sıkıntı yaratan süreçlerdir bunlar... Öznelliği çözümlemede de hareket noktam bu iç çatışmalar oldu.)

Şimdi, yöntem olarak, dışarıdan/yukarıdan ve nesnel/bilimsel bir bakış sağlamak için öykü yazarına ve öznelliğine olumlu bir yabancılaşma ile 'başka biri gibi' bakıp değerlendirmeye çalışacağım. (Ruhbilimsel açıdan...) Yani, **yabancılaştırıcı bir ortamda yaşayan** ve yabancılaşmasının farkına varıp sıyrılmaya çalışan insana (kendime) **dışardan yabancı gibi bakıp** sürecinin **öyküsünü yazan yazara** (yine kendime) da **dışarıdan** (3. dereceden olumlu yabancılaştırma...) **bakıp, öyküdeki insanın, öykü yazarının ve genelde bu metnin yazarının öznelliğini, kimi duygu ve düşüncelerine yabancılaşmasını... bir beynin kendine** farklı düzeylerde/alanlarda/biçimlerde boyutlarda **yabancılaşmasını, o beyinle o beyine yabancılaşarak, o beyindeki yabancılaşmasının oluşum süreçlerini açıklamaya çalışacağım...** ('Yani' diye başlayan bu cümle karışık oldu... Önce bu cümleyi açıklamak gerek belki, fakat uğraşamam. Yazmak on dakika sürdü.. Gülmeyin... Bir espiri varsa da cümlede bir acı da var...., Düşünürseniz, bu biraz da sizsiniz... Gülerseniz, biraz da kendinize gülmüş olursunuz... Anlarsanız biraz da kendinizi anlamış olursunuz... Şimdi niye gülmüyorsunuz?..)

İç gözlemimi yaptıktan sonra notlar alarak, bildiklerimi tazelemek ve genişletmek için ruh-bilim ile ilgili kitaplar okudum, gözlemlerimi bu açıdan grupladım ve yeniden yazdım. (Bilinçli abartıyı gözardı ederek...) Artık yazının yeni bir aşamasına geçebilirim...

Ruh-Bilim Açısından Öyküdeki Yazarın Öznelliği

Sistem içinde büyük makinanın küçük dişlisi haline gelme(kabaca) kendine yabancılaşmadır. (Sağlık) sisteminde, bütüne etki edemeyen bir hekim olan yazar da çalışma alanından başlayan ve diğer alanlara yayılan bir yabacılaşmayı hissetmektedir. **Kendine yabancılaşma iç çatışmaların ve insani değerlerin zedelenmesinin temelindeki en büyük faktördür. Sistemin rekabetçi yapısı,** (öyküde de görüleceği gibi) **ilişkilerde yarattığı rahatsızlıkla ruhsal çatışmaları hem arttırır hem de azdırır.** İnsani ilişkileri kültürlerle, kültür sistemle bağlantılıdır.) Yabacılaş-

ma/yalıtılmışlık/korku/kaygı üreten bir ortamda/sistemde (T.C.'de olduğu gibi) paranoid/şizoid/nevrotik süreçler ve iç çatışmalar kaçınılmazdır. Burada üç yol vardır. I. **Uyum sağlamak** ve akla uydurmak.) II. **Çözümleyerek üstesinden gelmek.** III. **Delirmek...** (Bu yapıda sanat ve estetiğin gelişmesi de zordur. Çünkü güvenlik doyumdan önce gelir ve (ruhsal) doyum da en ucuz/basit/kolay/güvenli yoldan; sürüye uyarak sağlanma yoluna gidilir. Zaten sanata-felsefeye vs. çalışmaktan/yabancılaşmaktan zaman ve potansiyeli pek kalmamıştır...)

Genelde uyumlu bir kişilik sergileyen yazar, çelişkilerinden ve rahatsız olduğu bir ortamda yaşamaktan doğan sıkıntıları(iç çatışmaları) azaltmak için başta 'akla uydurma' olmak üzere çeşitli **savunma** mekanizmalarını **kullanmaktadır. Yazardaki kararsızlık, belirsizlik, erteleme, gerilim, sıkıntı... yabancılaşma gibi durumlar bir iç çatışmayı gösteriyor.** Bu iç çatışma, zaman zaman ilişkide olduğu insanlara... giderek herkese ve herşeye yansıtılarak 'karamsarlık' yaratılıyor. **Karamsarlık ve var olanı olumsuzlayarak yeniden üretiyor. Bu beyinde pasif düşünme sırasında, beynin benliği savunmaya çalışmasıyla ortaya çıkıyor.** ('Neden böyle düşünüyorum...' gibi sorunlarla bilinçli **aktif düşünmeye** geçilebilir...) Şimdi beynin benliği hangi düşünme biçimleriyle savunduğunu (öznelliğini!) örnekleriyle görelim:

I. **Akla Uydurma:** 'Uzaklara gitmek' düşüncesi bir amaç gibi görünse de, içselleşmemiş olduğundan endişe, sıkıntı ve kararsızlık yaratmaktır. Var olan güvencelerden (iş-maaş-emeklilik-bildiği ortam ve insanlar) kopmak da güvenlik duygusunu zedelediğinden zor gelmektedir... Bu iç çatışmayı yenmek için akla uydurma mekanizmasını devreye sokarak 'uzaklara gitmenin' iyi ve olumlu yönlerini abartarak, kendini de buna iknaya çalışmaktadır. Endişelerinin anlaşılmasından da endişe ederek kararlı ve istekli görünmeye çalışması da endişesini azaltmamaktadır. **(Yabancılaşma, kasıtsız bir yalancılaşmaya yol açabilir ki bu öznelliğin bir biçimidir.)** Gitmenin olumlanması yetmediğinden, kalmanın olumsuzlanması ve akla uydurulması gerekiyordu. (Böylece var olanın olumsuz yanları/süreçleri anımsandı, özellikle yorumlarda abartılı bir öznellik ortaya çıktı.) Bu olumsuzlama da 'iyi geçinmek' adına, kişiliğine uygun olarak bastırdığı tepki ve öfkenin 'serbest' kalmasına yol açmaktadır. Bu yolla, kendini 'anlamayarak' üzen kişilerden, aynı yolla(sözel) bir intikam almayı da hedeflemiş olabilir. (Bu eğilim öyküden önce ve sonra da görülmekte...)(Not: Süper egom bunu kendime yakıştıramadı...) Bunu öznelce yoğunlaştırdığı 'yaralanmışlık' duygusunun acısını dindirmek için(bir tür 'dışsallaştırma' ile) yapıyor. Sevme ve sevilme gereksinimini 'bastırarak', uyum sağlayamadığı/doyum bulmadığı, çatışmayı de istemediği/göze alamadığı ilişkilerden(insanlardan) uzaklaşmak süreç içinde daha 'akla yakın' geliyor. Çünkü sevgi için çatışsa da, uyum çabasına da girse, bunun 'bencilce' görüleceğini düşünüyor. Buna diğer 'haksızlıkları' eklediğinde, tesadüflerin getirdiği, 'uzaklara gitme' olanağını, öznelce bizzat yarattığı bir durum olarak göstererek ve 'insanlaşma' çabalarıyla özdeşleştirerek hem gitmeyi yüceltmekte 'yürümek' sloganıyla, hem de kalmayı 'haksızlığa katlanmak' olarak görerek/göstererek alçalmaktadır. 'Zaten aşkın/dostluğun olmadığı ilişkiler... anlamsızdı. 'Yaşamın tekrar anlamlı olması için(ve dönmek için) ufukta görülmeyen, bir ilişki(kendini çok seven biri!) ya da büyük bir amaç olması gerektiğini ileri sürerek, (bunların olmamasında kendi payını inkar etmemekle beraber, ön plana çıkarmadan) geriye kalan 'en iyi' seçeneği (insanlığına yürümek) değerlendirdiğini 'aklına uygun olarak düşünüyor. (Bunun olumlu yanı, yaşamına bir anlam/amaç/umut/direnç katmasıdır.) Oğlundan uzaklaşmasının zorluğunu da, 'oğlum için...' ussallaştırmasıyla aşmaya çalışıyor. Genelde, çeşitli durumlarda, (çoğunlukla haklı da olsa) 'suçu başkasında görme' bağlamında, yadsıma/yansıtma/akla uydurma vs. savunma mekanizmalarının devrede olduğunu düşünebiliriz... **Herkes gibi bulunduğu** (ekonomik/-sosyal/kültürel vb.) **yerden** (kendine/insanlara/yaşama) **bakması**, zaten başlı başına **bir akla uydurma ve öznellik kaynağıdır...** Örneğin, 'normal'(kazancı bol!) bir muayenehanesi olsaydı, tam anlamıyla 'ticari kafalı' olsaydı, muayenehanede 'iyi' para kazananları, önyargılı sayılabilecek bir genellemeyle olumsuzlamazdı... Muayenehanesinde para kazanma amacında rahatsız olmasını da bir akla uydurma (yakıştırması) ile açıklamak mümkün: 'Düşünceme, kişiliğime uygun davranmazsam ben, 'ben' olamam ki... Aşkı çok önemsemesi de, sadece sevme-sevilme gereksinimine değil, aşkı yaşamışlığına da bağlıdır. (Aşkı yaşamayanın bakışıyla aşk daha önemsizdir.)

-Kartalmış yaşıyla aşktan bahsediyor!

-Siz de nereden çıktınız?

-Ben her yerden çıkarım; gazetelerden, dergilerden, televizyonlardan...

-Anımsadım... 'Hoşgörülü, açık oturumcu yazar...' İyi de benim yaşım otuz beş... Aşk için 'kartalmış' sayılmam değil mi?

-Pardon. Üç noktası bol yazıyı ve 'aşk' sözcüğünü görünce başkasıyla karıştırdım 'sayın' yazar. Saygılarımı sunuyorum. (Bu 'öznel' taşlamadan sonra, diğer savunma biçimine geçebilirim.) II. **Yansıtma(Dışsallaştırma):** Yaşanılan sorunların sorumluluğunu kendi dışında görmek, bir anlamda tek gözle(iç gözü kapalı) bakmak eğilimi öykünün genelinde var diyebiliriz. (İç'e doğru bakılmalı. **İç çatışmaları, 'bilinç altı' kavramına ya da çocukluk dönemine yüklemek de** kişinin sorumsuzluğunu arttırıcı, değişim çabalarını engelleyici etki yaptığından **bir tür yansıtma sayılabilir.)** Yaşadığı olumsuz deneyimlerin, insanlara güveninin azalmasına, tepkili olmasına, bunların da içe ve dışa yansıdığını söylemek mümkün. Bu ruh haliyle, ilgi gösterilse bile, bunu 'baştan savma' bir ilgi olarak genelleyerek, içten-sıcak ilgileri de (artık kendinden de kaynaklanan ilgisizliği yansıtarak) yaşamayıp, olumsuzlaşmasını pekiştirdiği söylenebilir. III. **Yerini doldurma(Telafi Etme):** Sistemden rahatsız olan ve dışına da çıkamayan yazar, sistem dışı (ücretsiz muayene vs.) ve sistem karşıtı söz ve tavırlarıyla bunu telafiye çalıştığını düşünebiliriz.. (Bu, istemeyerek günah işleyen bir dindarın, bir yandan da (ibadetle vs.) sevap işleyerek, günahlarını telafiye çalışmasına benzer.) Bu bağlamda, asıl iç çatışmaların birisi, **olmak istediği** ile **olduğu** arasındaki farktan kaynaklanıyor. Henüz, olmak istediği noktada olamadığının farkında olsa da, bu yöndeki çabalarının önemsenmesini(dolayısıyla önemsenmek...) ve yüreklendirilmek istiyor. Bunu hissetmediği zaman ya da önemsiz saydığı ayrıntılarla eleştirildiğinde oluşan düş kırıklığı, başka gerilimlere eklenince tepkiye dönüşebiliyor. Bu, 'onlar neden benim gibi çaba göstermiyor' sorusunu/öznelliğini de içeriyor. **Olmak istediği olamadığında düşüncesine, olduğunda somut yaşama** (sistemin dış dünyasına) **yabancılaşma** da ayrı bir boyutta iç çatışma yaratıyor, denebilir. İnsan ilişkilerinde de (öznelce) olmasını istediği (ortak yanları), tavır ve duyguları var sayarak (abartarak), ayrı yanları az/çok sayarak, ilişkiyi oldu-

ğundan daha yoğun olarak hissediyor, düşünüyor.. yaşıyor. 'Karşılık beklemeden', duyguda verici, tavırda 'fedekar' davranıyor. (Karşıdaki insanın da hoşuna gittiğinden bunlar, alı-veriyor...) Aslında 'karşılık' beklediğini, karşılık görmediği zaman (düşündüğünde) fark edebiliyor. Sonuç; düş kırıklığı... (Yaşadıkları tecrübesini arttırıp daha temkinli davranmasını sağlasa da tamamen akıllanmaya niyeti yok gibi... Çünkü 'beynini kanatan' o en karamsar hali geçince (iyimserlikte), her şeye rağmen ve kısmen düşlerle süslenmiş olsa da yaşadığı süreçlerin güzel yanlarının daha çok olduğunu düşünüyor. 'O mutluluk, bu acıya gereksinimi, çaba ve arayışlarının dinamiğini oluşturduğunu da söyleyebiliriz. Sevgisini oğluna yoğunlaştırmasını da bir 'yer değiştirme' mekanizmasıyla açıklamak mümkün...

IV. **Yadsıma(ve Karşıt Tepki Kurma):** Olumlamadığı durumları(kendine ve sevdiği insanlara değin) kabul etmeyip, tersini kanıtlamaya girişme, ilişkilerindeki çabalardan birini oluşturduğunu düşünebiliriz. Örneğin, 'cimrilik' suçlamasını red eder (onun sözlüğündeki karşılığı; 'savurgan olmamak'tır...) ve 'gerekli görüldüğü yerde ve biçimde başkaları için de harcama yaparak bunu kanıtlamaya çalışır.

V. **Benimseme:** Önce, yazarın geçmişte 'kimlik' kazanma sürecinde bilinçsizce benimsediği nitelikleri (din/ulus/takım vs.), sonra bunlardan uzaklaşıp kendi seçtiği düşüncelere saygı duyduğu insanlara yönelmesini bu başlıkta düşünebiliriz. Öykünün sonlarında 'düşleme' ile bu pekiştirilmektedir. Kendini onlarla ve birlikte düşünerek, 'yalnızlık' duygusunu da yenmeye çalışmaktadır.

VI. **Hayal Kurma: Halen sürüyor...** Açıklamaya gerek var mı?

VII. **Yüceltme:** Yazar, yazının bütününde bazen örtülü, bazen açık olarak amacını(insanlaşmak) ve yöntemini(yalnızlığa giderek) yüceltirken, bunları çevreleyen duygu ve düşüncelerini (dolayısıyla ve bir ölçüde kendini) de önemli göstermeye(yüceltmeye) yöneldiği izlenimini veriyor... Bunu yaparken, oluşacak etkiyi arttırmak ve anlamı kuvvetlendirmek için sık sık özdeşime, abartmaya, imgelere vs. başvurmaktır. (Ada-Robinson abartması vs.) Özellikle **'acı'nın vurgulanması, (acının yaratacağı duygusal etkiyle) hem acı çekenden yana tavır alınması, hem de bazı çelişkilerin ve savunma mekanizmalarının gözden kaçmasını sağlar.** (Bu, öyküde kasıtsız olarak kullanılmış olabilir. Çünkü, çözülemeyen çatışmalar acı/sıkıntı yarattığında, acı çekmeye yatkın(uysal/özgeci) kişi, acıyı/sıkıntıyı abartma eğilimindedir...) Ne amaçla olduğunu kesinleyemezsek de, 'acı'nın yüceltildiğini düşünebiliriz. 'Acı', kimilerinde 'acıma' duygusu uyandırabilse de, bunun amaçlanmadığı/istenmediği açıktır. Tersine, 'acılara direnerek yürümesi'ni, 'herkes alışkanlıklarından kopup, böyle zor bir işe kalkışamaz' düşüncesiyle de destekleyerek ve yücelterek, takdir edilecek/imrenilecek bir durum olarak görmekte ve göstermektedir. Böylece, 'kaçma-korkaklık' gibi 'kabul edilmez' ikilemi yıkıp, yerine 'zora gidiş-cesaret' ikilemini de kurmuş oluyor.) Ağır gelen ve 'tek başına' kaldıramadığı 'yaşam yükü', yalnızlık yakınmasının asıl nedeni olduğundan, yine 'tek başına' ve 'daha yalnız' olacağı durumu, 'tek başına kaldırabileceği kadar yaşam yükü içerdiğinden' tercih ettiğini düşünebiliriz.(Yaşam yükünün bir bölümü insan ilişkileri vs. ise, diğer bölümü dolaylı da olsa ekonomi vs. Amacı ve yöntemini yüceltmek için ikisini de olumsuzlamaya yöneldiğinden 'para kazanma' gerekçesinin gidiş için son sıralarda geldiğini belirtmekle ve amaç değil araç olduğunu vurgulamakla yetin(e)memektedir... İki yönlü bir abartı(yüceltme-cüceltme) mekanizması kurmaktadır. 'Gereksinimlerini sınırlama' eğiliminin de desteğiyle gidebildiği 'sakin/yükü az ortama, 'bilinmez yolculuk/macera' havası vererek (sanatçılara has bir edayla) gizem yaratmaktan ve düşlemlerini çeşitlemekten/süslemekten de geri duramıyor...

Tüm savunma mekanizmaları, (Belki de) bir arkadaşına yazdığı 'duygusal' mektuptaki bir cümlede özetlenmiş sayılabilir: 'Koyun can derdinde, kasap mal derdinde... kuzumdan ayrılma pahasına, kasaplar(ım)ın olmadığı bir yere gitmek istedim...'

Öykü yazarı: Sana da sır vermeye gelmiyor... O mektuptan niye bahsediyorsun ki? Nerdeyse 'nevrotik' ilan edeceksin beni... 'Ruhsal değerlendirme' diye, **sözlerle yerden yere vurdun beni... Hiç mi olumlu yanım yok?'**

'Var... Olmaz olur mu? Eleştiriye tahammül etmen... Şaka bir yana, öncellikle (adet olduğu üzre) olumsuzlukları bulmaya çalıştım ve buldum... Şimdi (geleneğe aykırı olarak), bazı olumlu yönleri de sıralayabilirim.')

Önce, bu iç (ve dış) çatışmaların zaman zaman herkeste olabileceğini ve 'nevrotik bir süreç' sayılmaması gerektiğini belirtelim. (Gerçi **Freud'a göre sanatçıların çoğu nevrozludur...** Bu doğruysa, yazarımız nevrotik değilse (henüz) sanatçı da olamamıştır ve sanatçılar nevrozlarını estetize ederek 'normal' insanlara nevrozu güzel göstermeye çalışıyorlardır... Yine de, **Freud'un; 'yetişkinlerin çoğu hayallerini gerçek yaşama uymadığı için saklar, sanatçılar ise** - çocukların oyun oynaması gibi- **ürünlerine katarak gerilerimlerinden, bunalımlarından kurtulurlar'** yaklaşımında gerçeklik payı büyüktür.) Niçin nevrotik sayılmaz? **I)** Kararsızlık yaşasa da sonuçta karar verebilmekte ve kararın sorumluluğunu/sonucunu üstlenmektedir. **II)** Kendi çelişkileri ve çatışmları ile yüz yüze gelebilmekte ve kendi çözümlerini arayabilmektedir. (Buna, insana içsel özgürlük, güven ve güç kazandırır.) **III)** Normal bir çatışma tümüyle bilinçli olabilirken, nevrotik iç çatışma çoğunlukla bilinçsizdir. Nevrozda gerçeklikle bağlantı kopabilir ve bu anlaşılmayabilir. **IV)** Nevrotik esnek değilken, yazar öznel ve tepkili düşünürken bile bir esneklik gereksinimiyle, yargılarına 'acaba' sorusuyla yaklaşmakta. **V)** Yapıcı, anlamlı (amaca yönelik) bir yalnızlık isteği, 'nevrotik' olmadığı gibi, kişisel doyum için gereklidir de. Kimi ruh-bilimcilere göre, **yaşamı ciddiye alan herkes ara sıra yalnız kalarak iç derinliklerine varmaya çalışmalıdır.** (Üretken bir yalnızlığa gereksinim, kendisi ve birlikte yaşadığı insan(lar) tarafından zamanından anlaşılamadığı için, (karşılıklı) ilgi azalması olarak değerlendirilmiş ve beraberlik bağının zayıflaması sonucunu doğrumuştu...) Sadece olumsuz ortamdan ve yükten 'kaçmak' için değil, yalnızlığı yaşayabilme gücünü ve yalnızlığını sevme potansiyelini kendinde görebildiği için, daha da önemlisi üretken bir sürece girme umudu taşıdığı için 'yalnızlığına yürümesi' olumlu savunmak için bir avukat gerekseydi, 'iç dünyasına yolculuk'u en iyi savunanlardan biri Fransız şair **Arthur Rimbaud** olurdu: '... **Ozan olmak isteyen kişinin ilk incelemesi kendini bütünüyle tanımasıdır. Ruhunu araştırır, onu dikkatle gözetip denetler sınayıp dener, öğrenir. Ruhunu öğrenir öğrenmez onu işleyip geliştirmesi gerekir. Amacı bilinmeze varmaktır. Ozan ateş hırsızıdır, insanlıktan sorumldur...' (Erdoğan Alkan'ın** değerli çevirisiyle, 'Ateş Hırsızı' kitabından.)

'Nesnel olarak baktığımızda, abartılar bir yana bırakılsa bile, herhangi bir insanı da bunaltacak kadar çok sayıda ve yoğunlaşmış sorunla çevrelenmiş görünüyor yazar. Bu halde, bulunduğu yerden (öznelce)

bakarken, bu gününü teorize etmekten ziyade, sorgulamaya/anlamaya/açıklamaya... umutla ve dirençle çalışması olumludur. Öznelliği merkezinde ilerlerken, öznellikle ilgili yan konuları açımlaması da olumlu ve 'nesnel' görülüyor... Kimisinin tanığı, kimisinin sanığı, kimisinin savunmanı olduğu süreçlerin, bir kez de (öznel) yargıcı olduktan sonra, örtülü bir adalet duygusuyla yargıcın karşısına geçmekle kalmıyor, nice yargıçlara elinizdeki kanıtları da sunuyor... 'Ben, suçsuz ve apak değilim... Fakat bu sistemin/kültürün/toplumun/insanlarının(insan ilişkilerinin) de ürünü olduğum ve olumlu yönde aşmaya çalıştığım unutulmasın...' demek için.

Bir şeyi unutmamalıyız... **İnsan ilişkilerinin dostça/dürüst olduğu, genel olarak insani bir toplumda/sistemde, iç çatışmalar/ruhsal sorunlar barınmaz ya da az/hafif olur.** (sorunlarınızı sonuna kadar izleyin... Nereye varıyorsunuz?) Bunda kendi payımızı azaltmak için, kendimizden başlamalıyız.

(Bugün; bakır telin 53. gün dönümünde, (umduğum) biri telin anlamı sordu. 'Bir şeyi unutmamak için' dedim sadece. Açıklama yapmadım. Yazı tamamlandığı zaman, ilk okur olarak öğrenecek... Daha doğrusu bildiği bir şeyi anımsayacak...)

Bir Mektubun Yazılmayan Mesajları

Geçmişte, yoğun bir birliktelik yaşadığım bir arkadaşımdan (yazının taslağı tamamladıktan sonra) bir mektup aldım. (Burada aldığım ilk mektup olduğundan değil, öznelliğin bir boyutunu düşündürdüğü için yazının gündemine aldım.) Uzun bir suskunluktan sonra bir ses... Bir insanın, bir beynin sesi.. (Ayaküstü, **duygu içermeyen konuşmalar/sözler bana insan sesi gibi gelmiyor.)** Böylesi mekanik sözlerle bir makinanın ekranında da karşılaşabiliyoruz: 'Bir sonraki işleme geçebilirsiniz...' Kimilerinden ses de çıkıyor üstelik... Fakat **bir mektup/şiir/öykü, sessizliğinde insan sesi taşırken, metalik/duygusuz sesler insan sesini boğuyor...)** Mektupta, 'ne' yazdığından çok daha önemli (yazılmayan ya da yazıyla doğrudan belirtilmeyen) şeyler vardı. 'İşte asıl sorun' dedirten şeyler...

İnsan sesini konuşmalarımızdan çıkardığımız uzun süre içinde, farketmeden sözcüklerimiz farklılaşmış... Ortak sözcüklerimiz azalmış... Ortak ve farklı sözcüklere yüklediğimiz anlamlar farklılaşmış... Birbirimizi 'anlamamız', sorunları 'çözmemiz', bir akşam oturup (sabaha kadar) konuşmakla mümkün olmaz hale gelmiş... (Eksik bilgi, eksik düşünmeme yol açıyormuş.) Sorun, sandığım gibi, 'kişilik farklılığı, yaşama bakış, yaşayış biçimi vs. ile sınırlı değilmiş... Bunları da aşmış. Bu halde 'konuşmak', iki ayrı dilde konuşan insanın konuşmasını aş(a)mayacakmış demek ki. . Her birimiz, sözleri kendi beyin sözlüğündeki tercümanlarla kendi diline çevirip farklı anlayacakmış... (Açık oturumlardaki gibi, **herkes 'kendine' konuşacaksa konuşmak niye?...)**

Mektubun bir mesajı bu; 'Senden çok' farklıyım... Artık 'kendi' doğrularım var ve 'ben de' bilgiliyim, bildiklerimi çoğaltıp 'kendimce/farklı' bir bilince vardım'. Yazılmayan bir diğer mesaj da şu, 'artık seni 'çok' önemsemiyorum, durumun/halin/etkin beni(yaşamımı) belirle(ye)mez.' Bunu, 'bana' yazdığı mektupta, yazıya/yazmaya/yazma biçimine/söz söylemeye verdiğin önemin azalmış olmasından çıkarıyorum. İçerik enginleşmiş, biçim ise özensiz ve savruk...

Duygular, bastırılmış ve bastırılmakta... Duygu sözcüklerinden bilinçli kaçınılmış. Yine de, tüm satırlardan yayılan duman, genzi yakan bir 'acı' duygusunu yaratıyor. Yazılanlar, bu dumanın (elverdiğince) ardından görülmeye çalışılacak...

Mektuptaki bir söz (farklı bir 'okuma biçimi' ile), bu yazılmayan mesajların (yazılı) bir özeti sayılabilir: 'Yazdıklarıma yükleyeceğin anlam, benim vurgu yapmak istediğim yer olmayabilir...' (Sanırım öyle de oldu...)

İşte, 'öznel' bir değerlendirme daha... Bunca 'öznellik'ten çıkaracağınız 'nesnel bir sonuç yok mu? Ya da tekrar sorarsam, bu 'özel' durumun benzeri sayısız 'özel' durum (kimisi sizin yaşamınızda... şu anda) yaşanmıyor mu? Bu, 'özel' olanı 'genel' yapmaz mı? **'Yazdıklarıma yükleyeceğiniz anlam, benim vurgu yapmak istediğim yer...' ile örtüşecek mi.... bir mi?**

Bir daha okuyup, bir daha düşünmeniz umuduyla, mektup(konusun)u burada noktalayıp, yazının son aşamasına (nihayet) geçiyorum.

IV. Ölünün Arkasından Kötü Konuşulmaz

'Yıllarca yaptıklarından
utanmayanların yaptıklarından
utandı... Yaşadıklarından,
yaşatılanlardan utandı...
İşte, ölüme yakın bir acı
duygusunu bu yüzden yaşadı...

-... O doktor mu? İlk izine gittiğinde uçaktan indikten sonra ölmüş...

-Birileriyle problemleri varmış... Öldürülmüş de olabilir.

-Benim duyduğum, gidince fenalaşmış, ameliyata almışlar, ameliyatta ölmüş...

-Sıkıntılıymış... Uçakta çok içki içmiş... İçkiden olmasın?

-Bırakın bunları yahu... Ölünün arkasından kötü konuşulmaz...

-Haklısın. Revire de çok emek vermişti. Tam işleri yoluna koymuştu ki, 'gitti...'

-Bu doktor da iyi çalışıyor. İnşallah onun başına birşey gelmez.

-İnşallah... Bu genç zaten. Bir kaza maza olmadıktan sonra birşey olmaz...

Geleneğimizdir. Ölünün arkasından kötü konuşulması hoş karşılamayız... (Dirinin ardından 'herşeyi' konuşuruz...) **Ölüye saygı isteriz...** (Diriye saygı göstermeyiz...) **Ölüye haksızlık etmek istemeyiz, hoşgörülü oluruz bahsederken.** (Diriye haksızlık, hoşgörüsüzlük varlığımızın gereğidir sanki...) **Ölünce suçlarını da bağışlarız insanların... Bir faydası olacakmış gibi...** (Diriyken suçlarını abartır, suçuna suç katmanın, suçu yoksa suç yaratmanın yollarını ararız ve ne yapıp edip buluruz... Cezalandırırız...) **Kimilerinin ölmesini bekleriz; üzülmek ve övgüler düzmek için...** Hatta cesetleri merdiven merdiven yapıp bir yerlere çıkmak için... **Onun anısına** diye diye, anısını da katletmek, görse bir daha ölümü isteyeceği durumları **onun adına** serbestçe/çarpıtarak gerçekleştirmek için... **Kendimiz için de, anlamlı** (ve acısız) **bir ölüm isteriz** sık sık... **Ölünce değerimi anlarsınız** deriz çok farklı biçimlerde. (Bu yazı da, bir açıdan o farklı biçimlerden biri... Farkettiniz mi?) 'Cennet' gibi bir yer görünce, 'tam ölünecek yer' diyenler az değil... Araştırırsanız, yaşamın çoğu 'cehennem' gibi ve bir gün (kendiliğinden) düzelir umuduyla geçmiştir. Dünya cennetinden umudunun azalmasına parelel gelişen ölünce kavuşacağını sandığı(hayali) cenneti bilinç altında çağrıştırdığından, 'cennet' gibi yerler, 'ölünecek' yerlerdir. **Ölüyü... ölümü, yaşayandan... yaşamdan daha çok seviyoruz** genelde; 'az evrimleşmiş' aklımızla... İntihar etmeyişimiz ise ölümden (bilincimizden) 'korkmak'tan ve beynimizin ilkel bölümünden **(yaşama içgüdüsü)** kaynaklanıyor bence. **Dinlerin çoğu, en büyük gücünü 'ölüm'den alır...** 'Ölüm korkusu'nun ticaretini yapar... Ölüm korkusunu/acısını

azaltırken bir yandan, bir yandan da ölümü yüceltip ölüm-severlik aşılarlar... Bir adım daha ilerisinde 'ölümsüzlük' ticareti başlar... 'İnsanın özü ruhtur ve ruh ölümsüzdür' der... (Ne kadar rahatlatıcı değil mi? Irmaklar, ağaçlar, çiçekler, kuşlar, şerbetler, 'nefis' huri kızları filan da var.... Beş yıldızlı tatil köyünde zengin bir (erkek) müşteri gibi!.. Bir de şu 'cehennem belası' olmasa, insanları bu düşe inandırmakla nüfus planlamasına gerek kalmazdı... Gerçi, var olan halleriyle de dinler, nüfus planlamasına 'kanlı ve acılı' büyük 'katkı' yapmıştır... yapmaktadır.)

Epikür, binlerce yıl önce bile ölüme (kendince) gerçekçi yaklaşarak; **'ben varken ölüm yok, ölüm varken ben yokum** diyebilmiştir. Bu söz, felsefi açıdan uzun tartoşamalr doğurabilir. Oraya girmek istemiyorum. Sözü, 'insanları yaşarken anlamaya çalışmalk daha önemlidir' düşünceme destek olarak (yalın) kullanıyorum. Bir de şarkımızı anımsıyorum buna bağlı olarak; **Ayrılık yarı ölmekmiş... Bir insanı tam anlamak/değerlendirmek için ölüm, yarım anlamak/değerlendirmek için ayrılık mı gerekli?** Böyle olmamalı... Dengeyi yaşam ve yaşayan lehine yeniden kurabilmeliyiz... Beni yanında yaşıyorken anlamayan, sevmeyen, saymayan, önemsemeyen... uzaklarda iken... hele ki öldükten sonra anlasa, sevse... ne olur? Ölüm ve ayrılık vicdan aklamak için mi? Hayır... Olmamalı... **Varlığımı, dirimi sevmeyen... yokluğumu, ölümü sevmesin... istemem böyle ikiyüzlülüğü... sahte/'karşı' sevgiyi... Eksik olsun... (Kim ister ki? Bu sevgi cinaidir... Ölmesini istemektir insanın...)** Geçen yıl **intihar eden** insanlara, duyarlı bir şair de eklendi. Adını yazmaya hakkım yok... Utanç ve üzüntüyle anımsıyorum... Bu insanların yaşaması için gerekli çabayı göstermedik... Bir şairle karşılaşırsanız(ya da duysanız), parasız/hasta/bunalımda... olduğunu bilseniz (bilmek istiyor musunuz?) ne yaparsınız? Biraz para(ya da birazdan fazla borç), biraz yemek, biraz sevgi... bir oda... bir iş... olanaklarınızı zorlayıp bir şeyler verir misiniz? Peki bunların **olmaması için ne yapıyorsunuz?** 'Umut' olsun veriyor muyuz? Yoksa, 'kendi bacaüından asılan 'her' koyun' dan birkaç sözle farklı olduğumuzu mu sanıyorsunuz? Yaşamı, yaşayanı ne kadar seviyoruz? Yaşayanlar için, yaşanılır bir dünya/ülke/sistem için ne yapıyorsunuz? Yeterli mi? Dün geçti... Bugün, yarın için ne yapıyoruz, ne yapabiliriz? (Bazen, yarın için yaşayıp bugünü(anı) 'iptal' ettiğim duygusuna kapılıyorum. Burada kastettiğim farklı... Bugünü üretken/insani yaşamak, biraz da yarın(lar) içindir.) Ertelediklerimize ömrümüz yetecekmi? Tesadüfen yaşadığımız bu ülkede, **zamanımızın ne kadarını yaşamı anlamlı kılacak uğraşılara ayırıyoruz**? (Yoksa, ayda bir dergi/kitap okumaya bile zamanı olmayanlardan mısınız?)

Evet... **Tesadüfen yaşıyoruz... Yaşamımız tehlikede!** Ölüm her köşe başında! (paranoid olmak için neden çok, fakat bu bir paranoya değil.) Kirli sularla taşınan mikroplala mı, bir dikkatsiz şöförün aracıyla mı, fanatik bir grubun ateşiyle mi, psikopat ruhlu bir düzen maşasının kurşunlarıyla mı, yaşatılanlara dayanamayan yüreğimizin/beynimizin iflasıyla mı... hastalık/parasızlık/sevgisizlik yüzünden mi, bir yıkıntının altında mı, yaşamı anlamlı kılmak için yürüdüğümüz yolda mı... 'öldüreceğiz'?.. Bilmiyorum... Bildiğim zaten **insanca olmayan koşullarda**, salt insani(düşünsel/duygusal) değil, bedensel (biyolojik/doğal) gereksinmelerimizi bile (beslenme/barınma/sağlık) tam karşılayamadığımızdan yavaş yavaş öldüğümüz... Bu, **'Kronik Ölüm'**dür... (Bu deyimi ben bulmadım. Bu deyim kapitalist sistemin insana armağanı'...)

Karamsar mıyım? Belki... Fakat, **insani olmayan ortamda/sistemde karamsarlık, gerçekçiliğin kardeşi gibi**... Daha iyimser olmak istiyorum. Bugüne ve gerçeklere bakınca olamıyorum. Düşlemlerel ve yarınlara değin umutlarla ancak iyimser olabiliyorum..

Topluma bakıyorum. Dünya dönerken (ilerlerken) çoğu duruyor. Bir kısmı da geriye gidiyor, duranları da çekerek... Önde oaln, ağır da olsa ilerleyen kesim de kendi konumunda tutucu gibi. Sanki **toplumun önüne görünmez bir çizgi çekilmiş. Çizgiyi geçenden rahatsız olunuyor**... En çok da çizgiyi geçmek isteyip de geç(e)meyenler rahatsız oluyor gibi geliyor bana. Çizgiyi geçende hata aramakta/bulmkata ustalaşıyor çizgi gerisinde... 'Adımını yanlış attı, hızlı yürümüyor, ayağı büyük, hareketi estetik değil vs.' Ta ki, o kişi yılgınlığa düşsün, geri adım atsın ya da durp diğerlerini beklesin... **Kalabalık, ilerdekiyle bir hizaya gelebildikçe rahatlayabiliyor.** 'Tamam... oldu işte... O da bizim gibi artık.'

Ben, yargıladığım kimi durumları geçmişte sorgulamadan farklı düşündüğümü/yaşadığımı biliyorum. Yargıladığım kimi durumlarla da bir gün karşılaşabilirim diye düşünce ve davranışlarımda temkinlli olmaya çalışıyorum. Böyle iken, **yürürken anlamaya çalıştığım kimileri, oturduğu yerden yoluma taş atınca kızıyorum... Sakinleşince aynaya vereyim diyorum, birisi de çıkıyor (bakmadan) aynaya taş atıyor... kırıyor... Kendini göremek istemiyor**... (Haydi, gelin de iyimser olun...) Neyse ki **elinizdeki bu kırık aynada bile** kendini görüp, çeki düzen verecekler de var... Umuduma güç veren onlar.

Hep merak ediyorum. Ayakları üzerine dikilip adım atan ilk insan nasıl karşılandı diğerlerince? Üstüne mi çullandılar, elinden ayağından çekiğ çöktürdüler mi, düşürdüler mi, dışladılar mı, ürktüler mi, kızdılar mı, cezalandırdılar mı... öldürdüler mi? Yoksa, sevinçle mi karşıladılar, teşvik mi ettiler, ona bakıp yürümeye... koşmaya mı başladı kimileri? Ne yapmış olabilirler? Her ne yaptılarsa da ayağa kalkanlar, dik duranlar, yürüyenler çoğalmış ki bugünlere varmışız... **Haydi**... (Oturuyorsan) **ayağa kalk**... (Duruyorsan) **yürü... O ilk insanların ayağa kalkışındaki, yürüyüşündeki duygu düşlemeye, hissetmeye çalışalım. O günden bugüne insanlığın dik durmaya ve yürümeye kattığı anlamı düşünelim. Dik duralım. Yürüyelim. İnsanın evrimine ihanet etmeyelim**... (Karanlıktan şikayet edene kadar, bir mum da sen yak. İnsanlık için meşale yakanların, meşale gibi yananların ışığını çoğaltalım... Emekler boşa gitmesin... İnsanlığımızın anlamını anımsayalım... **İnsanlaşalım**...)

(İşte, o bakır teli **insanlığın evrimini hiç unutmamak için** parmağıma sardım. Bakırın madenden çıkarılıp işlenmesi, tel haline getirilmesi için binlerce yıllık süreç (insanlığın evrimi) gerekti. Bir tel parçası bile evrimimizi hatırlatırken, evrimimizi sürdürmemiz gerektiğini nasıl unuturuz? Umarım, bir yıl sonra bu yazıdan sadece bu bakır tel 'hikaye'si ve kimi tepkili/öznel sözlerim kalmaz. Öyle de olsa, bakır teli parmağıma niçin sardığımı unutmayın hiç değilse...)

Yaşamın rahminden kendimizi yeniden doğurarak yürümeye çalışmalıyız...Sancılı da olsa... adımlarımız acemice de olsa yürümeliyiz... İnsanlığımıza.

Hepinize içten sitemlerimle...

'Özel' Not: Olası/olmayası eleştirilerinizin' yanıtları, yazının (bütünü) içindedir. Bu yazı burada bitmez... başlar. (' Katkınız' varsa...)

Temsili Sistem ve Kişiliğin Kaybı

Mustafa ÖZ

Çeşitli sloganlarla yetmiş yıldır uyutulan Türkiye insanının yeryüzünde başka bir eşine rastlamak olası değildir... Anadolu halklarının tarihi uyuşukluğundan (din, gelenek,görenek vb.) yararlanan Türkiye yöneticileri, cumhuriyet'le birlikte "halk idaresi", "demokrasi", "hukuk" söylemlerini hep bir ağızdan haykıragelmişlerdir. Onlara göre cumhuriyet, "halk için halk yönetimi"ydi. Cumhuriyet düzeninde halk, kendisini yine kendisi yönetecekti... Eski bilgeler, sosyologlar bu yönetimin anlamını böyle açıklamışlardı.

Kulaktan dolma Türk egemenleri, bu yönetim biçimini Batı'dan çalmışlardır. Çalıntı kavram, az zamanda Türk burjuvazisinin elinde, dilinde işlevinde başka "biçim" almıştır. Böylesine anlamsız şekil, günümüzde daha da çarpıklaşarak anlamını yitirmiştir..

Tarihe göre ilk Cumhuriyet, Roma'da kurulmuş, eski Yunan, Fransa, Amerika gibi ülkelerde uygulanmıştır. O günkü o ülkelerdeki uygulamalarla, aradan yüz yıllar geçtiği halde bugünkü Cumhuriyet uygulamalarını karşılaştıracak olursak, bugünkülerin daha dejenere olduklarını ve daha da insansızlaştıklarını görürüz.

Sosyal bilimcilere göre cumhuriyet, katılımcı ve temsili sisteme dayanır. Temsili sisteme göre, "halk kendi temsicileriyle siyasal yönetkeye sahip olması" demektir.. Önce cumhuriyetin kurulduğu, uygulandığı Batı ülkelerinde toplumsal sınıflar tam belirginleşmediği için genel olarak "halk" deyimi dile getirilmiştir. "Halk temsilciliği", "halkın kendi kendini yönetmesi" vb. gibi genel anlam taşıyan kavramlar, deyimler kullanılmıştır. Ama bugünkü toplumlarda- Emperyalizm döneminde-sınıflar keskin boyutlarıyla gözüktükten sonra, toplumların "cumhuriyet" görüntüleri değişmiştir. Cumhuriyet'in özünde taşıdığı, "temsilcilik", "halkçılık" vb. kavramları da tamamen anlam değişikliğine uğramışlardır..

Bugün TC'de "temsili sistem" özünü yitirmiş, sadece "şekil" ve "imaj" olarak ortada durmaktadır. Öyle ki TC. hiçbir zaman cumhuriyetin özündeki "demokrasi"yi taşımamıştır. TC'ni ilk kuranlar, cumhuriyetle birlikte bir de siyasal örgüt oluşturmuşlardır. Bu siyasal parti, yıllarca "temsili sistemi"(!)elinde tutmuştur. Bu örgütün il-ilçe seksiyonları merkezi örgüt tarafından yani devlet tarafından yönlendirilmiştir. Merkezi yönetim, uçlardaki siyasal ajanlıklara; "ilinizden-ilçenizden şu şu kişileri (seçin) TBMM'sine gönderin" emirleriyle siyasal oyunun iplerini ellerinde tutmuşlardır. Böylece TC'de emir-komuta zincirleriyle temsili (!)sistem, devleltin kumandasından halk yığınlarına indirilememiştir. Türkiye halklarının devlette yansıyacakları yerde, devlet bir sınıfta düğümlenmiştir. Buraya Engels'in görüşlerini ekleyelim:

"Toplumdan doğan, ama onun üstünde yer alan ve gitgide ona yabancılaşan ve devlet denilen bu "güç" kavramını getirir... "

"... Antik devlette, feodal devlet, kölelerle serflerin sömürülmesi organı oldular".

"... Modern temsili devlet de ücretli emeğin sermaye tarafından sömürülmesi aletidir"...

Türkiye'de sözde halkın temsilcilerini belirleme periyotu, 1946'ya dek bir paslı zincir olarak uzamış gelmiştir. Bu yıllarda kopma çizgisine gelen ince halkalı zincir, yeniden boyanarak uzantısı sürdürülmüştür..

Bugün yine devletin elinde olan Temsili Sistem, Türkiye halklarına karşın halksız sürüp gitmektedir. Devlet, siyasal yapının başı olduğu için zaman zaman ağını halkların üstüne atarak onların gözlerini kapatarak, duygularını sömürerek oyununu oynamakta, "gücünü" "şiddetini" acımasızca kullanmaktadır... Gelişmiş kapitalist burjuva devletlerinin birkaç yüzü bulunmaktadır. Bu devletler, çeşitli yüzlerini halk yığınlarına "zaman" içerisinde gösterebilmektedir. Ama Türk devletinin bir tek kara yüzü vardır. Temsilcilik, göstermelik seçimler vb. hep bu kara yüzün bakışları altında oluşturulmaya çalışılır... Siyasal partiler, seçimler, adaylar vs. hepsi devletin etkinliği altında yürütülür.

TC-emperyalizmle buluştuktan sonra seçim sis-

temleri tamamen değiştirilmiştir. Elli-altmışlı yılların temsili sistemi bitmiş, bunun yerine devletin kendi kendini seçme dönemi başlamıştır. Sözünü ettiğimiz yıllarda seçimlerin içinde "insan" unsuru vardır. Sonraki dönemlerde "insan" kaldırılmış, "parti" tercihi getirilmiştir. Türkiye siyasal partilerin de bir "devlet" olduğunu düşünürsek, devletin seçimleri kendi kendinin yaptığı ortaya çıkmaktadır...

Onun için yetmiş yıldır, taa ilk Meclislerden bugünkü TBMM'ne dek uzanan "zaman" diliminde halkların, emekçi sınıfların bir tek temsilcileri girmemiştir Millet Meclisine... Yetmiş yıldır aynı Meclis, yönetim birimleri devletin temsilcileriyle doldurulmuştur. Bunların hepsi egemen sınıf ve onun devleti tarafından yapılmıştır; üstelik bir de "işte demokrasi budur" denmiştir. Burada da devletin yalancılığı, oyunu, düzeni ortaya çıkmaktadır. Yani TC. insanları, devleti tarafından beyinleri yıkanmakta, düşünceleri çarpıtılmaktadır. Çarpık insanlar, kendi kendilerine yabancılaşarak eğri çizgileri oluşturmaktadırlar...

Bugün Türkiye'de tüm haksızlıklar, adaletsizlikler, üçkağıtçılıklar, katliamlar "temsili sistem" adına yapılmaktadır. Sözgelimi bir krallıkta, padişahlıkta, diktatörlüklerde vb. sorumluluğu bir ya da birkaç kişi üzerine alabilmektedir. Aldıkları sorumlulukların hesabını da kendileri vermektedir. Ama temsili sistemde "sorumluluğu "üstüne alan bir tek kişi bulunmaz... Bugün TC. devleti, Polis devleti durumuna indirgenmiştir. Hem işkencecidir hem de faili meçhul cinayetleri sürdürmektedir. Bunların "sorumlusu" var mıdır ortalarda? Hükümetler, ilgili Bakanlar görevlerinden ayrılıp "hesap" vermekte midirler?.. Yoktur böyle bir hesap günü.. Türk devleti kendisine bir tek görev seçmiştir, o da tüm vatandaşları "yargılamak".. Yargılayarak, sorguluyarak, asıl kimliklerini yok edip Türklük potası içerisinde eritmektir.. Örneğin mahkemeler kararlarına, "Türk Milleti Adına" diye başlarlar. Bu vekaleti olmayan Türk Milleti adına "idam"kararları verilir, dar ağaçları kurulur, insanlar iplerde sallandırılır... Sokaklarda cinayetler işlenir, sorumlusu bulunmaz. Hapishaneler, karakollar açılır, insanlar işkencelerden geçirilir.. Bunların tümü, temsili sistem adına yapılır... Tüm yasalar, kararlar devletin korunmasına yönelik ve benim adım kullanılarak çıkartılır...

O zaman ne oluyor? Devlet beni yani insanı-bireyi bir "araç" olarak kullanmaktadır. Benim isteğim dışında benim irademi almış gibi benim adıma çeşitli dümenler çevirmektedir temsili devlet.. Böyle olunca da "ben"yokolmuşumdur .Benim benliğim, iradem devlet tarafından çalınmıştır. Bir başka deyişle, devlet kişilik hırsızıdır... Öyleyse bizler,"kişiliksiz" insanlar sürüsünü oluşturuyoruz demektir...

İnsanların "benlikleri"ellerinden alındıktan sonra o kişilerin birşey üretmeleri-sanat, felsefe-düşünce-sözkonusu olamaz. Çünkü egemen devletin, felsefesiyle, ideolojisiyle, yasalarıyla kendi sınırları içerisine aldığı insanları, aynı renk boya ile boyayarak tek tip "insan' yetiştirmektedir. Tek elden yetiştirilen tek tip insanın beyni çerçevelendiği için devletin kölesi olacaktır. Bu nedenle bugün Türkiye, kişilik yoksunluğunun en fazla olduğu bir ülkedir. Türk toplumunun "yaşamak" zorunda bırakıldığı tekelci düzen, en çok insan kişiliğini kemirmektedir. Bu düzenin ortaya çıkardığı tek renk giysili insanlar, kendilerine en çok yabancılaşan insanlardır... Yabancılaşan insanın devletten başka dayanağı yoktur ve bunlar devletine sadakatla bağlanmışlardır. Neyi yapacağı, neyi ve nasıl düşüneceği kendi istek ve iradesinin dışındadır..

Yabancılaşmanın, sürüleşmenin en çarpıcı örneği, kişinin tepkisizliğidir. Bırakın başkalarının uğradıkları haksızları görmeyi, kendine karşı yapılan haksızlıklara bile tepkisizdir... Tepkisizleşen kişilikler, her yerde yenilen bir ruhun sahibidirler. Bu hasta tipin başka bir yanı da sürekli kendinden korkmasıdır... Hatta öyle bir noktaya gelmiştir ki, toplumdaki tüm olumsuzlukların kaynağı kendisidir, bireydir... Açık açık; "Bu bireylerin kurduğu devlet de elbette böyle olacaktır" der, suçun- hatanın kaynağını sistemde aramaz...

Tekelci sistemde yığınlar tek tip giysi giydikçe, koyunlar gibi çobanın eline baktıkça egemen sınıfın devleti güçlenir, güçlendikçe de faşist şiddetini artırır. Egemen sınıfın faşist devletinde "insan"ın değeri yoktur. Hatta tüm insanlar, devleti için vardırlar... Devlet kuramı yoksa ortada, insan da yoktur. Yani belli bir sınıfın devlet aygıtı, insan çoğunluğuyla endekslenmektedir... "Şiddet" çok eskilerden gelme ve "devlet"in öz yapısında odaklanmaktadır. "Özgürlük", insanın özünde. "demokrasi", "cumhuriyet", "temsili sistem" gibi kavram sloganlar da devletin "oyunları"ı olmaktadır...

Evet "şiddet" çok eskilerden günümüze dek gelen bir eylem biçimi. Belki de bunu ilk bulanlar Türkler'dir... Çünkü Türkler'in yedi yüzyıllık tarihi, "şiddetlerle" doludur... Kan ve kılıç, şiddetin yapı taşları olagelmişlerdir. Dün "şiddet" diye anılan unsur, çağımızdan faşizm olarak tanımlanmaktadır. Bu da insanda değil, devletin özünde yatmaktadır...

Şiddetin uygulayıcısı devlet. Batı'dan aldığı, "Cumhuriyet", "demokrasi", "temsili sistem" vb. oyunlarıyla halklarının önüne çıkarsa bu "kandırmacılık" olmaz mı?.. Başkalarından çalınan kandırmacılıklar, bu faşist yapının üstünde tutar mı?... Tutsa, yakışır mı ona?..

İşin en kötü yanı, bugün TC'de temsili sistemin olmadığını ama insanlarımıza karşı uygulanan tüm kötülüklerin "temsil" adına devlet tarafından dile getirildiğini, bununsa halk temsilciliğiyle ilgisinin bulunmadığını hiç kimse ortaya koymamıştır. Sosyoloğuyla, bilim adamıyla, üniversitesiyle hepsi de "devlet"in ağzına bakar hale gelmişlerdi. Yani bilim de bir sınıfın emrine girmiştir. Bilim kapıları, çok düzelikten tek düzeliğe indirilmiştir. . Türkiye'de bırakın sıradan insanları, bilim adamları bile bilimin özgürlüğü için başkaldıramamışlardır bu sisteme... Evet TC'de devlet etken, halk edilgendir. Devlet güdücü, halk güdülendir... Cumhuriyet rejimlerindeki "temsili sistem", TC. eliyle sökülmüş atılmıştır. Cumhüriyetçilik, halkçılık, demokratlık vb. oluşumu düzenleyen kavramlar, temsilciler eliyle değil, devlet eliyle ortaya konmuştur ve aldatma oyunu olarak kullanılmaktadır...

Bilen devlet, yapan devlet formülü, Türkiye'de en geçerlidir. Tüm bunlara karşın parlamento, hükümet, seçimler, halk oyları vb. Temsili sistemin dışında gelişen-oluşan olgulardır. Temsili sistem adı altında sunulan senoryalar, yığınları aldatmaktan başka bir işe yaramamaktadır. Yalanla doldurulan kişilikler, kimin ve neyin vatandaşı olabilirler ki?..

Müjdeler Olsun! Bir Türk Göbbels'i Doğuyor

A. Ekber DOĞAN

Lümpenlikle burjuva seçkinci yaklaşımların içiçe geçtiği bir ülkede yaşıyoruz. Hegemonik anlayış kendi insanlarını "Beyaz Türk", "Esmer Türk", bıyıklılar-bıyıksızlar diye ayırıp, yaşadıkları şehirlere, kendi yoksul, farklı kültürlerdeki insanlarıma vize uygulayıp uygulamamayı tartışıyor. Bununla da yetinmeyip kendilerine şehirlerin en güzel yerlerine özel güvenlik sistemleriyle korunan siteler inşaa ediyor. Bu anlayışın yaptığı bir yandan da maganda, kıro dedikleri bu insanları gazete, televizyon gibi sosyalleştirme araçlarıyla kaderciliğin müptelası olmuş, yoksul konumlarına tepkileri kıskançlığa evriltilmiş, sapkın cinsellik anlayışları olan tahammülsüz, şiddete eğilimli birer lümpen haline getirmek.

Bu dönemdeki egemen kültür, sınıfsal kimlikten haberdar olması çeşitli gerekçelerle engellenmiş insanların kimlik açgözlülüğü tarafından biçimlendirildi. "Merkezde kurulmuş kültür açık büfesine yanaşanların hepsi tabaklarına her çeşitten almadılar elbette. Ama Batıcılık, yerellik, Doğululuk, keskin laiklik, vugulu dindarlık, alabildiğine duygusallık, alabildiğine hoyratlık, oynaklık, muhafazakarlık, "freelik", modernlik, milliyetçilik, şiddet, şiddet kaşıtlığı, savaş çığlıkları, barış dilekleri... Bunların çoğu rahatlıkla biraraya gelebildi"(C. Kozanoğlu, 1995: 127). Altları doldurulmadan, yüzeysel bir şekilde yaşanan hayatlara uygun olarak her kavrama şöyle bir dokunan ve merkezden en küçük uyarılmayla yön değiştiren, deli danalar gibi oradan oraya, o kimlikten bu kimliğe, o yaklaşımdan bu yaklaşıma savrulan bir güruh...

Önemli olan olgu, bu kimlik, değer ve pratiklerin merkez sayılan sistemin sahipleri ya da sözcüleri tarafından anlamlandırıldığı şekilde tarihsel-toplumsal bağlamından kopartılmış haliyle kavranmasıydı. Bu ideolojik kültürel ortamdan en fazla yararlanan ise insan bilincinin geri ve ayrımcı yönlerine vurgu yapan ve kendisi dışındaki siyasal aktörlerin de ekmeğine bilerek ya da bilmeden yağ sürdüğü dinci ve faşist partiler oluyor. Faşist ve dinsel ideolojiye yönelişte, 12 Eylül darbesinden beri hertürlü ilerici-toplumcu projeden koparılmış ve sorunlara köktenci çözümlerden korkar hale getirilmiş, küçük burjuva eğimlerle malul olan toplumsal yapımız önemli ölçüde etkilidir. Bu yapının, 70 yıldır Iktidarda olan Kemalist burjuva anlayışın içinden bir türlü çıkamadığı yapısal ekonomik krizlerin, Kürt sorunuyla birleşmesinden sonra hızlanan siyasi kriz ve çüzülüş sürecine tepki olarak merkeze doğru geliştirdiği toplumsal refleks ise bu yönelişin temel dinamiğiydi.

Krizlerden ve toplumsal alt-üst oluşlardan kaçarak güvenle sığınabileceği limanlar arayan böylece merkezdeki kültürü yaratan toplumsal refleksi en iyi karakterize eden alan ise elbette pop müzikti. Pop müziğin işleyişi başı ilahlar yaratan bir makina, sonu ise onları yutan bir kara delikten oluşan bantfabrikasyon sistemi şeklindeydi. Öyle iştahlı bir sistemdi ki bu, üç günde yarattığı ilahı birkaç ayda bir veya iki şarkı ve onların klipleriyle ortadan kaldırıyordu. Bir iletişim biçimi olarak bu pop müzik sistemi tek taraflı işleyen bir sistem değildi. Sistemin dinleyenin durumu ve beğenilerinin kimyasal karışımı kurnazca tetkik ederek, hareket eden bir yanı da vardı. Büyük çoğunluğu yönetilmeye ve düşünce tembelliğine, kendini ve duygularını kurlaracak ilahlar aramaya alıştırılmış toplumumuzun bu özelliğini anlayıp ondan faydalanmak da çok zor değildi hani. Bu yüzden pop müzik günümüz kültürünün hemen hiçbir unsurunu sektirmedi.

Müzikte Otoriter Söylemin Başlangıcı : Yeter

Uzun süre "Oyna da Oyna Kafana Göre Oyna" türünden bir liberalizm minvalinde bir ideolojik içerikle politikayı üreten pop müzik, toplumsal yapının daha otoriter bir tarzda tahkim edilmeye başlanmasıyla birlikte saldırgan biçimli ve resmi ideolojinin otoriterliğini yansıtan ürünlere ihtiyaç duymaya başladı. Yani, düzen açısından kültürel anlamda bir boşluk açığa

çıkmıştı. Daha önce de belirttiğimiz gibi merkezdeki değerler, yargılar ve ihtiyaçların hiçbir unsunurunu sektirmeyen pop müziğinin uyanıkları,

söyledikleri sözlerin farkında olarak ya da olmadan Türk popunda bir milliyetçilik dalgasını da başlattılar. "Hey moruk ne iş, muhabbetiyle, Türklük gurur ve şuurunun mükemmel bir sentezi" (T. Bora, Müzik Dergisi, sayı 1; 25) böylece kuruludu diyebiliriz.

Merkezin ekonomik ve siyasal kriziyle yapısında zaten bulunan otoriter milliyetçi içeriğine yeniden daha sıkı bir şekilde sarılmasıyla oluşan atmosferinde , pop müzikte ve ondan daha vurgulu olarak da onun palazlanmasıyla ortaya çıkan Rap'te, bugün, şiddet, argo, çirkinliğin estetize edilmesi ve çılgınlık temaları bol bol işlenen konular ve kullanılan biçimler oldular. Milliyetçilik dalgasının hakimiyeti altında bu ürünleri "doğal" bir pratimiş gibi sunan uyanıklardan biri de Ercan Saatçi. 'Sanatçı, "Yeter", "Ne Mutlu Türküm Diyene" ve "Biz Burdayız Gitmeyiz" gibi şarkılar yapmasını, hem "Türklük gurur ve Şuuruyla" açıklamaya çalışıyor, hem de bu şarkıları yaparken hiçbir ideolojinin propagandasını yapmadığını iddia ediyor. Böylesi 'miliyetçi hissiyat'ın ideolojiler üstü olduğu şeklindeki bir yargının birbiriyle çelişen eklektik yargı olduğunu bal gibi bilen bu uyanık çocuk, ister istemez faşist politika ve propagandayı, dolayısıyla bir Türk Göbbels (Hitler'in Propaganda Bakanı)'mi doğuyor sorusunu getiriyor. Niye mi? Çünkü, siyasi krizin doruğa çıktığı bir ülkede, tarihsel olarak birbirinin karşıtı olan iki ideolojiyi (milliyetçilik ve toplumculuk) kapsadığını iddia eden Nasyonal Sosyalist politika ne kadar tutarlı bir iddia ise, Ercan Saatçi'nin ideolojiler üstü bir iş yaptığı o kadar doğrudur. Yarın, Ercan Saatçi ve onun gibi

sanatçılar (Zeynep, Cartel Elemanları, vs.),Weimar dönemi faşistlerinin "Genç Tutucular"ı gibi eklektlk bir "Beyaz Türkler" örgütü kurarlarsa şaşırmamalı diye düşünüyorum...

Yaptığı işin farkında olan Ercan Saatçi, kendisine yöneltilen ırkçılık suçlamasının savunusunu, Rap müziğin tarihi ve muhalifliğinden dem vurarak yapıyor. Aynı tarz savunu, daha önce de Cartel grubunun şarkıları hakkında özellikle Evrensel Gaztesi'nin okur köşesinde ve Gençliğin Sesi Dergisi'nde yapılan değerlendirmelerde bu kez de sol içerisinde dile getirilmişti. Bu değerlendirmelerde, akıldan çıkarılan nokta hiçbir biçimin içeriğinden bağımsız olarak muhalif veya insanlık için olumlu olamayacağıdır. Yani, Rap müzik sosyolojik tabanı açısından ezilmişlerin mahrum bırakılmış muzdariplerin bir müziği olarak çıksa da, bu tür toplumsal olgulara ne yalnızca bir sosyolog ne de ona dışarıdan bakan yabancı birinin acıma dolu bakışıyla yaklaşmak doğru değlldir.

Sosyalist gerçekçi yaklaşımı savunanlardan biri olarak sanatı insanı dolduran, yüreği kabartan, duyguları incelten, düünceyi damıtıp zenginleştiren, yaşamı sahici duygu ve anlamlarla yücelten bir etkinlik olarak, görüyorum. Bu yüzden de eğer bie iddianın sahipleriysek bugün Rap müziğinin, dünyanın neresinde olursa olsun içeriğinde ve biçiminde taşıdığı saldırgan ögelere, çirkinliğin çirkince sunularak, sanatın az önce tarif ettiğimiz akış yönünün

değiştirilmesine karşı acımasız olmalıyız. Çünkü, bu biçim belirtilen özellikleriyle herzaman faşist bir içerikle doldurulma tehlikesiyle maluldür. Ülkemizde Rap adına yapılanların, ABD gibi ülkelerde üretilenlerden bir de farklılığı vardı, bırakın bu tarızın antiotoriter (muhalif) olmasını, bizzat otorite olan "Türküm, Doğruyum, Çalışkanım"ı, şarkı yapıyorlar.

Bir çılgının hezeyanları şeklinde algılanan bu yüzden de çoğu zaman ciddi bir eleştirinin kapsamına alınmayan, gûlünüp geçilen, rap müzik yapma iddiasındaki Vitamin grubu ve onun "altın" çocuğu Ercan Saatçi, şarkılarının ilkokul müfredatını andıran sözleriyle, pop müziği, MGK ile, müzikte otoriter söylemle yani faşizmle bağlantılandıran açıkgözlerdi. Çirkinliği ve müzikal anlamda kirliliği yaratan "Amaney", "Yellenme Üzerine" gibi iki şarkısıyla faşist müziğin ilk örneklerini veren ve daha sonraki Mehmetçikli şarkıları peşi sıra sürükleyen de Vitamin grubunun uyanıklarıydı.

Tek tarafın değer yargılarında, beraberliği anlatan şarkılarında, faşizmin çirkinliği yüceltme, kullanma ve güçlendirme eğiliminin görüldüğü şarkılardaki çılgınlıksa ayrı bir mevzu konusu. Örneğin Ufuk-Ercan'ın "Yeter" ve daha sonra da Ercan Saatçi'nin "Biz Burdayız Gitmeyiz" şarkılarının sözlerinde ve klip görüntülerinde hezeyanlara kapılmış bu çılgınların, yaptıklarının özünde ise dinleyenlere itaatkarlık, gerçek anlamda muhaliflik yapanlara karşı düşmanlık vaaz ediliyor. Çılgınlığı, toplumsal ve sınıfsal çatışmaların ve altüst oluşların etkisiyle devlet, kanunlar, örf ve adetlere olan itaatkarlığın ortadan kalkmaması için her türlü çılgınlığı-şaklabanlığı yapıyor bu uyanıklar.

Ufuk-Ercan ya da Cartel gibileri propaganda yapıyor ve amaca ikna veya kandırma gibi yollarla değilde, faşist ideelojinin kullandığı bir yöntemle propaganda yapıyorlar. Kendi dlnleyenlerine bir ortak kimlik biçmek propagandanın karakteristiklerinden biriyken faşist ya da dinsel ideoloji gibi otoriter öğretilerde amaca öğütler, emirler ve korkutmalarla varılmaya çalışılmakta. Otoriter söylemi kullanan bütün propagandacıların iletişim biçimlerinde -konuşma, müzik, edebiyat vb.- diğer modern ideolojilerden bir farkı da alıcı öznelerin korkutulması vardır. "Yeter" şarkısının sözlerinde tüm bu tarif ettiğimiz propagandif yönleri görebiliriz: Bıkmadınız mı, bu yalanlardan biz milletçe bıktık, bu rötar yalanlardan/... /Bu sorun hepimizin, bizim milletimizin/.../iz bunu bilir, bunu sleriz hep: Ne MutluTürküm Diyene sonra arkasından yeter bağırışının geldiği sözler Utanmaz, şerefsizlere /Aciz kalanlara/ Örümcek beyinlilere /Vatan Hainlerine /Vatanı Bölenlere /Verdiğimiz Şehitlere /Kavga Çıkaranlara. Şarkının en canalıcı propaganda bölmü ise şöyle: Umarız sizde bizim kadar istiyorsunuzdur/Umarız sizde bizim kadar hissediyorsunuz/Bir an için sizde kurtulun kendinizden/Ne Olur Milletimiz Gitmesin Elden. Ercan Saatçi'nin en son numarası olan "Biz Burdayız Gitmeyiz"de aynı tehditkarlık ve faşistlik minvalini sürdürerek, çürümüş bir sistemin bekçiliğini yapıyor.

Ufuk-Ercan'ın, Türkiye'deki Cartel'in ve Mehmetçik şarkılarının yaptığı sonuç olarak, dinleyene millet gibi tarihsel olarak kapitalizmle ortaya çıkmış olan kurgulanmış bir cemaatin üyesi kimliğini atfetme ve bu hayali cemaatin elden gittiği teranesiyle, felaket tellalığı yaparak onları korkutmak, faşist dergilerin yazdıklarını şarkılaştırmaktan başka birşey değil..

Halk Edebiyatından Emek Kültürüne Geçiş

Müslüm KABADAYI

Halk kültürünün en çok yaşama şansı bulduğu ürünler, halk edebiyatı türleridir. Saza dayansın ya da dayanmasın halk şairlerinin ortaya koyduğu ürünler, gerek ağız özellikleri ve edebi halkalar, gerekse söz değeri bakımından yansıttığı halk gelenek görenek ve düşünüş, duyuş özelliklerinin önemli oranda yoğunlaştığı malzemelerdir.

Akademik yöntemlerle derlediğim birçok halk edebiyatı ürününü yerel gazetelerde ve bölgesel dergilerde zaman zaman yayınlama fırsatı bulmuştum. Okuyan, okuduklarında köklerini bulan ya da söz değeri bakımından etkilenen birçok insandan tepkilerin gelmesinden ben de etkilenmiştim. Bu kez daha teorik bakışla ürünlere yaklaşmaya başladım.

Bu 'yaklaşım'ın daha da sistemleştirilmesinin gerekli olduğunun farkına, şimdi daha da çok varmış durumdayım. Çünkü doğup büyüdüğüm Kışlak köyünün güzel insanlardan birini, şair, destancı, bayraktar, çağrıcı, okuntucu Ahmet Öztürk'ü Şubat 96'da kaybetmenin acısı beni kamçıladı. O, olayları kendince analiz eder ya şiire ya da özlü sözlere dönüştürdü. Oldukça içten, çıkarsız, yaşama bağlı ve açıktan eleştiren tavrıyla insanları uyaran insan dostuydu. Böyle bir insandan öğrendiklerimin bir kısmını Antakya'da yayımlanan Hatay Gazetesi'nde ölümünden sonra yayınladım. 'Hoş bir seda' uyandırdı. Ama çocuklarından yana gözü açık gitti Ahmet Öztürk'ün. Lise öğrenciliğimden bu yana dostum olan ve yaşı seksene varan şairin mesajlarını da içeren bir anlatımla halk edebiyatının yarını üzerinde durmak istiyorum.

Halk edebiyatının estetik yönü zayıftır; ancak anlatım biçimleri oldukça gelişmiş ve yalınlık-duruluk özellikleriyle insanların kavramasını, duygulanmasını kolaylaştıran bir uslubu vardır. Bunu, kargış ve alkışlarda (övgü-sövgü) bile görmek mümkündür. Örneğin 'tavuklarına su koyan bulunmasın' denildiğinde, bir insanın hiçbir yakınının ve dostunun olmaması anlamında kötü dua söylenmiş olur ki, hiçbir kaba söz bu sözün yalınlığı içinde verilemez. Bunun gibi şiirinden müziğine, masallarından efsanesine, kalıplaşmış sözlerinden deyimlerine, oyunlarından sözdağarcığına kadar birçok halk edebiyat ürünü bugün farklı 'tehlikeler'le karşı karşıyadır. Bir kez, birçok ürünün, bazı ün düşkünü derlemeciler elinde deforma edildiğini görüyoruz. Özellikle halk oyunlarıyla türkülerde buna rastlıyoruz. Yeri gelmişken hemen bir örenk vermek istiyorum. 1989'da TRT'nin düzenlemiş olduğu 'halk türkülerini derleme' çalışmasına, annem Ganime Kabadayı'nın ağzından derlediğim on tane Hatay halk türküsüyle katkıda bulunmuştum. O dönemdeki Müzik Dairesi'ndeki yetkililer, bu türkülerden üçünün bestelenmek üzere repertuara alınabilecek nitelikte olduğunu bildirmişlerdir. Ancak bir süre beni oyalan bu yetkililer derlediğim türkülerin kaynak göstermeden bazı 'devlet sanatçıları'nın ağzından müzik dünyasına kazandırdılar ki, 'Ammani' başlığını taşıyan bunlardan biridir. Bu türkünün bazı bölümlerinin Arapça-Türkçe sözlerden oluşmasına rağmen, bestelenmiş biçiminde ise güftesinde değişiklik yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu tür 'aşırma', 'deforme etme' veya 'sahiplenmelerin', orijinali ya da kaynağı belirtilmeden en saygısız biçimde gerçekleştirildiğinin sayısız örneği vardır. (Kürtçe, Arapça veya Lazca söylenen müziklerin Türkçeye bozularak aktarılması vb.)

Aynı şekilde 'bozma' eylemini halk da yapmaktadır. Hatay yöresinde söylenen 'Şebeler' ağıdını, köy düğünlerinde oyun oynamak üzere ezgiye dönüştürüp söylemektedirler. Oysa bu ağıtta üç güzelin yaşadığı çok dramatik bir olay konu edilmektedir. 'Şeb' sözcüğü ise Arapçadır, 'genç' anlamına gelmektedir. Türk ve Arap kültürlerinin çok derin biçimde birbirini etkilediği bu coğrafyada, ne yazık ki deformasyon çok daha yoğun biçimde yaşanmaktadır.

Yeri gelmişken bir gerçeğin altını daha çizmek istiyorum. Gecelerde, eğlence ya da kültür-sanat programlarında solcuların da, yukarda değindiğimiz halkın yaptığı 'bozma' eylemini sorgulamadan uyguladıklarına tanık olmaktayız. Ağıtlar söylenirken, çakmak yakıp sağa sola sallanmalar, hatta kalkıp halay çekmeler; eğlenmek adına itişip kakışmalar ve belli bir kitlenin önünde slogan yarışına girmeler... Belirtebileceklerimizin sadece birkaç tanesi... Oysa Marksistler, yolarkadaşımız Cengiz Gündoğdu'nun sıkça vurguladığı üzere, eğlenmenin, toplantıların, gecelerin hatta gülüşlerin bile estetize edilmesine önem vermelidirler.

Şimdi esas soruya geçiyorum. Acaba halk edebiyatı ölmekte midir? Bir başka deyişle günümüz koşullarında 'halk' kavramının tanımı nedir ve artık, edebiyatın sınıfsal nitelikleri nasıl değerlendirilmelidir?

'Emek üreten insanlar topluluğu' olarak 'halk' kavramı, bugün öylesine farklı anlamlar kazanmıştır ki, 'halk kültürü'nün de neyi içerdiği her zaman tartışma konusudur. Bugün 'mahalle halkı', 'köy halkı', 'kent halkı'ndan 'ülke halkı'na ve giderek 'dünya halkları'na genellenen bir kavram sıralamasıyla 'halk kültürü' tartışabilmektedir. Özellikle etnik ya da ulus kavramlarıyla bütünleştiren bir 'halk' kavramı vardır ki, siyasi boyut kazanmış en önemli tartışmalardan biridir: Türk halkı, Kürt halkı, Arap Halkı vb.

Marksistler, 'maddeyi çok iyi okumak' zorundadırlar. Bu diyalektik yöntemle bilimsel ve felsefi bir bilincin oluşumunu sağlar. Olaylara böyle bir çözümle-

meyle yaklaşan Marksistler, var olan gerçeğin insanın özüne uygun biçimde değiştirilmesi için mücadeleyi benimserler. Şimdi, bu açıdan olaya baktığımızda 'halk edebiyatı' kavramı da tarihsel sürecini tamamlama yolundadır. Neden mi?

Bir kez, örgün ve yaygın eğitim, radyo-televizyon vb. iletişim araçları, kentlerle köyler arasındaki ilişkilerin yoğunlaşması önemli oranda 'halk kültürü'nü manipüle etmektedir. Yöresel özellikler, otantik değerler, ürünler önemli oranda genel yazılı ve sözlü kültüre-edebiyata aktarılmaktadır. Diğer yandan da, buralara genel kültür ve edebiyat aktarılmaktadır. Diğer yandan da, buralara genel kültür ve edebiyatın niteliği ayrıca ele alınmalıdır; ama, bir zamanlar şehirden iki adım öteye gittiğinizde otantik özelliklerle karşılaşma olanağı bulup derleme çalışması yapılabilirken, bugün bu çok zor bir şeydir. Giderek de olanaksızlaşmaktadır.

Ha, şimdi devreye 'Emek Kültürü' ya da 'Emekçi Edebiyatı' kavramları girmektedir. Çünkü süreç, kristalize olan sınıfların kendilerine özgü bir edebiyat, bir kültür geliştirdiklerini göstermektedir. Bugün 'iş tiyatrosu' kavramı yerleşmiştir. İşçi sınıfı edebiyatının sorunları tartışılmaktadır. Toprağı bol olsun, Asım Bezerci bu sorun üzerinde oldukça yoğunlaşmaktaydı. Emeğin insan, doğayı değiştirici ve dönüştürücü niteliğini kültür düzleminde sistematize etmek için yoğunlaşmaya devam etmemiz gerekiyor. İşte tam bu noktada bir halk şairi olarak Ahmet Öztürk'e geri dönmek istiyorum.

Bizim yayınlarımız dışında hiçbiri yayın kazandırılmamış şiirleri, özdeyişleri, öyküleri olan bu insan, yaşadığı coğrafyanın sözlü kültüründe yer edinmişti. Birkaç kuşak sonra bu şiirleri, özdeyişleri umutlayacağı gibi adı bile anılmayacaktır belki de... Çünkü onun duyuşu, yaşayışı, algılayışı ve anlatım biçimleri de yeni kuşaklarca yakalanamaycaktır. O, kapalı köy yaşantılarının insanıdır. Olaylara olgusal değil kendine göre felsefi bakmasını da bilen biriydi. Örneğin, bizim çocukluğumuzda da sıkça duyduğumuz 'Züngüllü'[1] hemen yemeğin, zeytin[2] çekilir sonra. 'Sözüne şöyle tepki gösterirdi: Zeytinyağını tavaya az koyuyorlar. Niye? Çünkü evde zeytinyağı az. Un da az. Çünkü yoksulluk var serde. Çocuklar da züngüllü az yesin diye, bu sözü uydurmuşlar.

İşte bu bilimsel bilincin oluşumuna da zemin hazırlayan bir felsefi bilinçtir. İşte halk edebiyatı ürünlerine, yaratıcılarının yaşamlarına, eylemlerine 'emek kültürü'nü oluşturacak değerleri ortaya çıkarmak için yaklaşılmalıdır. Biçimsel olarak 'ölme'ye yüz tutan 'halk edebiatı'nı, işçi ve emekçilerin geliştirdikleri ve geliştirmeleri gereken felsefi ve bilimsel dayalı 'emek kültürü'ne, dolayısıyla da 'emekçi edebiyatı'na dönüştürmek gerekiyor. Ki, Lenin kaba materyalistleri, hatta Bolşevikler içinde bulunan şabloncuları bu konuda çok sert biçimde eleştirmiştir. Şu mesajı vermiştir: 'Kültür ve eğitim çalışmalarımızda halkın bize katılmasını sağlayacak temel neden, eğitim ile siyasetimiz arasındaki bağ olmaktır.'

Buna ekleme yapmak istiyorum. Eğitimle siyasetimiz arasındaki bağı, insanlık tarihinin ana damarlarını üzerinde toplanan felsefi ve bilimsel yeni bir aydınlanma dalgasıyla devrimci tarzda halka yayarak kuralım.

---

1) ZÜNGÜL: Zeytinyağında kızartılan bir tür tatlı.
2) Zeyt : Zeytinyağı

Gündüz Düşleri

Beni kaldırıp bu cezaevinden atmalı şimdi
(hayallerim üstüme düşse bir ton çekerim.)
tutup dörtbir yanımdan dört kişi
beni fırlatıp atmalı en kalabalık caddeye şimdi

Sen gelmedin ben gelirim yanına
çayı normal içiyorum biliyorsun
sigarayı ölümüne
düşmü gördüğün gerçekmi inanamıyorsun
demek
bende aldanmıştım senin gibi bir zaman
yağmur sanmıştım yavru kuş ölülerini avluya
yağan.

Beni kaldırıp bir kıyıya atmalı aslında
Halikarnas olsun isterim
Akyarlar köyü.
Girmeli salaş bir meyhaneye
bir köşeye oturmalı
"usta bir büyük
soğuk meze
deniz ürünleri kalsın
tekim ama iki kişlik getir
saç kavurma olsun"
nefretin öte yüzü sevgiyse
ben kolay iflah olmam
kaç şehir eskitir bana bu keder
kaç günah işletir
"yanlış zaman yanlış insan"
diyordu o şarkıda
ben ondaki uyumsuzluğu sevmiştim usta.

Doğan ERDOĞAN

Aşk... Kadın... Özgürlük

Berrin TAŞ

Dün çok çalıştım. Gece eve gittiğimde bütün kemiklerim kırılırcasına ağrıyordu... sanki tık deyince yüreğim duracak. Son günlerde çok yoruldum... seminerler... okuma tiyatrosu çalışmaları... yolculuklar. Dün de iadeden gelen dergileri paketledim... arşive kaldırdım. Şadiye hanım da bana yardım etti. Ağır paketleri tek tek kaldırmak... içlerinden tozlanmamış... temiz kalanları ayırarak paketlemek uzun zamanımı aldı. Tam gün başka hiçbir şey yapamadım... yalnız yemek yerken birazcık oturabildim. Uzun süredir zaten düşünüyorum... kendimi bir işçi gibi görüyorum... benim bir işçiden farkım yok. İnsancıl'ın altı buçuk yıllık sürecini düşündüğümde emekçi yaşantısının insana neler dayattığını iyi anladım. Derginin her aşamasında çalıştım... paket yaptım... arabaya dergi yüklemeyi öğredim... ciltciye... matbaaya gittim. Dağıtıma dergi yetiştirmeye çalışırken matbaadaki işçilere yardım ettim. Makinelerin nasıl çalıştığını gördüm... altı yıl Cağaloğlu'nun daracık sokaklarında... arkamdan araba kornaları çalarken dergi yükledim... ya da boşlattım. Beş kat yukarı dergi taşıdım... Cağaloğlu'nun hamalları beni iyi tanır. Para vermemek için arkadaşlarımla soluk soluğa dergi taşırken bana kıyamayarak yardım etti hamal arkadaşlar. Emekçiler beni daha iyi anlıyor. Ayhan Ergün de bir hamal... derginin paketlenmesi için arkadaşlarla yollarda... ya da matbaada buluşmanın zorluklarını görünce ben size paketçi bulurum dedi. Daracık sokaklarda parkedecek yer bulmak için dönenip durudm... matbaaya... matbaadan İnsancıl'a... paketleme bitince yollara düştüm. Dağıtım için Yay-Sat'a yetiştirdim dergiyi... bir başka gün iadeleri almak için yeniden Yay-Sat. Postaneye gittim elimde dergi paketleriyle... abone takibi de yaptım... hesapta tuttum... icra dairelerinde de dolaştım. Geçen gün yapmadığım bir şey kaldı mı İnsancıl sürecinde diye belleğimi yokladım. Yalnızca dizgi yapmamışım. Sahi vergi dairesinde.. DGM de....kamyonların arasında dolaşmalarımı söylemeyi unuttum... bir de ben alışverişe gidip... yemek pişirip bulaşık da yıkıyorum. Benim bir de kızım var... Mart'ta 16 yaşına girdi. Ona da zaman ayırmaya çalışıyorum. Sevdiklerime güzel sofralar hazırlamayı seviyorum... son günlerde zamanım yetmese de. Ben çok şeye yetişmeye çalışıyorum... sözgelimi ödemeleri yaparken bile kendimce bir denge tutturuyorum. Hiç kimsenin bunalmasını... üzülmesini istemiyorum. Hiçbir zaman birilerini üzmeyi... bunaltmayı istemedim. Çevrmedeki insanlarla... dost... arkadaş bellediklerimle dolaysız ilişkilere girerim hep... çıplak gözle... önyargısız bakmaya çalışrım... anlamak temel sorunumdur benim. Çoğu kez bunu anlatamam karşımdakilere... bir de anlatamamanın sancılarını yaşarım. Sahi bütün bunları anlatırken şiiri unuttuk sanki... ben kadınım... yaşamaya... yaratıcılığını kullnmaya geç kalmış hisseden bir kadın. Bunun anlamı ne... geç kaldığını hisseden insan ne yapar. Deli gibi eline geçirdiği kitapları okur... okumak ister... başarılı olmak... aydınlanmak için didinir durur. Trajik bir mücadele başlar... kendimle... zamanla. Öğrenmek savaşı verilir. Bütün bunlar olup biterken kadının insanlaşma mücadelesinin zorlukları yaşanır. Hem kadınsın... insanlaşabilme... aydınlanma çabasında. Bir şairsin... şiirini kurma mücadelesi veren... bir annesin... arkadaşsın... sevgilisin... dostsun... aşçısın... paketçisin... şöförsün... bir yaşamı disiplinle ayakta tutmak için sırtında taşıyan. Şikayet ettiğimi sanmayın. Mücadelenin kolay olmadığını biliyorum... yalnız mücadele sürecinde kadın kimliğinin farklı sorunlar dayattığını anladım. Üstelik hem kadın... hem de işçiysen... hem de yolunda gitmeyen her sorundan kendini sorumlu tutuyorsan taşıman gereken yükün ağırlığı her gün biraz daha artar. Yapacak bir şey yok... seçimlerimin sonuçlarına katlanacağım.

İnsancıl süreci başlamadan önce zorlu bir mücadeleden çıkmıştım... bireyleşebilme... sanatla kendimi yeniden yapılandırma sürecine girmiştim. Bu süreçte kadın-erkek ayrımcılığıyla uğraşmak yerine... karşı cinse yabansı bakışımı... çekingenliğimi kırma mücadlesi vermiştim. Sözgelimi ben asansöre binerken karşılaştığım komşunun kocasına selam vermeye utanırdım. Feodal değerlerle büyütüldüm... sonra davranışımı medeni bulmayarak değiştirdim. Bir şeyleri aşma kaygusu duydum hep. İnsancıl sürecinde de tavrımı sürdürdüm... kadın-ya da erkek ayrımı değil insan kavramında buluşabilmek istedim çevremle... okurlarımla. Uzun sürdü ama sonunda yanlış yaptığımı anladım. Sonuçta benim insan üst kavramında buluşmak istememden başkalarının haberi yoktu... ben istesem de birileri bana önce insan diye değil kadın diye bakıyor. İnsan kavramında buluşabilmek için önce kadın ya da erkek olabilmek gerekiyor. İnsan olmak için cinsiyetimden kaynaklanan sorunları görmemezlikten gelmem... ya da fiziksel gücümün nereye kadar dayanacağını hesaba katmayan davra-

nışlara girmem gerekmiyor. Geldiğim nokta şu... bir kadın özgürleşebilmek için kalıpları kırma mücadelesi vermeden hiçbir erkekle insan kavramında buluşamaz. Çünkü sistem **erkektir...** ve bugün birlikte aynı eziyeti çektiğim... sistemin kültürüne karşı birlikte mücadele ettiğim arkadaşlarımın bile bir kadının insanlaşabilme mücadelesini derinden hissedebileceğini sanmıyorum. Sonuçta onların bilincini de sitem belirliyor. Yine de benim mücadelem .sizlerle değil sayın baylar... ama feodal değerlerinizin ortaya çıktığını gördüğüm an size onları değiştirmeniz gerektiğini anımsatmaktan çok memnun olacağım. Memnun olmakla kalmayacağım sistemle ilişkileriniz çerçevesinde... evde... işte... sokakta... davranışlarınızı kontrol altında tutacağım. Sözgelimi emeği... insanı savunduğunu söyleyip sonra da davranışlarıyla aksini yapanlara çözümlemelerle... yanlışlarını göstereceğim. Bu nedenle bana dikkat ederseniz sizin için iyi olur. Ben paket yaparken... soluk soluğa koştururken... sessizce emek verirken sizin ihmal ettiğiniz... önemsediğiniz herhangi bir iş yüzünden özgürlüğümün kısıtlanacağını anlarsam... hiç eğip bükmeden... sözlerimi yumuşatmadan eleştirilerimi sürdüreceğim. Ben özgürlüğümün sorumluluğunu sırtımda taşırken herhangi bir umursamaz tavrın zamanımı çalmasına izin vermeyeceğim. Evde otururken de bir yaşamı güzellemek için emek vermiştim. Şimdi İnsancıl'da da emek veriyorum... eziyetim... sorumluluğum büyük. Erkek düşmanı olmamak için inanın ki çok direniyorum... barış içinde yaşamak istiyorum. Feodal değerlerin ağırlıklı olarak varlığını duyurduğu ortamlarda benim adıma yapılacak işleri birileri yapıyordu... ağabeyler... babalar... amcalar v.s. O ortamlarda kadının insiyatifini kullanması engellenir bir şekilde. İnsancıl sürecinde de yorgunluktan neredeyse kıpırdayamayacak bir duruma geleceğim... birlikte insanlaşabilmekten sözediyorsak sesime kulak vermek zorundasınız.

Erkeğin kadının üstünlüğünü kabullenmeye zorunlu olduğu anaerkil dönemde en ağır ceza yemek yedirmemekmiş. Kadın ve Sosyalizm'de August Bebel şunları söylüyor. 'Eğer erkek karısını aşağılarsa çok ağır ceza görür. Verilen ceza doğrudan doğruya midesiyle ilgildir. Erkek karısını aşağıladıktan sonra eve yemek için geldiği zaman karısı kabul etmez, onu diğer bir kadına gönderir o da bir başkasına, bu suretle bütün kadınları birbirine gönderek ona hiçbirisi yemek vermez. Zavallı yorgun ve aç erkek en sonra şehrin en kalabalık bir yerinde bir ağacın üstüne çıkar en gür sesiyle bağırır: Hark!.. Hark!.. Ben kadınlarla evlendim. Fakat kadınların hepsi cadıdırlar beni kovdular. Şimdi bekarım. Tek bir karım bile yoktur. Benim gibi bir adama bu yapılır mı.'

Bugün bu masum cezaya gülümsenebilir. Yaşadığımız toplumda deneylerime dayanarak kadınların da birbirlerine destek olamadığını... olmadığını söyleyeceğim. Edebiyat ortamına girdiğimde hiçbir kadın bana yardımcı olmadı. Benden önce ürünleri yayınlanmış kadınlar... kendi deneylerinden benim yaralanmamı istemediler. Bugün geldiğimiz noktada cezalar acımasız... dün gazetede okudum... 16 yaşındaki bir genç kız evden kaçtı diye amcasının kızını öldürmüş. Bir baba 11 yaşındaki kızına karısını öldürtmüş. Toplum mülkiyetin ortaya çıkışı ve işbölümünün genişlemesiyle babaerkil dönemi yaşamaya başladı... ama kolay olmadı bu. Acımasız bir mücadele yaşandı. Zorunlu gereksinimleri karşılamak için kadın ve erkeğin çalışmaları aynıyken... aynı işleri yapabiliyorken... işin çeşitlenmesi bazı işleri kadınlar için olanaksız kıldı. Anaerkil dönemde barış içinde yaşanırken mülkiyetin gelişmesi... nüfusun artması... alet ve silah gereksinmesi ve el sanatının gelişmesi kadının egemenliğini elinden aldı. Kadınların ticaretle uğraşması Almanya'da 17. yüzyılda yasaklandı. Kadınlar ustabaşı hatta yardımcı olmak şansını yitirdiler. Erkekler açık açık kadınlara tavır aldılar... 1793'de Fransa'da meclis 'Erkeklerin Hakları'nı ilan ettiğinde buna karşı çıkan Rose Lacombe, Oleympe de Gouges... v.s. 17 maddelik Kadınların Haklarını yazdılar. Rose Kadınların haklarını Paris Komününde savundu... ama aynı yıl başı vuruldu. Mücadele kanla noktalanıyor görünse de öyle olmadı. Kadın kulüpleri kapatıldı... Yüzyıllardır iki adım ileri... bir adım geri gidilerek savaş sürdü... bugün de sürüyor. Bugün bırakın Anadolu kadınını Meclis'te bir kadın milletvekilinin sesi fazla çıksa eleştirilmeye başlanacağı ilk nokta cinsiyetidir... orospu derler kadına söyleyecek başka söz bulamazlarsa. İnsan bugün ulus... dil... din cinsiyet... sınıf ayrımlarını bir yana bırakarak insan ortak kavramında... bir üst kavramda buluşamazsa toplumun geleceğini karanlık görüyorum. Yalnızca sınıfsız bir dünya istemek yetmez. Yürüdüğümüz yolun eylemimizle örtüşmesi gerekir... sınıfları yok sayarak sınıfsız bir dünyaya gidilemez. Özgürlüğün savunusu... özgürlüklerin kazanılması cins... ulus... din ayrımlarının keskinleştirmesinden geçmiyor. Elele verip bu dünyayı nasıl yaşanılır kılabileceğinizin hesabını yapmak yerine yaşamı kirletiyor... insanlık... çevre kirlendi insan kirlendi... ahlaki bir çöküş yaşanıyor... namus cinayetleri işleniyor... erki eline geçiren gücü yettiğince zorbalığını sürdürüyor. İnsanın insanlaşabilme süreci unutuldu. Özgürlük canının istediğini yapabilmek diye algılanıyor. Geçenlerde bir toplantıda genç bir arkadaş özgürlüğün başkasının alanına saygı gösteremeyince bittiğini söyledi... keşke bu kadar basit olsa. Bir başkasının alanına saygı göstermenin ötesinde kendi alanını nasıl koruyacak... nasıl genişletecek insanlık. Bugün bir felsefesi olmayan hiçbir eylemin başarılı olamayacağı açık... insana temel gerekir dayanabilmek için. Özgürlükler felsefesiz savunulamaz... kısa vadeli eylemler patladıkları gibi sönerler... felsefe yaşamı kapsadığı... insani gelişimde varlık bulduğu için önde giden ve arta kalandır hep.

Aşk dedim yazımın abşında ama aşktan başka çok şeyden sözettim. Aşk ancak kadın-erkek ikileminin aşıldığı... bilinçlerimizdeki feodal değerlerin paramparça edildiği... dil... din... ırk ayrımlarının insani ilişkilerde sorun yaratmadığı bir dünyada insanileşebilir... kültürleşebilir. İnsan şarkılarla... türkülerle... şiirlerle oynayarak çalışıp... sevinçle karnını doyurduğunda sistemin çarkında ezilmeden aşktan sözedilebilir. Bu anlamda mücadele kaçınılmazdır ve ancak mücadele süreçlerindeki bir aşktan sözedilebilir. Toplumun çöküntüsünün dışında hiç kimsenin kirletemeyeceği temiz... özel bir alan yaratılamaz. İnsan yalıtılmış bir varlık değil... yaşadığı dünyayla... kendini saran değerlerle var. O halde geç kalmadan bir yerlerden mücadeleye girmeli.

Aşk kavgadır... kavgadır barış.

Işığa Doğrulum(*)

Yılmaz ELMAS

İki şiir kitabında sonra üçüncü kitap düzyazı, anlatı 'Işığa Doğrulum' Yazarımız kendi çocukluğundan İnsancıl'la birlikte gerçek kişiliğine ulaşıncaya değin süren yaşam kesitini ele alıyor. Yaşam kesitlerini kendi bakış açısından yüreklice sergiliyor. **'Güvendiğim... sevdiğim biriyle konuşurcasına kağıtla... kalemle konuşmak'** böyle olur ancak diye değerlendirebiliriz. Yalın ve akıcı bir dille anlatılıyor herşey.

İlgimi çeken yönleriyle ele alıp irdelemek istiyorum yapıtı. Kendi açısından bugünkü billinciyle geçmişe göndermeler yaparak konuya giren Berrin Taş **'artık bütün yaşam yeniden düzenlenmeyi gerektirir. Karmakarışık olmuş bütün ölçütleri yeniden gözden geçirmek... yıktıklarının yerine neler koyabileceğini bilebilmek gerekir diyerek köhnemiş değerlere bağlanmayı rededíyorsam yerine ne koyabileceğim' sorusunu yöneltiyor kendine. 'Bilincimde aydınlıkla kabullendiğim yeni davranış modelleri oluşturmalı... ne olmak istiyorsam onu olmalıyım.'** yanıtını veriyor sonunda. Düşüncelerine şöyle süreklilik kazandırıyor. **'İnsanı ayağa kaldırabilmek... motive edebilmek için sanatın çok önemli bir yeri var. Sorularımı yanıtlarken... beni çelişkilere düşüren durumları anlamaya çalışırken şiirle... kitaplarla ilgileniyor olmanın yararını gördüm. Şiirlerde kendime öteki insanlarla bir duyumsamanın... ortak duyarlılıklarda buluşabilmenin aydınlığını yaşadım. O sevinç yaşadıklarıma dayanabilme gücünü verdi bana.'** Yazar babasının ölümünden sonra annesini ve kendisini sorgulayarak şöyle dile getirir: **'Yakınlarım beni üzmeyi hiç istememişlerdi... ama üzdüler... babamın ölümünü böylesine abartmaları bu ölümün gerçekte kendileri için bir sorun olduğunun en belirgin kanıtıydı. Sanki koskocaman boşlukta zamanı geriye almak gibi. Minicik bir kız görüyorum dikkatle çevresini izleyen... hiç sızlanmayan... insanları gözlemlerken değerlendirirken hep kendi içinde yaşayan... doğruyu arayan... sürekli sorgulayan... neden... niçin diye sorgularken hep arayan minicik bir kız... ben. Kimseler bilmiyor onun yaşamı ve insanı sorguladığını.'** Çocukken saflıkla sorguladıklarını yanıtını şimdilerde bile aramaktadır. **'Neden insanlar birbirlerinin her yaptığına karışıp onları kendilerine benzetmeye çalışıyorlar'** diye sorar kendi kendine.

Annesinin yaşamını anlatırken ataerkil topluma eleştirel bir bakış getirir. **'Annem için öncelik hep babamındı. Hayır... hayır burda kadın haklarından sözedecek değilim anlatmaya çalıştığım kadının binlerce yıldan bugüne getirdiği içgüdüsel davranışlarının sorumluluğunun hepsini erkeğe yüklemenin yanlışlığı. Annem Kayseri'de büyümüş. Erkeğin eleştirilmediği... sofraların onun için özenilerek hazırlandığı... temizliğin onun için yapıldığı... misafirin onu memnun etmek için ağırlandığı bir evde. Orda kadın erkeğin sevdiklerini sevmek... sevmediklerinden nefret etmek durumundadır. Çoğu kez kadın babadan kalma mirasını da alamaz. Kadın baba evinde ikinci sınıf insandır.'**

Anlatım sırasında çocukluğuna göndermeler yapan yazar kendince bilinmezlikleri çözmeye çalışır. **'Babamın öldüğünden hiç kimse... ne annem... ne de dedem sözetmedi. Ben kendimle ilgili ne öğrendiysem rastlantıyla öğrendim. Sekiz-on yaşlarındaydım. Kayseri'de köyde buğday ambarında dolaşırken köşeye atılmış bir sandık bulmuştum. O sandıkta annemle tanımadığım bir adamın fotoğrafları vardı. Annem beyaz gelinliği içinde ürkek.. yanında tanımadığım bir adam... babam. Orda nişan... düğün davetiyeleri... kutu içinde başka fotoğraflar... o tanımadığım adamın kucağında benim bebeklik fotoğrafım...'** Kendi öz babası olsa bile birlikte yaşanmamış yakınlık ancak böyle anlatılabilir. 'Tanımadığım bir adam' nitelemesi öz baba için.

Birbuçuk yaşlarındayken Erzincan'da bir trafik kazasında ölüyor babası tanımadığı bir adam! Annesi genç yaşta onyedi yaşlarında dul kalır. Bir süre dul yaşadıktan sonra annesi ikinci bir adamla evlenir. **İkinci babam beni çok seviyor. Köyde bana bebek... tahta beşik getiren bıyıklı bir adam anımsıyorum'** diyerek o günleri anımsar geçmişe baktığında.

Daha sonraki yıllarda tanıdık ve aile yakınlarının kendisinin yetim olduğunu sezinletmeleri ve acıyarak saçlarını okşamaları, çocuksu duygularını incitir. **'Babamın ölümünü bana apaçık anlatsalardı böylesine acı çekmezdim'** der anılarını kaleme alırken. **'Bir durumu gizleyerek yok sayma, yok sayarak bir sıkıntıdan bir olgudan kurtulma isteği, toplumumuzun genel karekteri. Oysa üzüntüden acı çekmekten kaçarak gerçekten kaçılamaz. Gerçek yaşamın içinde büyüyerek kendini gösterir... Tıpkı benim yaşamımın sessiz bir isyanı barındırması... patlamalar yol açması gibi. Bugün sistemin edebiyatçıları da İnsancıl'ı... İnsancıl yazar ve şairlerini görmemezlikten geliyor... İnsancıl'la tartışmaya girmekten kaçınıyorlar. Dayanamayıp kendilerince bir yanıt vermek istediklerinde bile açık açık söz etmeden yapıyorlar bunu. Oysa haklılık çoğunluğun onayıyla gerçeklik kazanmıyor.... Haklılık kimsenin susturamayacağı hakikattir. Beni sahte gerçeklikte yaşatan ailem hiç değilse doğru bildiği bir davranış modeli sergiliyordu. Sistemin edebiyatçıları yok sayma işlemini bilinçli bir seçimle yapıyorlar. Bu seçim demokratik bir ortamda gerçekleşebilecek tartışmaları önlüyor. Zaten**

onlar da tartışırken söyleyecek sözleri olmadığı için bizleri duymamayı yeğliyorlar... Bu onları rahatlatabilir ama... yanılıyorlar. İnsan görmesini de , almasını da bilir. Gerçeğe katlanmak zordur ama gerçeği kabullenmenin kimseye zararı olmaz.' diyerek o günlerden (çocukluğundan) bugünlere kendi algılamalarıyla kültür birikimiyle bir yargıya varıyor. Çağrışımlarını anıları ve yaşadıklarıyala zenginleştirerek.

'Çocuk aklımla sorularımın yanıtlarını bulamazdım. Bir okul dönüşü amca kızıyla eve doğru yürürken onunla konuştuklarımı anımsıyorum. Ben yazar olmak istiyorum dedim o bu çok zor dedi. Hayır dedim... zor değil... yalnızca ben bu ortam içinde her istediğimi yapamam' Öğrencilik yıllarında olması olanaksız görünen düşlerin gerçekleşmesi yine de o ortamların yakalanmasına bağlı. Bir insanın içindeki yaratıcı gücü, ortamını bulduğunda kendini ergeç gösterir. Berrin Taş'ın Cengiz Gündoğdu ile tanışması ve İnsancıl'la buluşması ozan ve yazar olarak içindeki yeteneklerin, dürtülerin yaratmaya dönülmesine sağalamada başlıca etkendir sanırım.

Berrin Taş nasıl bir ortam da yetişip geliştiğini yaşamını bu ortamın nasıl etkilediğini irdelemekten kaçınmaz. **'Ne istediğimi hiç bilemedim. Benim için birincil sorun başklarını üzmemek günlük yaşamın yolunda gitmesine katkıda bulunmaktı. Kalabalık bir aile içinde büyüdüm. Feodal değerlerin ağırlıklı olduğu.... evin erkeğine tavuk butu ayrıldığı bir evde.**' Çocuksu düşlerinde tavuk butunun babaya ayrılması büyük bir iz bırakmış belleğinde. Baba çocuklara öncelik verilmesini istese bile anne yine de evin geçimini sağlayan babaya yiyeceklerin en iyi tarafını ayırır. **'Annem için öncelik hep babamındı... hayır. Burda kadın haklarından söz edecek değilim. Anlatmaya çalıştığım kadının binlerce yıldan beri bugüne getirdiği içgüdüsel davranışlarının sorumluluğunn hepsini erkeğe yüklemenin yanlışlığı. Annem Kayseri'de büyümüş erkeğin eleştirilmediği... sofranın onun için özenilerek hazırlandığı bir evde... Orda kadın erkeğin sevdiklerini sevmek, sevmediklerinden nefret etmek durumundadır. Bütün bunlar kadına bilinçli olarak sunulmaz. Sadece öyledir'** Bana göre kölelikten kalma feodal dönemin sürdürdüğü ataerkil egmenliğinin binlerce yıl kadının beynine oyularak yer ettirilmiş bilinç altına yerleştirilmiş yaşam düzeni. Erkeğin ve kadının bilinç altına yerleştirlmiş bir yaşam düzeni. Buna karşı çıkmak zaman ister. Bilinçlenme ister, örgütlü çaba ister. Yine çocukluk yaşamına dönersek kendiliğinden kabullenilen dinsel ve feodal davranışların yaşam içerisinde ne denli etkli olduğunu görürüz. **'Her yaz Kayseri'ye gittiğimizde anneannem biz torunlarını camiye dua öğrenmeye gönderirdi. Namaz kılmamız için de teşvik ederdi. Namaz kılmayı... dua etmeyi orda öğrendim. İslam kültürüyle büyüdüğümü söyleyebilirim. Annem Kayseri'de başını örter... Adana'da açardı. Adana'dan Kayseri'ye doğru yola çıktığımızda otobüs Kayseri'ye yaklaşırken, annem başını örterdi. Kayseri'den Adanaya yaklaşırken de açardı'.** Çevre ve toplum koşullarına uymaya bundan güzel örnek olmaz doğrusu. Anne kendi düşünce yapısıyla davranışlarını düzenleme yerine çevreye uyum sağlamayı yeğliyor belki de.

Yaşamından kesitler verirken düşünce yapısını nasıl etkilediğini kişiliğinin oluşmasında olumlu olumsuz bıraktığı izleri değerlendiriyor eleştirel bir bakışla. **'Dikkatle çevremi... İnsanları... insanların birbirine karşı davranışlarını gözlüyor, eleştirilerimi içimde saklıyordum. O zamanlar benim de ayırdında olmadığım bir yanım yıkılmadan ayakta durmamı sağlıyordu.**' Kendindeki direnme gücünün yenilmezliğini zaman içinde anlıyor Berrin Taş.

Gençlik yıllarna geldiğinde daha değişik ortamlarla karşılaşan yazar, kendi ailesinden çok başkalarının yaşamlarını gözlüyor. **'Liseyi Adana Kız Lisesinde yatılı öğrenci olarak okudum. O yıl Ceyhan Lisesinde bir genç kız tuvalette çocuk düşürdü. Ceyhan bu haberle çalkalandı. Babam bu olay üzerine bizi Ceyhan'da okutmak istemedi. Adana Kız Lisesi'nde güzel arkadaşlarım oldu. O zamanlar Türkiye'de kot yeni giyilmeye başlanıyordu. (...) Berrin abla kotun çok güzel dediğinde kendimi çok kötü hissettim.**' diyerek kendisine imrenen arkadaşına karşı suçluluk duyar.

'Yaşamımı gözden geçirirken... geçmişimi irdelerken uzun bir süre kendime yabancılaşarak yaşadığını anlıyorum. Özellikle evliliğe karar vermemle başlayan süreç... Kocamın faşizan tutumuyla giderek koyulaşan yanlızlığım... anlaşamadığım bir adamla dokuz yıl yaşamak durumunda kalmanın çaresizliği yabancılaşmayı büyüttü.'

Genç kızlık çağıyla birlikte gündeme gelen evlilik severek, anlaşarak evlenme yerine görücü yöntemiyle yuva kurmak uyumsuzluğun başlangıcı oluyor, mutsuzluğun da. Bir kocanın istenmeyen uyumsuz davranışlarını 'faşizan' olarak nitelemek ne derece doğru olur bilemiyorum. Anlatılanlardan çıkan sonuç bana göre yazar kocasını sevemese de kocası onu seviyor. Ama kendi yetişme koşulları içerisinde oluşu kişiliğiyle ataerkil ön koşullanmalarıyla. Burada her ikisinin de aşkı, sevgisi, zevkleri birbirleriyle örtüşmüyor. Kişilikler, dünyadan bekledikleri, aile anlayışları, birbiriyle çakışmıyor. Yine şunu söyleyebilirim: Çevremde öyle uyumsuz ve geçimsiz eşler gördüm ki onların yanında ikisinin yaşadıkları olumsuzluklar çok düzeyli kalır. Yahut yaşadıklarını yeterince açımlayamamış. Yine de şu sonucu çıkarabiliriz: Bir arayış içerisinde olan yazar kişiliğinin oluşmasında sevmediği, evlendikten sonra da sevemediği, bir eşle yaşamı sürdürmenin bir engel olduğu gerçeğini kavramış. Uysal bir kişiliği bile direnişe geçirerek ayrılmayla bu olguyu noktalamış. Ailesine evine bağlı olsa bile, eve kapanarak kadın kişiliğini bir ev kadını ortamında sürdürmesi olanaksız. Özgür kişliği ancak kendini bulurken eve kapanmak olası değil. Eş seçmede, evliliklerde 'görücü' yöntemi günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. **'Evlenme yaşı gelince kızlara görücüler gider... Anneler kızlarına kaç görücü geldiğiyle övünürler... zamanında evlenemeyenler evde kalmış olmakla kendilerini eksik hissederler. Atların dişlerine bakıldığına gibi görücü giden aile kızın her yanını inceler.**' Değişik yörelere göre görücü incelemeleri onur kırıcı ayrıntılara da sapar. Kendisi de görücü yöntemiyle evlendiği için günümüzde bunu en iyi yargılayarak eleştirenlerden biri oluyor. **'Annem ayırdında olmadan katlanmayı... sessizliği... sorun çıkarmamayı bir davranış modeli olarak çocuklarına öğretti. Bugün böyle bir durumu yaşamak zorunda kalsam hiç üzülmeden arkamı döner giderim. Hiç kimse beni köhnemiş yagılarını gerçekleştirme alanı olarak kullanamaz... Kendi kurallarıyla yaşamaya zorlayamaz.**' diyerek karşı çıkışını dile getiriyor.

Genç kızlığında görücü yöntemiyle evlenmesini bugün belli bir bakış açısıyla değerlendirebiliyor. O günlerdeki eksikliğini dile geitrerek '**Ben de aslında benim sorunum olmayan ama önüme halledilmesi gereken bir sorun olarak konan evlenip evlenmeme ikilemini çözümleyemeyince yaşama direnmek yerine sürüklenmeyi seçtim. Sanki benim ya-**

şamım önemli değildi... Önemli olan bu evlilik kararını verip vermemekti. Sonunda evlenmeye evet deyip, sorunlardan kurtulduğumu zannettim.'

Ondokuz yaşında ağır bir bağırsak hastalığı geçirir. Bu hastalık nişanlılık dönemine raslar. Nişanlısının aşırı ilgisinde sıkılır. **Hastalık ve nişanlılık döneminde 'nasılsa sevdiğim biri yok, hiç değilse beni sevdiğini söyleyen biriyle evlenebilirim diye düşünmeye başlıyorum. Onun davranıları beni sıksa da ilgisi biraz hoşuma gidiyor gibi. O hiç değilse bana nazik davranıyor. Yani kaçırılmayacak bir kısmet gibi görünüyor.'** Evliliğindeki eksiklikleri yalnız bir ortamda hangi koşullarda evliliğe karar verdiğini açıklıyor. Ayrılıkla biten birleşme başlangıçları.... Kişiliğin henüz oluşmadığı yaş ve ortamda karşısındakini yetişme ve kültür ortamını, zevklerini, ilgilerini tanımadan oluşan birleşmelerin acı sonu ayrılma. Ayrılıkla birllikte ortaya çıkan sorunlar, ortadan bir veya iki çocuk. Annne ve baba arasında kalan çocuklar. Bunalımlı toplumların bireyleri evlilikleri aşkları kin ve nefretleri genellikle hepimizi sarmalıyor. Daha evlenmeden kavga başlıyor. Bir gecikmenin neden olduğu kavga... Doktora kızlık zarını kontrol ettirmeye mi gidilmiş kuşkusu. Demek ki kocası olacak nişanlının daha evlenmeden kafasında kuşku sorusu. Evliliğe böyle bakan bir ataerkil toplumda, evliliğe bakışı eleştirerek değerlenidirir. **'Çoğunlukla evlilik süresince kimliklerini geliştirme olanağı bulamazlar. Aksine birbirlerini engeleyen, evliliği yaşamın merkezi durumuna getiren, aile kurumun durdurucu yapısının etkisi altında bir ömrü geçirirler. Türkiye'de aile kurumu çökmüştür... Eşler birbirine bağlı değil... bağımlıdır. Bu bağımlılık sözle anlatımını bulmasada içselleşmiş biçimde davranışlarmızda varlık bulur.'** diyor. Türkiye'de aile kurumu çökmüştür yargısını, biraz yadırgayarak yineliyorum. Bu tümce biraz düz mantık içeriyor. Toplumsal kurumların altüst olduğu günümüzde ailede irdelenerek eleştiriye tutulmalı ona göre bir değerlendirme yapılmalıdır. Toplumsal çalkantıların yoğunlaştığı çağımızda aile yine de ayakta kalan kurumlardan biridir. Gelecekte aile nasıl bir parçalanma gösterecek araştırmaya değer bir konu. **'Geceyarısı... evlendikten tam iki yıl üç ay sonra bir kızım dünyaya geliyor. Kızımı yanıma geitrdiklerinde tuhaf bir duyguya kapılıyorum. Ne hissettiğimi tam anlayamıyorum. Yaşamımı yönlendirmek başkalarının ellrinde... Bu ben miyim?.. Bu kimin yaşamı... Neden. Bebek ciyak ciyak bağırıyor. Emzirmek için göğsümü açyorum. Öfkeli bir bebek bu... Tenim ağzına değer değmez meme başını yakalıyor. Çok acıkmış söylene söylene emiyor. Bir süre kızımla avunuyorum.'** Bir canlıyı dünyaya getirme anne olma duygusunu en açık bir anlatımla dile getiriyor. İlerde kızıyla avunmak yetmeyecek kendine ve de öyle oluyor. Şiir ve yazı üretimiyle birlikte İnsancıl'ın oluşmasında baş etkenlerden biri oluyor.

Yazarımız eşinden kendisini ayrılma noktasına getiren olayları ve duygularını açık bir biçimde dile geitiriyor. **'Değişmek istiyorum... Kendimi eziyetlere katlanan sonra da bütün ömrünü katlandıklarını anlatarak geçiren kadınlardan biriymişim gibi görmek istemiyorum. Televizyon izlerken... ya da insanlarla bir aradayken başarılı... ne yaptığını bilen kadınları gördükçe onlara özeniyorum. Ne güzel diyorum... Bir işleri var... ve bir şeyler başarıyorlar. En çok hoşuma giden kitaplar mücadele ederek başarılı olan insanların kitapları... Ben de yaşamımı değiştirebileceğimi düşünüyorum. Kitaplarıma... şiirlerime sımsıkı sarılıyorum. İstediğim gibi okuyup yazabilmek için yalnız olmam gerektiğini anlıyorum. Sevgisiz... Baskılarla beni boğan bu adamdan kurtulmam gerekiyor... Beynimde engeller yaratan... şiirlerimle dalga geçen bu adam gelişimime de engel oluyor. Kendime olan inancımı zedeliyor. Oysa ben baskıları aşabilmek ve düşündüklerimi yaşama geçirebilmek için aptalca şeylerle mücadele etmek kalmak durumunda kalmak istemiyorum.'** Ayrılmanın kişiliğin oluşup gelişmesinin başlangıcı olabileceğinin bilincinde. Yerinde bir kararla özgürlüğüne kavuşuyor. **'Geriye doğru gidip yaşadıklarımı gözden geçirdiğimde yaşamımın temel mücadelesinin içselleştirmeyle ilintili olduğunu görüyorum. Değişmeye karar verdikten... değişme sürecine girdikten sonra kendimce çeşitli aşamalardan geçtim'** diyerek geçirdiği yaşam mücadelesini ve kişiliğini oluşturmaktaki kararlılığını izlemek olası satır aralarında.

Bir alıntısında **'istiyorum ki bugünlerde şu aptal adamla aynı çatı atında olmayayım' diyerek** sevmediği biriyle yaşamı paylaşarak sürdürmenin olanaksızlığını dışa vuruyor. Biraz da tepkisel dışavuru. Yaşadıklarının tepkisel dışa vurulması. Bu nitelemeyi hak edip hak etmediği anlatılanlardan pek anlaşılmıyor. Duygusal bir tepki de olabilir bu. Kültür ve kişilik ayrılığı davranışların yorumlanması kendisine aptalca da gelebilir.

'Toplumumuzda kişiliksiz insanlar yetiştirilir... Üstelik her alanda kendini ortaya koymadan sorun çıkarmadan çoğunluğun doğru belledigine uyum gösterenler alkışlanır.... onore edilir. Ben boşanmak istiyorum diye uygunsuz bir davranış yapmıştım. Kocam hiçbir zaman boşanma isteğimin kendinden kaynaklığını düşünmedi... Hep kendi dışındaki bir takım nedenlerden boşanmak istediğimi zanetti'. Bu da kültür ve kişilik ayrımının yaşam ve yetişme ortamının bireyleri nasıl etkilediğinin en açık kanıtıdır. **'Yıllarca onunla arkadaş olmak istememe aldırmadı... İnatçı dediğim dedik bir tutumu sürdürdü. Defalarca ayrılmak istedim... ailem bana engel oldu. Ben de etki altında kaldım.'** Ayrılmanın boşandıktan sonra kişiliğinin oluşmasının ne denli zor olduğunu ve zaman aldığını gösteriyor anlatılanlar. Kişiliklerin oluşması, çevre, yetişme koşulları ve bireyin isteme olgusuyla orantılıdır.

'Benim mücadelem bir anlamda aydınlanma mücadelesidir... Aman sakın yanlış anlamayın aydınlandım oldu bitti vs. demiyorum. Yüksel'in arkadaşlığıyla birlikte yeniden kitap okumaya dönmüştüm. Okumak süreklilik kazandığında moralimin düzeldiğini gördüm. Ayakta durabilmemi... iç dünyamın aydınlığında yaşayabilmemi kitaplara borçluyum. Benim İnsancıl'da yer almam tamamıyla sezgilerime ve sağduyuma dayanarak güzellikleri Cengiz Gündoğdu ile birlikte yaratabileceğimize güvenmemden kaynaklandı. Ben yaşamak istiyordum. Kendi yaşam tecrübemi oluşturmak... kimin ne dediğine aldırmadan denemek, yanılmak öğrenmek istiyordum. Birdenbire karar vermem bir arayışın sonucudur. İnsancıl beşinci yılını doldurdu. Ben hiç pişman olmadım. Dünya öylesine kolay kavranabilecek denli net değil... Karmaşık görüntüyü açımlayabilmek için birikim... pratik ve insan gerekiyor. Ben yolcuyum... henüz emekliyorum'. diyerek bitiriyor anlatılarını.

Şiirin yanında düz yazıda da başarılı olduğu ortaya çıkan Berrin Taş'ın İnsancıl'la birlikte gelişip olgunlaşacak olan kişiliğinin anlatılarını önümüzdeki yıllarda görmek biz okurların hakkı ve umududur diyorum.

(*) Işığa Doğrulum/Berrin TAŞ/İnsancıl Yayınları/Mart 1996

İstanbul Kimin Kanatlarının Altında ve Bir Kez Daha Anti-Hedonizm

İbrahim DEMİRCAN

Geçtiğimiz Nisan ayı içinde bir Türk filmi, her ne tesadüfse bu kez, Hollywood filmlerinin ezici tekelini kırarak, sinemalarda gösterilmeye başlandı: **İstanbul Kanatlarımın Altında**. Filmin künyesini, zaten medyada büyük bir hamaratlıkla allandırılıp pullandırılıp anlatıldığı için, yinelemiyorum. Sadece, CHP'li Kültür Bakanlığı'nın katkılarıyla çekildiğini belirtmekle yetiniyorum. Yazının sonlarında okur, bunun "hikmetini" anlayabilecek.

Medyatik (ikinci ya da burjuva) ortaçağda, bir sanat ürününe (daha doğrusu metaya) ne kadar dikkat etmemizi gerektiren güzel bir ölçüt oluştu: Medyada, hemen bir tanıtım kampanyası başlatılıp da söz konusu ürün şişirildikçe şişiriliyorsa, böylesi bir "ürün"e daha dikkatli, daha eleştirel yaklaşmak gerekiyor. Genellikle Hollywood filmleri için yürütülen bu kampanyalar, bu kez, "Birleşik Medya Cumhuriyeti"nce, bir Türk filmi için yürütüldü. Önce filmin bir bölümünde, pornotik bir bölümünde kullanılan bir ezgiye sözler yazdırıldı ve şarkıcı Gülay' a okutuldu. Filmin bazı sahneleri eşliğinda klip olarak televizyonlarda gösterilmeye başlandı.

Sözkonusu klibi, televizyonda ilk kez gördüğümde, çekilen filmlerden haberim olmadığı için, yaptığım ilk yorum şöyle olmuştu: Şimdi de Türk-İslâm (hatta Osmanlıcılık) motiflerini estetize ediyorlar. Artık klip çekimini, masum birer sanat çalışması olarak değerlendirmek tamamiyle safdillik olur. Özellikle son klipler, burjuvazinin nelere sarıldığını görmenin en kolay ulaşılacak aracı oldu. Yerebatan Sarayı'nın sıkça kullanıldığı ve "şeytanlı, melekli; cennetli, cehennemli" temaların işlendiği, sık sık Ortaçağ (ama Avrupa Ortaçağı) kostümlerinin kelalâka bizim "kültürümüze" yamandığı ya da her nedense sarıkırmızı ve yeşil tonların sıkça kullanıldığı bir sirk sahnesinde büyük bir yıldızın üstüne basarak "Biz burdayız, gitmeyiz... karşımızda olanı 'güm' yaparız... " ve "Çek git!.. " sloganlarının kullanıldığı kliplerle burjuvazinin niyeti iyice anlaşılıyor. Bu son klip ise, yine Ortaçağ övgüsüyle, ama bu kez Osmanlı Ortaçağı övgüsüyle donatılmıştı. Filmi seyrettiğimde ise, ilk bakışta gözden kaçacak bir çok ayrıntılı ileti daha algıladım. Bakalım, seyreden okurlar da benzer iletileri algıladı mı?

Modernizmin Postmodern Övgüsü

Bu ülkede, kapitalizm nasıl feodalizme rağmen değil de, feodalizmle birlikte türetildiyse; postmodernizm de modernizmin yadsınmasından çok, onun başka biçimlerle yeniden yeniden yaşatılması işleviyle türetiliyor. Postmodern olarak adlandırılan bu dönem, kapitalizmin ortaçağından başka bir şey değildir. Avrupalı postmodernistler kapitalizmin gizli övgüsünü ciddi bir modernizm eleştirisiyle yaparken bizimki gibi "ithal ikameci" (Özalizm, bunu tasfiye etse de kültürel açıdan hâlâ öyle..) bir ülkede feodalizm, postmodern bir biçimde kullanılıp modernizm (Türkiye kapitalizminin ilk dönemi, Kemalizm) , nostaljik bir şekilde övülüyor, "**İstanbul Kanatlarımın Altında**" filmi de bunun en yakın, en somut örneği.

Aslında burjuvazi, kaçınılmaz olarak yarattığı bu ortaçağda, dünya çapında, ister istemez birinci ortaçağın değerlerini (post) modernize ederek kullanıyor; yani bir üst-feodalizme sığınıyor. Şişirilen bir Wlalt Disney yapımı olan, basit bir Hamlet uyarlamasından ibaret **Aslan Kral** adlı filmde de bunun örneğini görmüştük. Bu film, güncelliğini yitirmiş olsa da, geçtiğimiz yıl, özellikle de çocuklara tehlikeli iletiler göndermişti. Hedonizm (zevkçilik), modern aile ve ulusçuluk ideolojisinin usta bir biçimde yedirildiği filmde en önemli noktalardan birisi Aslan Kral'ın yavrusu doğduğunda, tüm uyrukları bunu kutlamak için ülkenin her bir yanından "Gurur Kayası"na (sahi, gurur, hangi dönemin değeriydi?) gidiyorlardı. Herkes de, o zamanlar bu sahneyi gülümseyerek seyretmişti. Sanırım hiç kimse, bir zebranın ya da zürefanın, yani aslanların acımasızca parçalayıp iştahla yedikleri bu hayvanların niye kendi ölümcülerinin bir sayı daha artmasını kutladıklarını merak etmemişti! Niye merak edilsin ki? Birilerinin torunu doğduğunda ulusça bayram yapmamış mıydık? Güncelliği geçen bu filmin eleştirisi, artık ancak bir kitap konusu olabilir. Bununla birlikte yukarda saydığımız iletilerin feodal dekorlar içinde masalsı olarak sunulması, burjuvazinin dünya çapında da feodalizm ihtiyaç duyduğunun bir göstergesi olmàsı açısından değinmek gerekiyordu. Yerel burjuvazi ise, ancak **İstanbul Kanatlarımın Altında**'yı yapabilirdi. Bu filmle bizdeki burjuvalar, hangi burjuva (modern) değerleri feodal dekorlar içinde masalsı bir biçimde sunmuştu?

Bir Filmin Başarı (Yani Satış) Şansını Arttıran Koşullar Üstüne

- Hey çocuklar! Öyle bir film yapalım ki, Hollywood filmleriyle boy ölçüşelim...

- Evet evet: Hiç değilse o tarz birşeyler yapalım da, sinemalarda rahatça vizyona sokabilelim..

- Çok doğru... Aksi takdirde diğer Türk filmlerinin akîbetine uğrarız. Şerif Gören'in 'Amerikalı'sı dışında, hangi Türk filmini oynattılar ki? O da, zaten Amerikan

filmlerinin kopyesi, toplama bir film olmasa vizyona sokulur muydu sanıyordunuz?..

- Çok, ama çok haklısın... Biz de, Şerif Gören'inki gibi birşey yapalım!..

- Yapalım, yapmasına de, para ister. Kim finanse edecek?..

- Kültür Bakanlığına gideriz...

- Kültür Bakanlığı her önüne gelene yardım eder mi?

- Biz her önüne gelen olmayacağız. Bu film, hem İstanbul'u tanıtacak, hem Türk kültürünü... O yüzden tarihimizden ilginç bir konu ayarlayacağız. Meselâ...

- Meselâ Hezarfen Ahmet Çelebi!.. Aynı dönem yaşadıkları için Dördüncü Murat'la da süslemiş oluruz...

- Harika bir fikir!.. Fakat... Fakat Bakan CHP'li... Osmanlıcılık reklamı yaptığımızı düşünüp projeyi reddederse...

- Kolayı var... Filmi Atatürkçü bir anlayışla çekeriz...

- O nasıl olacak?

- Becerikli senaristlerimiz vardır. Hem "Güneş-Dil Teorisi"nden yararlanırız, hem de çeşitli kesimlere de cazip gelsin diye Mehter Marşı'nı, Mevlâna'yı filan kullanırız... "

Böylesi birçok konuşmanın filmin öncesinde gerçekleştirildiğini tahmin edebiliriz.

Bir filmin çok satması için en önemli koşul, irili ufaklı rollerde birçok popüler yüzü oynatmaktır. Filmde bu koşullar yerine getirilmiş: Medyanın zorla starlaştırdığı (ve çoğu medya memuru olan) kişiler toplanmış; Savaş Ay, Okan Bayülgen (Gece Kuşu), sistemin üstüne titrediği Haluk Bilginer, Zuhal Olcay... Süpermen filminde Süpermen'in babası rolünü birkaç dakika oynayıp milyarlar götüren Marlon Brando gibi, bir iki sahnede oynayan Zuhal Olcay, kaç milyar götürdü acaba? Sadece ünlü olan yüzünü satmak için...

İkinci koşul, erotik sahneler katıp filmin monotonluğunu kırmak bu arada basında bu tip sahneleri sergileyip müşteri kazanmak. Bunu da başardılar: Hafta Sonu gibi bir dedikodu gazetesi hemen devreye sokuldu. Her zaman yapıldığı gibi "Rezalet!" manşetiyle, eleştirir gibi yapılıp filmin reklamı yapıldı. Fakat bizimkilerin huyu kurusun... herşeyde olduğu gibi burada da abarttılar ve erotik sahne yerine, yetmişli yılların seks filmlerini aratmayacak denli pornotik sahneler çektiler. Yetmişli yıllardan farkını sorarsanız, bu filmdeki pornonun sanatsal olduğu yanıtını hemen yapıştıreverecekleri kesindir.

Üçüncü koşul. Madem Amerikan filmleri çok satıyor, o filmlerde ne yapıyorlarsa biz de kaba saba taklit edelim... " anlayışını uygulamaktır. Bunu da becerdiler: Filmin kurgusuna mistik bir yan yerleştirdiler. Hezarfen'le Leonardo da Vinci arasında bağlantı kurdular! Hezarfen, sanki Leonardo'nun planör çizimlerini ele geçirmiş de ordan yola çıkmış gibi... Tıpkı Amerikan filmlerindeki gibi, tesadüfî bir olayla Leonardo'nun şifreli yazılarını İtalyan köleye çözdürdüler: İtalyan köle, kahve servisi yaparken tepsiyi deviriverdi ve tepsiye yansıyan kağıtlardan şifreyi çözüverdi! Leonardo o yaratıcılığıyla, bula bula yazıları ters yazmak şifresini kullanmıştı ve kimsenin aylarca çözemediği bu zor (!) şifre, bir sakarlık sayesinde ilahî bir tesadüfle çözülüverdi ve ardından herşey çorap söküğü gibi geldi; Hezarfen Leonardo'nun yaptığı gibi bir kanat yapıverdi.

Dördüncü koşul, filmin konusuyla fazla ilgili olmayan bir olayı, yan ve süsleyici öge olarak filme yerleştirmekti. Bunu da, güya yerine getirdiler: Hezarfen'le İtalyan köleyi seviştirirken, bir yandan da bir doğum sahnesi (doğum sahnesi hep satar ya...) sokuşturdular. Fakat, bu doğum sahnesi hangi bağlantıyla sokulmuştu, belli bile değildi! Filmi seyrederken herhalde, bir "kültür" hizmeti (!) olsun diye, "Osmanlılar doğumu böyle yapardı..."yı sergilemek için böyle kelalâka bir sahne yerleştirdiler, diye düşündüm... Ya da bir montaj hatası sözkonusu olmalıydı. Filmi seyrettikten sonra, araştırdım ki, bu doğum Dördüncü Murat'ın kızının doğumunu anlatıyormuş. Evliya Çelebi'ye göre Lagari Hasan Çelebi (Okan Bayülgen) , bunu kutlamak için yaptığı dev bir havai fişekle göğe uçmuş! Filmde ise böyle bir bağlantı dahi yoktu. Sadece, doğum gecesi askerler Hezarfen'in evini basıp, Hezarfen'in vaktinden önce uçmasını kışkırtmış oluyorlardı.

Beşinci koşul, dönemin yükselen değerlerini iyice saptayıp bu değerleri filmde estetize etmek (güzellemek)ti. Bu filmle en çok bunu becerdiler. Bunları saymak için ayrı bir başlık gerekiyor.

Filmin Güzellediği Değerler ve Dikte Edilenler

İstanbul Kanatlarımın Altında, kelimenin tam anlamıyla hem camiye hem de kiliseye mum veren bir film. MHP'liler ve benzerleri hoşnut kılınsın ve biraz da "turistik" olsun diye Mehter Marşı, ballandırıla ballandırıla sergilendi; "Allah.. Allah... Eyvallah... "vari sözlerle, ilgisiz bir şekilde dakikalarca Mehter Marşı seyrettirilerek seyirci bunaltıldı Üç hilalli bayraklar da cabasıydı...

Bir başka sahnede Hezarfen'in namaz kılması, yine dakikalarca "estetik" bir biçimde seyrettirildi. Ayrıca, Hezarfen'e mevlevîler gibi sema yaptırıldı. Bu da, dakikalarca ve değişik perspektiflerden, estetize edilerek sunuldu. Hatta öyle ki, Hezarfen'e uçma fikrinin semazen dönmesiyle bahşedildiği gibi bir hava da yaratıldı. Sanırım, buradaki amaç, film boyunca şeyhülislâmla dalga geçmelerini bu sayede affettirerek RP'li ve benzeri seyircilerin de ağzına bir parmak bal çalmaktı. CHP'li Kültür Bakanı, nasıl olsa bu sahneleri turistik bularak kabul ederdi!..

Filmin usta görüntü yönetmeni, uzaktan İstanbul görüntütülerinin hareketsiz tablolar olduğunu gizleyemedi ama, dönemin istanbul'unu, güllük gülistanlık, cennet misali bir yer olarak göstermeyi becerdi. Üstelik, Dördüncü Murat'ın yaptığı kıyımlara rağmen...

Pekiyi, Osmanlı dekorlarıyla Atatürkçülük yapmayı nasıl becerdiler?

Birinci olarak, Şeyhülislâm'la film boyunca dalga geçilip nerdeyse tüm kötülüklerin kaynağı olarak gösterilerek laik bir film olduğu vurgulandı. Hatta filmin son karelerinde şeyhülislâm gibilerin günümüzde de varolduğu vurgulanarak filmin Atatürkçü finaline ulaşıldı.

İkinci olarak saltanatın kötülüğü teşhir edildi. Ama nasıl?..

Saltanat, insanların içki içmesini engellediği ve 17. yüzyılda bir Türk'ün yakaladığı "uçma teknolojisini" başlatma" fırsatı (buna modernizmi yakalama fırsatı da diyebilirsiniz) nı yokettiği için kötü olarak gösterildi. Bu, tipik bir buryuvanın yapabileceği feodalizm eleştirisidir. Saltanat, herkesin bilmesi gerektiği gibi, sömürünün feodal dönemdeki kurumsal görüntüsüdür. Bu, kapitalizmi övmek için feodalizmi eleştirme kaygısı taşıyan bir filmin harcı olabilir mi? Gerçi bu bölümde, saltanat eleştirilirken bile, kaynak olarak yine din yobazlığı gösterildi: Dördüncü Murat'ın Hezarfen'i engellemeye çalışmasının kaynağa yine şeyhülislâmdı.

Filmci bunu amaçlasa da, bütünlüğü içinde, din eleştirisi kendi içinde çelişiyordu: Şeyhülislâmın ilk fetvasına (Hezerfen'le Lagari'nin ölü kesti diye öldürülmeleri fetvası) rağmen, Dördüncü Murat, bu ikisini effetmiştir. Keza, şeyhülislâmın, Hezarfen'i engellemek için bulduğu gerekçe de asıl olanın saltanat olduğunu vurguluyordu, Çünkü, Dördüncü Murat, ancak, Hezarfen'in uçmasıyla kendi egemenliğinin sarsılacağı korkusuyla uçma işine engel olmaya kalkmıştı. Filmci istemese de şu iletiyi de vermişti: Şeyhülislâmlık, saltanatın teorik gücünü veren bir kurumdu ve ancak saltanata yaradığı sürece kullanılırdı. Dolayısıyla verilecek fetvalar, mutlaka saltanat güvenliğiyle ilintilendiririlmeliydi. Buna iletiden çok, **yalanın altından sıyrılan gerçeklik** demek daha doğru olur.

Bir başka ileti ise, yine son sahnelerde vardı: Dördüncü Murat, halka alkolü yasaklamıştı ama kendisi sirozdan ölmüştü! Bu önermeye bir önerme de biz ekleyelim: Mustafa Kemal, halka içkiyi yasaklamamıştı ama o da sirozdan ölmüştü! Yani "modern yönetim tutarlıdır". İnsanlara içkiyi yasaklamaz; tersine özendirir. Alkol, belki eskilerden beri kullanılıyordu ama, burjuvazi hedonist felsefeye dayanarak onu modernize edip, bir burjuva alışkanlığı haline getirmeyi başarmıştı.

Pekiyi, "Güneş-Dil Teorisi", filmde nasıl kullanılmıştı? Yine, çarpıcı iletilerin verildiği final sahnesinde... Bilindiği üzere, bu teori, tüm dünya dillerinin Türkçe'den türetildiğini ileri sürer. Cumhuriyetin ilk yıllarında milliyetçiliğin güçlendirilmesi için, halkı ulusal komplekslerden kurtaracak yeni veriler gerekiyordu. Bu amaçla insanlar seferber edildi, yurt dışından araştırmacılar getirildi. Tarihimizde, modern (ist) buluşların babası sayılacak bir Türk dahi yok muydu? Dolayısıyla, bir dil teorisi (daha doğrusu ideolojisi) bütünsel bir milliyetçilik ideolojisine dönüştürülmüştü. İşte bu ideoloji, filmin final sahnelerin de net bir şekilde yansıtıldı: Hezarfen, tarihte ilk uçan insan olarak gösterildi. Üstelik, Evliya Çelebi gibi bir palavracının söylediklerine dayanılarak bu yapıldı.

Osmanlı tarihçiliği diye bir, şey olmadığı için, filmin Evliya Çelebi'nin "Erzurum'da damdan dama atlayan bir kedinin soğuktan donduğu" gibi bir çok palavra yer aldığı "Seyahatname" adlı yapıtına tarihsel kaynak diye dayanması, bu filmi tamamiyle masala dönüştürmüş. Ama, filmcinin umurunda mı? Tersine, palavra tarihle seyirci, manipüle edilirse filmci için çok daha iyi... Böylece Hezarfen gibi bir Türk, havacılığın; Legari Hasan Çelebi gibi bir başka Türk'ün de; uzay çalışmalarının babası olabileceği yanılgısı, daha kolay yaşattırılmış olacaktı seyirciye. Öyle ya, Hezarfen Cezayir'e sürülmüştü, Lagari ise Ukrayna'ya... E, uzay çalışmaları da ilk Ukrayna'da başlatıldığına göre mutlaka bizim roketçi Lagari Hasan Çelebi'nin bu işte bir parmağı vardı.

Tarih, gerçekten de Evliya Çelebi'nin anlattığı gibi olsaydı, oldukça eğlendirici olurdu: Ama gelin görün ki, Evliya Çelebi "dilin kemiği yok... " deyip atmış! "Seyahatname'sinden şu iki alıntı, Evliya Çelebi tarihçiliği hakkında okura yeterli bilgi verecektir: Evliyamız, kitabında "Marifet Sahibi Üstadlar" başlıklı Hezarfen'i, Lagari'yi de anlattığı bölümde, bakın nasıl anlatmış: "Bu Nasır Habib-i Mağribi'yi nasıl anlatmış: "Bu Nasır Habib bir taşın yanına varıp 6 elif, 3 mim, 3 sin, 1 kuş çelengi resmi yaptı. Kendisi bir tarafa gidince hemen taş da arkası sıra araba tekerleği gibi harekete başladı. (... Hatta taşın önüne elimi tuttum, parçalanacaktı. O taş nice zaman Ok Meydanı'nda kaldı. (s. 119) " Filmcinin bu pek güvendiği tarihçimiz (!, Fatih Sultan Mehmed'in oğlu II. Bayazıd'ın yaşadığını iddia ettiği olayı da şöyle aktarmış: "Bir gün canı paça istedi. Nefsi kendisini fazlasıyla zorladı. Kendisi ise büyük gayret gösterip paça yemedi. Nihayet bir sahan sirkeli ve sarmısaklı paça getirtip nefsine hitaben: "Ey nefis! İşte Muratın üzere paça geldi. İstersen çık, ye" diyince ağzından hemen gelinciğe benzer iki gözü kör bir mahluk çıkıp sahanın kenarına geçerek kudurmuş bir köpek gibi paça suyunu içmeye başladı. Doyduktan sonra Bayazıd-ı Veli'in hırkasına koşarak ağzından içeri girmek isteyince eli ile çarpıp yere düşürdü yaratık yerde tortop yatarken "şunu vurun" diye çağırdı. Hademeler yetişip canavarı öldürdüler. O vaktin Şeyhülislamı: "Kamil insan bu nefiş ile yücelik ve şeref sahibidir. Nefis, insan vücudunun bir parçasıdır, kefenleyerek gömmek gerekir" dedi." Evliya Çelebi'nin "Seyahatname'si, böylesi palavralarla dolu. Hezarfen uçması da, bunlardan biri. Ama film, Evliya Çelebi'yi aklamak için, "havada donan kedi" palavrasını onun bir esprisi gibi gösterdi. Böylece Evliya palavracı değil, esprici biri oluverdi! Ayrıca, biraz daha inandırıcı olsun diye, kartal kanatları takıldığını söyleyen Evliya Çelebi'ye rağmen Hezarfen, planör kanatlarla uçturuldu (Leanardo ayrıntısını Evliya hazretleri kaçırmışsa da, filmimiz kaçırmamıştı!). Filmci, herhalde, sağlığında Aziz Nesin'in "Hezarfen'in uçuşu palavradır. Kuş kanadıyla buna olarak yoktur!" itirazlarından dilin de tüy kalmadığını da biliyor olmalıydı. Bunu uyarı olarak kabul etmiş ve gerçekçi bir yalan söylemek için Evliya'nın sözünü ettiği kartal kanatlarından vazgeçmişti. Final sahnelerinde Evliya Çelebi için yapılan espri, kanımca en doğru iletiydi. Evliya Çelebi için, Türk tarihin'in ilk araştırmacı gazetecisi nitelendirmesi yapılırken doğru söylenmişti. Medya imparatorluğu'nun "araştırmacı gazetecileri"ne baktığımızda onların, gerçekten de Evliya Çelebi'yi pîr saydıkları belli!

Zaten, filmin bitiriş sahnesi de tipik bir Amerikan sinema yöntemiydi. Amerikan filmlerinde sıkça kullanılan bu tarzda, filmin kahramanlarının gelecekte başlarına gelen de anlatılarak gerçeklik etkisi arttırılır ve seyirci biraz daha katharsize ettirilir (arındırılır.) . Gelgelim, aynı Amerikan filmlerinin başında da aynı amaçla "bu film, gerçek bir olaydan alınmıştır" ibaresini, bu filmde bizim Hollywood stajyerleri kullanmamışlar (on üzerinden dokuz!). Bir daha böylesi bir film çekerlerse, şöyle bir ibare kullanmalarını rahatlıkla önerebilirim: **Bu film, gerçek bir yalandan alınmıştır**!

... Ve Hedonizm

Filmin güzellediği en önemli felsefe hedonizm, yani zevkçilikti. Filmin bu yönünü, seyrettiğim hafta İnsancıl Ankara Temsilciliği'nde yaptığım aynı konudaki güneşlemeyle birlikte ele almak istiyorum.

Film, hedonizm övgü ve güzellemesini "Dördüncü Murat Öcüsü"nü kullanarak başarıyla yapmış. Dördüncü Murat, döneminde çoğalan yeniçeri isyanları karşısında otoritesini yeniden kurmak amacıyla, kanlı bir halk kıyımına girişmişti. Bunun teorik kılıfını da alkol ve nargile alışkanlığını mahkum ederek uydurmuştu. Bu çerçevede IV. Murat zulmü, hiçbir haklı gerekçeye dayandırılamaz. Kaldı ki, kendi alkol severliği konusunda önemli kuşkular hâlâ sürüyorken... Bununla birlikte IV. Murat zulmünü eleştirmek, hedonist olmakla eş anlamlı değildir. Gelgelelim filmde, IV. Murat, bir hedonistin ağzından (Savaş Ay'ın oynadığı rolde) Hayyam'ın bir şiiriyle eleştiriliyor ve bu arada yaşamın anlamının zevk almakta olduğu vurgulanıyordu: "Savaş Ay, filmde IV. Murat'ın astığı insanları

göstererek "şarap içmezsek, şu üç günlük dünyada şu zevkleri tatmadan gidersek, şu asılmışlardan farkımız olur mu?.." gibisinden bir lafla insanların zevk için yaşadığını, yaşaması gerektiğini dikte ediyordu. Dolayısıyla zevk almak için, her türlü baskıya göğüs gerilmesi gerektiği vurgulanıyordu Ne kahramanlık ama'.. "Sömürüyü sürdürmek için kurumsallaşmış saltanata karşı değil de keyif almayı engelleyen bir saltanata karşı göğüs geren insanlar, filmde bu sahnelerle sevimlileştiriliyordu. Üstelik hurafelerle değil de, bilimle uğraşan bu hedonist insanlardı; modern bilim alkolle çelişmiyordu!..

İnsancıl'daki güneşlemeye çok az insan katıldı. Fazla popüler olmayışım gibi bir nedenin yanında, asıl neden olarak "zevkler tartışılır" konulu bir güneşleme tedirgin ve rahatsız edici olacağı için insanlara pek cazip gelmemiş olmalıydı. Öyle ya, İbrahim, takıntılı olarak, bir buçuk yıl önce (Eylül-Ekim 94) **İnsancıl**'da yazdığı bir konuyu yeniden ısıtıp insanların önüne koyuyordu! Yazacağını yazmıştı. Okurlar da, teorik hiçbir yanıt veremedikleri halde yazılanları ciddiye almayıp hayata geçirmemişti. Daha ısrar etmenin ne alemi vardı? Bu anlayışa göre sosyalist mücadele de bir takıntı sayılabilirdi. İnsanlar, inatla "devrim olsun, sosyalizm kurulsun..." diye çırpınıyorlardı. Takıntıcılığın ne gereği vardı da, insanlar böyle inat ediyorlardı.

Sosyalizm konusunda ne kadar takıntılıysam, sosyalizmin yeni insanlarca kurulabileceği konusunda da o kadar takıntılıyım. Burjuvazi, kendi devriminin öncesinde, dönemin yeni insan tipini yaratmayı başarmıştı. Burjuva tarzı bir yaşam, toplumda etkisini göstermeye başlamıştı. Örneğin, burjuva denilince kahve içen, çekirdek aileyi kuran, özgürlükçü, yeni düşüncelere açık-aydınlanmacı bir insan tipi gözönüne geliyordu 18. yüzyıl Fransası'nda... Devrimden bir yüzyıl sonra aynı Fransa'da bu yaşam tarzı o kadar etkili olmuştu ki, işçilerin baş gıdaları ekmek ve kahve olmuştu! ve bir de bira tabii..

Bugün, burjuvazinin özgürlükçülük ve aydınlanmacılıktan vazgeçtiği apaçık... Değişmeyen ve proletaryaya yansıttığı karakteri ise, hedonist yaşam tarzları... "Ben filanca parfüm dışında hiçbir koku kullanmam... Falanca marka sigaradan vazgeçemem, diğerleri öksürtüyor... Balık, ancak filanca marka şarapla birlikte lezzetli olur... vs vs" Bütün bunlar günümüz insanı için bir kişilik özelliği olarak algılanıyor. Ne yazık ki, devrimci olduğunu iddia eden insanlarımızın çoğu da bunun içinde. Bunun bir eskimiş burjuva tarz olduğunu farkedemiyorlar. Hedonizm eleştirinin bir tek tipçilik, yasakçılık olduğunu düşünenler, burjuvazinin dikte ettiği bu alışkanlıkların asıl, insanı tek tipleştirdiğini göremiyorlar. Oysa hedonizm eleştirisi, IV. Murat yasakçılığını gerektirmez. Yaptırımsız olarak, sürekli bir biçimde, ısrarla zevk ve alışkanlıklarını, gündelik yaşam tarzlarını sorgular. Çünkü yeni insan, burjuvazinin üç dört yüzyıl önce yaptığı gibi aklını, bilimi ve tarihi kullanır.

Yeni olmak zorunda olan sosyalistler, her nedense işlerine geldiği noktalarda "yeni" oluyorlar. Sonu hedonizm olunca, çoğu çarkediyor. Kollektif üretim ortamlarını terkedebiliyor, "Marks da dumanaltı olurdu" gibisinden laflar ediyor.

Sosyalist söylemleri kullananlarla ciddi bir hesaplaşma sürecinde olan **İnsancıl** çevresinde de, ne yazık ki, bunun örneklerine rastlanıyor. **İnsancıl**' Nisan 96 sayısında Sinan Kutlu, yazısına şöyle başlamış: "Yazı masamda oturmuş, aklımdan geçenleri sıraya koymaya, kağıda dökülecek biçimde düzenlemeye çalışıyorum. Böyle zamanlarda hep olduğu gibi, bir sigara yakmak geliyor içimden. İlk dumanın ardından-kısa bir mutluluk anı-gözüm çakmağın titrek ateşine takılıyor, kırmızı-mavi yalazlanan alevden kendimi alamıyorum nedense, yeni düşünceler beliriyor ardarda. (...) Bugün sigaramı yakabilmemi ve bundan çok daha önemli başka şeyleri borçlu olduğum insanı... ateşi bulan insanı düşünüyorum. Sigara içiş, ancak bu kadar ustaca estetize edilebilir. S. Kutlu, yalan söylemiyor; sadece kendi gerçeğini estetize ederek yansıtıyor. Ama bu satırlarıyla, S. Kutlu ne yazık ki yeni insanı temsil edemiyor, Böylesi güzellemeleri İnsancıl sayfalarına yakıştıramıyorum. Oysa, aynı dergide, birkaç sayfa ötede C.Gündoğdu: "Devrimcilik yalnızca siyasal alanda tavır almak değil, Devrimci **hayatın her alınında** tavır alacak. (...) Bütün bunlar devrimcinin yeni insan olamadığını... değişemediğini" güzel bir dünyanın kuruculuğuna hazır olmadığını gösterir." diye yazarken, acaba S. Kutlu, hangi kategoride değerlendirilecek? ve acaba, kaç **İnsancıl** okuru ve yazarı, C.G.'nin kastettiği "hayatın her alanı"na sigara, alkol kullanma ve benzeri zevkçi yaşam tarzlarını sokabilme cesaretini gösterebiliyor. Bu sayının, İnsancıl çevresinde bile çok az olduğunu düşünüyorum. Çünkü insanlaşma, yenileşme ve yenileştirme kaygıları güden bir dergide de eski bir zaaf, pek rahat güzelleniyor. Deli Neron S. Kutlu gibi bir başlangıç yapsaydı şöyle olurdu her halde: "Bugün Roma'yı (Sivas da olabilir) yakabilmemi borçlu olduğum... ateşi bulan insanı düşünüyorum... "İnsanın ateşi bulması, insanın insanlaşmasının bir simgesidir. Günümüz insanının aynı ateşi kendisini zehirlemek ve bulunduğu ortamların havasını kirletmek amacıyla kullanması, insanlaşmanın hangi aşamasını simgeler acaba?

Sevgideğer C.G., "Kar-Ya gecesinden sözederken, güzel ve bir bakıma alternatif bir şenlik yapıldığından dem vuruyor. Aynı gecede sigara dumanından göz gözü görmemesi için de aynı şeyleri söyleyebilecek miyiz acaba? C.G gibi ben de, bizim şenliklerimizin ve eğlenme biçimimizin farklı (yeni) olmasını istiyorum ve bu yüzden dumanaltı eğlenceleri, devrimci olarak göremiyorum. Küçük bir odada biraraya gelen insanlardan biri ya da birkaçı sigara içmezken, çoğunluğun sigara içmesi ve bilimsel davranan azınlığı da kendileriyle beraber zehirlemesi ne kadar devrimci diye soruyorum. Böylesi ortamlarda eleştiri yapmaya sakın kalkmayın; adınız hemen "yasakçı, despot, antidemokrat'a çıkar.

Bilimsel davranmayan, teorik olarak savunamadığı şeyi yapan bir çoğunluğun azınlığı, kendisinin seçmeyip eleştirdiği bir davranışı aracılığıyla zehirlemesi (zarara uğratması) ne kadar demokratça oluyor dersiniz? Keşke pipo içen Marks, bunu savunsaydı da, günümüz hedonist "devrimci"lerimize bir teorik dayanak oluştursaydı. O zaman, hiç değilse sigara içmek ve alkol kullanmak v.b. yaşam ve eğlence anlayışları "sünnet" olmaktan çıkıp "farz" olurdu... ve benim gibi takıntılı kişiler de böylesi ısrarlı davranmazdı yeni insan olma konusunda (mı acaba?) .

Filme gelince... Seyredenler ve seyredecek olanlar, İstanbul'un... İstanbul ne kelime... tüm bir insanlığın kimin kanatları altında olduğunu sanırım anlamışsınızdır. Öyleyse yakın bir cigara!.. Karşınızda beni bulamayacağınız için, dumanları şimdilik sayfalara tüttürün ve günlük hayattan hedonizmi meşrulaştıran yeni örnekler türetin.

Güneşi İçenlerin Türküsü

Hüseyin Hilmi BULUNMAZ

Bir oyun oynanıyor İstanbul'da...Bir çok oyunun oynandığı İstanbul'da değişik bir oyun oynanıyor. Oyunun adı var: Güneşi İçenlerin Türküsü... Uzun yıllardır Genco Erkal'ın tekelinde bulunan (Nazım Hikmet'in şiirlerini sahneleme), bu oyunla birlikte kırılıyor. Güneş Yakın adlı "genç" oyuncunun sahneye ortak olma, daha insanal sunma kaygılarıyla devindiği bu oluşum, ileride daha da güzel meyveler verecek...

Güneş Yakın, herhangi bir burjuva öğretim kurumunda yakın çevresinin gönendirmesiyle başlamamış oyunculuğa...İçinde bulunan doğal istemlere karşı koyamadığından başlamış sahnede görünmeye. Ahlaksal seçimden öte bir zorunluluk gibi algılamış sanat ve tiyatro çalışmalarını...

Nasıl ki, bir egemen güç, bir zamanlar, "bu ülkeye komünizm gerekiyorsa, onu da biz yaparız" demişse, burjuva "aydın"lar da yaklaşık aynı yaklaşım içerisindeler: "Bu ülkeye devrimci söyleme sahip tiyatro sanatı gerekirse, onu da biz yapmalıyız..."Uzun yıllardır burjuvazinin egemenliğinde süren "devrimci tiyatro" yapılanması, günümüz Türkiye'sinde kabuk değiştirmeye başladı .Bu kabuğun değişmesini yaratanlardan biri de Güneş Yakın...

İncecik fiziğine karşın, sahnede dolgun bir görüntü veren Yakın, burjuvazinin küllemek istediği, külleyemeyince görmemezlikten geldiği bir sanatçı. Yaklaşık yirmi yıldır tiyatro sanatıyla uğraşmasına karşın, hemen hemen hiç ele alınıp değerlendirilmedi. Dikmen Gürün Uçarer'den tutun, Prof.Dr.Ayşegül Yüksel'e dek hiç bir "devlet eleştirmeni" ele almadı Güneş Yakın'ı. Şu anda aramızda bulunmayan bıçkın delikanlı, sosyalist tiyatro eleştirmeni Tahir Özçelik'in dışında hakkında değerlendirme yapan hiç kimse olmadı...

Yine bir burjuva iletişim aracı olan Milliyet Sanat Dergisi'nin kısıtlayıcı ve denetimci ruhunun "olanak'ları çerçevesinde yazılar yazan Tahir Özçelik, bakınız tam on yıl önce neler söylüyor:"...Kısacası, "Çırılçıplak Bir Gözyaşı'nı izlediğime, Güneş Yakın'ı tanıdığıma sevindim. Oyundan sonraki kısa konuşmamız sırasında da onun-ve oyuna katkıda bulunan arkadaşlarının-akıntıya kürek çekmediklerini anlamak bana ayrıca kıvanç erdi"...

Tahir Özçelik öldüğünde, en hafif deyimle burjuva tiyatro eleştirmenlerinin rahatladığını belirtmekte yarar var. Çünkü Tahir Özçelik, onların aksine emekten yana sanat yapmaya çabalayan insanların ürünlerini değerlendirirdi. Onlarsa, ülkemizde "çağdaş" anlamda tiyatro yapıtı üretilmediğini savlayarak, tası tarağı toplayıp, Avignon'dan Edinburg'a dek tiyatro tadları keşfetmeye koşuyorlar...

İşte Tahir Özçelik'in Edirne'den Ardahan'a keşfettiği aydın tiyatro sanatçılarından biri olan Güneş Yakın, Mart Ayı'nın başından bu yana "Güneşi İçenlerin Türküsü" adlı şiirli tiyatro gösterisini sürdürüyor. Bulunmaz Kültür Merkezi'nin İstanbul'da bulunan iki salonunda da gösterilerini sürdüren Yakın, Nazım Hikmet Sahnesi'nde başladığı gösterisini dönüşümlü olarak Tahir Özçelik Sahnesi'nde de sunmaya başladı...

Daha çok NazımHikmet'in şiirlerinden kurguladığı yapıtını Mayakovskynin şiirleriyle de "süsleyen" Güneş, uzun yıllardır burjuva aydınlarının tüm engellemelerine karşın, insanal ve Marksçı bir uzamda yapıtlar sunmaktan son derece hoşnut...

Sol gösterip sağ vurma yönelimlerinin çok dışında ve ötesinde sahne plastiğine sahip olan Güneş Yakın, sözde epik görünüp gözbağcılığı yapan İstanbul Kültür Dükalığı'nın tiyatrosal derebeylerinin tersine, oldukça yumuşak bir dille "egemen" oluyor katılımcılara...

Her zaman bir "uzaklık" tadıyla bizleri sarmalayan Yakın, bir saniye olsun düşünceden uzaklaşmamıza neden olacak "hüner"lerde bulunmamaya çabalıyor...

Bulunmaz Kültür Merkezi/Nazım Hikmet Sahnesi'nin insana yakın, insanı kucaklayan görmüksel (teatral) yapısının yardımıyla insanlara insanca "bir şey'ler" veren Yakın, çizgiselliği erdem edinen Aristocu tiyatrodan çok, sıçramalı örgüyle diyalektik yaklaşıyor metne ve oyunculuğa...

Bir Haydarpaşa Garı'nda soluklanıyor, bir İtalya'da otel odasında deviniyor. Bir faşist Mussolini'den hesap soruyor, bir Galip Usta'nın sınıfdaşı oluveriyor. Bir Mayakovskynin Pegasus'una binip Tanrı'ya kafa tutuyor, bir ölüme yenilmek üzere olan şairin ruhuna ulanıyor...

Aynı zamanda tiyatro eğitmeni olan Güneş Yakın, "Güneş Yakın Tiyatro İşliği'nde tiyatro eğitimi vermeyi de sürdürüyor. Daha çok genç ve aydın yürekli insanların ilgi gösterdiği işlikte, diyalektik tiyatro yöntemleri gündeme geliyor...

Alt-yapısını mim sanatıyla pekiştiren Yakın, salt söylem boyutunda kalmayıp eylem boyutuna da ulaşıyor. Ülkemizde varolan amatör ve sol tiyatro gruplarının bir çoğunun üretmekten çok "çenesel üretim" yaptıkları bir süreçte kılgının belirleyici olduğunu unsundan çıkarmayan Güneş, eğittiği insanları bir an önce sahneye taşıma telaşında...

On yıl önce Tahir Özçelik'in yazdığı eleştiriden sonra, ikinci eleştiri yazısını ben yazdığım için sevinmiyor\üzülüyorum. Demek ki, bu denli evrensel düzey ve düzlemde olmasına karşın, bir sanatçı tanıtılmıyor, unutulmaya bırakılıyorsa, o ülkede burjuvazinin sanatsal egemenliği çok yoğun demektir...

Gelinen noktada, yapay savsözlerle halk avcılığı yapıp "Politik Tiyatro" kandırmacalarıyla, hiç bir inandırıcılığı olmaksızın sahnede örnekse Pir Sultan Abdal'ı "eli kılıçlı-eli kanlı" gösterme yerine, damıtılmış sanatsal emekle sahne plastiği yaratmak gerekir. Damıtılmış emek için de bilimsel sosyalizmi çok iyi özümlemek ve yansılamak gerekir. Bilimsel sanatsal üretim derdi olmayan insanların ütopyaları da sakattır. Güzelduyusal bir kaç saat geçirmek istiyorsanız Güneş Yakın'ı yakından gözlemleyin...

Devrimci Sanat Bir Hipodrom Değildir

Ülkemizde sanat yapmak, sanatçı olmak oldukça zor bir uğraş. Sanat yapmak neden çok zor bir olay? Hangi açıdan sanat yapılmasının zor olduğunu iddia ediyorsunuz? Bu gibi soruların cevabını verelim. Ülkemizde egemen sınıfa karşı yapılmaya çalışılan devrimci sanatı kasdediyorum. Egemen sınıfın (kapitalist-emperyalistler) karşısındaysanız iyi bir seçim yapmış sayılmazsınız. Çünkü halka ulaşmak gibi bir sorununuz var efendim. Bilindiği gibi halk-ezilen sınıf (emekçi sınıf) burjuvazinin hizmetindeki medya tarafından esir alınarak kendilerini yabancılaşmıştır. Bu yabancılaşmayı kırmak için onlara doğrudan ulaşmak gerekiyor. Bunun yanında maddi açıdan-ekonomik- zorluk çekersiniz. Ülkemizde gerek maddi gerekse ekonomik politik, kültürel açıdan zorluk çekmeyen var mı? Elbette ki, yok. Öyleyse zorlukları aşmaktan yıkmaktan başka çaremiz var mı? Maalesef. Bu sanatçılar için de halk için de geçerlidir.

Halk için sanat yapmıyor da egemen sınıf için sanat yapıyorsanız yukarda anlattığımız zorluklar sizi ilgilendirmez. Teorik, pratik, sanatsal çalışmalarınız da önemli değildir. Daha önce olgusal bilinçli olarak yönetmenler eşliğinde, onun yönlendirmesiyle sanatını yapıverirsin. Ekonomik, politik, kültürel, sanatsal olaylar ve olgular (fonemenler) sizi ilgilendirmez. Böyle bir sorununuz yoktur. Çünkü siyasal iktidarların boyunduruğu altında sanat yapanların buna ihtiyaçları olmaz. Halkı kendi kendine iktidarı için eski oyunları temcit pilavı gibi önlerine getirerek onları boyunduruk altına alırsınız. Egemenlerin çirkinliklerini güzellikmiş gibi gösterirsiniz. Onlara karşı gelinmeyeceğini, onlara bu hakkı idealist söylemle tanrıdan olduğunu şırıngalarsınız. Böyle bir görev karşısında elbette sırtınız yere gelmez. Ama ekonomik politik, kültürel teori ve pratikte çamurluktasınızdır. Burjuvazi kendi çürümüş kültürünü sanat aracılığıyla emrindeki medyayla halkın kültürüymüş gibi empoze etmeye çalışır. Bunun da başarır. Neden başarır? Bilgisiz toplumun kendine yabancılaşmasından... Sadece toplumu bilgisizliğinden mi çürümüş kültürünü yaymayı başarır? Marksist olduklarını söyleyip de pratikte egemenlerin değirmenine su taşıyan aydın ve sanatçılar-oportünistlerin sayesinde. Nesnellikten, estetik değerden, estetik gerçeklerden habersizlerdir. Egemen sınıfın hizmetindeki anti sanat ürünleriniz yaratıcı ve değerli bir yapıt olduğunu iddia edenler bunu kendi tiyatrolarında taklit etmeye çalışan halk için sanat yapanlar (!)dır. Kimin yararına olup olmadığını sormayanlardır bunlar. Kapitalistler kendi aralarındaki sonucu ölümle biten rekabeti politik-ekonomik alanda olduğu gibi sanatta da yansıtırlar. Eğer siyasal iktidarın boyunduruğu altında sanat yapanlara iyi gözlemlerseniz, onları iyi tanırsanız bu rekabeti görmemeniz için iki gözlerinizin de görmemesi gerekir. Bilindiği gibi starlaşmak adına hipodromda at yarışır gibi yarışırlar, kendi aralarında. Kollektiflik yoktur. Bireycilik vardır. Starlaştığında (!) birlikte çalıştığı rol arkadaşlarının emeklerine konar baykuş misalı. Oyunun kahramanı kesilir. Oysa hiç de öyle değil. Burada yanılsama söz konusudur. Tiyatronun kimin için yapıldığını gerek teorik gerekse pratik bilgiden habersizdir. Onda bilim ve sanat yan yana değil birbirinden ayrıdır. Sanatta bilgiye değer verilmez. Aldıkları direktif, gördükleri eğitim önemlidir. Toplumdan kopukturlar. Topluma havadan bakarlar. Olaylar ve olgular, umurlarında olamaz. Bu kapitalist rekabet malesef kendilerine devrimci tiyatro yapıyoruz, demokratik tiyatro yapıyoruz diyen amatör ve profesyonel tiyatrolarda ve oyuncularında görülür. Rus tiyatro kuramcısı S. Stanislavski bile amatörlük kelimesine karşıdır. Şöyle der "Amatörlük, tekniğin reddedilmesi, bilinçsizce yargı ve araştırmamaktır." Bizlere daha önce yaptıkları gibi kavramları hep yanlış bir biçimde ezberlettirenler şimde de aynı şeyi yapıyorlar. Bizim ülkemizde amatörlük-para karşılığı olmamak anlamında. Oysa bilgi, teknik araştırma, estetik kavramlarının adı bile edilmez. Profesyonellikte aynı. Para almak anlamındadır. Oysa ben sanat yapan/yapmaya çalışan sanat emekçilerine emeklerinin karşılığının verilmesinden yanayım. Ünlü kuramcı-epik ya da diyalektik tiyatro kuramcısı-şair Bertolt Brecht amatörlük kelimesini bile kullanmaz.

Tiyatroda birlikte üretim (kollektiflik) vardır. Oyuncuların birbirlerini değiştirmek geliştirmek, dönüştürmek vardır. Herkes üretilen ürünün-yapıtın yaratıcısıdırlar. Paylaşımcısıdırlar. Olay ve olguları incelemek araştırmak ve ekonomik-politik kültürel-sanatsal imgeyle yorumlamak. Tabii bu yazdıklarımız devrimci tiyatro için geçerli olduğunu bir kez daha yineleyelim. Böyle tiyatrolarda oyuncuların sınıfsal açıdan bakmadıkları sürece, estetik değerlendirme ve bilinçlenerek egemenlerin tuzağına düşmemek için çabaları gerekmektedir. Aksi taktirde burjuva sanatçıları gibi, aydınları gibi birbirleriyle hipodromdaki at gibi yarışırlar. Böyle bir durum bizim açımızdan üzücü bir durum olduğu açıktır. Bu tür davranışlardan kaçınmamız gerekir. Ben buna inanıyor ve böyle olması için pratiğe dökmemiz gerektiğini yineliyorum. Bizler halkımız için sanat yapıyorsak "hipodrom atı olmadığımızı, devrimin sahnedeki silahları olduğumuzu düşmana karşı bilmeliyiz.

Egemen sınıfın kendi kültürünü kendimize mal etmeyelim. Kendi kültürümüzü tanıyarak, onu koruyalım. Kıralım küflenmiş zincirleri.

İnsancıl Dergisinin tüm çalışanlarına sonsuz sevgi dostlukla başarılar diliyorum.

Mehmet ERENLER
Tiyatrocu/İstanbul

Işık Kutlu: "Beyin ve Yürek İşidir Yaşamak"

Sedat YILMAZ

-Bize kısaca özyaşamınızdan söz eder misiniz?

-1953'te doğdum, Akdenizliyim. İlk, orta, lise öğrenimi Mersin'de tamamladım. Devrimci mücadeleyle o yıllarda tanıştım. Benim liseli yıllarım 68'lere rastlar. Daha ortaokulda "Felsefenin Temel İlkeleri"ni, "Sosyalizm ve Sosyal Mücadeleler Tarihi"ni, "Sosyalizmin Alfabesi"ni okumuştum. Sanırım o dönem için normaldi bu tür şeyler.

Daha sonra üniversite maceram başladı. İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi'ne girdim. 12 Mart Muhtırası verilmişti. Yaşam haki bir renk almıştı, okulda ve her yerde. Şafak hareketiyle ilişkim bu dönemdedir. Önce gençlik içinde faşizme karşı yürütülen mücadeleye katıldım, daha sonra profesyonel mücadele yılları geldi.

1973 kışında, İstanbul Şehremini'de bir silahlı çatışmada vuruldum ve sakat kaldım. Omuruliğime bir kurşun saplanmış.. Ensemin hemen altından.. Ardından hapishane ve hastanede geçen 17 ay'ı ömrümün. TKP-ML davasından idamla yargılandım, sonra af yasası gereği tahliye edildim. Bu kadar sanırım.

-Tekerlekli sandalyeye bağlı olmak, mücadele alanınızı sanırım zorunlu olarak değiştirdi. Buradan sanatla olan uğraşınıza geçebilir miyiz? Ne zaman "profesyonel" bir şekilde sanatla uğraşmaya başladınız?

-Tekerlekli sandalyede yaşamak yeni ve güç bir durumdu benim için. O sıralar cezaevinde yatam arkadaşım Muzaffer Oruçoğlu şiir yazmam konusunda ısrar etmeye başladığında, "Ben Ostrovski'nin 'Pavka'sı olamam" diye yazdığımı anımsıyorum. Bildiğim, politik mücadelenin sıradan neferi olmaktı. Ama yaşamak, tutkulu bir serüvendir benim için, sosyalist olmaksa bir yaşama sevinci. Kavganın bir ucundan tutmadan devrimci olmak mümkün mü? İşte şiirle ve genel olarak sanatın sorunlarıyla ilgilenmeye böyle başladım. Zorunluluktan yani. Oruçoğlu'nun zorlamalarını da eklemeliyim.

-Bildiğim kadarıyla şiir çalışmalarınız var. Ama sadece şiirle değil, birçok sanat dalı üzerine yazıyorsunuz. Diğer sanat dallarına göre, şiirin hayatınızdaki yeri nedir?

-Çok sevdiğim bir sözü var Gabriel Celeya'nın: "Şiir, gelecekle dolu bir silahtır." Şiiri seviyorum ve insanları etkileme gücüne inanıyorum. Bir de sanırım şiir bu coğrafyanın bir özelliği. Halklar ellerine kalem verilmediğinde bile içlerini şiire dökmüşler. Binlerce sözcüğün ifade edemediği düşünceleri yeni yaratılmış bir dizede bulmak hep heyecanlandırmıştır beni.

-Bana öyle geliyor ki, sanatçılar, kendi dallarını diğer sanat dallarından ayrı bir yere koymayı seviyorlar. Gabriel Celeya'nın sözlerinde de bu var. Sadece şiir mi "gelecekle dolu bir silahtır"? Sözgelimi müziğin böyle bir özelliği olamaz mı? Eğer öyleyse, şiiri ayrıcalıklı kılan hangi yapısal özelliğidir?

-Şiirin ayrıcalıklı olduğunu düşünmüyorum aslında. Sözgelimi müzik ideolojik aşılama gücü olan çok etkili bir sanat dalıdır. Sanatın tüm içeriğini gelecekle doldurmaktan yanayım ben. Hangi alanda üretilirse üretilsin.

Örneğin resim, bu konuda önemli eksiklik olduğunu düşünüyorum. Resmi öğrenmemiz gerektiğine inanıyorum, yapmayı ve bakmayı. Bu alanı öğrenmek istiyorum kendi payıma. İyi bir "bakan göz" olabilmeyi yani..

-Devrimcilerin sanata yaklaşımlarında seksen öncesi ile seksen sonrası arasında önemli değişiklikler oldu. Özellikle dosanlı yıllardan sonra devrimciler sanatı artık önemsemeye başladılar. Bu kadar çok kültür merkezinin açılması, bunun göstergesi. Sizce, kültür merkezlerinin açılması, sanat dergilerinin çıkarılması devrimcilerin sanata bakışlarındak köklü değişikliklerin mi, yoksa kısa vadeli pragmatist çıkarların mı sonucu?

-Genelde söylediklerinize katılıyorum, seksen öncesi konusunda. Ancak şunu söylemek istiyorum: 12 Mart döneminin devrimcileri daha 'elitist'tiler. Yaşama bakışlarıyla, sanata bakışlarıyla. Bir yandan devrimci mücadele pratiğinde yer alan, diğer yandan şiirle, romanla ilgilenen insanlardı? Daha önce sözünü ettiğim Muzaffer arkadaş bunlardan biriydi. Marşlarımıza söz yazan, beste yapan arkadaşlarımız vardı. Ama her şey için acelemiz vardı sanırım. Bu nedenle bir sürü şey yarım kaldı.

Yetmişlerin ortalarında Türkiye devrimci hareketi "halklaşma"ya başladı. Genişlemesine bir büyüme söz konusu oldu. Derinlik daha azdı. Köylü tarzı, köylü kültürü devrimci yaşamın dokularına sızmaya başladı. 12 Mart devrimcileri "bacı" edebiyatını bilmezdi örneğin. 77'de bir gecede yaşadığım şoku hiç unutmam, olur olmaz herkes birbirine bacı diyordu. "Sanatın, devrim yapmanın yanında lafı mı olur?" havalarındaydı herkes. Roman okumak arasıra yapılan bir kaçamaktı. Sanatla uğraşmak saz çalmakla özdeşti gibi geliyor bana.

Seksen sonrası, koşulların da etkisiyle, insanlar yeni arayışlara girdiler, eksikliklerimizi de keşfettik bu arada. Sanata yönelimin ciddi olduğuna inanıyorum. Hiç girilmemiş bu alanda yürümenin heyecanı var herkeste. Ama bakış derinliği farklı farklı. Ben, tümünün de ayrı ayrı "insan"a ve "biz"e hizmet edeceğine inanıyorum. Dlayısıyla değişim köklüdür. Gidişin ne yönde olacağını hep birlikte göreceğiz. Yaşamı dönüştürmek isteyenler kendileri de dönüşmek ve değişmek zorunda. Bu iş de yaşamın gereği kısaca.

Seksen sonrasının ayırıcı bir özelliği de, devrimci sanat dergilerindeki gelişme. Bana göre sanatta

"karşı" tavır almak önemlidir. Bunun da düşünceleri sistemli bir şekilde yayarak yapabilirsin.

-Seksen öncesinde sanat, boş vakit geçirme aracı olarak görülüyorken, şimdi sanat, ideolojik ve siyasal mücadelenin bir parçası olarak görülüyor sanırım. Sanatın insanlar üzerindeki etkisi, değiştirici, dönüştürücü yanı yeni fark edildi sanki. Bununla ilgi olarak, sizin için sanatın hayattaki yeri nedir ya da ne olmalıdır?

-Şimdi, devrimciler sanatı hiçbir zaman "boş vakit geçirme aracı olarak" görmediler aslında. Ancak "bilme ile yapma" arasında müthiş bir fark vardır her zaman. Eksiklik pratikten doğuyordu.

Van Gogh dünyanın "tamamlanmamış bir taslak" olduğunu söyler. Sanatçının işi bu tamamalanmamış taslak'ı tamamalamak ve dönüştürmektir. Dierkt duyular alanına seslenir sanat. İnsanı "insanlaştırır". Sanatın işi, "yaşama katkıda bulunmaktır", diye düşünüyorum.

-"Yeni kültür" ya da "sosyalist kültür"ün oluşmasında, geçmiş kültürlerin rolü ne olacaktır? Yeni kültür, tamamen yeni koşullardan etkilenmiş, eskisiyle hiçbir bağı olmayan bir kültür mü olacak; yoksa eskinin olumlu yanlarını reddetmeyen, onlardan da yararlanan bir kültür mü olacak?

-Sosyalizm, insanlığın gelceğe doğru büyük yürüyüşünün radikal bir aşamasıdır, bir sıçrayış. "Kültür" çok esnek bir kavram aslında. Edebşiyatı, genel anlamda sanatları da. kastedebilirsiniz kültürden söz ederken, "yaşam biçimleri"nden de. İnsanlığın tüm birikimi, yeni bir sıçrayışla dönüştürülmelidir. Bir insanlık kültürü oluşturması, yeni bilinç değişimlerini gerektirir. Yeni insanın oluşturulması, yeni bilinç biçimleri geliştirilmesine bağlı. Sanırım reddetmek gerek, eldeki malzemeyi değiştirmek anlamında kullanıyorum bunu. Söz gelimi insanlarda yeni yaşam alışkanlıkları oluşturmak için, mülkiyet bilincini değiştirmek gerekir. Bu, reddetmektir.

-Buradaki "kültür" sözcüğünden kasıt, "yaşam biçimleri"nden çok, "sanat" diye anlaşılmalı. Burjuvazinin devrimci olduğu ve hatta olmadığı dönemlerde üretilen sanatı tamamen reddetmek, yeni kültür'ün kısırlaşmasına yol açacaktır. Sözgelimi, çok sesli müziğin daha iyisini yapabilmek için, önce onun sindirilmesi gerekmez mi?

•-Şimdi bu, o tarz bir red değil, elbet. Sosyalizm, insanlığın olumlu bir mirası zaten, insanın binlerce yıllık bilgi birikiminin bir ürünü. Benim sözünü ettiğim içerikleri değiştirmek, geliştirmek ve aşmak. İnsanın hayal edebildiği kadar seçeneği vardır. Çok sesli müziğe ulaşmışsa, daha da ötelere gidecektir. Ben, nehirleri başka yerlere akıtacak, iklimleri denetleycek bir insan soyu düşlüyorum örneğin. İnsanın düşü olay yaratır, diyor bir Fransız direnişçi sanatçı.

-İnsanlar, sosyalizme olan inançlarını büyütürken, bunda pratik mücadeleyi yaşamanın büyük etkisi vardır. Sizinse böyle bir olanağınız yok. Sizinle beraber yola çıkan birçok insan inancını yitirdi, artık kenarda oturmaya başladılar. Bazıları ise sosyalizme karşı saldırıya geçtiler. Sizin durumunuz onlardan iki kere daha zor olduğu halde ayakta kalmayı başardınız. Sokaktaki mücadeleyi yaşama şansınız olmadığı halde, sokaktaymış gibi inancınızı nasıl büyütebiliyorsunuz?

-Yaşamın içinde olmak için, ille de sokakta olmak gerekmiyor. Beyin ve yürek işidir yaşamak. Benim eylem alanım kafamla ilgili. Sokakları kafamın içinde taşıyorum. Teslim olmak ölmektir, yaşamaksa kavga etmek ve direnmek. Öylesi ölmeye hiç niyetim yok. Hem asi bir yürekle yaşamak, serüvenlerin en heyecan vericisidir bana göre.

Susuyorsun

sen susuyorsun

çıkınımda yüreğimi taşıyorum ben yine
azalmış sevgilere azık diye
sonradan görme suratlarında
yüreğimin
sakallaşmış sevgiler büyütüyorum
sen yüreğime jilet atıyorsun
her sabah
ben sana kanıyorum
birden rütbeleşiyor yüzün
gözlerin
bildik bir karakter kumandanı
susuyorsun ya
ben çekip gidiyorum
iki çatılmış kaş oluyor ayaklarım
ısmarlama haykırışlar buluyorum yollarında
biliyorum hiç gelmedin
ama şimdi gidiyorsun
birden rütbeleşiyor yüzün
bana hüzünler emrediyorsun
sen yine susuyorsun ya
ben duyuyorum
uzak iklimlerin sonrasında
yüreğimin
birumut parçalarına
basarak geçeceksin
sevgi selini
etme
dinle beni
bu güneş
iklimizi ayrı ayrı ısıtmaya yetmez
gel damarlarında pişmanlık yağlarını biriktirme
sen
yüreğim ikimize de yeter.

Atilla KÜÇÜKALA

Kaan Arslanoğlu'yla Kişilikler Üzerine

Aydın ÖZTÜRK

Merhaba Kaan. Hoşgeldin. "Kişilikler" adlı romanını biliyoruz. Matbaadan çıkar çıkmaz başına ilginç şeyler geldi, toplatıldı. Bu ayrı bir tartışma, söyleşi konusu yapılabilir. Senin bir özelliğin olduğu söyleniyor. Romanlarında, elinde iğne; önüne gelene batırıyormuşsun. Son romanında da öyle yapmışsın. Neden böyle yapıyorsun?

Merhaba. Bir kere iki alanı birbirinden ayırmak gerek. Birincisi romanlarım, ikincisi eleştiri, deneme biçimindeki düz yazılarım. Roman konusundan başlarsak; buradaki amacım bireyleri incelemek, insanı tanımaya çalışmak ve bunları anlatmak. Bireyleri incelemek derken; kendi gerçeklikleri içinde, onları olduğu gibi kavramaya çalışmak ve öyle anlatmak. İşte burada birtakım sorunlar çıkıyor. Roman, okuyucusuna ulaşınca sorunlar, rahatsızlıklar çıkıyor. İnsanın, insani sorunların olduğu gibi anlatılması kimilerini rahatsız ediyor. Düz yazılarım daha da eleştirel. Bazen saldırgan üsluplu yazılar. Neden böyle yapıyorum? Amacım romandakinin aynı. İnsanların gerçek yüzünü göstermek. İnsanlar birbirlerinden gerçek yüzlerini saklıyorlar; kendilerinden bile saklıyorlar gerçek yüzlerini. Çeşitli gruplar, çevreler de aynı durumda. Kendilerini tanımak, çevrelerini tanımak noktasında ciddi zaaflar taşısalar da, bunu kabullenmek istemiyorlar. Ya bir hedef kitle belirliyor, onu övücü bir söyleme giriyorlar; ya da kendi dışlarındaki çevrelere küfür ediyor veya onları yok sayıyorlar. Sağlıklı bir eleştiri, tartışma ortamı yok. Böyle olunca; her çevre kendi içine kapanıyor, sorunlar çözülmüyor, büyüyor. Ben ve biz sağlıklı bir tartışma havası yaratmak istiyoruz. Bir de şu var: Ben yalnızca olumsuzlukları, olumsuz örnekleri vurgulamıyorum; olumlu örnekleri de göstermeye çalışıyorum. Onu yaparken ölçülerim biraz hassas ve dar. O yüzden çok fazla olumlu örnek gösteremiyorum; fakat göstermeye çalışıyorum. Ayrıca kendime karşı da açığım. Kendimi, kendi arkadaşlarımı da eleştiriyorum açık açık. İnsanlar yüreklerini birbirlerine açmalı diye düşünüyorum. Bunu çekinmeden yapabilmeli. Böyle bir ütopyam var. Ne derece gerçekleşir bilmiyorum.

Kaan, senin romanlarında sorunların toplumsal bir ekseni var. Bir de birey ekseni var. Bizde, özellikle sol çevrelerde bir şey dikkatimi çekiyor. Bireycilik ile, birey ya da bireysellik birbirine karıştırılıyor. Romanlarında bu sorunu ve toplumsal omurgada birey sorununu nasıl görüyorsun?

Birey konusu çok ilgimi çeken bir konu. İnsan, binlerce yıllık tarihi içinde kendini, yani insanı tanıma çabası içinde olmuş hep. Bunun yollarını geliştirmiş: Felsefe, bilimler, sanat insanı tanıma çabalarının ürünleri ve araçları. Bunlardan biri de roman. Ben roman konusunda, insanı anlama konusunda kendimi geliştirmeye çalıştım. Tarih okuruz: Burada bazı grupların bazılarına karşı egemenlik mücadelesi verdiklerini, savaşlara tutuştuklarını, bazı bilinen önderler etrafında kümeleştiklerini görürüz. Tarih ve insanlık yalnızca bu değil. Tüm bu orduları, grupları oluşturan tek tek bireyler. Onları anlamaya çalışmak lâzım. Bireyin iyi kavranması süreçlerin de daha iyi kavranması sonucunu getirecektir. Biz, toplumcu kanat olarak bireyi anlama çabalarında yetersiz kaldık. Çünkü şöyle bir ütopyamız vardı: Toplumu değiştirirsek, birey zaten kendiliğinden değişecek... O yüzden insanı atladık, bireyi incelemenin toplumculuğa karşı birşey olduğunu zannettik. Bireycilik ile bireyselleşmeyi birbirine karıştırdık. Romanlarımda o yüzden toplumsal yapının gerçeklerini unutmadan, onu daha iyi anlayabilmek için bireyi daha titiz inceleme yolunu seçiyorum.

Bir dinleyicimizin sorusu: Romanı seçişinizde ve ayrıca romandaki anlattığınız bakış açınızda psikiyatrist olmanızın etkisi, yararı var mı? Bir başka soru: Sizin konuşmanızda vurguladığınız bazı şeyler, bana Aziz Nesin'in çıkışlarını anımsattı. Aziz Nesin'i kendinize örnek olarak seçiyor musunuz?

Başka bir bakış açısıyla, öteden beri insanı tanıma konusuna ilgili olduğum için psikiyatriyi seçtiğim de düşünülebilir. Mesleğimin romanıma bazı yararları oluyor. Ama dışardan sanıldığı kadar çok değil. Mesleğinizi nasıl algıladığınız, nasıl çalıştığınız da önemli elbette bu konuda. Onları da insanın dünya görüşü etkiliyor. Aziz Nesin konusuna gelince: Onun çıkışları benim hep sempatimi kazanmıştır. Ancak kendime yalnızca tek bir aydın örneği almıyorum. Bugünlere ve bugünkü bilgi birikimimize ulaşabilmemizi sağlayan çok insan var. Aziz Nesin de onlardan biri. Geçmiş kuşaklar aydınlanma için çok mücadeleler vermişler, çok acılar çekmişler. Hepsine saygı duyuyorum. Yalnız kuşak farkından ötürü sorunlarımız, duruşlarımız bir hayli farklı.

Başka bir dinleyicimizin sorusu: İnsana yaklaşımda, romanda, felsefede duyarlı bir çizgi izliyorsunuz. Aynı duyarlılığı hekim olarak da gösterebiliyor musunuz?

Ben insanın belli bir kişiliği olduğunu ve her alanda o kişiliğine uygun tavır aldığını düşünüyorum. Katı bir görüşüm var: İnsan evinde neyse, işyerinde de odur; yazarken nasılsa, düşünürken, çalışırken de öyledir. Bu çürümeye yüz tutmuş sağlık sistemi içinde elimden geldiğince "iyi hekimlik" yapmaya çalışıyorum. Tümüyle başarılı olduğumu söyleyemem. Bunda insan ve çevre koşullarının engellemeleri söz konusu olabiliyor; kendi yetersizliklerim söz konusu olabiliyor.

Radyo Umut Genel Yayın Yönetmeni Kadir Karakoç'un sorusu: Benim sorum postmodernizm ile ilgili olacak. Bugün aydınlarımız, sosyalistlerimiz çeşitli kavramları istedikleri gibi kullanıyorlar. Belki bu da postmodern durumun sonucu. İnsanlar her kavrama kendilerince bir anlam veriyor, altını doldurmadan öylece kullanıyorlar. Bu açıdan postmodernizm nedir; bize kısaca anlatabilir misin? Bir de başka sorum var: Örneğin postmodernizm konusundaki son yazını okudum. Bu yazıda kendime yakın bulduğum fikirler çok güzel açıklanıyor. Özellikle Marksizm ile postmodernizm arasındaki gerçeğe yaklaşım farkı. Fakat belli yerlerde birden bir sertleşme başlıyor. Daha sakin bir üslupla aynı şeyler anlatılamaz mı? Bu yüzden tepkiler alıyor musun? Ne düşünüyorsun, yoksa bunda kişiliğinin mi payı var?

Postmodernizmi kısaca anlatayım: Aydınlar her dönem bulundukları dönemi tahlil etmeye, tanımlamaya çalışmışlardır. Binlerce yıldır devam eden bir süreç bu. Bu tanımlamalarda aşırıya kaçanlar olmuştur, dönemin ayırdedici özelliklerini yerine oturtanlar olmuştur. İşte postmodern durum kavramı da, bunu ortaya atanlarca "modernizm" sonrası şu son otuz kırk yıllık dönemi tanımlamaya çalışan bir kavram. Postmodernist düşünürlerin belli başlı özellikleri şunlar: Toplumda temel bir emek-sermaye çelişkisi olduğunu yadsıyorlar. Diyalektik materyalizmi kabullenmiyorlar. Toplumu tanımada, bilimde, felsefede önerdikleri yöntem, yöntemsizlik, şekilsizlik. Bir tür anarşizm... Kavramları ve felsefe sistemlerini melezleştirme, toplumsal ilişkileri, daha doğrusu söylemi belirsizleştirme kullandıkları bir yöntem. İnsan merkezlilikten uzaklaşmayı, insani değerlerin belirsizliğini savunuyorlar... Bir de çok sesliliği savunuyorlar. Ancak emek-sermaye çelişkisinin yaşandığı, güçlünün güçsüzü her alanda ezdigi toplumlarda bu "çok seslilik" sağlanabilir mi, ne anlama gelir; söz konusu şekilsiz ideoloji böylesi sorulara tatmin edici bir yanıt veremiyor. Sert üslubuma gelince: Dediğin gibi bu da kişiliğimden kaynaklanabilir. Başka alanlarda da bazen öfkemi denetim altına alamıyorum. Bunu olumlulayarak söylemiyorum elbette. Bir başka öfke nedenim de muhatap bulamamamız. Önemli bazı şeyler söylüyoruz, iddialar ortaya atıyoruz, tartışacak kimse bulamıyoruz. Belirsiz, bulanık, post modern bir durum... Bu da bazen insanı öfkelendiriyor. Eleştirdiğimiz, suçladığımız insanlardan da *hfif* bir şeyler bekliyoruz demeki ki, öfkeleniyorum.

Bir dinleyici sorusu: İnsancılı okuyordum, bıraktım. Bana dergide küçük burjuva anlamda içi boş bir radikalizm var gibi görünüyor. Ben sanat ürünlerini, sanat çabalarını fonksiyonlarına göre değerlendiririm. İnsancıl kirli savaşta kötü bir konum aldı. Aydıncılık oynanıyormuş gibi geliyor bana. Okuma tiyatroları falan... İnsancıl'ın fonksiyonu ne, sorabilir miyim?

Aydın Öztürk: Bu günkü konumuz İnsancıl değil Kaan; o yüzden İnsancıl'a yönelik bu eleştiriye yanıt vermeyebilirsin. Ancak çıkışından öncesi sürecinden bu yana içinde bulunduğum bir çaba için birkaç şey söylemek istiyorum: Sığ ırmaklar gürültülü, derin ırmaklar sessiz akar. Türkiye'de sol şematik duygular, abartılı duygularla olaylara bakıyor. Bunlar kendi gerçekliğinin üstünde duramayan abartılar. O yüzden eleştiriler de yapıcı, kucaklayıcı olamıyor. İlişkilerdeki sertliği ifade eden bir araç durumunda kalıyor. Kirli savaşta kimin gerçekten ne yaptığı, nerede durduğu herkesin kendi politik tercihine kalmış birşey. Ancak kimin doğru tavır aldığının tek ölçütü yaşam ve toplumsal pratiktir. Bir tırnak ucu kadar olumluluk bile görsek ona sahip çıkmalıyız. Yüzünü hep sosyalizme dönmüş böyle bir dergiye eleştiri ölçülerini buna göre düşünmek gerekir.

Yine de geçici yol arkadaşımıza teşekkür ederim. Konuya şöyle bakmak gerek: İnsanlığın tarih boyunca dört alanda kalkışması vardır. Bilim, felsefe, politika ve estetik. İnsanlık kültürü bu kalkışmaların üstünde şekillenmiştir. Burjuvazi özgürlük, adalet, barış, eşitlik sloganlarıyla tarih sahnesinde göründü; bu dört alanda önemli başarılar elde etti, fakat sonunu getiremedi; sözlerini yerine getiremedi. Sosyalistler de benzer sloganlarla yepyeni bir kalkışma başlattılar, fakat sonunu getiremediler. Neden; çünkü bu dört alanda belli bir yere kadar geldiler, tıkandılar. Arkadaşımız ve onun gibi onbinlercesinin eleştirileri yüzeysel ve sıfatlayıcı. Biz bu çevrelerle tartışmak, onlara bir şeyler vermek istiyoruz. İşlevimiz bu. Sözünü ettiğim dört alandaki kalkışma için. Ne denli başarıyoruz peki? Muhatap bulamıyoruz demiştim. Görece önemli başarılarımız var, fakat hiç yeterli değil. Ben toplumlarda son zamanlarda bizim için çok önemli olmayan çelişkilerin, örneğin etnik çelişkilerin, laik anti-laik çelişkisinin ön plana çıkarıldığını, toplumcuların ise asıl çelişki olan emek-sermaye çelişkisini vurgulaması gerektiğini düşünüyorum.

Kavafis'in şiirindeki gibi toplum, barbarlarını bekliyor, gelmeyince onları yaratıyor. "Sıcağı Sıcağına" programında olduğu gibi kendi acılarını, ölümlerini sıkıntılarını seyrediyor, yalnızca seyrediyor. Neden?

Kadir Karakoç: Amerikan filmlerini izliyoruz. Bir sahnede yirmi kişi birden ölüyor. Mermiler bitmiyor, ama insanlar kanlar içinde ölmeye devam ediyorlar. Toplumumuz bu tür filmleri zevk alarak seyrediyor, ölümleri benimsiyor. Toplum bilinçlenmiyor diye aydınlarımız entelektüellerimiz toplumdan uzak kara kara düşünüyor. Emek sermaye çelişkisi ekseninde yoksullar her geçen gün daha da yoksullaşıyor; fakat sol gelişmiyor. Solda acaba bir dil bozukluğu mu var? Sol acaba her şeye kendi penceresinden mi bakıyor, bir hastalık mı yaşıyor?

Bir kere bana göre yığınlar, çoğunluklar her zaman seyredicidir. Ancak belli kısa dönemlerde yığınlar çoğunluk itibariyle harekete geçer; o da çoğun hakim sınıfların istediği yönde. Bu olguyu kabul etmek gerek. İnsanlar kendi sorunlarına bile yabancı. Yabancılaşmanın etkileri bunlar. İnsanlar çoğunluklar açısından kendilerini ölüme götürecek gelişmeleri bile ancak seyrediyorlar. Yıllardır bir "star sistemi"dir deyip duruyoruz. İncelediğimde şunu gördüm ki; star sistemi yalnızca edebiyatta, sanatta değil; tüm yaşamda, politikada da işliyor. Sistemler starlar üstünden yürüyor. İnsanlar kendileri düşünmüyorlar, kendileri bir fikir üretmiyorlar, starların peşinden gidiyorlar. Bu durumu değiştirmek çok zor. Peki zorsa ne yapmak gerek. Daha sistemli, daha etkin, daha sabırlı çalışmak gerek. Sola; yani sistemin muhalefetine bakıyoruz; durum orada da aynı. Sol da starlar üstünden yükselmeye çalışıyor. Bir gazete mi çıkarılacak, starlar... Seçime mi girilecek... Starlar... Oysa starları kullanmak sağa özgü bir yöntemdir; sistemin muhalefeti emekçileri aydınlatmak, onlar içinden aydınlar yaratmak zorunda. Uluslararası sol zayıfladı. Çünkü felsefi, politik, bilimsel, estetik kalkışma gerçekleştirilemedi. Bugün burjuvazinin entelektüel gücü karşısında solun entelektüel gücü çok zayıf kalıyor. Bu gerçeği değiştirici önlemler almak gerek...

---

*Bu söyleşi Radyo Umut'da, Aydın Öztürk'ün "Edebiyat İklimi" adlı programında gerçekleştirilmiştir. Bant kaydının kısaltılmış yazıya dökümüdür.

İbrahim Karaca'yla: "İnsanı ve insani olanı temel alan sanat yabancılaşmanın dışında kalabilen sanattır"

İsmet ALICI

-Sayın İbrahim Karaca bize biraz özgeçmişinden sözedebilir misin?

- 1960 yılında Pazar'a bağlı Subaşı köyünde doğdum. 1977 yılında Rize lisesini, 1985 yılında İ.Ü.İktisat Fakültesini bitirdim. Bir süre halk bilimi çalışması yaptım. 1985 yılında Akademi Şiir Başarı ödülünü, 1986 yılında Yeni Türkü şiir ödülü aldım. İlk şiir kitabım ARDINDAN Belge yayınları arasında çıktı. Yarın, Varlık, Özgürlük Dünyası, Y.Çözüm, Demokrat arkadaş, Tavır, Özgürgündem, Halay (Alanya), Zümrüt Rize gibi gazete ve dergilerde çeşitli şiir ve yazılar yayınlandı. Bazı müzik grupları ve müzisyen arkadaşlar şiirlerimi besteledi. Ozancan, Fırazcan adlı iki oğlum var.

- İlk kitabınız Ardından ile ikinci kitabınız Phoeniks karşılaştırıldığında neler söylenebilir?

- İlk kitabım olan Ardından, darbe sonrasının yarattığı atmosferde biçimlendi. Dağılan toplumsal yapılar, ve insanın bu fırtınadan yapısal olarak yara almadan ve savrulmadan çıkabilmesinin psikolojik izlerini taşıyordu. İkinci kitap ise ölü toprağın az çok üzerimizden kalkmaya başladığı süreçte ve devrimci-toplumsal yeniden dirilişin verdiği motivasyondanda etkilendi. Bu yeni kitab ses ve şiir dili olarak ilk kitabı biraz daha ileriye taşıdı sanki. Bu açıdan bakıldığında ikinci kitab aynı zamanda ilk kitap ardından'ın devamı yani ikinci cildi gibi oldu.

- Kitaptaki son şiiriere bakıldığında çağımız şairlerinden Nihat Behram, Adnan Yücel gibi şairlerle biçimsel anilamda bir buluşma gözleniyor. Bu noktada sizin söyleyecekleriniz nedir?

- Türkiye topraklarında yeşeren adını saydığınız şairlerden ve ilave olarak Enver Gökçe, Hasan Hüseyin, A.Arif, Nazım Hikmet gibi ustalardan bugüne kadar getirilen şiirdeki bu çizginin sadece bende değil, diğer şairlerde de görünüyor olması, aynı toplumsal bahçede boyvermiş olmamızdan ve aynı kaygıları taşımamız dan ileri geliyor. bu öz olarak böyledir. Ses ve şiir dili olarak benzeştiğini aynı oranda söyleyemeyiz. İlk kitaptaki şiir duyarlığını etkileyen süreç ile ikinci kitabın yaratığı süreçin farklı olması, şiirlere de yansıdı. Örneğin, kitaba adını veren phoeiix adlı şiir, Vedat Aydın'la başlayıp yargısız infazların çok yoğun yaşanacağı işaretlerinin alındığı 12 Temmuz'la devan eden bir süreçte doğdu. Bunun gibi "Harman yeri" kayıpları anlatan "Göçmen, Abidin" adlı şiirler, yaşanan toplumsal gerçekliğin benim içn dünyamda patlayan dalgaları olarak doğdular. Üretilen her sanatsal yapıt, istense de istenmese de kendinden önce oluşturup bugüne getirilen birikimden etkilenir. Zaten bu bir zorunluluktur. Enver Gökçe'yi okurken bilincimizin bir köşesinde Pir Sultan'ın, Karacaoğlan'ın ve hatta Neruda ve Ritsos'un yeniden dirildiğini hissetmemiz başka türlü nasıl açıklanır.

Seksen sonrası şiire ilişkin söyleyecekleriniz ne olabilir. Örneğin anlaşılmaz şiirler ve hapishane şiirleri...

- Yalnızca şiir değil, genelde edebiyat ve sanat daha önce bulamadığı ilgiyi 1980'li yıllarda buldu. Faşist darbe öncesinin sıcak ve hareketli akışı edebiyat ve sanata olan yoğunlaşmayı geri plana itmişti. Bu elbette onun önemsiz sayılmasıyla değil, sürecin acil ihtiyaçları ve yakıcılığı karşısında doğrudan direnme ruhuyla ve kültürüyle yakından ilişkiliydi. 80 öncesinin bu pratiğinde edinilen politik, kültürel ve edebi birikim 80 sonrasıyla karşılaştırıldığında insanlarımızın bir anlamda iktisat derslerinde okuduğumuz ihtisaslaşma kavramına uygun biçimde davrandığını söyleyebiliriz belki. Bunu açarsak oldukça geniş bir taban oluşturan ve kültürel birikim olarak hiçde yabana atılmayaçak düzeyde bulunan arkadaşlarımız pratik olarak şiire, sanata ve edebiyata yönelmişti. Geçmişe dönüp baktığımızda, bugün de önemli saydığımız bazı isimlerin süreç tarafından sanki kendiliğinden sanat ve edebiyat ile görevlendirildiğini düşünmek bile olası.

Darbe nedeniyle oluşan boşluk, geçmişin o birikimli insanlarının sanat ve edebiyat alanına akmasına neden oldu bir anlamda... Türkiye devrimini tartışır gibi, kültürün, sanatın ve edebiyatın güncel sorunlarını tartıştığımızı hatırlıyorum ben.

İşkencehanelerde, sokaklarda, dağbaşlarında, idam sehpasında, gün ortasında gece yarısında öldürülen arkadaşlarımız... Dağılan örgütsel yapılar... Denize düşüpde sarılacak yılan bile bulamayan emekçiler... Kırılan "güzel günler umudu" insanlarımızı kendileriyle başbaşa bıraktı. Kendisiyle başbaşa kalan duyarlı insan, boşalım alanı olarak geçmişte yalnızca iyi bir okur ve izleyici olarak katıldığı etkinliğe doğrudan katılmalıydı artık. Bu bir içsel zorlamaydı aynı zamanda... Birçok insan fırtınadan böyle geçti. Yıllar sonra sular durulduğunda geriye hem bir tortu ve berrak su tanecikleri kaldı. Anlaşılmaz, derinliksiz ve günü birlik üretimlelr bu tortuyu kalınlaştırdı. Ama hepsi de ileri yada geri boyutta bir dönemin duyarlıklarıyla beslendi, tarihsel bir döneme düşen not oldu. "Hapishane şairleri" denilen arkadaşlarımız..Şiirin dilini hapishanede edinmediler elbet. O birikim daha önceden oluşturulan bir birikimdi. Hapishane ortamı bu birikimlerin ürüne dönüşmesine etki etmiş olmalı yalnızca. 80 sonrası çeşitli yerlerde karşılaştığımız ne dediği belirsiz, anlaşılmaz ve bulanık şiirleri yazanlar hep dışarda kalanlardır. Dışarıda olmalarına rağmen hayatın içinde olmayan çeşitli şairlere ve şiirlere de tanık oldu bu süreçte. Bu konuyu iyice deşersek sayfalar dolabilir. Ama şunu gönül rahatlığıyla söyleyebiliriz. Üretilen herşey belirli bir süreçle sınırlı kalsa da, süreklilik taşısa da, sonuçta kültür, sanat ve edebiyat adına ileri geri yönleriyle o birikimdeki yerlerini aldılar.

-Size göre sanatın işlevi, bunun içinde şiirin işlevi ne olmalıdır?..

-Sanatın işlevi dönemden döneme biçimsel farklılıklarıyla algılansa da, sınıflı toplum söz konusu olduğunda özel yerine oturtularak ele alınmalıdır. Bu ele alış, emekçilerin hergün yaşadıkları gerçekliği bilince dönüştürmeye hizmet etme düşünçesini yedeğine almalı. Kitlenin öz güvenini kazanmasına yardım etmeli, halk bu etkinlikte "gelişmekte olan kendini" bulabilmelidir. Yaşamın nesnel gerçekliğini kavrayabilmiş insan, değişimin gerekliliğininde farkına varacaktır. Bunu yanlızca politik anlamda algılamamak gerekir. İnsanı törpülemeli, kabalıktan sıyırmalı, inceltmelidir. Hem duygularda ve düşünüşte, hem dünyaya, topluma insana bakışta..Her alanda estetik tatlar sunabilmeli ve sanatda ve kültürde kalıcı izler bırakabilmelidir. Çıkış noktası olarak insanı ve insani olanı temel alan sanat, illüzyon ve yabancılaşmanın dışında kalabilen sanattır.

-Özgürlük kavramını acımlayabilir misiniz? Sizce sanatçının özgürlüğü nedir?

-Önce, hayatın içinden birkaç soru ile başlayalım... Hiçbir parti çizgisini benimsemediği halde, hapis ve para cezası

ödemek istemediği için sandığa giden secmene, "özgür"iradesini kullandığı için aferin mi diyeceğiz?..Üniversiteye devan eden genci, pek muhterem büyüklerimiz deyimiyle X"Kahve köşelerinden kurtulduğu" için özgür mü sayacağız? Bu öğrencinin üniversite sınavına özgürce girdiğini kabul etsek bile, sınav saatine kadar yaşadığı bütün bir ömrünü geniş anlamda öğrenim özgürlüğü içinde geçirdiğini söyleyebilir miyiz? Yan taraftaki komşumuzu, bangır bangır dinlediği müziğin sesini kısması için uyardığımızda onun müzik dinleme özgürlüğünü kısıtlamış mı oluruz? İmam hatip liselerinin, kuran kurslarının, camileri büyük bir hızla arttığı bu ortamda, "Laik diktatörlük"e lanetler yağdıran şeriatçının inanç özgürlüğü ile, aklın egemenliğini benimsemiş bir dinsizin inanmama özgürlüğünü fetvaların, yakmaların, kelle koparmaların neresine yerleştireceğiz? Eline tutuşturulan receteye göre yazan gazeteci, yazdıklarını hararetle savunuyor görüntüsü verse de özgür bir gazeteci olarak değerlendirilebilir mi? Kendi kültürüne ve köklerine yabancılaştırılıp, kendinden başka herşeye benzetilen bir etnik azınlık, egemen olana her fırsatta memnuniyetini dile getirse de özgür sayılabilir mi... Peki, özgür olmak hapishane dışında olmak mıdır yanlızcı?.. Soruları çoğaltabiliriz..

Özgürlük, nesnel olanın bilincine varmakla başlayan egemen olunmuş zorunluluktur..İnsanın özgür olabilmesi, kendini ve bireyi olduğu toplumu biçimlendirmeye, biçimlendirdiği oranda da yararlanma serbestliğine kendi iradesiyle katılabilmesidir. Özgürlük, nesnel zorunluluğu görmeye ve bu zorunluluk karşısında doğa ve toplum yasalarından bilerek yararlanma yeteneğine dayanır. Özgürlük, yaşanan somuta göre göreceli bir kavram olarak düşünülür çoğu kez.. Hapisten yeni çıkan bir devrimcinin özgürlüğüne kavuştuğunu söylemek, fiziksel bir özgürlüğü anlatır. Oysa bilirik ki, o hapishane koşullarının özgür tutsağıdır. "Para cezasını ödeyip özgürlüğünü satın alacağım" diyen aydınımızın satın alacağı özgürlükte fiziksel özgürlüktür. O, böyle düşünmekle bile özgür insan tipolijisini çizmiştir bilincimizde...

Sanatsal özgürlüğü ise, toplumsal özgürlüğün bir yönü olarak algılamak gerekir. Beynindeki korku yuvalarını dağıtabilmiş, kendisini sanatıyla toplumsal hayat ve insanı güzelleştirme kavgasına hazırlanmış olan sanatçı, özgürleşen sanatçıdır. İşgal altındaki bir coğrafyanın sanatçısı, kurtuluş düşüne uzak kaldığı müddetçe özgür değildir. Ayrıcalıklarla donatılmış olsa da özgür değildir. Bireysel olarak bakarsak, sorun, sanatçılık ile aydın sanaçılık arasındaki bir tercih sorunudur.

-İnsancıl Dergisi'nin açımladığı ve mücadele ettiği sanatta star sistemi hakkında ne düşünüyorsunuz?

-Kültür ve sanatta tavır dergisinin 26. sayısında şöyle yazmıştım: Bir yazarımız kafa yormuş, sanatta star sisteminden bahsetmiş. Bazı yazar- çizerlerimiz gocunmuş, küsmüş..Var olan bir şeyin adını koymak, kimi, neden kızdırıyor?

Star sistemi ile ilgili yazılar yanılmıyorsam İnsancıl'da uzun bir dönemdir devam ediyor. Yazılara özel olarak katıldığımı belirtmekle birlikte, kısa bir ilave yapmak gerekirse şunları söyleyebilirim:

Sanat ve düşün insanları, üretimiyle belli toplumsal katmanların duyarlıklarına seslenirler. Sonuçta bu üretimler, ulaştığı insanın kültürel dağarcığını bir biçimde etkiler. Düzenin sanatçısı, kendi iradesi dışında kurulmuş olan star sisteminin payandalarından biri haline geldiği oranda starlaşmaya başlar. Sistem ona bu olanağı sağlar. "Star"ı parlayan "sanat"cı için tek hedef vardır artık önünde, Süper star olmak. İki dönem gündemde kalmayı başarırsanız süper star oldunuz demektir. Artık gözünüz arkada kalmadan ölebilirsiniz. Televizyonlarda ve süper kuponları için satın alınan gazetelerde gördüğümüz süper starlar zaten hem bu sistemin ürünleri hemde yeniden üreticileridir. Bunu söylerken medyada boy gösterme derecesini değil, yaratığı illuzyonu ve onu doğuran mekanizmayı birlikte düşünmek gerekir. Burada, doğrudan emekçi halk için sanat yapma gibi bir kaygısı olmayan ünlü sanaçıları sırf bu nedenle star sisteminin yoz elemanları olarak görmekte yanlış olur. Kültür sanat veya düşün alanına beğenilir ürünler sunan sanatçının sınıfsal olarak nerede konumlandığı herzaman önemli olmayabilir. Ona yönetilicek yerğileri star sistemini aşan bir çerçeveye yaymak gerekir. Kaldı ki, ahbab çavuş ilişkilerinin yarattığı kimi "toplumcu" sanatçılar, çoğu kez eleştirisini yaptıkları sisteminde gerisine düşmektedirler. Üstelik hangi taşı kaldırsak altında onlar çıkmakta, herşeyin en iyisini onlar yapmakta ve herşeyin en doğrusunu onlar bilmektedirler..

Sorulduğunda, alacağımız yanıt şudur.

"Evet, ama koşullar buna müsait"

-Şiirin az okunması, edebiyata olan ilginin yetersizliği, şairin ve şiirin karşılaştığı sorunlar ne olabilir?

-En baştan başlayalım. Şiir yazarsınız, yayınlayacak dergi bulamazsınız... Bir kitaplık şiiriniz olur, ödül alsanız bile kitaplaştıramazsınız. Kitabınız çıkar, dağıtım, tanıtım kötüdür, ama siz yine yazarsınız. Bugün bir şiir kitabı 2 bin tane basılır. İkinci baskısını yapan bir şair göstermek gerekirse üç beş tanedir. (ustalar dışında). 5 baskı yapsa bile ne olacak ki? 10 kitap eder. Şiire bu kadar uzakmıyız gerçekten toplum olarak. Hayatın bir şekilde şiirsizleştirilmesinin özetidir bu aynı zamandı.

-Şiirlerinizin şarkılaşması konusunda neler söylenebilir?

-Her şiir, içerisinde belli bir ritmi ve sesi taşır. Bu ses ve ritmi müzikal boyut olarak açığa çıkarken müzisyenlerde onu türküleştirebilirler. Duygu olarak bu gerçekten haz veriyor insana. Daha ileri boyutta söylersek, halka ulaşmaya çalışan insanın, onun yaşam mücadelesine müzisyen kimliğiyle katkıda bulunan arkadaşlarca seslendirilmesi, bir işleve aracılık etmesi, insanlarımızın kültür dağadcığında yerini almamda heyecan verici bir güzelliktir. Grup Yorum, Özgürlük Türküsü, Grup Ekin, Grup Dalga, Feyzi Kurtuluş, Güler Duman ve Mehmet Gümüş, sözünü ettiğim bu müzisyen ve müzik grupları olarak bugüne kadar birçok şiirimi seslendirdiler, onlarla dostluk temelinde gelişen güzel çalışmalarımız oldu.

-Son sözünü ne olacak?

-Sevgili İnsancıl Emekçilerine ve İnsancıl'ın ulaşabildiği okur kitlesine şiirin ve hayatın saflarında sürdülecek yolarkadaşlığının sürekli olmasını dilerim...

İnsan Gülümsüyor...

İnsancıl Gülümsüyor...

Çanakkale Gülümsüyor...

Çanakkale'de İnsancıl Temsilciliği Açılmıştır

Adres: Cevdetpaşa mah. Kayserili Ahmet Paşa cad. 22/17 Çanakkale

Korkuyu Korkutan Korku

Adem ERYÜRÜK

Durup dururken odanın kapısı açıldı. Nasıl olur ama! Yatmadan önce odanın kapısını kilitlediğinden emindi. Hatta bir ara, gördüğü kötü bir düşten sonra, dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı kilidin yanında somyasını da kapının arkasına çekmeyi düşünmüş, ama korkudan -tüyler ürpertici bir düştü gördüğü- yerinden bile kımıldayamadığı için bundan vazgeçmişti.

Kapı hiç de zorlanmadan, itilip; kakılmadan kolayca açılmıştı. Belli ki, önden giren zayıf, çelimsiz; küçücük yüzünde korku, ürküntü ve tedirginlik verici bir bıyık taşıyan; önden giripp kenara çekilişiyle bu işle görevli birine benzeyen adamda kapının yedek bir anahtarı vardı. Herşey önceden planlanıp düşünülmüş gibi gözüküyordu. Kendine oynanan bir oyuna kolayca, hiçbir kuşku duymadan düşüvermişti.

Kaç gündür buradaydı. Düşürüldüğü tuzağın devamı gibi gözüken bu kuş kafesine benzer odada -belki de bir hücreydi burası,bir ağacın ya da bir kayanın kovuğuna benzemiyor değildi- kaç gündür böyle kendinden geçmiş bir halde sırtüstü, karmaşık ve korkutucu düşler görerek, gerçek yaşamdan kopuk bir halde yattığını anımsamıyordu. Gözlerinin önüne büyük kanatlı; keskin gözlü; uzun, çengel gibi gagalı bir kuş geliyordu, ama uzun süreli görünmüyordu kuş, bir beliriyor bir kayboluyordu: Gökyüzünün mavi sonsuzluğundan hızla süzülüp geliyor, ürpertici kanat çırpışlarıyla, kaygı içinde bir o tarafa bir bu tarafa uçtuktan sonra kaybolup gidiyordu.

Büyük kanatlı kuşun kaçıncı gelişiydi, onunla birlikte büyük bir kuş sürüsü geldi. Öylesine büyük bir sürüydü ki bu, belki de kuş soyunun en küçüğünden en büyüğüne hepsi oradaydı.

Bir süre sonra kuşlar çevresinde çığlık çığlığa dönmeye başladılar.

Gözleri en keskin, gagası en uzun, kanatları en kocaman olanların yere inip inip, sıçrayarak kendine doğru birkaç adım attıktan sonra geri uçtuklarını görünce korkuyla ürperdi, tüyleri diken diken oldu: "Akbabalar akbabalar!" diye bağırdı. "Ölmüş olmalıyım," dedi. Yerde yatan leşini ayaklarından tutup sürükleyerek oradan kaçmayı düşündü, ama hiçbir yanı kımıldamıyordu. Başını yavaşça önüne eğdi, "Ölmeye gör bir kere," dedi, "yeryüzüne bir kez gelirsin ve bir kez ölürsün ancak, hiçbirinin geriye dönüşü yoktur asla."

Neden sonra, çevresinde sıçrayıp durarak sinsice kendine yaklaşan; kuşların büyük kanatlıları, birşeyden ürkmüşçesine gökyüzüne havalandı. Kısa sürede bütün sürü toparlanıp bir araya gelerek gökyüzünün yükseklerine doğru uçtular hızla. Gelişlerinden daha hızlıydı gidişleri, korku ve panik içindeydiler: "Kaçıyorlar," dedi, "korkuyu bu denli korkutan korku nedir ki."

Bir süre sonra bir başka kalabalık oluştu gözlerinin önünde. Bunlar ne kuşa benziyorlardı ne de bir başka varlığa. Gördüğü kadarıyla uçamıyorlardı. İki uzun bacağın üzerindeki gövdelerini bacaklarının ileri geri kımıldanışlarıyla taşıyorlardı. Başları, yalnızca başları gagası koparılmış bir yırtıcı kuşun başını andırıyordu. Gözleriyse bütün yırtıcı kuşlarınkinden daha keskin ve daha korkulasıydı; tedirgin edici sinsi bir bakışı vardı gözlerinin. Kimilerinin bedeni tüylü, kimilerininki tüysüzdü. Tüysüz olanların, tüylü olanları daha da vahşileştiren, daha da yırtıcılaştıran garip girinti ve çıkıntıları vardı bedenlerinde. Ne tür bir canlıydı bunlar böyle. Bir varlık oldukları söylenemezdi, ne var ne de yoktular; ancak şimdi var olan, ama her an hiç var olmamışcasına yok olan birşeydiler.

Ne oldukları belli olmayan bu ürkütücü canlılar giderek daha da vahşileştiler. Korkunç bir devinim içindeydiler. Ortalarına aldıkları, kendilerine benzerken asla kendilerinden biri olmayan; yeryüzündeki hiçbir canlıya, hiçbir varlığa benzemeyen; bir varlık mı yoksa yalnızca bir boşluk mu olduğu belli olmayan birşeye saldırıyorlardı. Öylesine vahşi, öylesine sinsi, öylesine dost canlısı gözüken bir düşmandılar ki, ortalarına aldıkları kendilerine benzemeyene saldırırlarken kendi içlerinden birine de saldırıyorlardı ansızın. Kendi içlerinden gözlerine kestirdikleri birini çekip ortalarına alıyorlar, kendi soylarından oluşuna bakmadan korkunç acılar çektiriyorlardı ona.

Kendi soylarından kaç tanesini korkunç işkencelerle yiyip bitirdikten sonra, hiç durmadan saldırdıkları, yere yıkıp boğazlamak için büyük çaba harcadıkları, kendi içlerinde var edilip, varlığını kendi içlerinde sürdürürken asla onlardan biri olmayanı, onlardan arı, onlardan farklı olanı -bu amansız saldırılarının nedeni de doğalarındaki vahşilikten öte bu olmalıydı- yıkıverdiler ortalarına ansızın. "Öldürüldüm!" dedi o.

Kanını emip beslenmek, daha güçlü, daha yırtıcı, daha vahşi, daha sinsi olmak için küçücük boğazına milyonlarcası birden yapıştı karınca sürüsü gibi.

Büsbütün de kopup gitmemişti hücresinin dışındaki yaşamdan. Yatıp durduğu, fare leşleriyle dolu bu yerde ne aradığını tastamam bilmiyorsa da, buraya gelmeden önce ne olup bittiğini bir parça da olsa anımsamaya başlamıştı: O, gagasız başlı akbabalar tarafından öldürülmüştü ve bu daracık yer mezarıydı onun.

Kapıyı açtıktan sonra kenara çekilen küçük yüzlü adamın arkasından iki asker girdi içeri. Askerler kapının gerisinde durup, gözbebeklerini göz çukurlarında bir o tarafa bir bu tarafa kaydırarak pis kokulu, alacakaranlık hücrenin orasına burasına bakındılar. İlk kez görüyor gibiydiler burayı. "Suçu ne ki bunun?" dedi biri birine. "Suçunun ne olduğunu henüz bilen yok," dedi diğeri, "bir suç da gerekli değil hani böyle bir iş için."

Üçü birden ona doğru yürüdüler. Ne kadar da büyüktü askerlerin ayakları. Kapıyı onlara açan üçüncü adamın ayaklarıysa inadına küçüktü.

Askerlerden birinin elinde, beyaz bir gömlek vardı.

Ona doğru uzatıp duruyordu gömleği. Gömlek ne bir deli gömleğine benziyordu ne de bir akıllı gömleğine. Öylesine bir gömlekti işte. Dalgalanıp duran beyaz rengi kan kırmızısı oluyordu zaman zaman; ama kan kırmızısı; gözyaşı gibi aşağı doğru akıyorken daha ilk damla bile yere düşmeden gömleğin rengi yeniden beyaza, o tüyler ürperten kefen beyazına dönüşüyordu.

Askerlerden diğerinin elinde dört köşe, iki ucundan ip geçirilmiş bir kağıt vardı. Kağıdın üzerinde, anlaşılmaz bir yazıyla yazılmış birşeyler bulunuyordu. Asker, elindeki kağıdı, diğer asker gibi ani hareketlerle -garip sıçrayışlarla birdenbire ileri atılarak- ona doğru uzatıp duruyordu. Askerin gözlerinden, kağıdı onun boynuna geçirivermek gibi bir düşünce okunuyordu.

Yanyana durup birbirlerine iyice sokulduktan sonra bedenleri hafif öne eğik, başları dik, gözleri üzerinde, temkinli adımlarla üçünün birden yavaş yavaş kendine doğru geldiklerini görünce, korkuyla, hücresinin, baykuş gözünü anımsatacak kadar küçük olan demir parmaklı penceresine koştu. Parmaklıklardan kavrayıp, ayak parmaklarının üzerinde yükselerek dışarı baktı. Ürperti içinde, "Şafak şafak!" diye bağırdı.

"Korkma," dedi üçü birden, "doğuşun ölüm içindi."

Pencerenin altına, hemen oracığa dizlerinin üzerine düştü.

Ah; ah hiçbirşey de anımsamıyordu. O neden buradaydı; kimdi, neydi, ne yapmıştı. Bir varlıksa o, nasıl bir varlıktı; neden var olmuştu, nasıl var olmuştu. Hiç değilse, doğuşu ölüm için miydi gerçekten, bunu olsun anımsayabilseydi. Ağlamaya başladı. Anımsadığı bir tek şey vardı, ölmüştü o.

Üç adam, onda gördükleri ilk gözyaşıyla birlikte üzerine atıldı. Tutup ayağa kaldırdılar onu. Beyaz gömleği elinde tutan asker, aceleyle gömleği kollarından geçirip, iki ucundan kendine doğru çekiştirerek giydirdi. Diğer asker, üzerinde ne yazdığı belli olmayan kağıdı boynuna takıverdi çabucak. O, birdenbire, "Ama ben öldüm!" dedi sevinç içinde. Küçücük yüzünde ürpertici bir bıyık taşıyan o kuru, çelimsiz adam ileri atıldı hemen, "İnanmayın, yüzyıllardır hep aynı şeyi tekrarlayıp duruyor," diye bağırdı, onun coşkusu onunkinden daha çoktu.

Çaresiz çırpınışlarla kafesin kapıya en uzak olan köşesine kaçtıysa da, bir süre önce onu oraya koyan o kocaman el uzanıp onu oradan aldı. Doğrusu, bir süre önce onu oraya koyuşuna bir anlam verilemediği gibi onu geri ordan alışına da bir anlam vermek zordu. Bir eliyle yaptığını diğer eliyle yıkmaktan başka neydi ki bu? Ne denli büyük, ne denli güçlü; nasıl da yüceler yücesi olduğunu gösterir eğlenceli bir oyun mu oynuyordu ki? Böyle bir oyun için enikonu güçsüz ve ürkek olan ondan daha iyi bir oyuncak da olamazdı.

Ne korkunç, ne acımasız bir eldi bu böyle. Bütün çırpınışlarına karşın bırakmıyordu onu. Herşey bitmişti artık, asla kurtulamazdı başına gelen bu felaketten

Tüyleri havada uçuşuyordu. Aç bir sansarın pençeleriyle paralanıyordu. Nedense el, bütün bedenini avcuna alabilecek denli büyük olduğu halde, yalnızca başını kavramıştı. Kısacık ve küçücük bedeni kurtuluşunu, zaten, giderek, güçlükle taşıyabildiği bir yük haline gelmiş olan baştan kopup ayrılmakta görüyor gibi o kocaman elin altında sallanıp duruyordu.

Elin parmakları demir mengene gibi sıkılıyordu. Ne denli yavaş, ne denli acı bir ölümdü bu böyle.

Nefesi kesilmeye başladı. Herşeyin sonu gelmişti artık. Soluk alıp verişleri giderek bir hırıltıya dönüştü... bir anda canı çıkıverdi. "Öldüm!" dedi.

... Mi ?

Yaşamın alışılagelmiş sıradanlığını
sorgulayamadığımız sürece
s i y a h l a ş ı r g ö k y ü z ü
Doğmadan öldürdüğümüz çocuklarımızın son
gözyaşları olmuştur
ç i ğ t a n e l e r i:
her gece düşerken bir bir toprağa
boş yer ararız kimsesizler mezarlığında.
Umarsız, utanmasız bir bekleyişteyiz,
gizlenemeyen pisliklerin içinde yok oluşun
suskunluğu sinmiş
bakışlarımıza/gözlerimize
Kabullenişlerin dilsizleştirdiği bir halkız
O y s a
Yürekten sevmelere, "biz" olmalara ne kadar
muhtacız.
Yarına dair hayallerimiz bugünün karanlığı içinde
yok olmakta
Suskunuz... Suçluyuz...
Korku bekçilik yaparken düşlerimize
her gece faili belli cinayetlere yatıyor dünya.

Tahir DURAN

Yıldız Güncesi

Cengiz GÜNDOĞDU

7 Mart Perşembe

Mart geldi.

Annem mart için "Onbeşi kış, onbeşi yaz" derdi. Şimdi mart kış yanını yaşatıyor. Sert... soğuk rüzgarlar... birdenbire kar serpintileri. Martın bu soğuk burgacında ucun ucun güneş de görünüyor.

Mart... doğada mücadelenin net bir biçimde göründüğü ay. Ama ben mart ayını pek severim. Neden severim bilir misiniz. Mart ayında doğdum da ondan. Annemin garip bir inanışı vardı. Benim çelişkili yanlarımı gördükte "Bu çocuk mart ayında doğdu. Ondan böyle oldu" derdi. Anneme göre mart dışında her ay kendini düzgünce... tutarlı yaşar. Bir tek mart dört mevsimi yaşar. Martın kendi hep çelişkilidir. Mart bir mücadeledir baştanbaşa. Mart ayı geldikte doğanın mücadelesi hızlanır. Sabahın havası ikindinin havasına uymaz. Gece kar yağar... gündüz güneş doğar.

Annemin dediği doğru geldi. Mücadele benim karakterim oldu. Tabii üzüntüler... acılar... sevinçler... derin hayal kırıklıkları... yanlışlar... doğrular... son derece aptalca davranışlar... son derece akıllı davranışlar... umutlar... umutsuzluklar. Hepsini yaşadım. Hepsini ben yaptım. Hayatımın her noktasını kabulleniyorum.

Şimdi durduğum noktadan geriye baktıkta, şunu, şöyle yapsaydım dediğim oluyor ama, yaptıklarımdan ötürü pişman değilim. Çünkü onu bir başkası yapmadı, o günkü ben yaptı. O beni kaldırıp atamam... pişmanlıkla ezemem. Çünkü o günkü benlerden oluşuyor bugünkü benim.

Aralık ayında hastanede ölmeyi istedim. bunu... ölmeyi ciddiyetle... samimiyetle istedim. O gün, bana yapılacak en büyük iyilik, bir iğne yapıp, sessizce öldürmekti beni. Bu bir yılgınlık değildi. O gece ateş 40'a yaklaşırken geçip giden günleri düşündüm... kimi kişilere müthiş kızdım... sonra hastanede olup bitenlere... Herkesi tokatlamak istiyordum. Ama yerimden kalkamıyordum. En iyisi öleyim dedim. Beni en çok kızdıran, o durumda bile... ateşler içinde yanarken, ülkede... dünyada olagelen tatsızlıkları düşünmemdi. Bedenim ölümle mücadele ederken beynim insanları düşünüyor. Ama benim onları düşünmem umurlarında bile değil. Bak şu işe dedim, ellerimle beynimi parçalamak istedim.

Şimdi bunları niye yazdım. Şunun için. Önce **İnsancıl** okuruna teşekkür ediyorum bir kez daha. Hastanede olduğumu anında duyursaydım, hastane bana bakmak isteyenlerle dolup taşacakmış. Bunu anladım. Bunu anlayınca şaşırdım. Bu kadar sevildiğimi, inanın hiç düşünmemiştim. Tabii bu sevginin karşıtını da düşündüm. Beni bu kadar çok seven varsa, en az bu sevginin şiddeti kadar, nefret eden de var. Ölümün eşiğine kadar gidince nefretçileri de öğrendim. "Gündoğdu'nun işi bitti", demişler... el oğuştura oğuştura. Ben, bir silkinişle ayağa kalktıkta ciddi bir hayal kırıklığına uğramışlar. Hele daha kesiklerim kapanmadan **Beksav**'da göründükte bunlarda şafak atmış.

Bunları hep sonradan öğreniyorum.

Şu duruma bakın. Benden nefret edenlerin en azından çocukları bile güzel bir dünyada yaşasın diye mücadele ediyorum. Bu kişiler benim ölümümü bekliyor, "Gündoğdu'nun işi bitti", diye seviniyor. Tabii bu nefretçilere kızmıyorum. onları da insanileştirmek için mücadelenin devam etmesi gerektiğini anlıyorum.

11 Mart Pazartesi

Dün, **Bulunmaz Kültür Merkezi**'nde tartışmalı bir söyleşi vardı. Konu, **Kültürel Sorun ve ÖDP'den Beklentiler**. Tartışmalı söyleşide konuşmacı olmak istemedim. Tartışmayı Nihat Ateş yönetti. **İnsancıl**'dan bir arkadaş bir yanda, ÖDP'den Süleyman Bulut'la, Ali Rıza Tura bir yandaydı. Dört saat sürdü tartışmalı söyleşi.

Önce şunu söyleyeyim. Yirmibeş yıldır Türkiye'de kültür alanında neyle mücadele ettiysem... **İnsancıl** altı yıldır neyle mücadele ediyorsa, Süleyman Bulut bu mücadeleye karşı konuştu üstelik demokrasi sözleriyle despotik bir dille. Ali Rıza Tura, Süleyman Bulut kadar despotik değil. Ama burda daha önemli bir nokta var. Hem Bulut, hem Tura benim de doğru bulduğum görüşler de söylediler. Sözgelimi marksizmde nakilciliğe karşı çıktılar... sözgelimi parti, birey ilişkisi tabiyet ilişkisi olmamalı dediler. Ama bütün bu doğruları geri geri giderek söylediler. Dikkat ettim. İki konuşmacı da dört saat boyunca bir kez olsun işçi sınıfı... proleterya... kapitalizm. . emperyalizm kavramlarını kullanmadılar. Dinleyenler arasında Nevzat Levent Taşçı'da vardı. Taşçı da ÖDP'liymiş. Söz aldı. ÖDP'li konuşmacı Bulut'a "Sizin görüşlerinize katılmıyorum. Siz sağ kanattasınız" dedi.

Ben bu toplantıda hiç konuşmayacaktım. Ama iki kez söz aldım. Konuşmak zorunda kaldım. Toplam en fazla beşaltı dakika konuştum. Tabii konuşmacıları eleştirdim. Bu tartışmaya katılmadığım için pişmanlığımı söyledim. ÖDP'in bu konuda bir tartışma düzenlemesini... benim de o tartışmaya konuşmacı olarak katılmak istediğimi belirttim. "Şunu bilin" dedim. "Sizlerle mücadele edeceğim. Bu mücadeleyi ben kazanacağım"

Görünen şu. ÖDP'de çeşitli kanatlar var. Bir yanda

kanadın bir ucunda sınıfsız... sömürüsüz bir dünya için mücadele edenler... kanadın öbür ucunda Süleyman Bulutgiller. Bulutgiller marksizmi ideolojik açıdan yerlebir etmek amacında. Ondan sonra kapitalizmi özgürleştirme hareketini başlatacaklar. Tabii başka görüşler de var. Bundan ötürü, hiçbir ÖDP'li partinin görüşünü söylemiyor... kendi görüşünü söylüyor. Sanki bu görüşlerin hiçbir sınıfsal tabanı yok... herkes iş olsun diye laf ediyor havasında. Bunu da demokrasi deniyor. Bu durum, ne kadar devam eder bilmiyorum. Ama eninde sonunda ciddi bir çatışma yaşanacak bu partide. Toplantıda ÖDP'nin **İnsancıl**'a çok soğuk bakışı da gündeme geldi. ÖDP, birçok etkinliğine birçok kişiyi... kurumu çağırdı. Ama **İnsancıl**'a hiç çağrı gelmedi. Dün, Süleyman Bulut konuşurken bunun nedenini anladım. Parti'de şu anda Bulutgiller egemen. Marksist ideolojiyi yerlebir etmek isteyenler, tabii **İnsancıl**'a soğuk bakar... Onlar bilir. **İnsancıl**, marksizmi yerlebir etmek isteyenle kesinkes mücadele eder.

Peki demokrasi... Tabii demokrasi. Ama Bulutgillerle demokrasicilik oynamaya cidden zamanım yok. Zamanım olsaydı, ben de o partiye girer... canımın sıkkın saatlerinde partiye giderdim. Hadi biraz tartışalım derdim. Tabii, kapitalist sınıf, işçi sınıfı kavramlarını kullanmazdım sekter sayılmamak için... sözgelimi şöyle demem gerekirdi. "öteki, ötekini sömürürken, sömüren ötekiye karşı, sömürülen öteki demokrasiyi hiç zedelemeden sesini duyurmalı mı... duyurmamalı mı".

Üzüldüm ÖDP'ye. Onca emek... onca uğraş... hepsi boşa gidecek. Birçok insan, yıllarca onaramayacağı düş kırıklıklarına uğrayacak. Anadolu'nun dörtbir yanından yükselen sevinç sesleriyle partiye koşan insanlar, Bulutgillerin hayattan kopuk görüşlerinin neye mal olacağını biliyor mu. Bulutgillerin dilinden düşmeyen demokrasili söylevler, Türkiye'nin her köşesinde... her kurumunda bunalan gençlere son derece çekici gelebilir. Ama hayat böyle "demokratik söylevleri" kaldırmayacak kadar serttir. İnsanların özgürleşmesini engelleyen kapitalizmin... köylülüğün öyle direnç noktaları vardır ki, bunlar, bütün tasarımları altüst eder.

ÖDP şöyle düşünüyor. Biz bir konuşuruz herkes... kapitalistler bile "Aaa, biz yanlış düşünüyormuşuz, buyurun, ne istiyorsanız yapın" der.

Bunun ciddi bir yanılgı olduğu bilinmeli.

Beni oturduğum yerde kıs kıs güldüren bir noktayı söylemem gerekiyor. **İnsancıl** adına konuşan arkadaşımız yayın tekellerinin... Yapı Kredi'nin... Adam'ın... İletişim'in okuru, nasıl edilgenleştirdiğini anlatıyor... "buna karşı ne düşünüyorsunuz" diyor, Bulut, "O yayınevleri güzel kitaplar yayınlıyor" diyor.

Bankalarla ilgili bir soru soracaktım. Halkın parasını kredi diye kapitalistlere aktaran bankalar için ne düşünüyorsunuz diyecektim. Korktum. Belki şöyle bir yanıt gelebilirdi. Bu dediğiniz doğrudur. Ama halk parasını evinde tutamaz. İster istemez bankaya götürecek. Bu güzel değil mi.

13 Mart Çarşamba

Bir dergi geldi... **Merhaba Sanat**. Çorum'dan. Bana gönderilen ikinci sayısı. H.Uğur Çınar hazırlıyormuş dergiyi. "Merhaba Sanat demek o kadar kolay değil. Sayfa düzenlemesini, dizgiyi, baskıyı halledebiliyoruz. Çorum'da sanatın var olduğunu göstermek için işin bütün külfetine katlanabiliyoruz" Bu katlanışın ne kadar zorlu olduğunu biliyorum. Merhaba Sanat, önüne çıkabilecek bütün zorluklara katlanmalı... Çorum'da sanatın var olduğunu göstermek için milimetrik mücadelesini sürdürmeli. Bu önemli. Bakın, ben, bugüne kadar Çorum'da Kültür Sanatevi olduğunu bilmiyordum. Bunu, Merhaba Sanat'la öğreniyorum. Kültür Sanatevi'nin başkanı Elvan Çek'le bir söyleşi var... orda söylüyor, 1986'dan bu yana on oyun sahnelemişler. Az bir etkinlik değil bu. Ayrıca bir kitaplık oluşturulmuş... kitaplıkta 700 dolayında kitap varmış.

Elvan Çek'in söylediğine göre "disiplinli, saygılı ve bir şeyi yapmaya inançlı insanların bir araya gelmesinden oluşmuş çekirdek kadro" varmış. Bu çekirdek kadroyla Çorum'da sanat mücadelesi veriliyor. Hem Elvan Çek'i... hem o kadroyu kutluyorum.

Anadolu'da bu tür dergilerin... sanatevlerinin çoğalmasını diliyorum. Ancak böyle olursa, sanat insanlaşma sürecine katkı yapabilir.

Bu gece Adana'ya hareket ediyorum. Yarın saat 19.00'da Sanatta Star Sistemi'ni anlatacağım, Adana'da.

19 Mart Salı

Yıllar önce küçük bir düş kurmuştum. Bir otobüse binsem. Otobüs mavi olsa. Hep gitsem... hep gitsem... 13 Mart çarşamba günü böyle oldu. Bir otobüse bindim o gün. Otobüs saat 19.30'da hareket etti. Hep gitti. Ertesi gün saat 9.00'da Adana'da durdu.

Bizde gezi kültürü gelişmemiş. Sözgelimi, otobüste, tirende oturmasını... konuşmasını bilmeyiz. Bitmez tükenmez sorularla rahatsız ederiz yan koltukta oturanı. Kimsin... necisin... nerelisin... nerden geliyorsun... nereye gidiyorsun... tabii olağan durumlarla ilgili yorumlar... şunlar bunlar. Neyse... Adana'ya giderken yanımda oturan böyle biri değildi. Hiç rahatsız etmedi beni. Kitap okudum... düş kurdum... geçip giden doğaya baktım. Güzel bir yolculuktan sonra Adana'ya indim. **İnsancıl Temsilciliği**'nin eski binasının oralarda buluştuk. Doğruca Hasan Hüseyin'in evine gittik. Tuna güzel bir kahvaltı hazırlamış. Hep birlikte... ben, Tuna, Hasan Hüseyin, Muhittin... kahvaltı yaptık. Kahvaltıdan sonra bir saat kadar uyudum.

Öğleden sonra **İnsancıl Temsilciliği**'nin yeni yerindeydik. Yeni yerimizi beğendim... güzel. Daha sonra konferansın verileceği yere gittik. Konferansımdan önce Muhittin Çoban arkadaşımız sevgi üstüne özetle konuştu. Muhittin Çoban'ın söyledikleri doğruydu. Ancak bu doğruları doğru yöntemle söylemedi. Bir dinleyenin "Bizi burda yargılayamazsınız" demesini topluluk alkışla onayladı.

Böyle olur. Doğruyu da doğru söylemek gerekir. Nice doğrular, yanlış söylendiği için kabul görmemiştir.

Muhittin Çoban'ın konuşmasından sonra Tuna, kürsüye beni çağırdı. Dörtyüz kişiye sanatta star sistemini anlatacaktım. Hiç kimse sıkılmamalıydı. Her kelime yerini bulmalıydı. Daha önemlisi şu. Sanatta star sisteminde yer alanları da eleştireceğim. Selim İleri, Orhan Pamuk, Zülfü Livaneli, Ahmet Kaya. Karşımda beni dinleyenlerin büyük çoğunluğuna göre bütün bu kişiler kıral. Hiç kimse bu kıralları eleştirmemiş... hep yüceltmiş. Kırallara en küçük bir eleştiride büyük çoğunluk ciddiyetle kapanır. Karşımda kayaya benzeyen topluluktan parçalar koparmaktı amacım. Konuşmanın sonunda bu amacıma ulaştım. Tabii büyük çoğunluğun hemen bana inanmasını beklemiyordum. Bu, milimetrik mücadeledir. Beni dinlemeye gelenlerin en az 350'si sanatta star sistemini yeni duyuyordu. Bu 350 kişiden en fazla beş kişiyi dönüştürmek bile önemli bir katkıdır insani sanat mücadelesi için.

Sanat Star Sistemi konferanslarında kimi kişiler müthiş sinirlenir. Soru görüntüsüyle hakarete varan saldırılar başlar... Bunun nedeni şudur. Bilincini sanatta star sistemi'nin adamlarıyla... bu adamların eserleriyle oluşturan kişi de eleştiri... özgür düşünce dumura uğrar. Bundan ötürü hakaret eder... saldırır. Adana'daki konferansımda da böyle biri vardı. Konferansımın sonuna doğru "Sizler çok yeteneklisiniz de hakkınız mı yenmiş. Bunu mu demek istiyorsunuz. Ben sizin Eleştiri kitabınızı okudum. Sıradan bir kitap" dedi. Özetle söylüyorum orda dediklerini. Söylemek istediği şuydu. Sizler beş para etmezsiniz. Gelmiş burda atıp tutuyorsunuz.

Bu kişiye şöyle yanıt verdim. Önce sizi rahatlatayım. Diyelim bizler çok yeteneksiz insanlarız. Ama bizim böyle olduğumuzu... yeteneksizliğimizi kim saptayacak. Yetenekli olduğunu iddia edene "Otur yerine sen yeteneksizsin" denmez. Hakarete varan sorusuyla benim konuşmamı bozacağını sanan o kişi, bu yanıtı alınca bocaladı. "Hayır, biz sizin kültür birikiminizi kabul ediyoruz" demek zorunda kaldı. Ben şöyle devam ettim. "Birileri size yeteneksiz derse buna inanmayın" dedim. Bu ara bir genç kız "Sizin anlattıklarınız bu toplumun her düzleminde geçerli" deyince sorunu anlatabildiğimi anladım. Tabii doğru bu. Starlaşma zincirleme yürüyor toplumda. Her star, toplumun... insanların bir beklentisine yanıt veriyor.

Konferanstan sonra ara verildi. Aradan sonra **İnsancıl Adana Temsilciliği**'nin oluşturduğu Çıban Şiir Grubu, bir şiir dinletisi sunda. Güzel bir dinletiydi. Şiir Grubu'nda gencecik insanlar var. Günlerce uğraşmışlar... şiirleri ezberlemişler... dramatize etmişler... Ciddi... samimi bir çalışma. Etkinliği izlerken heyecanlandım... duygulandım.

Gösteriden sonra eve gittik. Sevgideğer Tuna, benim yaşgünüm için pasta hazırlamış. Pastayı bir güzel yedik. Bir kadeh rakı içtikten sonra ben yattım.

Ertesi gün hep birlikte... ben, Tuna, Hasan Hüseyin, Muhittin, Cuma,... Antakya'ya hareket ettik... Antakya Temsilciğimiz gençlerin uğrak yeri olmuş. Buna sevindim. Müslüm arkadaşımız her zaman kibar... her zaman samimi.

Aydınlama üstüne konferansım saat 17.30'da **İnsancıl** Antakya Temsilciliğinde başladı. 30 kişiyle başlayan konferanta sona doğru 10 kişi kaldık. Olsun. on kişiyle tartışa tartışa konferansı bitirdik.

Konferanstan sonra doğruca Samandağı'na geçtik. Zübeyde, Cuma arkadaşlarımızın evine. Güzel bir yemekten sonra 03.00'e doğru odalarımıza çekildik. Sabah kahvaltımıza şair arkadaşımız Ozan Telli de yetişti. Ozan Telli coşku dolu bir insan. Doğayla bütünleşmiş. Sözgelimi, doğadaki her otun adını biliyor.

Öğleden sonra Ozan Telli'nin dilmaçlığında geziye çıktık. Gittiğimiz yer M.S. II yüzyıldan kalma tarihi kalıntılardı. Limana su basmasın diye binlerce kölenin açtığı su kanalı... mezarlar...

Geziden sonra Antakya'ya döndük. Zübeyde arkadaşımız yerel radyoda kadın sorunlarıyla ilgili bir panele katılacakmış. Ne yazık dinleyemedim bütünüyle. Çünkü beni İzmir'e götürecek otobüs saat 19.00'da kalkıyordu. Adana'ya kadar... Tuna, Hasan Hüseyin, Muhittin, ben... birlikte gittik. Arkadaşlarım Adana'da indi. İzmir yolculuğu başladı. Ben, ertesi gün saat 11.00'e kadar bu otobüsteydim. Yanımda kimse yoktu. Güzel bir yolculuk oldu benim için. Otobüsten inerinmez doğruca TÜYAP Kitap Fuarına gittim. Berrin Taş, Ayhan Ergün, Hilmi Bulunmaz bizim standımızda... hepsi görevinin başındaydı. Standımızı, yedi gün boyunca tek başına Şadiye Güle arkadaşımız yönetti. Şadiye Güle, ciddi... samimi çalışmasıyla herkesi kıskandırmış. "Aşkolsun, **İnsancıl** Emekçisi dediğin böyle olur" demiş herkes.

Sevindim.

Daha arkaşlara merhaba demeden yazar arkadaşımız Mustafa Öz'le tanıştım. Sevgideğer Mustafa Öz'le sabah çayı içtik. Şurdan burdan konuştuk. Daha sonra **İnsancıl** okuru... yolarkadaşlarımızın ziyareti başladı. Sevinçli... güzel bir gün geçirdik İzmir'de. Saat 19.00'da fuarı kapadık 23.15 otobüsüyle İstanbul'a hareket ettik.

Sabaha karşı İstanbul'a girerken uykum geldi. Kızdım kendime. Neden uykun geliyor... ne bu yorgunluk dedim. Sonra birden aklıma geldi 53 yaşına girmiştim. Gülümsedim. O sıra yağmur yağıyordu. Adana'yı... Antakya'yı... İzmir'i düşündüm. Otobüsleri... sürücüleri... yolculara hizmet edenleri... yolüstü lokantaları... sonra okurlarımı... konferanslarımı.

Azıcık uyumayı haketmiştim.

22 Mart Cuma

İsmet Alıcı anlattı. Beni görmüş düşünde. Bir çeşmenin başında oturmuş düşünüyormuşum. Ağaçlar varmış çevrede.

İsmet Alıcı bunu anlattıkta sevindim. Ne güzel değil mi, bir insanın düşüne girmek.. düşlerde yaşamak... Heyecanla daha daha dedim İsmet'e. O kadarmış... Ağaçlar varmış... çeşme varmış... ben, çeşmenin başında oturmuş, düşünüyormuşum.

Ne düşünüyordum acaba. Bütün çeşmelerin kurutulduğu bir dönemde, bir çeşme... suyu durmaksızın akan bir çeşme şaşırtmıştır belki beni. Belki düşünmüyordum da birini... bir insanı bekliyordum. Belki suyun sesini dinliyordum.. düşler kuruyordum o seslerin arasında.

Rüzgar var mıydı acaba. Varsa şunu düşünebilirim. Su sesiyle ağaçların sesi nasıl bir ritm oluşturur. Bu ritmden nereye gidebilirim.

Belki yorulmuştum da dinleniyordum çeşmenin başında. Belki üzülmüştüm..

Dün üzüldük... bütün **İnsancıl**. Arkadaşımız Baha'nın babası öldü.

Babasının ölüm haberini aldıkta doğruca **İnsancıl**'a gelmiş. odamda sessizce ağlarken "Baha" dedim "gözyaşlarını biraz da bana sakla. Ben ölünce ağlayamazsın yoksa" "Ben de gözyaşı çok Cengiz abi" dedi Baha.

Sevdiklerimizin ölümü ilkgünler dayanılmaz zor acılar yaratır. O acılar zamanla anılarla diner. anılarda... düşlerde yaşar ölen sevdiğimiz.

Günler geçip gidiyor böyle... sevinçlerle... üzüntülerle.

28 Mart Perşembe

Bir kasılma bir kasılma... bir burun büyüklüğü bir burun büyüklüğü, sanırsın dünyanın en güzel işini yaptılar. Azıcık eleştirdin mi, şöyle alaycı bir gülümseme... şöyle bir tepeden bakma. Sözgelimi ayaklarına kapansam, "Bağışlayın beni... nolursunuz bağışlayın. Anlayamamışım sizi... benim kafasızlığıma verin. Sizler ne büyük bir iş yapmışınız... ne güzel iş yapmışınız" desem bile "estağfurullah" demeyecekler.

ÖDP'den söz ediyorum "Gencay abi"leri **Cumhuriyet**'te öve öve göklere çıkardı ÖDP'yi. Meclis'te azınlık grubu bile kurabiliriz dedi. **Söz**'de Ahmet Çakmak "Gencay abi'sine sitem ediyor "Gencay abi gibi parlamento azınlığına eyvallah demeye hiç niyetim yok" diyor. Yine **Söz**'de Erdoğan Tatlav, Aydın Çubukçu'ya şöyle sesleniyor. "Sayın

Çubukçu, ÖDP, sizin de katkılarınıza ihtiyaç duyacak kadar küçük, sizi de mevzilendirecek kadar büyüktür"

Şunu söylemeliyim. Dünyayı düzeltmeden önce o berbat... o kalıt dilinizi düzeltsenize. Şunun için önemli dil. İnsan dille görür... dille ilişkiye girer hem kendisiyle... hem dış dünyayla. Sizin karışık bilinciniz... bulanık bilinciniz dilinizden... kalık dilinizden belli.

Erdoğan Tatlav "devam eden süreç" diyor. "Devam eden süreç" ne anlama geliyor Tatlav... Ahmet Çakmak... öğretim üyesiymiş "Bugünlerde çıkmaya başlayan Marksist Eleştiri adlı dergiye bir göz atın" diyor. Nasıl bir anlatım bu.

Siz bu dille, doğru dürüst elinizi yüzünüzü bile yıkayamazsınız... nerde kaldı dünyayı düzeltmek.

ÖDP boyuna kitle deyip duruyor. Peki, boş sözleri bırakın, yeryüzünden sömürüyü kitleyle nasıl kaldıracaksınız. Bu konuda niçin netleşmiyorsunuz. Ötekinin, ötekini sömürüsünden söz etmiyorum. Kapitalist sınıfın sömürüsünden söz ediyorum. Hep sorduk. Tek yanıt vermediniz. Yayın tekelleri için ne düşünüyorsunuz.

Size, sizin kitleniz önünde tartışma önerdim. Niçin susuyorsunuz.

Susacaksanız susun. Afra tafrayı bırakın. Bir sosyaliste yakışmaz sizin bu tavırlarınız.

Önce şu kabadayı tavrınızı... şu despot... kalıt dilinizi değiştereceksiniz. Değiştirmek zorundasınız. Şunu da bilin. Türkiye'nin... insanımızın aydınlanma umudunu çarçur edemeyeceksiniz. Bunu çok iyi bilin... iyice kavrayın bu dediğimi...

30 Mart Cumartesi

Sabah radyoyu açtıkta bir türkü "Yol ver dağlar... yol ver bana... "Yağmur da yağıyor enikonu... türküyü dinliyorum. Sevgilisinden hiç umut kesmemiş... dağları aşıp sevgilisine gidecek... "yolver dağlar... yol ver bana... "diyor. Bu türküyü dinledikte hem sevindim, hem üzüldüm. Bir insanın sevgilisinden umut kesmemesi... dağları aşıp sevgilisine gitmeyi düşünmesi ne güzel bir duygu... ne güzel bir direngenlik. Önemli hem de. Çünkü nice aşklar, nice dostluklar umutsuzluk... dirençsizlik yüzünden bitti tükendi. Koca koca dağları aşmayı düşlemek ne kelime, küçümencek tepeciklerde bile tuzlabuz oluşunun üzüntüsünü yaşadım. Yağmur da türküyü dinlerken... dağları aşmayı düşünen insanın türküsünü... bunları düşündüm.

Simgesel olarak dağlar hep var. Kaan Arslanoğlu'nun **Kişilikler** adlı romanı ikinci kez toplatıldı. Birinci toplatışına itiraz edilmişti... karar kaldırılmıştı. Savcılık bu karara itiraz etmiş, ikinci kez romanı toplatma kararı almış. Antakya'da öğrendim bunu. İstanbul'dan telefonla haber verdiler.

İşte simgesel olarak bir dağ. Kendini kitap toplatmakla görevli kılan savcıları ya aşacaksın ya da sineceksin. Sözlemek isteğim şu. Türkiye böyle dağlarla çevrili. **İnsancıl**'ın nisan sayısı, matbaadan gelirken, kamyonu çeviriyor maliyeciler, "Vay efendim şu eksik, bu eksik 45 milyon ceza" Nihat, telefonla durumu anlattı. Napılması gerekliğini sordukta "Kamyonu ateşe ver" diyecektim. Kamyonu ateşe ver... ateşten cigaranı yak... yürü gel...

Saatler süren görüşmelerden sonra... sağ olsun Ilıcak matbaası da harekete geçti... sorun çözüldü. Ama olagenler yüzünden burnumdan kan boşandı.

Mart giderken yağmurla... enikonu yağmur yağıyor günlerdir... o türkü "Yol ver dağlar... yol ver bana... " Yolverse de yol vermese de aşıp geçeceğiz o dağları... insanla birlikte... insan için.

Ayna ve Kız

Aynaya bakıp
Yüzünü yıkıyor kız
Ayna gibi yüzü
Kulaç atıyorum gözlerinde
Gözleri deniz...

Aynaya bakıp
Yüzünü yıkayan kız
Su çarpınca ürperir
Öyleyse
Tenimize hükmediyor yüreğimiz...

Aynaya bakıp
Yüzünü yıkayan kız
Deli gibi tutulma mimiklere
Yüreğin gülebilir sana
Aynalar dilsiz...

Aynaya bakıp
Kendi kendine konuşanlar
Hangi soruya cevap buldunuz
Söyleyim
Bu kadar yitik misiniz...

İsmet ALICI

İNSANCIL

Gülümsüyor

MAYIS AYI ETKİNLİKLERİ

ANTAKYA İNSANCIL

Sunan: Sezgin Suna
Açıklamalı Müzik Dinletisi
Besteci: Chopin, Beste: Walsler
4 Mayıs Cumartesi Saat 15.00

Konser
Ozan Abbas
Yer: Kültür Merkezi
14 Mayıs Salı Saat 17.00

Açılış
KAR-YA Antakya Şubesinin Açılışı
Yer: Kültür Merkezi
14 Mayıs Salı Saat 20.00

Gezi
İnsancıl Dostları Kültür ve Dayanışma Gezisi
Akşehir - Samandağı
26 Mayıs Pazar (Tam Gün)

Konser
Sunan: Sezgin Suna
Bağlama Solo Ege Türküleri
31 Mayıs Perşembe Saat 20.00

Berrin Taş

Işığa Doğrulum

-Çıktı-

İnsancıl Yayınları

Yusuf Çotuksöken

Bir Dilcinin Günlüğünden

Okul Sözlüğü'nün Eleştirisi

-Çıktı-

İnsancıl Yayınları

İNSANCIL YAYINLARI

Şiir Dizisi

İnsanın Ayak Sesleri / Berrin Taş	100.000 TL
Dinlenen Cadı / Nihat Ateş	100.000 TL
Açık Gece / Ömer Bilge	100.000 TL
Öbür Yanı da Ateş / Bozan Yaman	100.000 TL
Gül Dikenini Öpünce / Arif Madanoğlu	100.000 TL
Saklı / Süleyman Sırrı Kazdal	125.000 TL
Havass'ın Sözleri / Halid Özkul	125.000 TL
Bir Saksılık Dünya / Ayhan Ergün	150.000 TL
Abc Denemesi / Aytekin Arık	150.000 TL

Öykü Dizisi

Arka Balkon / Kezban Özbay	100.000 TL
İnsan Eli / D. Mehmet Şekeroğlu	100.000 TL
Martısız Deniz / Semiha Uçuk	150.000 TL
Uzaydan Gelen Kadın / Semiha Uçuk (2. baskı)	150.000 TL

Roman Dizisi

Proxima Centauri / Ömer Baytaş	250.000 TL
Çağrısız Hayalim / Kaan Arslanoğlu	250.000 TL
Kişilikler / Kaan Arslanoğlu	250.000 TL

Deneme - Eleştiri Dizisi

Şiir Gündemi / Sennur Sezer	100.000 TL
Yanılmanın Gerçekliği / Kaan Arslanoğlu	150.000 TL
Eleştiri / Cengiz Gündoğdu (2. baskı)	150.000 TL
Işığa Doğrulum / Berrin Taş	150.000 TL
Bir Dilcinin Günlüğünden - Okul Sözlüğü'nün Eleştirisi / Yusuf Çotuksöken	150.000 TL

Gezi - Anı Dizisi

Gezi Notları -1 / Semiha Uçuk	150.000 TL

Felsefe Dizisi

Felsefe Bir Sevinçtir / Afşar Timuçin	200.000 TL

İnsancıl Dergisi 1. Yıl Cildi (Tükendi)	
İnsancıl Dergisi 2. Yıl Cildi	1.000.000 TL
İnsancıl Dergisi 3. Yıl Cildi	1.000.000 TL
İnsancıl Dergisi 4. Yıl Cildi	1.000.000 TL
İnsancıl Dergisi 5. Yıl Cildi	1.000.000 TL

Posta masrafları nedeniyle ödemeli gönderilmez. İstenen kitabın bedeli banka veya postaçeki hesabına yatırıldıktan sonra istenen kitabın adıyla birlikte makbuzun fotokopisi İnsancıl adresine gönderilmeli.

Postaçeki Hesabı: 666 043
Banka Hesabı (TL): T.İş Bankası 9. Kısım Ataköy / İst. 1137 - 38678 (Berrin Taş Adına)
Banka Hesabı (Döviz): T.İş Bankası 9. Kısım Ataköy / İst. 301 003 179 305

İnsancıl Yayınları İstanbul Beyoğlu'nda Pandora Kitabevi, Kadıköy'de Mephisto Kitabevi'nde, Beşiktaş'ta Kabalcı Kitabevi'nde bulunmaktadır.